

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vývoj sudetoněmeckých politických hnutí v letech 1933 – 1938

Development of the Sudeten German

political movements in the years 1933 – 1938

Bc. Tomáš Kupr

Vedoucí práce: PhDr. Josef Straceny, CSc.
Studijní program: Učitelství pro střední školy
Studijní obor: N FILET

2017

Odevzdáním této diplomové práce na téma „Vývoj sudetoněmeckých politických hnutí v letech 1933 – 1938“ potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7. 12. 2017

Bc. Tomáš Kupr

Poděkování:

na tomto místě bych velmi rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Josefu Stracenému, CSc. za profesionální odborné vedení a cenné rady.

Taktéž bych chtěl poděkovat za trpělivost a stálou podporu ve studiu mé drahé ženě Ireně a svým prarodičům.

ABSTRAKT

Diplomová práce na téma „Vývoj sudetoněmeckých politických hnutí v letech 1933 – 1938“ se snaží zaobírat vznikem a vývojem sudetoněmeckých politických hnutí v Československé republice. Zabývá se situací německé menšiny, rozebírá předpoklady i pokusy o sjednocení německého (negativistického) politického tábora, přičemž směřuje k vyústění těchto snah vznikem Sudetoněmecké vlastenecké fronty (SHF) v roce 1933. Práce se následně chronologicky zabývá vývojem Henleinova hnutí (SHF), poměrem k ostatním německým politickým stranám a státu, taktéž přeměnou na Sudetoněmeckou stranu (SdP) v roce 1935. Poté rozebírá vnitřní členskou strukturu SdP a její vývoj, analyzuje volební program, způsoby agitace a volební výsledky v parlamentních volbách v roce 1935 (rovněž je zmíněna účast v komunálních volbách v letech 1934 a 1938). Mezi další mezníky SdP, o nichž bude v práci pojednáno, patří vnitřní stranická krize, Karlovarský program (s nároky namířenými proti Československu), rozpuštění strany SdP a přechod bývalého členstva k Nacionálně socialistické německé dělnické strany (NSDAP) v roce 1938.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sudetendeutsche Heimatfront (SHF), Sudetendeutsche Partei (SdP), Konrad Henlein, negativistické strany, aktivistické strany, sudetoněmecká menšina, českolipský sjezd SHF, volební kampaň SHF/SdP, volební program SHF/SdP, parlamentní volby v roce 1935, karlovarský program, Deutscher Turnverband, Aufbruchkreis.

ABSTRACT

The master's thesis “Development of the Sudeten German political movements in the years 1933 - 1938” is focusing on the formation and development of Sudetenland German political movements in the Czechoslovak Republic. It deals with the situation of German minority group, it analyses the assumptions and also attempts for unification of German (negativistic) political field in the process being aimed at establishment and forming Sudetenland German Patriotic Front (SHF) in 1933. The thesis subsequently follows up the chronological development of Henlein Movement (SHF), the relation to other German political parties and the state, and also the transformation in Sudetenland German Party (SdP) in 1935. Afterwards, the thesis include the analysis of its election programme, the ways of campaigning and the election results in the parliamentary elections in 1935 (the voter turnout in municipal election in 1934 and 1938 is also mentioned). The internal party crisis belongs among other milestones of SdP that are dealt in this thesis just as Carlsbad Programme (with the demands against Czechoslovakia), the dissolving of SdP and the changeover of former members to German National Socialist Labour Party (NSDAP) in 1938.

KEYWORDS

Sudetendeutsche Heimatfront (SHF), Sudetendeutsche Partei (SdP), Sudetenland German Party (SdP), Konrad Henlein, Party Negativists, Party Activists, Sudetenland German minority, party congress of SHF in Česká Lípa, SHF/SdP Election Campaign, SHF/SdP Electoral Programme, Parliamentary Elections in 1935, Carlsbad Programme, Deutscher Turnverband, Aufbruchkreis.

Obsah

1	Úvod	7
2	Německá menšina v ČSR a ideové kořeny Sudetendeutsche Heimatfront	14
2.1	Sudetští Němci v novém Československu	14
2.2	Situace německých politických stran	19
2.3	Hospodářská krize v ČSR a nástup nacistů k moci v Říši	22
2.4	Německé národní společenství (Deutsche Volksgemeinschaft)	26
2.5	Sudetoněmecké organizace	27
3	Pokusy o politické sjednocení sudetských Němců	33
3.1	Volba turnera Konrada Henleina	34
4	Vznik Sudetendeutsche Heimatfront a další geneze hnutí do sjezdu v České Lípě	38
4.1	Založení Sudetendeutsche Heimatfront a první programová prohlášení	38
4.2	SHF v prvním ohrožení existence	42
4.3	Henleinova vyjednávání o spolupráci s politickými stranami v ČSR	44
4.3.1	Německá živnostenská strana (DGP)	45
4.3.2	Svaz zemědělců (BdL)	46
4.3.3	Němečtí křesťanští sociálové (DCV)	51
4.3.4	Německé pracovní a volební společenství (DAWG)	53
4.3.5	Německá demokratická svobodomyšlná strana (DDFP)	54
4.3.6	Německá sociální demokracie (DSAP)	54
4.4	Období do Českolipského sjezdu a první náznaky pnutí v SHF	55
4.4.1	První projevy názorových diferencí v SHF	59
5	Geneze SHF od sjezdu v České Lípě až k přeměně v SdP	61
5.1	Českolipský sjezd	61
5.2	Vztahy Henleina s českými a německými agrárníky po českolipském sjezdu	67
5.3	Rozchod SHF s BdL	67
5.4	Vztahy s ostatními stranami	71
5.5	SHF opět v ohrožení a transformace na Sudetendeutsche Partei (SdP)	72
6	Kontakty a podpora SHF/SdP (1933-1938)	76
6.1	Kontakty SHF/SdP	76

6.2	Finanční podpora SHF/SdP	79
6.3	Henleinovy cesty do zahraničí	84
7	Organizační výstavba a členská struktura SHF/SdP (1933-1938)	86
7.1	Vnitřní členská struktura a její geneze	90
8	Účast SHF/SdP ve volbách (1934-1938)	98
8.1	Obecní volby v roce 1934	98
8.2	Volby do Národního shromáždění v roce 1935	100
8.2.1	Organizace volební kampaně SHF/SdP	101
8.2.2	Volební program	103
8.2.3	Metody volební agitace SHF/SdP	106
8.2.4	Henleinovy volební jízdy	109
8.2.5	Volební výsledky SdP a povolební situace v německém politickém táboře	110
8.3	Obecní volby v roce 1938	113
8.4	Povolební politická situace a Pyrrhovo vítězství SdP	115
8.4.1	Henleinovo upevňování moci a Frankovo programové prohlášení	116
9	Opozice proti SHF/SdP (1933-1938)	119
9.1	Konkurenční úsilí malých stran	119
9.2	Problém jménem „Aufbruchkreis“	120
9.3	Stranická krize v SdP	122
10	Novoaktivisté v zápasu s SdP	129
11	SdP vazalem Říše a poslední rok strany	136
11.1	SdP na cestě k zániku	142
12	Závěr	149
13	Seznam použitých informačních zdrojů	153
14	Seznam příloh	161

1 Úvod

Tématem předkládané diplomové práce je vývoj sudetoněmeckých politických hnutí v letech 1933 až 1938 s aspektem k Sudetendeutsche Heimatfront a posléze Sudetendeutsche Partei. Důvodů k výběru tématu bylo více. Zaprvé to byl značný zájem autora, který vyplýval z opakovaných rozhovorů s pamětníky o situaci v předmnichovském československém pohraničí a působení vybraného politického subjektu. Možnosti byly o to širší, že pamětníci byli součástí rodiny. Od té doby uplynula řada let a nenaskytla se vhodná příležitost téma zpracovat. Před sedmi lety jsem se stal učitelem na základní škole. Během vysokoškolských studií v kombinaci s výukou občanské výchovy a dějepisu se autorovi práce otevřela vytoužená možnost pokusit se téma uchopit v rámci diplomové práce. Druhou motivací k tématu byla jeho aktuálnost. Je tomu téměř 80 let od zániku Henleinovy SdP a téma česko-německých vztahů, které jeho politika zásadně ovlivnila, je stále aktuální a svým způsobem i kontroverzní. Takové téma rozvíjí potřebné diskuse a argumentace. Při hledání cest vzájemného porozumění mezi národy je nutné připomínat události a rozhodnutí, ať už byly pro další vývoj příznivé či nikoliv. Pravidlo inspirace z prospěšného a poučení z nepříznivého by nám mělo být východiskem v rozhodování na možných rozcestích, politiku samozřejmě nevyjímaje.

V práci by si autor práce chtěl odpovědět na tyto otázky: jaké byly příčiny vzniku a udržení SHF/SdP, zejména s ohledem na to, když obě předchozí negativistické strany byly zakázány? Existovala nějaká závislost mezi vyplácením finančních subvencí s ohledem na převažující ideologii ve vedení henleinovců? Proč Henlein ve volbách do Národního shromáždění zvítězil s neurčitým volebním programem?

Autor si klade za hlavní cíl práce rozebrat kořeny, vznik a vývoj politické strany Sudetendeutsche Partei. Dílčím cílem bude odhalit, proč v politických jednáních strany absentoval konsensus a kompromis. Konrad Henlein, který několikrát stál před rozhodnutím dalšího vývoje, zvolil pro sebe a svou politickou stranu cestu, která všechny nakonec přivedla do záhuby. Bohužel, svými činy od určité chvíle vědomě přispíval k rozbití Československa v jeho prvorepublikové podobě.

Dovolím si nyní krátce odbočit k jednomu z nejvýznamnějších antických filosofů. Byl to Platón, kdo před více než 2300 lety v díle Ústava přemítal o politickém životě ideálního

společenského uspořádání v antické polis. I dnes v něm nalezneme nadčasovou myšlenku vztahující se k této práci:

„Nuže, známe větší zlo pro obec než ono, které ji roztrhuje a dělá mnoho obcí místo jedné? Anebo větší dobro než to, co ji svazuje a sjednocuje?“¹

Přečtením předkládané práce by mohlo čtenáři pomoci pochopit, nakolik je důležité věnovat při volbách pozornost politickým stranám, jejich programu, všeobecné prezentaci a kontrole. Taktéž upozorňuje na důležitost v oblasti péče o národnostní minority. Člověk, jako zoon politikon, by se tak v souhrnu neměl zříci aktivního či pasivního zájmu o politiku, jejího hodnocení a kritického myšlení.

Diplomant si uvědomuje znatelné překročení rozsahu kladenému na tento typ práce, hlavní vinou bylo především velké zaujetí tématem a přání pojmout práci komplexněji. Výběr struktury kapitol byl převážně podřízen chronologickému vývoji, přesto existují v práci určité citlivě zvolené výjimky, kdy byly kapitoly zpracovány tematicky. Důvodem, bylo udržení přehlednosti a nabídnutí lepší konsistence souvisejících či přímo navazujících témat blíže u sebe. Rovněž se nabízí i vývoj snadněji komparovat. Všechny dotčené kapitoly jsou v nadpisu doplněny rozmezími let, v nichž se problematika vyskytovala tak, aby byl čtenář na tento fakt upozorněn.

Práce začíná druhou kapitolou s názvem „Německá menšina v ČSR a ideové kořeny Sudetendeutsche Heimatfront“. V pěti podkapitolách bude postupně úkolem vytvoření teoretické základny pro další kapitoly. Čtenář by měl pochopit ideové kořeny sudetských Němců, které napomohly utvářet ideové přesvědčení části německého obyvatelstva. Nejprve bude představen historický vývoj česko-německých vztahů od vzniku Československa. Dále se autor pokusí čtenáře seznámit se situací německého politického tábora; složitou hospodářskou situací v pohraničí a také vlivem nástupu nacistů v Německu a závěrem i s problematikou sudetoněmecké identity a vlivných spolkových sudetoněmeckých organizací. Jednotlivé problémy vytvořily základní pilíře pro budoucí vznik Henleinova hnutí.

Cílem třetí kapitoly nazvané „Pokusy o politické sjednocení sudetských Němců“ bude postihnout úsilí o politickou integraci sudetských Němců na pozadí zániku negativistických stran. V jedné podkapitole budou představena jednání negativistů o ustavení nového politického subjektu, pak i výběr Konrada Henleina do čela připravovaného hnutí.

¹ PLATÓN. *Ústava*. Překlad František Novotný a Emanuel Peroutka. 3. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 156.

Čtvrtá kapitola s názvem „Vznik Sudetendeutsche Heimatfront a další geneze hnutí do sjezdu v České Lípě“ začne skutečné jádro práce. Ve čtyřech dále strukturovaných podkapitolách bude cílem objasnit vznik SHF a analyzovat první programová prohlášení; uvést první ohrožení existence hnutí; rozebrat jednotlivá vyjednávání o spolupráci mezi Henleinem a zástupci ostatních německých politických stran (součástí bude i stručné představení jejich vývoje). Bude představen Henleinův postup při utváření jednotného sudetoněmeckého hnutí a výhody klíčového navázání spolupráce s německými agrárníky. Závěrem bude pojednáno o prvním projevu rozdílných názorových směrů uvnitř SHF.

V páté kapitole nazvané „Geneze SHF od sjezdu v České Lípě až k přeměně v SdP“ se autor pokusí chronologicky navázat a postupně ve čtyřech podkapitolách rozvine předvolební počínání SHF. Cílem bude rozebrat: organizaci českolipského sjezdu SHF včetně analýzy programového prohlášení; Henleinova zákulisní jednání s českými agrárníky a současně rozpad spolupráce s německými agrárníky; volební spolupráce s Karpatskoněmeckou stranou. Závěr je věnován poslednímu předvolebnímu ohrožení existence strany, důvodům přeměny SHF na SdP a samotnému provedení změny.

Šestá kapitola nese název „Kontakty a podpora SHF/SdP (1933-1938)“. Jejím úkolem bude ve třech podkapitolách analyzovat domácí i zahraniční podporu SHF/SdP, zejména odkud plynula a v jaké formě. V závěru autor uvede nejznámější cesty Henleina do zahraničí.

Cílem sedmé kapitoly pojmenované „Organizační výstavba a členská struktura SHF/SdP (1933-1938)“ bude vysvětlit organizační výstavbu SHF/SdP, analyzovat hierarchickou organizační strukturu a postihnout rychlý růst členské základny dokladující úspěšnost a popularitu strany. Součástí jsou vybrané tabulkové přehledy vývoje stranického vedení.

V osmé kapitole nazvané „Účast SHF/SdP ve volbách (1934-1938)“ bude úkolem ve čtyřech podkapitolách analyzovat účast SHF/SdP v obecních a parlamentních volbách v letech 1934, 1935 a 1938. V první části se bude autor věnovat obecním volbám v roce 1934. Druhá část se obsáhleji zabývá volbami do Národního shromáždění v roce 1935. Postupně rozebírá organizaci volební kampaně; volební program; metody volební agitace včetně Henleinovy předvolební cesty po ČSR. Autor taktéž analyzuje dosažené volební výsledky a líčí první povolební jednání henleinovců. Třetí část se věnuje průběhu obecních voleb v roce 1938. Poslední část je věnována povolební politické situaci a nemožnosti SdP vstoupit do vlády.

Devátá kapitola stručně pojmenovaná „Opozice proti SHF/SdP (1933-1938)“ bude mít za cíl ve třech podkapitolách vysvětlit vývoj opozičních sil vně i uvnitř SHF/SdP. Nejdříve je

vyložena situace malých opozičních stran. Dále je pojednáno o vývoji významné opoziční skupiny „Aufbruchkreis“. Kapitulu zakončuje vyústění dlouhodobé rivality názorových proudů, jež uvrhlo henleinovce do vážné vnitrostranické krize. Autor bude sledovat její průběh a důsledky pro opozičníky i vedení strany. Zejména se dotkne Henleinovy snahy udržet nejprve původní složení strany a také jeho následný názorový příklon k opozičnímu směru.

Desátá kapitola nese název „Novoaktivisté v zápasu s SdP“. Z názvu je patrné, že se autor bude snažit vyložit poslední pokus aktivistických politiků prosadit své zájmy a podmínky v sudetoněmecké otázce. V závěru kapitoly budou zmíněny i důsledky této snahy.

Závěrečná jedenáctá kapitola příznačně nazvaná „SdP vazalem Říše a poslední rok strany“ se bude zabývat intenzivními styky a koordinací Henleinovy politiky s Hitlerovými záměry v roce 1938. Cílem bude vylíčit spolupráci obou politiků proti Československu. V této spojitosti bude pojednáno o přípravě a vyhlášení tzv. karlovarského programu SdP; neústupné jednání s československou vládou. Vyvrcholením dramatické situace bude pokus o puč henleinovců v pohraničí, útěk hlavního vedení SdP za hranice a konečně zákaz SdP. Závěrem bude krátce pojednáno o vyvíjení Henleinovy protistátní činnosti v zahraničí a osudu bezprizorního členstva SdP.

V práci je využíváno metod analýzy, indukce a komparace. Práce se opírá jednak o analýzu odborných zdrojů literatury v českém, anglickém i německém jazyce, odborných článků v časopisech a elektronických zdrojích; dále pak o analýzu dobových českých a německých periodik. Z odborné literatury, periodik a elektronických zdrojů byla také čerpána statistická data. Kde to bylo příhodné, tam se k vývoji strany pokusil autor připojit vlastní stanovisko. Pro dokreslení vnímání obrazu vývoje SHF/SdP je součástí práce příloha tvořená články vybraných dobových českých a německých periodik, autor se jimi snaží zachytit hlavní mezníky ve vývoji SHF/SdP.

Množství literatury k tématu předkládané práce je širší, níže budou zmíněny jen klíčové tituly:

Z nejnovějších prací se obsáhle tématu německého prvorepublikového stranicví věnuje Z. Kárník v trojsovkovém díle „České země v éře první republiky“. Dílo mj. podrobně popisuje politický systém v ČSR, sleduje změny ve vývoji česko-německých vztahů a analyzuje tehdejší hospodářskou situaci. Samozřejmostí je kvalitně zpracovaný poznámkový aparát. V

práci byl použit druhý² a třetí³ svazek. Pro studium vývoje politických stran má nezastupitelnou roli významné monografické dvousvazkové dílo autorů J. Malíře a P. Marka „Politické strany 1861-1938“⁴. Zabývá se dějinami významnějších politických stran a seskupení na našem území, svou kvalitou a zpracováním zaplňuje významné místo v české historiografii. Monografie „Jeden za všechny, všichni za jednoho“⁵ autorky J. Balcarové pomohla autorovi odhalit podstatu, ideový základ a aktivity tzv. německých nacionálních obranných spolků, které byly v tomto důležitém prvku ve formování identity sudetských Němců. Dále byl pro práci velmi přínosný XIV. svazek „Velkých dějin zemí Koruny české“⁶, autorů Klimka a kol., ve kterém jsou široce zpracovány naše dějiny. Dílo je bohaté na bibliografii a poznámkový aparát. Přínosné je objektivní podání obrazu domácí i zahraniční politiky. K politickému, ideovému a strukturálnímu vývoji německých křesťanských sociálů vyšla před časem kniha autora J. Šebka s názvem „Mezi křížem a národem“⁷. Zajímavá je autorova reflexe Henleinových snah tuto stranu ovládnout. Monografie „Odepřená integrace“⁸ autora L. J. Berana se zabývá česko-německými vztahy v období první republiky. Dílo je velkou analýzou projevů, dokumentů, smluv, postojů a reakcí politických představitelů jednotlivých stran. Jednou ze základních poválečných studií v otázce česko-německých vztahů ve společném státě je dílo „Češi a Němci 1918-1938“⁹ německého účastníka řady událostí J. W. Brügela. Tento sociální demokrat provedl spravedlivou kritiku v přístupech obou národů, fundovanost a obsažnost patří k mimořádnosti díla. Přínosná monografie V. Kurala „Konflikt místo společenství?“, jednoho z předních odborníků na téma česko-německých vztahů, nabízí k tomuto tématu široký souborný a přehledný výklad. Zejména důležitý je autorův přesah vztahů do mezinárodní roviny. Německý historik V. Zimmermann

² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002. 577 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-031-4.

³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003. 803 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-119-1.

⁴ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005. 1021 s. ISBN 80-7239-178-X.

⁵ BALCAROVÁ, Jitka. *"Jeden za všechny, všichni za jednoho!": Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*. Praha: Karolinum, 2013. 471 s. ISBN 978-80-246-2234-7.

⁶ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny zemí Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999-. 767 s. ISBN 80-7185-425-5.

⁷ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. 334 s. ISBN 80-7325-085-3

⁸ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009. 438 s. ISBN 978-80-87377-02-4.

⁹ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006. Historie (Academia). 846 s. ISBN 80-200-1440-3.

představil v nedávné monografii „Sudetští Němci v nacistickém státě“¹⁰ komplexní zpracování politického, hospodářského a sociálního vývoje v říšské župě Sudety, přičemž v úvodní části publikace shrnuje historii SdP. Stejný autor se podílel na sestavení sborníku „Studie o sudetoněmecké otázce“¹¹, ve kterém se vyjadřuje k SHF/SdP. Podává mj. obraz kořenů hnutí, kontaktů s nacistickým Německem a názorovým štěpením uvnitř strany. Zajímavá je autorova reflexe uchopení tématu u jiných autorů. Z pera německého historika R. Küppera vzniklo kritické biografické dílo „Karl Hermann Frank (1898-1946)“¹². V práci autor čerpal detaily z života, politické ambice a ideové zaměření druhého muže SHF/SdP. Stejně zaměření má i populárně naučná monografie autorů M. Moulise a D. Tomáška „K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce“¹³, bohužel v ní absentuje poznámkový aparát a podrobný rejstřík zdrojů. Pro mou práci byla důležitá kniha německé autorky B. Vierling „Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung“¹⁴, která se tématu vývoje SHF/SdP věnovala ve své práci, ale soustředila se na vliv komunikace na mobilizaci členstva. Publikace umožnila do práce přinést nový rozměr odkrývající vnitřní fungování strany, organizaci a průběhu volebních kampaní a řadu dalších méně známých skutečností z vývoje SHF/SdP. Práce byla obohacena o určité detaily z pěti monografií autora E. Hrušky, jenž sugestivně líčí biografické portréty osob v pracích „Konrad Henlein: život a smrt“¹⁵, „Peripetie sudetoněmeckého principála“¹⁶, „Pán protektorátu: K. H. Frank známý a neznámý“¹⁷; v knize „Boj o pohraničí: Sudetoněmecký freikorps v roce 1938“¹⁸ otevírá téma vývoje proslulé sudetoněmecké paramilitární formace; objasněním podstaty a poslání SHF/SdP včetně provázanosti s předválečným a poválečným obdobím se autor zabývá v díle „Sudetoněmecké

¹⁰ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor). 577 s. ISBN 80-7203-390-5.

¹¹ ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci a nacionální socialismus. In: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. 231 s. ISBN 80-85864-61-4.

¹² KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. 381 s. ISBN 978-80-257-0521-6.

¹³ MOULIS, Miloslav a Dušan TOMÁŠEK. *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003. 443 s. ISBN 80-86328-21-X.

¹⁴ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27. 592 s. ISBN 978-3-87969-382-5

¹⁵ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha: BMSS-Start, 2010. 214 s. ISBN 978-80-86140-67-4.

¹⁶ HRUŠKA, Emil. *Peripetie sudetoněmeckého principála*. Praha: Futura, 2014. 214 s. ISBN 978-80-86844-96-1.

¹⁷ HRUŠKA, Emil. *Pán protektorátu: K. H. Frank známý a neznámý*. Praha: Epoque, 2015. 268 s. ISBN 978-80-7425-239-6.

¹⁸ HRUŠKA, Emil. *Boj o pohraničí: Sudetoněmecký freikorps v roce 1938*. Praha: Epoque, 2013. 109 s. ISBN 978-80-7425-194-8.

kapitoly¹⁹. Knihy historika K. Richtera „Sudety“²⁰ a „Češi a Němci v zrcadle dějin“²¹ jsou literaturou faktu na téma česko-německých vztahů, v práci byly nejčastěji použity v rámci doplňujících informací.

V období před rokem 1989 vycházela řada odborných i populárně naučných monografií, vztahujících se k vývoji SHF/SdP. Ačkoliv se v této literatuře v různé míře objevují snahy o dobovou tendenčnost, vznikaly často na základě pramenného výzkumu, příkladem je pro mou práci přínosná kniha autora O. Nováka „Henleinovci proti Československu“²². Mezi základní literaturu při studiu problematiky česko-německých vztahů bezesporu patří dosud bohužel nepřekonané dvousvazkové dílo autorů J. Césara a B. Černého „Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938“²³. Obzvláště cenný je rozsah díla a jeho poznámkový aparát. Příspěvkem k pochopení vnitřní struktury SHF/SdP byla pro práci kniha J. Koutka „Pátá kolona“²⁴ s obsažným poznámkovým aparátem. Bohužel, o to klesla hodnota jiných monografií, které poznámkový aparát postrádaly, příkladem je populárně naučná kniha autorů S. Bimana a J. Malíře „Kariéra učitele tělocviku“²⁵, či dílo S. Bimana a R. Cílka „Partie hnědých pěšáků“²⁶.

Autor práce využíval i literatury, která vznikala v období událostí níže popisovaných. Sborník projevů „Konrad Henlein spricht“²⁷ byl přínosný přímým přepisem projevů a volebních prohlášení. Do zákulisí SdP dává ve své době nahlédnout práce autorů J. Fischera, V. Patzaka a V. Perthy „Jejich boj“²⁸. Důležitou se stala kniha autora R. N. Foustky „Konrad Henlein: neoficiální historie jeho strany“²⁹, v níž je rozebrán vznik strany a její působení až do r. 1937.

¹⁹ HRUŠKA, Emil. *Sudetoněmecké kapitoly*. Praha: BMSS-Start, 2008. 269 s. ISBN 978-80-86140-49-0.

²⁰ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994. 199 s. ISBN 80-85374-22-6.

²¹ RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Třebíč: Akcent, 1999. 1 sv. Fakta. 274 s. ISBN 80-7268-054-4.

²² NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987. 235 s.

²³ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 584 s.

²⁴ KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962. 254 s.

²⁵ BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. 373 s.

²⁶ BIMAN, Stanislav a Roman CÍLEK. *Partie hnědých pěšáků*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1976. 207 s.

²⁷ HENLEIN, Konrad a Rudolf JAHN. *Konrad Henlein spricht: Reden zur politischer Volksbewegung der Sudetendeutschen: im Auftrage der Sudetendeutschen Partei*. Karlsbad: K. H. Frank, 1937. 151 s.

²⁸ FISCHER, Josef, PERTH, Vincenc a PATZAK, Václav. *Jejich boj: Čemu slouží SdP*. V Praze: Nová Svoboda, 1937. 148 s.

²⁹ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrad Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937. 133 s.

2 Německá menšina v ČSR a ideové kořeny Sudetendeutsche Heimatfront

Tématem kapitoly bude úvodní představení problematiky česko-německých vztahů v období od vzniku Československé republiky do 20. a 30. let. Kapitola se skládá se z pěti podkapitol. Cílem první podkapitoly je objasnit postoje sudetských Němců³⁰ ke vzniku Československa, přiblížit vzájemnou koexistenci majoritních Čechů a minoritních Němců. Je rovněž pojednáno o vybraných zákonech, jejichž přijetí mělo podstatný vliv na život německého obyvatelstva. Druhá podkapitola se pokouší vystihnout spektrum německých politických stran a jejich poměr k Československu. Třetí podkapitola se zabývá důsledky velké hospodářské krize na situaci v průmyslovém pohraničí, potažmo na životní situaci sudetských Němců, včetně vývoje nezaměstnanosti, a to v poměru k situaci českého obyvatelstva. Čtvrtá podkapitola pojednává o ideových kořenech sudetských Němců, rozebírá problém ztráty identity a jejího nalezení v podobě tzv. „sudetoněmectví“, který zapadal do tzv. „německého národního společenství“. Třetí podkapitola pojednává o organizaci sudetských Němců v politických i tělovýchovných institucích a jejich ideovém vlivu na jejich smýšlení. Zabírá se implicitním působením politického vlivu na sudetoněmeckou tělovýchovnou sféru.

2.1 Sudetští Němci v novém Československu

Po první světové válce a zániku habsburské monarchie vzniklo několik nových nástupnických států. Vyhlášením samostatné Československé republiky 28. října 1918 vznikl národnostně pestrý stát. Jistě nebylo pro všechny snadné přijmout novou realitu, dříve privilegovaní Němci se stali jen nejpočetnější minoritou, zatímco majoritní Češi a Slováci získali vytoužený stát. Ačkoliv se stal pro většinu německého obyvatelstva pád rakouské monarchie překvapením, již den po vzniku Československa (dále jen ČSR) vznikly první dvě sudetské provincie Deutschböhmen a Sudetenland s vlastními zemskými vládami, následované v listopadu téhož roku dalšími provinciemi Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren. Rozkládaly se v pohraničních oblastech převážně osídlených sudetskými Němci. Spolu s městy Brnem, Jihlavou a Olomoucí (dále část území Ostravska a některé obce v oblasti Bratislavy), tvořící německé jazykové ostrovy, měly za cíl iredentu a připojení k tzv. německému Rakousku.³¹ Proč k tomuto chování došlo? Na počátku 20. let spatřovala většina německého obyvatelstva v ČSR nelояální stát, jenž symbolizoval porážku německého císařství a habsburské

³⁰ Pozn.: Termín sudetští Němci, který je v této diplomové práci používán, představuje souhrnné označení pro německé obyvatelstvo v českých zemích. Poprvé byl pojem použit spisovatelem Franzem Jesserem roku 1902.

³¹ Pozn.: Německé Rakousko byl mezinárodně neuznaný krátkodobý státní útvar, jehož existence byla saint-germainskou smlouvou zakázána.

monarchie ve světové válce. Silný vliv na náladu občanů měl i tradiční nacionalismus a ideály velkoněmecké koncepce (pangermanismu). Mezi další možné zdroje motivace patřily důsledky první světové války, respektive nespravedlnost vnímaná Versaillským mírovým systémem pro poražené státy, se zřetelem k ztrátě výlučného postavení Němců v českých zemích. Balcarová podotýká, že poválečný přístup sudetských Němců lze chápat spíše jako navázání na předcházející velkoněmecký pohled německonacionálních politiků.³²

Česká strana zprvu reagovala na vytvoření německých provincií opatrně, spokojila se s kontrolou území obývaných českým obyvatelstvem. Příčiny pramenily v politické i vojenské slabosti a také v obavách ze světového veřejného mínění o novém státu.³³ Němečtí iredentisté v jednáních s českou stranou vytrvale bojkotovali snahu o kompromis a vystupovali z pozice suverénního státu. V polovině listopadu 1918, když selhaly všechny pokusy o přijatelnou dohodu, rozhodla se česká strana silou udržet důležité pohraničí a s výslovným souhlasem Spojenců provedla vojenské obsazení těchto území. Až na výjimky proběhla tato operace na celém území pokojně.

V roce 1919, během jednání na mírové konferenci v Paříži se tehdejší československé delegaci Karla Kramáře, de facto pod vedením ministra zahraničí a pozdějšího prezidenta republiky Edvarda Beneše, podařilo obhájit nový slovanský demokratický stát, coby středoevropskou protiváhou germanismu a bolševismu. Vymezení hranic nového státu se zdálo být poměrně snadné, neboť hraniční pohoří obklopující české země tvořilo po staletí územní hranici. Udržení tohoto území mělo vždy svůj politický, ekonomický a neméně důležitý strategicko-geografický význam.

Koncepci českých politiků k ČSR se na mírové konferenci snažila zvrátit zejména snaha rakousko-sudetoněmecké delegace akcentující Wilsonovo heslo na sebeurčení národů. V memorandu zpochybňovala budoucí složitou integraci menšin a tím soudržnost státu. Rovněž poukazovala na absenci jednotící politické platformy a zdůrazňovala význam nejpočetnější menšiny v obyvatelstvu ČSR, jež předkládanou Benešovu koncepci nesdílí a touží po připojení k německému Rakousku posléze k následně vytvořenému Velkoněmecku.³⁴ Počet německých obyvatel v ČSR byl u obou stran uveden nesprávně. Zatímco sudetoněmecká delegace nadhodnotila počty o téměř milion obyvatel a československá o zhruba polovinu

³² BALCAROVÁ, Jitka. *"Jeden za všechny, všichni za jednoho!": Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*. Praha: Karolinum, 2013, s. 413.

³³ Srovnej RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994, s. 65.

³⁴ Srovnej KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 15.

méně, skutečnost byla taková, že výsledky sčítání lidu z roku 1910 hovořily o 3,5 miliónu německých obyvatel v českých zemích. Mírová konference naproti tomu vycházela z počtu 3,75 miliónu německých obyvatel celé ČSR.³⁵ Na jednání však tyto nuance neměly zásadní vliv.

Zástupci sudetských Němců v důsledku vlastní rozpolcenosti, neorganizovanosti a zřejmě i rezervovanosti zástupců Výmarské republiky, neudělali přesvědčivý dojem. Nadto se ukázalo jako nemožné zcela respektovat etnografický aspekt, neboť zkrátka obyvatelstvo v dotyčných oblastech nebylo národnostně homogenní a nežilo pouze v jednom státě.³⁶ Mezinárodní výbor státníků Dohody si sice uvědomoval obtíže spojené se soužitím v národnostním státu, ale odstoupení pohraničních oblastí obývaných Němci, by vystavilo ČSR přímému ohrožení a zřejmě by znejistilo samotnou existenci státu, proto byl návrh zamítnut. Benešovi se tak podařilo prosadit téměř všechny územní požadavky, smlouva podepsaná v Saint-Germain potvrdila příslušnost oblasti k ČSR. Důležitý byl i zákaz připojení Rakouska k Německu, vznik takového státu by fakticky zvrátil výsledek války.

Národnostní struktura představovala pro ČSR závažný problém, sčítání obyvatel z roku 1921 vykazalo jen v českých zemích téměř 10 miliónů obyvatel (bez mála 13,4 miliónu v ČSR), z toho přes 6,7 miliónu Čechoslováků (přes 8,7 miliónů v celé ČSR) a takřka 3 milióny Němců v českých zemích (3,1 miliónu v celé ČSR), zbytek patřil dalším menšinám: Maďarům, Rusínům, Ukrajincům, Židům, Polákům.³⁷ Oficiální československá politika pojímala otázku národnostních menšin jako svou svrchovanou záležitost, do níž nelze ze zahraničí zasahovat. Na přelomu let 1918 a 1919 probíhala neúspěšná sondážní jednání o eventuálním připojení německého území obývaných Lužickými Srby k ČSR. Československá vláda pak využívala situace Lužických Srbů, aby poukázala na minimální práva menšin v Německu, na rozdíl od široce pojatých a mezinárodně kodifikovaných práv v ČSR.³⁸

K této problematice Kural podotýká, že Češi tvořili v republice jen 50,71% obyvatel.³⁹ V takové situaci nebylo trvale snadné prosadit jednoznačně většinovou politiku státu. Prezident

³⁵ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 25.

³⁶ SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma, c2002, s. 33.

³⁷ Obyvatelstvo podle národnosti podle výsledků sčítání lidu v letech 1921–2011. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016 [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32846217/130055160116.pdf>

³⁸ HOENSCH, Jörg K., ed. a Kováč, Dušan, ed. *Ztroskotání společenství: Češi, Němci a Slovinci v první republice 1918 - 1939*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993, s. 20.

³⁹ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 26.

Tomáš Garrigue Masaryk se roku 1921 snažil vypomoci s koncepcí tzv. státního národa československého, který souhrnně reprezentoval 65,5% celkového obyvatelstva. Leč tato konstrukce nebyla z dlouhodobého pohledu udržitelná, neboť Slovensko postupně kulturně a politicky vospívalo.⁴⁰

Beneš ve svém zápise s 20. května 1919 přišel s tzv. přiblížením k švýcarskému modelu státu, který by do českých poměrů přejal vybrané liberální zásady tamního režimu. Mezi základní premisy řešení patřilo kupř. všeobecné volební právo se systémem poměrného zastoupení ve všech volených orgánech, předpoklad němčiny jako druhého zemského jazyka, účast českých Němců ve vládě, existence německých škol a záruky proti útlaku. Brügel k tomu podotýká, ačkoliv ČSR podepsalo v roce 1919 smlouvu o menšinách, nezřeklo se dalších výše popsaných zásad a až do roku 1938 mělo Československo skutečně zhruba takovou podobu, jakou Beneš předestřel.⁴¹

Značná část německé menšiny s výsledkem mírové konference nesouhlasila, neboť jim upřela právo na sebeurčení. V politické sféře, pakliže chtěla uspět, byla nucena v určité míře akceptovat realitu existence Československa. Začaly tak vznikat německé politické strany nakloněné spolupráci s československou vládou. Důležité je však zmínit, že nespokojená část německé minority, jakkoliv pragmaticky uvažující, si uchovávala negativistický postoj vůči státu. Od prosince roku 1919 probíhala jednání mezi nově vzniklými německými sociálními demokraty (viz strana DSAP níže) a vládou. Předseda československé vlády Vlastimil Tusar však vyloučil německou spoluúcast na vypracování ústavy ČSR, připomněl svévolné vytvoření neuznaných provinčních vlád. V následujícím jednání dostaly obdobnou odpověď i další německé politické strany.⁴² Odpovědí na německý negativistický postoj a nedávný iredentismus se stalo rychlé účelové schválení a přijetí ústavy, a to nikoliv parlamentem (z důvodu případných obstrukcí německých poslanců), nýbrž revolučním Národním shromážděním v únoru roku 1920. Ačkoliv byla republika vybudována jako národní stát Čechoslováků, liberální ústava zaručovala občanská a demokratická práva všem občanům, včetně všech minorit, třebaže v ní nebyly taxativně uvedeny.⁴³ Nebyla tak přiznána menšinová práva kolektivní, rovněž nebyla kodifikována jejich ochrana proti možné

⁴⁰ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 26.

⁴¹ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 161.

⁴² Srovnej BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 187-188.

⁴³ Ústava 1920. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2017-01-12]. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

majorizaci v otázkách národnostních.⁴⁴ Ještě tentýž měsíc následovalo rychlé přijetí jazykového zákona. Jazykové opatření se setkalo s velkým odporem německých poslanců z řad stran DNP a DNSAP, neboť zvýhodňovalo českou řeč při jednání s úřady.⁴⁵ Ostrou kritikou se k tomuto problému stavěli i němečtí sociální demokraté. Konfliktní byla rovněž otázka elementárního školství, kdy němečtí žáci museli v případě absence školy německé, navštěvovat školu českou.

Soužití Čechů a Němců ztěžovalo i nedodržování národnostního klíče v obsazování úřednických a zaměstnaneckých míst ve státní službě. Zprvu neměli o tato místa Němci zájem, později zase nebyli schopni složit zkoušku z češtiny, která přijetí podmiňovala.⁴⁶ V důsledku neúspěšných zkoušek bylo v letech 1921 až 1930 ze státních služeb propuštěno 33 tisíc zaměstnanců německé národnosti.⁴⁷ V roce 1930 panovaly v počtu zaměstnanců ve státní správě výrazné disproporce: u soudů a státní správy činil celkový poměr 1:6,9 (89 736 Čechů proti 13 076 Němcům); u pošty 1:6,5 (38 349 Čechů proti 5 895 Němcům), u železnice 1:7,7 (145 943 Čechů proti 18 740 Němcům).⁴⁸ Je evidentní, že všechna uvedená opatření nepřispěla ke zlepšení sociálně-ekonomické situace německého obyvatelstva v ČSR. Spíše napomáhala vytvářet pocitu útlaku, kterého poté využily zejména negativistické německé politické strany.

V roce 1927 byla zákonem schválena tzv. správní reforma, která rušila župní zřízení (fungující jen na Slovensku), vytvářela zemi Moravsko-slezskou, jakož i omezovala pravomoci samosprávných orgánů. Reforma tak předešla hrozbě vzniku regionů s německou většinou. Např. zrušení Slezska připravilo Němce o většinové postavení, jež si tam udržovali. Beneš reformu kritizoval, neboť neumožnila alespoň částečně uspokojit německou minoritu vytvořením tří samostatných německých žup, které by byly základem pro decentralizovanou samosprávu.⁴⁹ Výše zmíněná opatření spoluvytvářela názorová východiska sudetských Němců, zejména s ohledem na výraznější posílení svého postavení ve státě. Na druhé straně

⁴⁴ HOENSCH, Jörg K., ed. a Kováč, Dušan, ed. *Ztroskotání spolužití: Češi, Němci a Slováci v první republice 1918 - 1939*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993, s. 19.

⁴⁵ Pozn.: Jazykový zákon umožňoval použití němčiny ve styku s úřady a při jednání administrativních orgánů jestliže bylo v obci nebo okrese minimálně 20 % obyvatelstva německé národnosti.

⁴⁶ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 12.

⁴⁷ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 188.

⁴⁸ HENLEIN, Konrad, ed. *Sudetendeutschum im Kampf: ein Bericht von Arbeit und Not*. Karlsbad: K. H. Frank, 1936, s. 40.

⁴⁹ Srovnej KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 93.

pochopitelně vytvářela škálu třecích ploch, které byly zdrojem možných konfliktů, na nichž dokonce některé politické subjekty postavily svůj program.

2.2 Situace německých politických stran

Od poloviny 20. let se česko-německé vztahy postupně stabilizovaly. V této době se na sudetoněmecké politické scéně vyprofilovaly dva politické proudy, jež se zásadně lišily v poměru ke státu. Zatímco po vzniku republiky byla politická spolupráce s německými stranami z výše popsaných důvodů nemožná, nyní aktivistická část sudetoněmeckých zástupců pochopila, že k prosazení změny národnostně-politických poměrů je třeba naleznout novou cestu spolupráce. Účast na vládě jim takovou možnost skýtala. Do poloviny 30. let vyjadřoval aktivismus zájmy větší části německé menšiny, víceméně již smířené s existencí ČSR. Nebyla to snadná pozice, bylo nutné odolávat tlaku německých nacionalistických stran zprava a rovněž ze strany sociálnědemokratických politiků zleva.⁵⁰ Strany projevíly ochotu k politickým jednáním s československou vládou a také ji přijetím řady zákonů podpořily. Do politického tábora aktivistických stran náležela odnož sociální demokracie Německá sociálnědemokratická strana dělnická (*Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik*, dále jen DSAP), Německá křesťansko-sociální strana lidová (*Deutsche Christlichsoziale Volkspartei*, dále jen DCV) a Německý svaz zemědělců a venkovských živností (*Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes*, dále jen BdL).⁵¹

V německé politické struktuře přišel v letech 1919 až 1920 v s návrhy na změnu předseda německé sociální demokracie Josef Seliger. Uznal existenci ČSR, ovšem požadoval socialistické zřízení ve federaci z národních kantonů, de facto typ švýcarského uspořádání. Následně proklamovali ochotu k jednání s českou stranou i němečtí agráři. Aktivistická politika přinesla výsledky. Dokladem jsou obecní volby v roce 1925 a převaha aktivistických stran v čele s agráři nad negativistickou opozicí. V reakci na umírněný přístup aktivistů Masaryk projevil zájem o německou vládní účast, která na sebe nenechala dlouho čekat. Během první poloviny října 1926 byla úřednická vláda nahrazena třetí parlamentní vládou agrárníka Antonína Švehly. Vznikla tzv. „vláda panské (občanské) koalice“ bez účasti socialistických stran. Skládala se z Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu

⁵⁰ Srovnej BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 256.

⁵¹ Pozn.: Německý svaz zemědělců a venkovských živností je v diplomové práci autorem také označován jako strana německých agrářiů.

(RSZML),⁵² Československé strany lidové (ČSL), Československé živnostensko-obchodnické strany středostavové (ŽOS) a dvou německých aktivistických stran zastoupených německými agrárníky a křesťanskými sociály.⁵³ Nejen volební vítězství (v parlamentních volbách roku 1925 je volilo více než 70% německých voličů), ale i přístup k ČSR pomohl dvěma posledním jmenovaným stranám z německého politického tábora ke vstupu do vlády. Křesťanský sociál Dr. Robert Mayr-Harting získal funkci ministra spravedlnosti a německý agrárník Dr. Franz Spina obsadil funkci ministra veřejných prací (od prosince roku 1929 získal post ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Československa). Smysl přístupu aktivistického tábora k republice nejlépe dokládá Kural, když uvádí jejich obvyklou obhajobu vůči negativistům, že dva němečtí ministři v pražské vládě jsou jen prvním krokem k autonomii sudetských Němců.⁵⁴

Jak bylo již naznačeno, politika aktivistů měla svou opozici. Na německé straně to byli jednak skeptici, kteří nevěřili v možnou dohodu, pak političtí negativisté, jež jednání s českým politickým centrem odmítali, považovali ho za nelegitimní, odvolávali se přitom na právo sebeurčení a svrchovanost německých jazykových oblastí.⁵⁵ Jejich postoje v podstatě vyvěraly z nespokojenosti se vznikem ČSR. Krátce po roce 1919 se tato sudetoněmecká negativistická fronta ztělesnila v Německé nacionální straně (*Deutsche Nationalpartei*, dále jen DNP) a Německé nacionálně socialistické straně dělnické (*Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei*, dále jen DNSAP), jejíž straníci byli nazýváni tzv. „hakenkreuzlery“ (popř. hakenkrajclemi).⁵⁶ První jmenovaná strana reprezentovala zájmy konzervativnějších středních vrstev městského obyvatelstva, v jejím čele stál Dr. Rudolf Lodgman von Auen. Na Moravě patřili k předním stranickým funkcionářům Ing. Othmar Kallina, Ernst Schölling a Franz Matzner. DNP sledovala soudobý vývoj Německa, chápala jej jako příležitost k prosazení své sebeurčovací politiky. V programových zásadách se podobně jako u DNSAP objevovaly prvky antisemitismu a myšlenka velkoněmectví. Stojí za to zmínit, že se DNP snažila sdružit

⁵² Pozn.: Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu je v diplomové práci autorem také označována jako republikánská strana, popř. jako strana českých agrárníků.

⁵³ Pozn.: Později se koalice rozrostla o Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu (HSLŠ) a Československou národní demokracii (ČsND).

⁵⁴ KURAL, Václav. *Češi a Němci a mnichovská křižovatka: (stručné čtení)*. Praha: Karolinum, 2002, s. 68.

⁵⁵ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 220.

⁵⁶ Pozn.: obě strany figurovaly v internacionalizaci svých zájmů již od mírového jednání v Saint-Germain. Spolu s dalšími subjekty iniciovaly mnoho stížností a petic proti utlačování Němců, nerespektování menšinových smluv a kromě jiného protekcionismus k Čechům.

politické strany projektem Sudetoněmecké lidově národní strany (*Sudetendeutsche Volkspartei*), jenž nebyl naplněn.

Druhá ze jmenovaných stran prosazovala zpočátku národnostní a kulturní autonomii, včetně bojovného vymezení vůči kapitalismu i marxismu. Oficiálně svou iredentu popírala a zastírala ji zájmy o autonomismus, federalismus a loajalitu vůči státu.⁵⁷ V národnostních otázkách se objevovaly myšlenky pangermanismu a rasově motivovaný antisemitismus.⁵⁸ Stranu vedli Hans Knirsch, Rudolf Jung a Hans Krebs, přičemž poslední dva jmenování byli čím dál silněji orientovaní na německý národní socialismus. Spolu s dalšími pak ovlivnili další směřování strany ve druhé polovině 20. let, kdy proběhla ve vedení strany generační výměna. K moci se dostala mladá stranická elita a radikálnější politický směr, jenž se hlásil k nacistickému politickému programu Národně socialistické německé dělnické strany (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, dále jen NSDAP) a k rakouským nacistům. Jedním ze zástupců radikálnějšího proudu byl pozdější emigrant Dr. Karl Viererbl podporující předsedu Junga, z umírněných lze jmenovat předsedu odborové organizace Adama Fahrnera, který v březnu roku 1929 stranu opustil (byl obviněn, že nevykonával svůj mandát nezištně) a po zbytek mandátu působil jako nezařazený senátor.⁵⁹ O charakteru strany svědčí i vystoupení Junga 1. června 1920 v parlamentu, kdy otevřeně přiznal, že DNSAP nikdy neuzná smlouvu ze Saint-Germain, potvrzující státní hranice ČSR.⁶⁰

Po vzoru Německa vzniklo na přelomu 20. a 30. let několik organizací, které se velmi podobaly těm v Říši. Největším a nejnebezpečnějším se pro stát stal paramilitární spolek Volkssport (dále jen VS).⁶¹ V říjnu 1930 uzavřelo vedení VS dohodu s DNSAP a jeho mládeží, která zakotvovala spolek do podřízené struktury strany.

Stále zřejmější protistátní zájmy negativistů daly československé vládě příležitost k zákroku. Spolek VS byl v únoru 1932 zrušen a proti vedoucím byla vznesena obvinění z činnosti nepřátelské státu. Hakenkreuzleři se tím ještě více zdiskreditovali. Otázka vydání hlavních

⁵⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 163.

⁵⁸ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 871.

⁵⁹ BARTOŠ, Josef a Miloš TRAPL. *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 2004. Vlastivěda moravská, s. 95.

⁶⁰ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. Ecce homo, s. 35.

⁶¹ Pozn.: spolek Volkssport byl organizován po vzoru nacistických úderných oddílů SA (Sturm Abteilungen), nebyla to náhoda, od srpna roku 1929 byl VS přímo podřízen jejich mnichovské ústředně. DNSAP navázala mnohem intenzivnější kontakt s německou NSDAP. Německo dodávalo tajně spolku zbraně a umožnilo vybraným členům vojenský výcvik za účelem budoucí protistátní činnosti.

představitelů strany se stala jednou z příčin pádu druhé Udržalovy vlády na podzim roku 1932. Ani DNP na tom nebyla lépe, neboť došlo k odhalení styků s říšskoněmeckými nacionalisty a rovněž jí byla zrušena mládežnická organizace.⁶² Po nástupu nacistů k moci v Německu, strana odložila zastírání a otevřeně požadovala zřízení samostatných autonomních oblastí. Ruku v ruce s šovinismem rostl také počet přívrženců.

Dne 30. srpna 1933 spáchali přívrženci DNSAP vraždu německého emigranta prof. Dr. Theodora Lessinga, čímž uspišili konání státní moci ve věci sudetoněmeckých nacistů. V říjnu roku 1933 byla oběma negativistickým stranám za prokázanou protistátní činnost ukončena činnost. S opatřením nesouhlasil především ministr Spina. Vyjádřil obavy z důsledků o straníky, kteří vykonávali úřednické funkce. Osobně intervenoval u ministra zahraničí Beneše, aby nebyl zákaz vykonán. Neznamená to, že by Spina významně inklinoval k negativistům, spíše jen někdy užíval jejich argumentů, aby ukázal na odlišnosti aktivismu.⁶³

2.3 Hospodářská krize v ČSR a nástup nacistů k moci v Říši

Jedním z důležitých faktorů, který zproblematizoval česko-německé vztahy, byla Velká hospodářská krize započatá roku 1929 v USA. V ČSR vrcholila v letech 1933 až 1934.⁶⁴ Tradiční hospodářská struktura státu (průmyslově agrární stát s vysokým podílem lehkého průmyslu) zapříčinila hlubší dopady právě německé obyvatelstvo žijící v industrializovaném pohraničí. Převládající spotřební průmysl se primárně orientoval na export. Z tohoto důvodu se stal na hospodářskou situaci v zahraničí citlivější než jiná odvětví. Krize vytvářející celní přehradu jej zasáhla nejdříve a nejsilněji. Nejvážnější problém pocítila v letech 1929 až 1933 tradiční lehká průmyslová odvětví sklářství, textilů, porcelánu atd. Sklářství pokleslo na 48,6%, textil dokonce na 30 až 35% produkce od vzniku státu. Principiálním problémem v dotčených severočeských oblastech byla velmi omezená možnost doplňkové obživy v zemědělství.⁶⁵ Pokles zaznamenala i další odvětví, ale dokázala se rychleji vzchopit.⁶⁶ Ještě do roku 1929 se udržovaly počty nezaměstnaných na únosné výši, přestože podléhaly odchýlkám v zimních měsících, mimo hlavní sezónu, poté však začalo masivní propouštění.

⁶² RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994, s. 78.

⁶³ BROKLOVÁ, Eva. *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha: Karolinum, 1999, s. 78.

⁶⁴ KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1994, s. 7.

⁶⁵ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. V Praze: Karolinum, 2008, s. 216.

⁶⁶ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české, díl XIV*. Praha: Paseka, 1999, s. 16.

Problém pokračoval snižováním počtu pracovníků v letech 1921 až 1930, kdy státní služby muselo opustit na 33 000 Němců (dráhy, pošta, soudnictví atd.), aby v nich bylo zaměstnáno na 41 000 Čechů.⁶⁷ Chronická nezaměstnanost rostla každým rokem. V okresech s obyvatelstvem čítajícím 80% až 100% německé národnosti, dosahovala koncem roku 1931 nezaměstnanost 19,2%, kdežto v okresech, v nichž žilo nejvýše 20% Němců, dosahovala nezaměstnanost na 9,16%.⁶⁸ V letech 1932 až 1933 představovali němečtí obyvatelé z pohraničí až dvě třetiny československých nezaměstnaných.⁶⁹ Údaje ministra sociální péče Alfréda Meissnera z roku 1934 říkají, že z jedenácti průmyslových odvětví s nejvyšším počtem nezaměstnaných bylo osm těch, v nichž dominovali Němci.⁷⁰ K poslednímu dni roku 1935 připadalo v okresech s německým obyvatelstvem dosahujícím mezi 80-100% na 19,2% nezaměstnaných. Teprve v roce 1936 byla hospodářská krize na ústupu. Přesto, v oblastech s převažujícím německým obyvatelstvem dosahovala nezaměstnanost na 525 000 obyvatel. V kontrastu s tím bylo nezaměstnaných Čechů na 311 000.⁷¹ V německých okresech probíhalo snižování důsledků krize pomaleji, neboť podíl německých dělníků pracujících v dotčeném lehkém průmyslu bylo na 50%.⁷² Samostatný problém představovala dlouhotrvající agrární krize, kterou se nedařilo zvládnout. Na prudký pokles cen zemědělských produktů zareagovali zemědělci navýšenými dodávkami na trh, což v konsekvenci opět stlačilo ceny produktů dolů. Z tohoto začarovaného kruhu se roku 1934 pokusila vybědnout česká agrární strana prosazením vládního nařízení o úpravě obchodu s obilím (moukou, mlýnskými výrobky a některými krmivy), nazývaného také tzv. obilným monopolem.⁷³ Vláda tím chtěla chránit československé zemědělce proti poklesu cen zemědělských plodin a proti exekucím zadluženého rolnictva. Z opatření však vyvěraly nové problémy, němečtí buržoazní průmyslníci vytýkali politikům, že protěžování zemědělství na úkor ostatních odvětví jako

⁶⁷ Srovnej BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 79.

⁶⁸ BENEŠ, Zdeněk. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002, s. 87.

⁶⁹ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 192.

⁷⁰ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. V Praze: Karolinum, 2008, s. 339.

⁷¹ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 194.

⁷² KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1994, s. 12.

⁷³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 53.

průmyslu, obchodu a živností je nespravedlivé a diskriminační.⁷⁴ Opatření hlavně pomohlo chudým rolníkům stabilizovat ceny zemědělských produktů, tak aby nemuseli snižovat ceny, ovšem v neúrodných oblastech udržovalo cenovou hladinu uměle vysoko.⁷⁵

Sociální dopad hospodářské krize na německou minoritu ještě více umocňoval odpor k státu. V péči o nezaměstnané fungoval v ČSR od roku 1921 (s platností od r. 1921) tzv. gentský systém, který byl založen na bázi dobrovolného systému s částečnou státní dotací, která se v průběhu let měnila. Systém byl řízen příspěvkovými fondy odborových organizací, které svým členům proplácely podporu v nezaměstnanosti.⁷⁶ Aby vznikl členovi na podporu nárok, musel být v odborech nejméně 6 měsíců před ztrátou zaměstnání. Nejprve pobíral podporu až 4 měsíce v jednom roce, od roku 1930 až 26 týdnů v roce (výjimečně mohla být doba trvání prodloužena až na 39 týdnů).⁷⁷ Neorganizovaní zaměstnanci a dělníci byli odkázáni na nízkou podporu v nouzi, která zpravidla nestačila pokrýt životní náklady, nebo jen na potravinové lístky. Československá vláda se snažila situaci řešit, ale bez výraznějšího úspěchu. Ministr sociální péče Ludwig Czech (DSAP) zavedl státní podporu pro nezaměstnané plošně. Pro zvýšení exportu došlo po dlouhém tlaku v únoru roku 1934 k devalvaci koruny a řadě dalších opatření.⁷⁸ Tento rok představoval pro průmyslové dělnictvo vůbec nejhlubší krizi. V postižených venkovských oblastech hrozila bída. Přesto neexistovaly téměř žádné státní programy či investice pro postižené oblasti, získávání státních zakázek bylo pro německé firmy výrazně složitější, a tak je i v německých oblastech získávaly české firmy.⁷⁹ Pocity křivdy vnímali i někteří představitelé aktivistické linie, kteří v prvních letech krize leckdy dávaly najevo, že jejich účast ve vládě je spíše formální, zatímco podstatná rozhodnutí činila česká levice s pravíci.⁸⁰

⁷⁴ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. V Praze: Karolinum, 2008, s. 338.

⁷⁵ HORÁKOVÁ, Monika. Obilný monopol v ČSR. In: *Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti*. Dny práva 2011. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 83-90. ISBN 978-80-210-5910-8. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/historie.pdf

⁷⁶ KAZIMOUR, Jan. *Hospodářský vývoj Československa*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1980, s. 62.

⁷⁷ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. V Praze: Karolinum, 2008, s. 219.

⁷⁸ Srovnej BRANDES, Detlef. *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Praha: Argo, 2012. Historické myšlení, s. 34.

⁷⁹ Srovnej BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 193.

⁸⁰ RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. V Praze: Karolinum, 2008, s. 339.

Výsledek vládní snahy tak nebyl vůbec přesvědčivý, což utvrdilo mnoho Němců v názoru, že za útiskem, bídou německého obyvatelstva i oslabováním sudetoněmeckého průmyslu stojí její záměrná a promyšlená činnost, popř. neschopnost a nezájem.⁸¹ Jinými slovy, stát má spíše zájem na zlepšení stavu hospodářství Čechoslováků nežli Němců, bohužel, někdy se tak situace mohla opravdu jevit. V německém obyvatelstvu narůstala už tak dost značná nedůvěra, rovněž i pochybnost o německé aktivistické politice spolupráce. Sílicí nevole upevňovala pozice negativistických stran, což bylo umocněno tím, jak v sousední Německé říši docházelo ve 30. letech k hospodářskému rozmachu a k potírání nezaměstnanosti. V ČSR začínala krize o rok později než v Německu, ale probíhala pomaleji. V období kulminující krize v ČSR, bylo již Německo na vzestupu a stále rostlo. Data uváděná Kuralem jsou dostatečně přesvědčivá, roku 1933 dosáhla průmyslová výroba v ČSR indexu 60,2, zatímco v Německu již 66,8; roku 1934 činil rozdíl 60,7:78; v roce 1935 70,1:94; v roce 1936 ČSR již rozdíl činil 80,2:106,3.⁸² Prohlubovala se také nezaměstnanost. Naproti tomu nacistická propaganda dávala na odiv svůj úspěch a snažila se předvést lepší příklad vedení státu a hospodářství prostřednictvím centralistické diktatury, která nahradila parlamentní demokracii Výmarské republiky. Německá říše se měnila v uniformní disciplinovaný zglajšaltovaný stát,⁸³ podléhající vůdcovskému principu a ideálům národní jednoty opírající se o rasové teorie. Národně socialistický stát prosazovat politiku jedné strany a nebál se svých intervencí do oblasti hospodářské,⁸⁴ sociální i kulturní. Národněsocialistické glajchšaltování se nemělo týkat jen říšských Němců a prostoru Říše, integrování měli být všichni „lidé německé krve“.⁸⁵ To vše v souhrnu přispělo k radikalizaci názorů a postojů mnoha sudetských Němců, v nichž se kumulovaly staré předsudky negativistů. Dne 30. ledna 1933 došlo k Německu k událostem, které ovlivnily celý chod dějin, Adolf Hitler byl jmenován říšským kancléřem. Jako vůdce NSDAP se ujal moci (*Machtübernahme*). Za rostoucí popularitou stál závazek dovést Německo od bídy k úspěchu a pohrdavý postoj k následkům versailleského míru. Proces snižování nezaměstnanosti hrál důležitou roli nejen pro Němce z Říše

⁸¹ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 30.

⁸² KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 115-116.

⁸³ Pozn.: NS-glajchšaltování je (násilné) formování jedince ke strohé uniformitě, oddanosti, nekritické poslušnosti a loajalitě. Uplatňoval se prakticky v celém politickém aparátu včetně sféry hospodářské, sociální a kulturní.

⁸⁴ Pozn.: hospodářství v Německu zdánlivě sílilo v důsledku obrovské zbrojní výroby a investic do veřejného sektoru (stavba dálnic). Na druhou stranu se země také odpovídající výši finančních prostředků zadlužovala.

⁸⁵ BALCAROVÁ, Jitka. *"Jeden za všechny, všichni za jednoho!": Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*. Praha: Karolinum, 2013, s. 52.

(*Reichsdeutschen*), ale i pro ostatní žijící v zahraničí, nazývaných národnostními Němci (*Volksdeutschen*). Zejména sudetoněmecké obyvatelstvo získávalo snadněji zaměstnání za hranicemi, kde také vnímali zlepšující se sociální poměry. Z těchto vazeb se potom k Říši vyvíjely vazby politické.⁸⁶ Vítězství NSDAP byl signál i pro negativistické strany v ČSR, jež nadšeně obdivovaly a oslavovaly vítězství nacistů, neboť již dříve s nimi spojily své politické cíle.

Zvláštní kapitolu představoval hospodářský vztah mezi ČSR a Německem. Ukazuje se, že v polovině 20. let existovala dlouhodobá vážná hospodářská vazba (posílená kartelovými úmluvami), která v sobě zahrnovala mnoho odvětví: technické, technologické, surovinové a odbytové. V této době představoval jen obchod s Německem přes 40% veškerého exportu země.⁸⁷ Československá meziválečná politika se nacházela v antagonismu mezi politicko-bezpečnostním směřováním na západní velmoci a hospodářskou vázaností zejména na Německo. Hrad prosazoval posilování dohodových pozic na západ a hospodářský útlum závislosti na Německu. Ke snížení objemu zahraničního obchodu s Německem skutečně došlo, ale až ve 30. letech a spíše zásluhou samotného Německa.⁸⁸

2.4 Německé národní společenství (*Deutsche Volksgemeinschaft*)

K vytvoření silného Německa nacisté prosazovali mezinárodní sjednocení všech etnických Němců a jimi obývané půdy do tzv. „Německého národního společenství“ či „pospolitosti“ (*Deutsche Volksgemeinschaft*). Balcarová podotýká, že se v různých dobách a sociálních prostředích koncepce termínu proměňovala jednak v závislosti na zvoleném přístupu k integraci a pak na kritériích výběru do společenství.⁸⁹

Pro sudetské Němce se pojetí „národního společenství“ (*Volksgemeinschaft*) mísilo s ideovým základem národoveckých tzv. völkisch hnutí (ve sledovaném období označuje ideologická, kulturní, sociální a politická hnutí působící v zemích obývaných národními Němci), spannismem a nacismem.⁹⁰ Jednotlivé proudy se lišily v pohledu na skrytou „podstatu národa“ (*Volkstum*).⁹¹ Ve 30. letech se uplatnil zejména národně socialistický proud, který

⁸⁶ Srovnej KURAL, Václav. *Češi a Němci a mnichovská křížovka: (stručné čtení)*. Praha: Karolinum, 2002, s. 78.

⁸⁷ HOENSCH, Jörg K., ed. a Kováč, Dušan, ed. *Ztroskotání spojení: Češi, Němci a Slováci v první republice 1918 - 1939*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993, s. 20.

⁸⁸ Srovnej tamtéž, s. 20-21.

⁸⁹ BALCAROVÁ, Jiřka. *"Jeden za všechny, všichni za jednoho!": Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*. Praha: Karolinum, 2013, s. 51.

⁹⁰ Tamtéž, s. 52.

⁹¹ Pozn.: pojem „Volkstum“ bývá také překládán jako národní cítění, národní svéráz či charakter.

nahrazoval původní integraci založenou na všeobecně sdílených idejích duševní a kulturní vyspělosti německého národa, a obracel svou pozornost k teritoriálnímu sjednocení s ostatními pokrevními příslušníky vyvoleného národa, přičemž akcentoval nezbytnost akceptace národně socialistického světového názoru a rasových hledisek.⁹² Vyvolenost německého národa vyplývala z úzce provázaných rasových teorií, hlásajících nadřazenost německého národa. Neodmyslitelnou součástí tvořila silná orientace na národní cítění. Naplněním cíle z pohledu nacistů mělo být vytvoření Velkoněmecké říše v čele s Německem, Rakouskem, Čechy a Moravou, Polskem a východními oblastmi. Německé spolky a posléze i Henleinova strana považovaly vytvoření „národního společenství“ za svůj prvořadý programový úkol.⁹³ Představa nadnárodního sjednocení znamenala pro mnohé sudetské Němce východisko z hospodářských, sociálních a politických problémů.

Byla to právě identifikace s identitou „sudetoněmecké“ (*Sudetendeutschum*), která pomohla sudetským Němcům po pádu monarchie a vzniku Československa s rehabilitací vlastního zakotvení. Identita „sudetoněmecké“ představovala radikální proud směřující k velkoněmeckému celku. Integrační zápas nebyl snadný, „sudetoněmecké ideje“ konkurovaly zemské a regionální identitě. Přesto se propagátorům ideje podařilo tyto složky začlenit do svého konceptu. Svěbytná „sudetoněmecká identita“ měla být „národní skupinou“ (*Volksgruppe*) s vymezeným územím, hospodářstvím, politickými představiteli, školstvím, kulturou a sociálně podpůrnou činností. Představovala tak neměnnou součást „celoněmecké“, neboli německé národní identity velkoněmeckého charakteru.⁹⁴

2.5 Sudetoněmecké organizace

Silný vliv na smýšlení sudetoněmecké minority v českých zemích měly různé zdánlivě apolitické společenské, hospodářské, politické a sportovní organizace. Staly se místem duševního i fyzického formování sudetských Němců. Vznik samostatné ČSR představoval problém v krizi identity i pro německá mládežnická hnutí. Začlenění v nástupnickém státu chápala jako ohrožení. Výchova v „sudetoněmecké“ pro ně naopak představovala cestu záchrany ve sjednocení do (spannistického) konstruktů tzv. „Sudetoněmeckého kmene“ (*Sudetendeutscher Stamm*) v rámci „národní pospolitosti“. Onou záchranou měla být mládež

⁹² Srovnej BALCAROVÁ, Jitka. *"Jeden za všechny, všichni za jednoho!": Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*. Praha: Karolinum, 2013, s. 53.

⁹³ Pozn.: Henleinova vyjádření procházela vývojem. V počátcích hnutí se opakovaně zřikal jak myšlenek nacismu, tak pangermanismu.

⁹⁴ Srovnej BALCAROVÁ, Jitka. *"Jeden za všechny, všichni za jednoho!": Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*. Praha: Karolinum, 2013, s. 54-59.

vychovávaná v konceptech pro národně politické cíle.⁹⁵ Charakteristický znak všech reformních hnutí bylo silné sepejetí s přírodou a zemí. Znamenalo to současně spojení německé vlasti s německým národem. Výchova k jednotnému sudetoněmeckému národnímu hnutí, potažmo obnově sudetoněmeckého národa se v červnu 1922 stala programem pro „Sudetoněmecké mládežnické společenství“ (*Sudetendeutsche Jugendgemeinschaft*, dále jen SJG), které představovalo zastřešující organizaci mládežnických sudetoněmeckých organizací. Její vytvoření sice znamenalo výrazný úspěch ve snaze o sjednocování společenství ve výchovné oblasti, přesto jedním z hlavních znaků SJG byla mezigenerační názorová nejednotnost v otázce ideového směřování hnutí. Jestliže se starší generace spokojila s výchovou k národní jednotě apolitickou formou, pak mladá generace směřovala výchovnou práci k přeměně politické sféry. Aktivní starší členové, před válkou většinou zastoupení ve vedoucím kruhu nacionálního mládežnického hnutí „Sudetoněmecký tažný pták“ (*Sudetendeutsche Wandervogel*, dále jen WV)⁹⁶ byli nyní organizováni v hnutí Böhmerland.⁹⁷ Hnutí vzniklo na podzim roku 1918, ale již 5. ledna 1919 hlásalo boj všemi silami za autonomii pohraničních oblastí s německou majoritou v českých zemích. Odmítalo politické strany, jen službu pro Němce.⁹⁸ Veškeré úsilí mělo směřovat k mravní a duševní službě „Němectví“ (*Deutschtum*). Veřejný život měly vést nikoliv strany, ale osobnosti bez ohledu na svůj stav a stáří.⁹⁹ Důležitá odvětví činnosti spočívala v usilovné práci na výchově a vedení nových osobností, rozvoj turnerstva, mládežnická hnutí a zejména školství, což mělo vést k jednotné „národní pospolitosti“. V poválečném hnutí WV se profilyvaly dva názorové proudy. Jeden z nich vedl charismatický vůdce Heinrich (též Heinz) Rutha, stoupenec mladé dorůstající generace vyznávající ideu sudetoněmeckého sjednocení založeném na vůdcovském principu, poslušnosti, sebedisciplíně, rasové čistotě, antiliberalismu atd. Ruthova představa korespondovala s učením ekonoma, sociologa a filozofa Othmara Spanna, jehož byl žákem. Rutha se čím dál více názorově vzdaloval vedení hnutí WV, až došlo v roce 1926 k

⁹⁵ Srovnej KASPER, Tomáš. Sudetoněmecké hnutí mládeže a národně politická výchova v letech 1918-1933. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, s. 205. ISSN 0031-3815. Dostupné z: http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=1716&edmc=1716.

⁹⁶ CORNWALL, Mark. *The devil's wall: the nationalist youth mission of Heinz Rutha*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2012, s. 127.

⁹⁷ Srovnej KASPER, Tomáš. Sudetoněmecké hnutí mládeže a národně politická výchova v letech 1918-1933. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, s. 209. ISSN 0031-3815. Dostupné z: http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=1716&edmc=1716.

⁹⁸ Srovnej HRUŠKA, Emil. *Peripetie sudetoněmeckého principála*. Praha: Futura, 2014, s. 22.

⁹⁹ Tamtéž, s. 22.

odchodu Ruthových stoupenců. Po roce 1929 daly názorové rozdíly v sudetoněmeckém mládežnickém hnutí vzniknout novým výrazným výchovně-politickým uskupení.¹⁰⁰

V zimě roku 1925 vznikla z iniciativy Spannova asistenta Dr. Waltera Heinricha a Dr. Waltera Hergla v Liberci organizace „Pracovní kruh pro společenské vědy“ (*Arbeitskreis für Gesellschaftswissenschaften*), jehož vedení se ujal dobře známý Rutha. Odtud se měly šířit myšlenky spannismu. Roku 1928 se „Pracovní kruh“ přeměnil na širěji pojatý „Svaz kamarádství pro národnostní a sociálněpolitické vzdělávání“ (*Kameradschaftsbund für volks- und sozialpolitische Bildung*, dále jen KB). Svaz KB představoval elitářské 200-400 členné uskupení Ruthových intelektuálů, vyznávajících zásady spannismu. Nejužší vedení KB tvořilo 15 osobností.¹⁰¹ Členskou základnu KB tvořili většinou bývalí členové zaniklého „Pracovního kruhu“. Existence svazu byla před veřejností víceméně utajená, skládal se z omezeného počtu pečlivě vybraných členů. Měl výlučný charakter. Vůdčími postavami byli W. Heinrich, H. Rutha a později pedagogický vedoucí DTV Dr. Walter Brand.¹⁰² Všichni patřili k žákům O. Spanna, jenž ve svých myšlenkách obhajoval význam existence lokálního národa, zachování jeho podstaty prostřednictvím národnostní osobitosti, jako primárního duchovního společenství.¹⁰³ K udržení těchto myšlenek měla sloužit zejména vzdělávací zařízení. Spann se hlásil k dominantnímu organickému stavovskému německému státu, idejím probuzení staroněmecké slávy i kultury a k vytvoření nové německé hegemonie ve střední Evropě, samozřejmě na úkor vazalských národů (Češi, Poláci, Maďaři a Jihoslované). Rozhodující roli mělo náboženství, selekce, účelné formování osobnosti, hierarchie pozic, vzdělání, vedení vůdčími duchovními elitami atd.¹⁰⁴ Ideje spannismu byly pro práci a organizaci KB samozřejmé.¹⁰⁵ Svaz na přelomu 20. a 30. let minulého století sice akceptoval existenci ČSR, avšak v dlouhodobém plánu měla země tvořit rámec pro realizování nacionálních německých

¹⁰⁰ KASPER, Tomáš. Sudetoněmecké hnutí mládeže a národně politická výchova v letech 1918-1933. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, s. 212. ISSN 0031-3815. Dostupné z: http://pages.pdf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=1716&edmc=1716.

¹⁰¹ Srovnej BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 271.

¹⁰² Pozn.: Členové KB si často ponechávali důležité funkce ve většině významných organizací a klubů. Příkladem může být Konrad Henlein, který vedle členství v KB vedl i DTV.

¹⁰³ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 270.

¹⁰⁴ Srovnej tamtéž, s. 271.

¹⁰⁵ Pozn.: Organizační hierarchie plně odpovídala duchu ideologických zásad spannismu. Členstvo se skládalo ze dvou hlavních vnitřně diferenciovaných stupňů. Příslušníci skupin nižších stupňů byli zavázáni bezvýhradně plnit úkoly svého vedoucího skupiny (vyšší osobnosti v organizaci zpravidla ani neznali); úzký okruh vyšších stupňů představoval vůdčí intelektuální osobnosti, z nichž se vyčleňovalo dále samotné vedení KB. Loajalita, důvěra a vzájemná soudržnost byly pro členy KB samozřejmostí.

cílů. Nebylo cílem stát federalizovat či odtrhnout, nýbrž jej ovládnout a podrobit německé hegemonii.¹⁰⁶ Lze konstatovat, že na rozdíl od negativistických stran, se členové KB ideově i svými kontakty více orientovali na Vídeň, nežli na Berlín. Mnozí z nich v ČSR personálně infiltrovali většinu německých politických stran, masových organizací (např. spolek *Bund der Deutschen*) a dalších institucí, odkud mohli sice skrytě, přesto významně ovlivňovat jejich činnost a působit tak na sudetoněmeckou společnost.¹⁰⁷ Nejvýraznějšího vlivu dosáhli v největší sudetoněmecké společenské organizaci, Německém tělovýchovném (turnerském) svazu (*Deutscher Turnverband*, dále jen DTV), založeném roku 1919.¹⁰⁸ Masová spolková organizace sdružovala většinu sudetských Němců v několika stech tělovýchovných spolcích, postupně se měla stát sjednocujícím prostředkem pro všechny sudetské Němce. Nejpozději od roku 1923 se Rutha snažil o sjednocující zapojení sudetoněmecké mládeže do DTV, kdy se sám stal župním vůdcem (*Gaujugendwart*) v ještědsko-jizerské turnerské župě.¹⁰⁹ V novém působišti se seznámil s bankovním úředníkem z Jablonce nad Nisou Konradem Henleinem. V letech 1926 až 1933 byl tento svaz již zcela ovládán mladými vůdčími členy KB. Tato vzdělaná elita si uvědomovala potenciál masové organizace, proto ovládla její čelní místa a mohla tak působit na výchovu a přípravu mladých cvičenců (*Jungturner*).

V průběhu 20. let se DTV ocitl v krizi, mládež byla vedena v tradičním cvičitelském (turnerském) stylu, plného přežitých tělesných cvičení. V tuto dobu pronikali do DTV členové KB, a to především z pozice ašského turnerského spolku. K intelektuálnímu vedení KB se toho času přidružil Ruthův přítel Konrad Henlein (dříve rovněž člen „Pracovního kruhu“). Ačkoliv nebyl akademik, prokázal tento rodák z Vratislavic nad Nisou své schopnosti a pracovitost více jako učitel tělocviku. Na profesionální dráhu turnerského učitele nastoupil Henlein 15. října 1925, kdy se stal placeným učitelem tělovýchovného spolku „Deutscher Turnverein“ v Aši (*Turnverein Asch*), kde pozvedl místní skomírající organizaci a vybudoval vzorovou ašskou turnerskou školu (*Ascher Turnschule*). Zde našel konečně sebeuplatnění. Podařilo se mu, jako zdatnému organizátorovi tělovýchovného života, reformovat a především inovovat místní tělesná cvičení. Výchova se zaměřovala na tělo i charakter. Cvičení ve volné přírodě bylo orientováno na jednoduchost, přesto v oddílech vládla

¹⁰⁶ HRUŠKA, Emil. *Peripetie sudetoněmeckého principála*. Praha: Futura, 2014, s. 34.

¹⁰⁷ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 208-209.

¹⁰⁸ HRUŠKA, Emil. *Peripetie sudetoněmeckého principála*. Praha: Futura, 2014, s. 33.

¹⁰⁹ KASPER, Tomáš. Sudetoněmecké hnutí mládeže a národně politická výchova v letech 1918-1933. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, s. 212. ISSN 0031-3815. Dostupné z: http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=1716&edmc=1716.

bezpodmínečná disciplinovanost a jednotnost cvičenců. Henlein do cvičení inovativně přidával různé branné prvky (pochody, střelba, výcvik s orientací na mapě atd.) a dbal o teoretickou motivaci vycházející z ideologických tezí KB. Výchova k hrdinství, sebeobětování, odvaze, pravdomluvnosti, podřízenosti vůdci a k věrnosti národu měly být hlavní ctnosti každého turnera. Namísto putování přírodou, nastaly pochody za zvuku bubínků a fanfár. Nové ideály byly naplněny germánským kmenovým řádem.

Henleinova práce v DTV měla ohlas, po bezmála pěti měsících byl jmenován náčelníkem (*Turnwart*) tělocviku nové Chebské Jahnovy župy (*Egerland Turngau*), která zahrnovala 15 spolků a v nich na 8000 členů. Jeho kariéra i popularita strmě stoupala: v květnu roku 1928 se stal členem svazové turnerské rady a pověřencem pro západní Čechy. Nyní se začal otevírat prostor, aby se spolu s dalšími pustil do rozpracování dalších politických možností vlivu mimo rámec DTV. Bylo nezbytné vytvořit stabilní politický štáb, s kterým mohl pro nadcházející politickou kariéru počítat. Proto se na počátku 30. let obklopil muži, kteří mu již dříve pomohli. Patřili mezi ně zmíněný H. Rutha, W. Brand, Dr. Wilhelm Sebekowsky (též Sebekowsky), bratři Friedrich a Erhard Gottfried Bürgerovi. Strmý růst Henleinova postupu pokračoval, po pěti letech od příchodu do Aše byl v květnu 1931 zvolen Svazovou radou do nejvyšší výkonné funkce, stal se svazovým náčelníkem celého DTV (*Verbandsturnwart*).¹¹⁰ Z této pozice zodpovídal za technické a organizační zajištění průběhů oslav či cvičení. Henleinovi v kariérním postupu pomohl jeho organizátorský a řečnický talent. Nepochybně se také přimluvili Rutha s Brandem.¹¹¹ Z bývalého řadového bankovního úředníka se tak stala jedna z nejznámějších postav sudetoněmeckého společenského a politického života. Na druhou stranu si bylo vedení KB vědomé Henleinových slabin, a to jak intelektuálních, tak charakterových.

Kromě DTV existovaly ještě další významné nacionálně obranné spolky, které přispívaly k procesu utváření, propagace a udržení „sudetoněmecké identity“. Prvním byl nacionálně obranný spolek „Svaz Němců“ (*Bund der Deutschen*, dále jen BdD), založený v létě roku 1934. BdD usiloval o vliv v dalších nacionálních organizacích, sám se pasoval do role povoláního reprezentanta sudetských Němců a byl jakýmsi nadřazeným konglomerátem mnoha předchozích svazů. BdD podobně jako Henlein vyzíval ke sjednocení, odstranění nepotřebných tříšticích organizací, spolků aj., které oslabovaly nacionální sílu a jednotu. S

¹¹⁰ KARLGREN, Anton. *Henlein - Hitler a československá tragedie*. Překlad Jaroslav FAHOUN. V Praze: Samcovo knihkupectví, 1945, s. 13.

¹¹¹ Tamtéž, s. 13.

henleinovci jej ideově spojovala také společná touha ochránit ohrožené sudetské Němce.¹¹² Druhým neméně významným obranným spolkem, jenž vznikl převzetím bývalého „Německého školského spolku“ (*Deutscher Schulverein*, dále jen DSV) byl „Německý kulturní svaz“ (*Deutscher Kulturverband*, dále jen DKV). Spolek se v ČSR orientoval, stejně jako předchůdce, na německé školství v pohraničních oblastech a na německé jazykové ostrovy. Disponoval nejsilnější členskou základnou, zatímco v roce 1921 dosahoval 200 000 tisíc členů s vlastní sítí škol, roku 1938 měl již 721 000 tisíc členů.¹¹³ Řadil se k nejmasovějším a finančně nejzajištěnějším německým spolkům v ČSR. Třebaže si od počátku své existence DKV udržoval liberální vedení, postupně docházelo k pronikání vlivu henleinovců.¹¹⁴

¹¹² BALCAROVÁ, Jitka. "Jeden za všechny, všichni za jednoho!": *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření "sudetoněmecké identity"*. Praha: Karolinum, 2013, s. 205.

¹¹³ Srovnej tamtéž, s. 77.

¹¹⁴ KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Od národního státu ke státu národnosti?: národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Praha: Karolinum, 2013, s. 25.

3 Pokusy o politické sjednocení sudetských Němců

Ve třetí kapitole se pokusí autor postihnout jednotlivé pokusy o politické sjednocení sudetoněmeckých Němců. Bude postupně pojednáno o důvodech vzniku třech projektů na sjednocení sudetoněmeckých stran, z nichž nakonec jen jeden prokázal svou úspěšnost. V podkapitole budou objasněny předpoklady pro výběr turnera Konrada Henleina do čela nového politického hnutí a s tím spojená politická jednání o jeho podpoře a nutné přípravy pro vstup na československou politickou scénu.

Vlivný svaz KB měl zájem ovlivňovat politiku německých politických stran, pro začátek infiltroval důležité organizace. Prostřednictvím svého člena Ernsta Kundta ovlivňoval dění v pražském koordinacním středisku sudetoněmeckých stran (vyjma DSAP), tím bylo „Německé politické ústředí“ (*Deutsch-politisches Arbeitsamt*, dále jen DPA), založené roku 1919 v Praze. Instrukce jednak formálně reprezentovala nejdůležitější politické zájmy německého obyvatelstva v ČSR, pak také urovnávala vzájemné spory německých politických stran v ČSR. Z výhodné pozice sekretáře se Kundtovi podařilo položit základy k vytvoření „Sudetoněmecké národní rady“ (*Sudetendeutscher Volksrat*). Rada se měla stát prvním krokem k vrchní nadstranické sudetoněmecké organizaci řídící a korigující činnost všech nesocialistických stran a svazků. Současně měla více tlačit k prosazení sudetoněmeckých zájmů v ČSR.¹¹⁵ Zastoupeny měly být německé osobnosti politického, hospodářského a kulturního života.¹¹⁶ Tyto snahy lze chápat jako jeden z prvních pokusů o uskutečnění koncepce již připomenutého národního společenství.¹¹⁷

K ustanovení rady došlo v Liberci ve dnech 18. a 19. března 1933. Ústředí výbor (*Hauptausschuss*) tvořili členové DCV, DNP, DNSAP a marginálně zastoupení němečtí živnostníci (*Deutsche Gewerbeapartei*, dále jen DGP)¹¹⁸. Vznikající rada se tak skládala především z německé opozice, neboť zástupci vládních německých sociálních demokratů a německých agrárníků zůstali mimo jednání.

Z ustavující schůze rady nevyplývala jasná pravidla, politický program ani struktura, proto byla naplánována další schůze na 15. října 1933. Té se ale žádná ze stran nestihla zúčastnit,

¹¹⁵ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 862.

¹¹⁶ PLENER, Wilhelm. Grundgedanken über den Sudetendeutschen Volksrat. *Gablonzer Tagblatt*. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 14. 3. 1933, Nr. 73, s. 1.

¹¹⁷ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 138.

¹¹⁸ Pozn.: Je možné se také setkat s oficiálním označením Sdružení pro živnost a obchod (*Der Ständebund für Gewerbe und Handel*).

neboť 3. října 1933 se DNSAP v očekávání svého zákazu dobrovolně rozpustila (připravovaný zákaz strany byl československou vládou vydán o den později). DNP tento krok nestačila provést a tak jí byla 4. října pozastavena činnost (obnovila se v roce 1935).¹¹⁹ Řada čelních představitelů včetně Junga a Krebse byla obviněna a měli čekat na uvalení vazby, předák DNSAP Rudolf Kasper byl zatčen. Nepomohlo jim ani zřeknutí se vazeb na NSDAP, proto oba uprchli do Říše. Projekt „Sudetoněmecké národní rady“ byl fakticky znemožněn, neboť jeho pilíře tvořily obě negativistické strany. Zákaz obou stran nebyl ze strany státu výsledná formalita, ale doslova nevyhnutelnost, měla-li si republika udržet bezpečí před vzrůstajícím náporům nacistů. Kárník k tomu dodává, že nebýt tohoto zásahu, tak by DNSAP rychlým krokem směřovala k nejsilnější německé politické straně v ČSR.¹²⁰ Faktem zůstává, že orgány republiky dokázaly v roce 1933 moc nacistů jen oddálit.

3.1 Volba turnera Konrada Henleina

Ve dnech 13. až 16. července 1933 se konal v Žatci první spolkový sjezd DTV. Tato demonstrace dosavadních úspěchů a síly se stala okázalou turnerskou slavností. Její význam podtrhoval fakt, že zde byl široké veřejnosti představen Konrad Henlein, coby celostátní vůdce DTV se silným renomé. Henlein v Žatci deklaroval výlučné postavení turnerů při výchově k německému a ochotu převzít i politické vedení sudetských Němců, pakliže bude jednotné.¹²¹ Na slavnosti se sešlo na 20 000 turnerů a 50 000 hostů. Henlein vystoupil ve výsadní pozici na velitelském můstku. Úžasná choreografie a jedna z nejlepších ukázek organizace shromáždění za dobu existence ČSR, to vše udělalo kýžený dojem i na mnohem mohutnější český tělocvičný spolek Sokol, jenž pořádal o rok dříve IX. sokolský slet.¹²² Dokonce se u mnohých Čechů ozvalo povzdechnutí, že turneři mají lepší organizaci a ideály.¹²³ Henlein byl oslavován a prohlášen neochvějným vůdcem.¹²⁴ Vystoupení rovněž zaujalo jak přívržence sudetoněmeckého nacismu Krebse, Junga, Kallinu, Kaspera, tak i tisk.¹²⁵ Neustávající kariérní růst pokračoval. V rámci československé delegace byl Henlein

¹¹⁹ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 875.

¹²⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 141.

¹²¹ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha: BMSS-Start, 2010, s. 64.

¹²² HAYNES, Rebecca a Martyn C. RADY. *In the shadow of Hitler: personalities of the right in Central and Eastern Europe*. London: I.B. Tauris, 2010, s. 212.

¹²³ Srovnej BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 264.

¹²⁴ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha: BMSS-Start, 2010, s. 61.

¹²⁵ Německé volání po soustředění. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 27. 7. 1933, č. 203, s. 1.

vyslán do Německa na mezinárodní turnerské slavnosti ve Stuttgartu, kde byl přijat samotným Hitlerem.

Po zákazu spolku Volkssport a procesu s jeho vedoucími činiteli v únoru a březnu roku 1933, začalo být zřejmé ohrožení zákazu činnosti obou negativistických stran. Krebs si uvědomoval nutnost vytvoření nového politického uskupení. Chtěl tím provést klamný manévr. Za cenu ztráty samostatnosti mohl předejít rozpuštění DNSAP a současně zajistit přežití členstva v navazující straně, která by byla v důsledku ještě silnější. DNSAP podpořená ohroženou DNP chtěly společně sjednotit německé strany do organizace Sudetoněmecké národní fronty (*Sudetendeutsche Volksfront*), o jejímž založení se víceméně v různých podobách uvažovalo již od 2. poloviny 20 let.¹²⁶ Společným cílem měl být mj. boj proti marxismu. Bylo však třeba vybrat vhodného kandidáta, který by se postavil straně do čela. Krebs s Jungem nejdříve oslovili rektora pražské univerzity Mariana San Nicola. Ten nabídku odmítl a doporučil schopného vůdce turnerů Konrada Henleina z Aše.¹²⁷ Stoupencům negativistické politické scény byl již Henlein dávno známý, nyní se dostával i do širšího povědomí sudetoněmecké veřejnosti. Krebs si již dříve všiml jeho úspěchů a rychlé kariéry, rozhodujícím mezníkem však bylo jeho žatecké vystoupení. Volbě jistě napomohlo, že za ním nezůstala žádná hmatatelná politická minulost a nebyl zkompromitovaný.¹²⁸ Henleinovi to také nebylo proti mysli, sám pomýšlel na vstup do vysoké politiky. V květnu roku 1933 sice oficiálně vystoupil z KB, avšak své dosavadní vazby vůbec nezpřetrhal, účelové jednání mělo navenek vzbudit jen důvěru v jeho nezávislost. Jak bylo již zmíněno, svaz KB měl vlastní ambice na nezávislé politické vedení sudetských Němců.

Ač došlo na několik krátkých schůzek, teprve 12. září byla realizována první vážná důvěrná schůzka Krebse a Henleina v Chomutově. Henlein dostal návrh stát se předsedou nové Sudetoněmecké národní fronty sjednocující všechny protimarxistické německé strany, kromě toho bylo potřeba co nejdříve vyřešit další pokračování činnosti členů DNSAP i po možném zákazu strany. Krebs nabízel Henleinovi výhody velké členské základny spolu s ideovou blízkostí myšlenek, apeloval tak na možnost snazšího prosazení politického programu. Henlein byl však zdrženlivý, měl vlastní plány. Z Henleinova postoje vyplynulo, že

¹²⁶ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha: BMSS-Start, 2010, s. 62.

¹²⁷ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 18-19.

¹²⁸ Pozn.: Hruška však v této souvislosti upozorňuje na méně známý fakt, že Henlein byl po bližší nspecifikovanou dobu členem strany DNSAP, odvolává se přitom na Henleinova životopisce Rudolfa Jahna. HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha: BMSS-Start, 2010, s. 17.

sjednocovací jádro nevytvoří DNSAP, nýbrž svaz KB. Nebylo možné připustit, aby se Henlein stal poddajným instrumentem Krebse. Navíc nebyla jistota udržení trvalé loajality četného členstva DNSAP.

Den po chomutovské schůzce vydala DNP rezoluci, že je připravena ke vstupu do sudetoněmecké národní fronty.¹²⁹ Kárník připomíná, že se rovněž zrealizovala cesta E. Kundta do Německa s cílem schválení závěrů restrukturalizace negativistů v ČSR do nového politického útvaru.¹³⁰ Všechny dosavadní schůzky Henleina a dalších byly spíše poznávacího charakteru, jednotliví předáci zjišťovali zájem a motivaci protistrany. Dne 19. září 1933 se mělo vše změnit, zatím stranicky neorganizovaný Henlein přijel do Prahy na poradou německých stran o vytvoření Jednotné sudetoněmecké fronty (*Sudetendeutschen Einheitsfront*), kam byl spolu s jeho úzkým spolupracovníkem W. Brandem přizván. Vědělo se totiž o nich, že jsou stoupenci myšlenky jednotné sudetoněmecké strany.¹³¹ Jednání se účastnili zástupci stran německých živnostníků (DGP), Německého pracovního a volebního společenství (*Deutsche Arbeits- und Wahlgemeinschaft*, dále jen DAWG), DNP, DNSAP.¹³² Očekávala se účast předáků německých agrárníků a německých křesťanských sociálů, ale nedostavili se. K poradě nebyli přizváni zástupci Německých sociálních demokratů a socialistických uskupení. Jednání se stranami nevedlo k pozitivním výsledkům, snaha spojit síly vybraných německých stran tak nakonec ztroskotala, neboť o zapojení projevíli zájem především negativisté. Jedním z důvodů nepochybně byla negativní všeobecná reputace DNSAP, která zapříčinila její postupnou izolaci jak ze strany českého, tak i německého politického tábora. Nebylo nač čekat, ještě téhož dne následovalo nové separátní jednání předáků DNSAP a DNP s Henleinem a Brandem. Nabídli Henleinovi, aby založil novou formaci. Sebevědomý vůdce turnerů, jist si bezvýchodné situace protistrany, kladl nové požadavky. Chtěl disponovat neomezenou možností svobodného rozhodování v personálních otázkách. Straníci na podmínky pod tíhou situace přistoupili. Dne 23. září 1933 se v Ústí nad Labem konala poslední schůzka Henleina, Branda a zástupců DNSAP v čele s Krebsem. Náplň tvořilo jednání ohledně dobrovolného rozpuštění strany, přípravy a přechodu členstva

¹²⁹ BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 57.

¹³⁰ Srovnej KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 140-141.

¹³¹ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 263.

¹³² Pozn.: Walter Brand působil v Praze jako vedoucí Německopolitického semináře, v němž měli být němečtí vysokoškoláci seznamováni se Spannismem. Od léta 1930 spolupracoval Brand úzce s Henleinem (zásadně ho názorově ovlivnil), a to především zásluhou spannistů W. Heinricha a H. Ruthy. Brand se s pomocí Henleina a dalších stal hlavním Verbandsdieterem, neboli hlavním ideologem DTV.

do nové organizace. Novým politickým celkem se měla stát Sudetoněmecká vlastenecká fronta nebo také Fronta sudetoněmecké domoviny (*Sudetendeutsche Heimatfront*, dále jen SHF), jejímž vůdcem by byl Henlein.¹³³ Krebs chtěl zůstat vlivným, proto se snažil do vedení nového hnutí prosadit osvědčené spolustraníky. Henlein nesouhlasil, neboť zaprvé nechtěl SHF vystavit důvodnému podezření, kvůli kompromitovaným osobám; zadruhé měl své vlastní plány, silné zázemí KB a masu členské základny z DTV. Nespokojený Krebs odmítl další jednání. Po názorovém rozchodu obou mužů, pokračovali místo Krebse v jednáních poslanci H. Knirsch, R. Kasper a K. Viererbl. Na sklonku září nakonec došlo k úspěšné dohodě s Henleinem, který českým nacistům přislíbil, že ve svém hnutí omezí vliv spannismu a ovládnutí ze strany KB.

Dne 28. září se konal mimořádný sjezd DNSAP v Podmoklech. Který na jedné straně konstatoval neúspěch v jednáních o vytvoření sudetoněmecké „volksfronty“, na straně druhé projednal tajné závěry: rozpuštění strany, tichý a nenápadný přechod členstva k nově vytvořené národní frontě v čele s Henleinem. Spouštěcím mechanismem měla být Henleinova veřejná výzva neboli provolání k sudetským Němcům, aby se nadstranicky sjednotili. Večer 30. září se v Aši konala narychlo svolaná mimořádná svazová turnerská rada, kde Henlein a Brand požádali o zbavení funkcí v DTV, aby se mohli věnovat politické dráze. V žádosti jim bylo vyhověno. Svaz k odstoupení funkcionářů jen konstatoval, že se jedná o politickou záležitost, s kterou nemá svaz nic společného. Nástupcem Henleina ve funkci se stal Willi Brandner (pozdější člen SS), za Branda Arnošt Kittl.¹³⁴

¹³³ Pozn.: Autor práce používá v textu i synonymní termíny: Sudetendeutsche Heimatfront, SHF, Heimatfronta. Termínem „Henleinovci“ označuje členstvo SHF/SdP.

¹³⁴ Předsednictvo turnerského svazu o věci Henleinově. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 6. 10. 1933, č. 501, s. 3.

4 Vznik Sudetendeutsche Heimatfront a další geneze hnutí do sjezdu v České Lípě

Tato obsáhlá kapitola zahrnuje přibližně roční vývoj SHF až do českolipského sjezdu v roce 1934. Tematicky je rozložena do čtyř podkapitol. V první podkapitole bude pojednáno o založení Henleinova hnutí, popsány okolnosti a osudy negativistických stran. Dále bude vyložen obsah prvních programových prohlášení Heimatfronty k veřejnosti. Druhá podkapitola pojednává o prvních existenčních problémech hnutí, když jej stihly intervence československých orgánů v podobě několika vln zatýkání členstva. Třetí podkapitola postupně v šesti samostatných částech představuje další politické subjekty z německého politického tábora, přičemž jsou vybrány ty, které měly na SHF nejdůležitější vazby. Rozebírána jsou počáteční politická jednání s ostatními německými politickými subjekty. Nejvíce prostoru je věnováno spolupráci s německými agrárníky, neboť měli pro budoucnost Heimatfronty zásadní význam. Výjimku v předkládaném výčtu německých stran tvoří šestá část. Německá sociální demokracie totiž spolupráci s Henleinovým hnutím striktně odmítla, přesto autor pro utvoření celkového obrazu a pochopení vzájemných mezistranických vztahů považoval za vhodné ji uvést. Čtvrtá podkapitola se zabývá vývojem Henleinova hnutí v období do českolipského sjezdu. Jsou v ní představena politická jednání SHF a německých agrárníků. Podkapitola dále obsahuje samostatnou část, v níž je pojednáno o rozdílných názorových proudech uvnitř Heimatfronty. O vlivu bývalých představitelů DNSAP na SHF a náladách, které v hnutí panovaly.

4.1 Založení Sudetendeutsche Heimatfront a první programová prohlášení

Představitelé nového hnutí SHF se sešli v neděli 1. října 1933 v chebském hotelu „Věčné světlo“ (*Ewiges Licht*) na Františkánském náměstí. Henlein tam přečetl text výzvy „Ke všem sudetským Němcům!“ („*An alle Sudetendeutschen!*“). S jistým patosem obecně proklamoval, aby se všechny sudetoněmecké politické strany a stavy sjednotily na základě příslušnosti k jednotnému „sudetoněmectví“. Vyzýval tím jinými slovy ke konci názorové plurality uvnitř německého politického tábora a sloučení politických subjektů pod jeho vedením do stavovsky organizovaného základu. Henlein element sudetských Němců klasifikoval jako součást identity již popsaného celoněmeckého „národního společenství“ (*Volksgemeinschaft*). Oním jednotícím hnutím „sudetoněmectví“ se měla stát „Sudetendeutsche Heimatfront“ v čele s Henleinem. Dále prohlásil, že se hnutí vědomě hlásí k principům národnímu společenství a křesťanského světónázoru. Hlásil se k německé kultuře a německému osudovému společenství. Mimo to požadoval spravedlivé řešení sociálních a hospodářských otázek všech

stavů. Orientoval se přitom především na dělníky, v nichž viděl jeden z nejdůležitějších předpokladů pro zachování národní síly. Také uvedl, že SHF bude legálně pracovat za uznání státu demokratickou cestou. Hlásil se k zrovnoprávnění kulturních národů a respektu k jejich osobitosti.

Mezi hlavní autory výzvy patřili zejména Brand a sekundující Kallina, poslední jmenovaný byl zároveň autorem názvu SHF.¹³⁵ Henlein se podílel konečnou redakcí (úvodem a závěrem). Z obsahu výzvy jsou zaprvé patrné ideje svazu KB potažmo spannismu (zejména vláda elit), které se ve svém důsledku staví do opozice vůči vůdcovskému principu v DNSAP (ačkoliv další budoucnost SHF/SdP ukázala právě inklinaci k tomuto principu); zadruhé, text byl formulován dosti obecně a to proto, aby skutečně mohl oslovit ideálem sjednocení co nejširší pole německých stran. Veřejnosti se měla výzva jevit jako Henleinova vlastní iniciativa a za takovou ji také Henlein sám vydával.

Založením SHF vznikly předpoklady pro přechod masy členstva obou negativistických stran. Jakkoliv byly zásady přednesené Henleinem v mnoha ohledech dosti vágní a málo dávaly tušit skutečný politický program, stačilo to dobře obeznámených bývalých členů DNSAP a DNP, aby houfně přestupovali do SHF. Dělo se tak již od prvních hodin její existence, kdy přecházely celé místní skupiny za současného ohlašování svého rozpouštění.¹³⁶ Po usnesení politických ministrů ze 4. října 1933 o rozpouštění strany DNSAP a zastavení činnosti DNP se straníci ukvapili a přecházeli v takovém množství, že to budilo všeobecnou pozornost.¹³⁷ Henleinovi se od počátku takový zájem nelíbil, neboť budil přílišnou pozornost úřadů. Proto ještě 3. října 1933 vydalo tiskové středisko SHF Henleinovo prohlášení, v němž ubezpečoval, že jeho hnutí není zastírací organizací DNSAP. Naopak, přechod členstva pokládal jen za soukromou záležitost a vyloučil možnost ovlivnění nového vedení, které bylo zcela pod Henleinovou kontrolou.¹³⁸ Vedení SHF se zprvu usídlilo v provizorních kancelářích v Chebu na Tržním náměstí. Finanční prostředky na první pokrytí nákladů poskytl Krebs z tajných fondů DNSAP.¹³⁹

¹³⁵ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha: BMSS-Start, 2010, s. 78.

¹³⁶ BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 68.

¹³⁷ Nezdařený manévr s dobrovolným rozpouštěním hakenkrajclerské strany. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 5. 10. 1933, č. 194, s. 1.

¹³⁸ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrad Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 16.

¹³⁹ HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha: BMSS-Start, 2010, s. 83.

Hned po založení Henleinova hnutí vyslovily německé spolky odhodlaný zájem jej podporovat. Jednalo se zejména o národnostně orientované spolky s nezanedbatelnou členskou základnou, jako byly BdD a DKV. Ačkoliv byly oficiálně apolitické, význam těchto spolků tkví v jejich vzrůstající ideové a politické radikalizaci, kterou působily ve veřejném prostoru. Český deník „Národní politika“ upozornil na turnerský původ Henleina a připomněl, že německé spolky hlásaly apolitičnost a Heimatfrontu označil za domácí centrálu hitlerismu.¹⁴⁰ Ještě tvrději se vyjádřily „Lidové noviny“, když psaly o SHF jako o „nastrojené organizaci starých hakenkrajclerů“¹⁴¹. Regionální německé deníky „Reichenberger Zeitung“¹⁴² a „Gablونzer Tagblatt“¹⁴³, otiskly celý text Henleinovy výzvy spíše zpravodajsky, zato hned první den prohlášení.

Proklamace z 1. října nemohla být všeobecně pokládána za příliš uspokojující, navíc se Henleinovi příliš nepodařilo rozptýlit pochybnosti ohledně členstva. Proto připravil na neděli 8. října dopoledne programový projev v pražském hotelu „Modrá hvězda“ k zástupcům tisku.¹⁴⁴ Český deník „Národní listy“ přinesl doslovný přepis prohlášení. Kromě nekonkrétních frází, z něj vyplynulo alespoň několik bodů: zdůraznění nezávislosti SHF na spolicích DTV a KB, vznik hnutí naopak odůvodnil politickostranickou roztržičností německé politiky; odmítl podezření SHF z iredentismu; přihlásil se k možné budoucí spolupráci ve vládě; zájmy státu loajálně spojil se zájmy SHF a sudetského Německví.¹⁴⁵ V další části projevu se postavil za demokracii zaručující rovnoprávnost národů; národnostních sporů chtěl vždy řešit cestou porozumění, nikoliv nenávisti; všechny sudetské Němce chtěl integrovat do sudetoněmeckého kmene; namísto samosprávy podpořil budování společného státu a spokojil se s právy, která Němcům ústavně příslušela. Během následné diskuse Henlein prohlásil, že ke straně německých agrárníků se SHF staví kladně; distancoval se od rozpuštěných negativistických stran a od antisemitismu a marxismu. Prohlásil, že po slovech budou následovat činy.¹⁴⁶ Hodinu po začátku Henleinovy tiskové konference přerušil dozorující

¹⁴⁰ Svaz německých turnerů má převzít vedení všeho Německva našeho. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 1. 10. 1933, č. 269, s. 1-2.

¹⁴¹ Naši hakenkrajcleré před rozchodem. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 3. 10. 1933, č. 495, s. 1.

¹⁴² An alle Sudetendeutschen! *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 1. 10. 1933, Nr. 230, s. 2.

¹⁴³ An alle Sudetendeutschen! *Gablونzer Tagblatt*. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 1. 10. 1933, Nr. 269, s. 1.

¹⁴⁴ Srovnej (Konrad Henlein). *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 7. 10. 1933, Nr. 235, s. 4.

¹⁴⁵ Program a cíle nového hnutí sudetských Němců. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 10. 10. 1933, č. 278, s. 2.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 2.

policejní úředník akci a celou schůzi ukončil jako řádně neohlášenou.¹⁴⁷ Při té příležitosti zabavil i Henleinovo prohlášení pro účastníky. O den později ležel dokument u ministra zahraničních věcí Dr. E. Beneše na stole. Na svolavatele Sebekovského bylo podáno trestní oznámení.

Henleinovo pražské exposé lze v podstatě rozdělit na dvě části: vyvracení špatné pověsti o SHF a na mírně rozšířenou interpretaci programové výzvy z Chebu. Brügel poznamenává, Henleinovo odmítnutí antisemitismu lze přičíst snahám pro rozptýlení nedůvěry českých úřadů, vymezoval se tak proti spojitosti s nacistickým režimem v Říši.¹⁴⁸ Mimochodem právě toto lavírování bylo Henleinovi často vyčítáno a to nejvíce ze strany bývalých členů DNSAP. Odstranění názorové roztržičnosti v politice německých stran, respektive jejich sjednocení bylo pro Henleina prvním úkolem. Henlein se v projevu snažil vzbudit dojem loajality k státu, zříkal se Hitlera a opakovaně hovořil o vzájemné úctě mezi Čechy a sudetskými Němci. Chtěl-li s hnutím přežít kritické období, nesměl se nechat zdiskreditovat. Vyhýbal se proto jakémukoliv veřejnému spojení s nacisty.

Dne 23. října 1933 oznámilo Tiskové středisko SHF své strohé programové linie ve třech bodech. Ani jeden z bodů neobsahoval nic, co by již nebylo dříve zmíněno: překonání stranicství ve prospěch sudetoněmeckého národního společenství pod jednotným politickým vedením; výstavba jednotného „sudetoněmeckého kmene“ založeného na stavovském zřízení; závazek věcné politiky.

Dne 12. listopadu 1933 měl Henlein první veřejnou schůzi v Liberci, ve velké sportovní hale (*turnhalle*) před několika tisíci návštěvníky vystoupil s projevem, kde mj. výmluvně přiznal: „*Mně pramálo záleží na programu do všech podob rozpracovaném; neboť kdybychom byli ze všech těch krásných programů stran jen malý zlomek uskutečnili, museli bychom dnes žít v ráji. Samotné programy nic nezmůžou.*“¹⁴⁹

Zbytek hlavních tezí projevu lze shrnout do několika bodů. Z pozice sudetských Němců požadoval právo na spolurozhodování v ČSR; konstatoval, že rozdělení německého tábora na aktivisty vstoupivších do vlády a opozici bylo tragické, sudetoněmecká jednota měla zůstat

¹⁴⁷ Konrad Henlein vor den Pressevertetern. *Gablonzer Tagblatt*. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 8. 10. 1933, Nr. 277, s. 1.

¹⁴⁸ Srovnej BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 338.

¹⁴⁹ Henleinův vstup do veřejnosti. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 14. 11. 1933, č. 312, s. 1.

tím nejdůležitějším; přihlásil se k rovné spolupráci.¹⁵⁰ Znovu se také přihlásil ke křesťanskému světonázoru. Z obavy rozpuštění svého hnutí podtrhával orientaci k zásadám „věcné politiky“: vzdal se územního revizionismu, jež prosazovali předáci rozpuštěných stran a odmítl politiku pangermanismu stejně jako panslavismu.

4.2 SHF v prvním ohrožení existence

Henlein musel být od počátku Heimatfronty opatrný, rozpuštění obou negativistických stran znamenalo velký potenciál členstva, kterého chtěly využít ostatní německé strany k posílení vlastních pozic. Zejména němečtí agráři (BdL) se chopili šance a vyhlásili tzv. „Náborový měsíc“ (*Werbmonat*) k získávání nových členů do svých řad.¹⁵¹ Podobně se angažovali i němečtí sociální demokraté (DSAP), kteří se orientovali na německou mládež prostřednictvím organizací sdružených ve Svazu sociálnědemokratické dělnické mládeže pro německá území Československé republiky (*Verband der sozialdemokratischen Arbeiterjugend für die deutschen Gebiete der Tschechoslowakischen Republik*). Mezi předáky SHF začala pochopitelně panovat obava z masového odlivu členstva, což se nakonec nestalo. Byla to známka jistého dosavadního úspěchu, ovšem na druhou stranu se dalo očekávat, že o to více se československé úřady zaměří na henleinovské hnutí, neboť si bylo vědomé velkého množství obdivovatelů nacismu v jeho řadách.

Československý konzulát v Lipsku navíc 22. října 1933 sdělil, že Henlein je napojen na ústřední zahraniční iredentistickou organizaci s názvem Sudetoněmecký vlastenecký svaz (*Sudetendeutscher Heimatbund*, dále jen SHB) se sídlem v Berlíně a pobočkou ve Vídni.¹⁵² SHB zcela otevřeně propagoval sudetoněmeckou iredentu a spojení všech Němců v jeden celek. Spolek reprezentovaný členy čtyř bývalých sudetoněmeckých provincií z roku 1918 rovněž usiloval o organizaci československých Němců žijících v Rakousku a Německu.¹⁵³ Kural k tomu poznamenává, že si zpočátku SHF udržovala významnou vazbu na Rakousko, postupně se ale přeorientovala na Německo, které se stávalo hlavní perspektivou.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 1.

¹⁵¹ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 225.

¹⁵² KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 54.

¹⁵³ MASTNÝ, Vojtěch, KUBŮ, Eduard, Petr LUŇÁK a Otto NOVÁK, ed. *Vzpomínky diplomata: ze vzpomínek a dokumentů československého vyslance*. Praha: Karolinum, 1997, s. 49.

¹⁵⁴ Srovnej KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 54.

Lipské hlášení dále odkrývá vzájemné poměry Henleina k československým úřadům. Měl se prezentovat jako demokrat a dál všechny oklamávat, aby získal pro svou stranu více členů.¹⁵⁵ Není proto divu, že se ústředí SHF snažilo neustále ujišťovat o loajalitě ke státu. Československé úřady oprávněně Henleinovým veřejným ujištěním příliš nedůvěřovaly.¹⁵⁶ I vládní představitelé vnímali Henleinova prohlášení jako účelová. Přes veškerou snahu konkrétní fakta stále ukazovala, že je SHF dědicem obou zakázaných stran. Kárník uvádí, že informátoři působící doma i v zahraničí toto zjištění dále potvrzovali; nelze se pak divit, že 13. října 1933 přišel první neoficiální návrh na rozpuštění SHF.¹⁵⁷

Ačkoliv dohoda s německými agrárníky pomohla SHF přežít nejkritičtější měsíce, aby hnutí mohlo vybudovat pevnou organizaci, kterou zatím nemělo, nedůvěra státu přetrvávala. Dne 28. listopadu 1933 byl pro důvodné podezření z protistátní činnosti zatčen jeden z Henleinových nejbližších spolupracovníků W. Brand. Tentýž den byl rozpuštěn bývalý nacistický odborový svaz spolupracující s Henleinovým hnutím a pozastaven tisk čtyř časopisů, které SHF převzala po obou rozpuštěných stranách.

Intervence policejních orgánů pokračovaly i v novém roce, během 5. ledna 1934 přišla nová vlna zatýkání. Předáci Ernst Kundt a Oskar Kuhn, byli zadrženi z důvodu, že pokračují v působení zakázané strany DNSAP.¹⁵⁸ U Henleina byla téhož dne provedena domovní prohlídka v Aši a v ústředí SHF v Chebu. O pět dní později následovalo zatčení Sebekovského a Dr. Fritze Köllnera. Vlna zatýkání tím ustala. Ztráta těchto osob silně zredukovala štáb Henleinových spolupracovníků. Hnutí nebylo opět daleko od zákazu činnosti. Nyní se ukázal klíčový význam dohody s německými agrárníky, kteří ubránili před československými úřady jeho existenci. Agrárníci totiž doufali, že v nich naleznou partnery do parlamentních voleb, které měly probíhat v roce 1935.¹⁵⁹

Dne 14. února 1934 se Henlein setkal s ministrem vnitra Janem Černým (nestraník). Audienci dohodl ministr Spina. Výsledkem jednání bylo příslibení plné podpory hnutí a důvěry v jeho další existenci. Potvrzením dobrých poměrů mělo být propuštění W. Branda a dalších

¹⁵⁵ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 225.

¹⁵⁶ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 22.

¹⁵⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 188.

¹⁵⁸ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 48.

¹⁵⁹ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 229.

zadržovaných funkcionářů SHF následující den. Situaci nezměnil fakt, že následující den padla první, a začala druhá vláda českého agrárníka Jana Malypetra.¹⁶⁰ Ministerstvo vnitra obsadil spolustraník Josef Černý. Ten vyšel Henleinovi ještě více vstříc, neboť příštího dne byli z Pankráckého vězení propuštěni: W. Brand, W. Sebekovsky, F. Köllner, E. Kundt a O. Kuhn. První tři jmenovaní se okamžitě stali členy hlavního vedení Heimatfronty. Pro Henleina představoval tento úspěch impuls, aby využíval dále politických styků a pokračoval v intenzivní výstavbě hnutí, které se mělo stát nejsilnější silou v německém politickém táboře.

4.3 Henleinova vyjednávání o spolupráci s politickými stranami v ČSR

Významný úkol pro přežití SHF představovalo sblížení s ostatními politickými stranami. Bylo třeba najít silného politického partnera, který by byl ochotný poskytnout v případě nutnosti ochranu. Henlein spatřoval jedinou cestu v pokračování úsilí o sjednocení všech německých nesocialistických stran pod vedením SHF. Chebská ústředna ohlásila 20. března 1934, že hnutí vstoupilo do Německého pracovního úřadu (DPA) s cílem vytvořit jednotnou sudetoněmeckou stranu. Na základě toho zahájili předáci SHF v květnu téhož roku jednání s vybranými německými politickými stranami v ČSR. Henlein chtěl znát podmínky, za kterých by byly strany ochotné ke sjednocení pod SHF. Ujednané postuláty však nebyly pro Henleina zavazující, předáci menších politických stran měli po jednáních pochopit, že další samostatnost nemá smysl a budoucnost má být spojena s existencí v rámci SHF. V opačném případě neváhal použít nátlakových metod, aby protistranu přesvědčil. Každá pohlcená strana představovala pro Heimatfrontu zisk členstva, elektorátu a nových finančních prostředků. Jak bude ještě dále popsáno, poněkud specifická situace se týkala německých agrárníků, kteří sice odmítli fúzovat, ale Henlein v nich získal na potřebnou dobu strategického partnera poskytujícího ochranu a přežití samotné Heimatfrontě. Ani česká politická scéna nezůstala stranou Henleinova zájmu, César a Černý uvádí zmínku, že se Henlein na jaře 1934 pokusil proniknout k některým předákům českých agrárníků (RSZML) prostřednictvím svých kontaktů.¹⁶¹ Pověřil dokonce Sebekovského, aby hledal styčné body pro možnou spolupráci a styky dále udržoval. K zásadnějším jednáním však došlo až o rok později.

¹⁶⁰ Pozn.: Složení vlády dle stran: čs. agrárníci, čs. sociální demokraté, čs. národní socialisté, čs. lidovci, němečtí sociální demokraté a němečtí agrárníci.

¹⁶¹ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 237.

4.3.1 Německá živnostenská strana (DGP)

Německá živnostenská strana byla založena roku 1919. Zastupovala zájmy německých středostavovských vrstev, zejména obchodníků a živnostníků. Vzhledem k tomu, že strana neměla v době rakouské monarchie předchůdce, musela si postupně vytvářet organizační strukturu sama. Tato nevýhoda se projevila ve slabé organizační základně a menším počtu členské základny. Rovněž stranický tisk zůstal nerozvinutý. V průběhu parlamentních voleb v letech 1925 a 1929 strana získala alespoň tři mandáty, figurovala ale vždy jako proměnlivý spojenec ostatních silnějších stran. Strana spolupracovala s německými křesťanskými sociály jen z pragmatických důvodů, obě strany si totiž přetahovaly voliče střední třídy. Na konci 20. let vystupovali živnostníci silně proti negativistickým stranám, touto diferencí se snažili vyprofilovat jako velká středostavovská strana, což se jim nepodařilo.¹⁶² V průběhu 30. let vliv strany postupně slábl, což se potvrdilo i v komunálních volbách roku 1931, kdy strana ztratila značnou část hlasů.

Henlein potřeboval najít cestu k představitelům německých stran. Orientoval se hlavně na aktivistické politiky, protože chtěl využít jejich dobrých vztahů s československými vládními představiteli. Nebylo reálné začít hned jednání u velkých stran, riskoval by neúspěch. Proto navazoval nejdříve kontakty s menšími stranami, které plánoval využít jako zprostředkovatele. Snaha byla úspěšná, podařilo se mu získat předsedu celostátního výboru Německé živnostenské strany (DGP) Aloise Stenzla k jednání. Podle Foustky došlo k první schůzce mezi oběma představiteli již 5. září 1933 v Chebu. Stenzl se snažil Henleina získat pro myšlenku stavovské organizace Němců, z druhé strany zase přišel návrh k začlenění živnostníků do SHF.¹⁶³ Ani jeden z návrhů nenašel u protistrany kladnou odezvu.

Živnostníci byli Henleinem znovu vyzváni 15. dubna 1934, aby vstoupili do SHF. Na nabídku odpověděla porada vedení živnostníků zamítavě. Od konce dubna tak henleinovci přikročili k taktice útoku na živnostníky. Začali vytrvale rozkládat jejich veřejná shromáždění a schůze, zároveň se snažili získat významné stranické funkcionáře DGP.¹⁶⁴ Obě nátlakové metody se ukázaly jako velmi účinné, donutily živnostníky k vyvolání bilaterálních jednání, jež se uskutečnila v červenci 1934. Jménem Heimatfronty navrhl R. Sander živnostníkům dohodu,

¹⁶² MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 876.

¹⁶³ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 42.

¹⁶⁴ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 31.

aby se jim strana na prozatímní období v politické činnosti podřídila. Vedení DGP se mělo navíc písemně zavázat k loajalitě Henleinovi. Po dvou letech mělo dojít k fúzi živnostníků do SHF a zániku strany.¹⁶⁵ Dne 1. září 1934 se konala schůze DGP v Ústí nad Labem, Stenzl na ní prohlásil, že Henlein nedodržel dohodu o suverenitě strany živnostníků ze září předchozího roku, kdy byla straně přislíbena samostatnost.¹⁶⁶ Henleinovci znovu zareagovali cílenými protiakcemi: napadali živnostníky v tisku a letákovými kampaněmi, obnovili rozbíjení stranických schůzí. Agresivní agitace slavila úspěch, část členské základny DGP se myšlenkově přihlásila k Henleinovi a němečtí živnostníci se čím dál více stávali vnitřně rozervanou stranou, které rapidně ubývala členská základna. Dle policejních odhadů z května 1934 přešlo na 80% členstva k SHF.¹⁶⁷ Strana živnostníků se udržela až do roku 1938, poté členskou základnu převzala Henleinova SdP.

4.3.2 Svaz zemědělců (BdL)

Prostřednictvím německých živnostníků se Henleinovi podařilo navázat kontakty s druhou, střídavě nejsilnější, německou stranou v ČSR. Představoval ji svaz německých agrárníků (BdL), kteří měli blízko českým agrárníkům.

Svaz zemědělců byl založen na sklonku roku 1918, navazoval na činnost Německé agrární strany (*Deutsche Agrarpartei*). Do roku 1921 si němečtí agrárníci postupně vytvořili pevnou organizační strukturu v Čechách i na Moravě. Programově se orientovali na ochranu zájmů maloročníků. V sociální oblasti prosazovali ochranu všech vesnických sociálních skupin (rolníci, inteligence, řemeslníci a živnostníci). V národnostní otázce požadovali spravedlivé zastoupení Němců ve vládě a v úřadech. Snažili se odstranit přílišný centralismus. Ve 30. letech se Svaz ideologicky hlásil ke stavovskému sociálnímu uspořádání, kdy se sám přeměnil na tzv. venkovský stav (*Landstand*), který zahrnoval chráněné sociální skupiny. V parlamentních volbách roku 1920 strana získala 13 mandátů a skončila na druhém místě za nejsilnější německou sociální demokracií (DSAP). Na počátku 20. let začala strana spolupracovat s blízkými českými agrárníky, rovněž také s křesťanskými sociály. Když se rozpadl německý parlamentní svaz roku 1922, začaly zřetelné diference v německém politickém táboře. Agrárníci v čele s F. Spinou náleželi k aktivistům, kteří nadto udržovali

¹⁶⁵ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 32.

¹⁶⁶ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 42.

¹⁶⁷ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 876.

vazby na prezidenta T. G. Masaryka. V komunálních volbách roku 1923 a v parlamentních volbách roku 1925 strana výrazně uspěla, ve společné volební koalici s německými živnostníky se stala nejsilnějším německým politickým subjektem vůbec. V roce 1926 vstoupila strana do vládní koalice. V říjnu 1933 navázali předáci agrárníků kontakt s nově vzniklou Heimatfrontou. Postavili se za ní a uchránili ji před rozpuštěním ze strany československých úřadů. Od konce roku 1934 začali agrárníci SHF kritizovat, neboť je začala sama ohrožovat. Do parlamentních voleb v roce 1935 se obě strany rozešly. Volební neúspěch strany zapříčinil nástup nové generace do vedení strany v čele s Gustavem Hackerem, který inklinoval k Henleinovi. Svaz zemědělců zanikl v roce 1938 sloučením s SdP.

Na základě Henleinovy prvotní spolupráce s německými živnostníky bylo možné úspěch dále zúročit navázáním kontaktů se silnými německými agrárníky a vytvořit společný politický blok. Svazek tří stran by představoval důležité spojení sudetoněmeckých sil.¹⁶⁸ Již 10. října 1933 navštívil Henlein ministra Spinu (BdL). V německém politickém táboře byla událost vnímána jako významná, neboť to byl první kontakt SHF s představitelem vládní strany.¹⁶⁹ Po dohodě s Henleinem byla v Praze 25. října 1933 uskutečněna tripartitní schůzka Stenzla, Spiny a Henleina. Na jednání byla uzavřena předběžná dohoda. Spina zaprvé přislíbil Henleinovi, že umožní SHF organizační činnost a bude intervenovat v její prospěch u vládních míst. Zadruhé měly být vzájemně respektovány sféry působení elektorátů všech tří stran. Henlein se vzdal rozšíření agitace na venkově mezi zemědělci a rolníky ve prospěch německých agrárníků. Na oplátku získal ostatní oblasti a města s dělníky. Spina i Stenzl uvítali možnost oslabení elektorátu sociálních demokratů a komunistů ve prospěch Henleina. Panovaly ovšem pochybnosti, zda Henlein dohodu dodrží. Zejména němečtí živnostníci projevovali obavy nejvíce, jak se následujícího roku ukázalo, tak oprávněně.

Spina se snad po určitý čas domníval, že obranou Henleinova hnutí před státními úřady získá sám kontrolu nad jeho růstem a aktivitami.¹⁷⁰ Podle některých autorů dodával zprvu volební svazek s nezkušeným politickým partnerem agrárníkům (psychologickou) převahu. Mohl tak u některých agrárníků vzniknout mylný předpoklad, že se SHF stane jejich filiálkou.¹⁷¹ Henlein byl však oportunist, živnostníky a agrárníky využíval k vlastnímu prospěchu.

¹⁶⁸ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 30.

¹⁶⁹ Henlein u ministra Spiny. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 11. 10. 1933, č. 510, s. 2.

¹⁷⁰ Srovnej BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 345-346.

¹⁷¹ Srovnej BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 307.

Dohody, na kterých tripartitní vztah vznikl, příliš respektovat nechtěl, a ani tak nečinil. Chtěl živnostníky nekompromisně začlenit do SHF, tak aby získal nezanedbatelný potenciál voličů z řad živnostníků a obchodníků.

Však i němečtí agráři měli brzy poznat, že Henleinovi nelze zcela důvěřovat. Navzdory ujišťování zahájili henleinovci již na podzim roku 1933 získávání voličů na venkově. Popularitu získávali zejména mezi vlivnou částí BdL, tu představovala zdánlivě nepolitická mládežnická organizace Svaz německé venkovské mládeže (*Bund der deutschen Landjugend*) v čele s vůdčími postavami Hackerem a Tonim Müllerem.¹⁷² Smyslem organizace bylo vytvořit národní společenství, které by vedlo k obnově velkého Německa. Výchovná ideologie byla prosycená spannismem, což nebyla náhoda, vedoucí představitel Ing. Franz Künzel a Dr. Robert Hetz byli členy KB. Celá řada členů Svazu navíc prošla zemědělskou školou ve Velkých Losinách, kterou vedli již zmínění bratři Friedrich a Gottfried Bürgerovi.

Již na jaře roku 1934 začaly německé strany hledat společný postup pro budoucí parlamentní volby. Zejména se uvažovalo o širší spolupráci mezi pravicovými stranami, jakousi obnovou vlády „panské koalice“.¹⁷³ Sjednocený blok pravicových stran nepočítal s komunisty (*Komunistická strana Československa*, dále jen KSČ), sociálními demokraty (*Československá sociálně demokratická strana dělnická*, dále jen ČSDSD) ani s henleinovci. Z toho panovaly u předáků SHF obavy, bylo třeba co nejdříve navázat kontakty a spolupráci se zástupci ostatních stran a posílit vlastní pozici. Příležitost byla nasnadě, agráři Hacker a Müller totiž kritizovali příliš vstřícnou aktivistickou politiku BdL vůči československé vládě. Hacker byl rozhodný politik, přesvědčený, že budoucnost sudetských Němců spočívá ve spojení s Henleinem. Přitom úzká spolupráce s Henleinovým hnutím měla být jen začátkem, který měl vyústit ve sjednocení obou stran. Nutno podotknout, že toto stanovisko několikrát změnil. Hacker sehrál roli prostředníka mezi špičkami SHF a BdL, což se mu brzy vyplatilo. Koncem května 1934 bylo ministrem Spinou jmenováno nové vedení BdL složené jak ze zástupců aktivismu, tak i prohenleinovského směru. Hacker získal funkci místopředsedy BdL. Bylo evidentní, že již tehdy se Hacker připravoval na roli předsedy strany.¹⁷⁴ Na politické

¹⁷² ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 138.

¹⁷³ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 248.

¹⁷⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 203.

směřování strany to zatím nemělo významný vliv, jenže jistá součinnost s Henleinovým hnutím nepochybně započala.¹⁷⁵

Na přelomu dubna a května 1934 znovu jednal Henlein s ministrem Spinou, žádal po něm zprostředkování kontaktů s československými vládními představiteli. Chtěl u nich pro své hnutí získat větší důvěru. Separátně vedl Henlein jednání s Hackerem, kterého využil proti aktivistickému vedení strany. Paralelně probíhala jednání mezi Sebekovským a poslancem BdL Wolfgangem Zierhutem o připravovaném společném postupu ve věci voleb. Dne 9. května 1934 informoval Zierhut o proběhlých jednáních Henleina. Společná schůzka Zierhuta a Spiny s předsedou vlády Malypetrem a místopředsedou strany českých agrárníků Rudolfem Beranem ohledně spolupráce BdL a SHF proběhla bez problémů. Dne 16. května vyrozuměl Zierhut Henleina, že spolupráce obou stran byla Beranem akceptována, neboť skýtala v budoucnu možnost vytvořit konzervativní pravicovou vládu.¹⁷⁶ Zierhut během jednání nabídl Henleinovi převzetí německých živnostníků.

Dne 6. až 7. června 1934 se konala v Praze konference vedení strany BdL, kde byl zastoupen i Hacker. Hlavním bodem k projednání bylo stanovení směrnic pro součinnost s henleinovci. Základ vztahu vycházel ze zářijové schůzky předchozího roku. Strany měly fungovat paralelně vedle sebe. Henleinův plán na sloučení obou stran nebyl podporován. Nežli došlo k jednání mezi představiteli agrární mládeže a vedením BdL, využil Henlein příležitosti a uskutečnil rozhovory se zástupci Svazu mládeže. Za SHF jednali Henlein a Sebekovsky, za agrární mládež Hacker, Müller a Anton Pfrogner. Henlein dostal ujištění, že Svaz má jeho plnou podporu. K tomu dostal příslib, že v příštích volbách bude Hacker na vedení agrárníků tlačit, aby pro Landjugend získal polovinu mandátů.¹⁷⁷ V případě nesouhlasu, ultimativně hrozil přechodem organizace k SHF. Nátlak Hackerovi vyšel, při následných jednáních se Spinou a Zierhutem vedení BdL ustoupilo a dojednalo společné kroky.

Výsledky jednání se ukázaly v dohodě uzavřené 9. června 1934 v Mostě. Bylo stanoveno, že do voleb měly jít obě strany společně se samostatnými kandidátními listinami. Inspirováno správou BdL měla být vytvořena vůdcovská rada (*Führerrat*), představující styčný orgán obou stran se společným vedením. Konečná dohoda o rozdělení voličské základny vyšla příznivěji pro hnutí SHF, neboť mu přiznala voliče z řad dělnictva, průmyslníků, zaměstnanců

¹⁷⁵ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 249-250.

¹⁷⁶ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 34.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 33.

a živnostníků; agrárikům zůstalo rolnictvo. Nebyla náhoda, že Henlein zahrnul mezi své voliče živnostníky, s existencí DGP se dále nepočítalo, měla být pohlcena SHF.¹⁷⁸ Po volbách mělo dojít k vytvoření společného parlamentního klubu.

Projednání poměru vedení Heimatfronty k německým agrárikům proběhlo na zasedání 7. srpna 1934. Okresní vedení a místní organizace zapověděly prozatím zakládání místních skupin SHF na místech v působnosti agráriků. Předáci zakázali členstvu rozbíjení veřejných schůzí agráriků, útoky na Spinu, jakož i agitaci agráriků do SHF. Přesto již v říjnu 1934 nešlo přehlédnout sílící pnutí uvnitř BdL. Jeden názorový proud směřoval k SHF, druhý se držel aktivismu. Dne 10. října téhož roku se konalo jednání parlamentního klubu agráriků, z něž vzešlo Spinovo poselství stranické opozici, že strana bude dále vyznávat politiku aktivismu. Stanovisko schválili i agrární poslanci včetně druhého místopředsedy poslanecké sněmovny. Působivé prohlášení přimělo již výše zmíněného Hackera, aby na krajské schůzi v Karlových Varech přešel od opozice k aktivismu, neboť nebyl schopen dosáhnout svými postoji výraznějšího úspěchu.¹⁷⁹ Ještě v listopadu roku 1934 došlo mezi českými a německými agráriky k jednání o politickém směřování BdL a vztahu k SHF. Do diskuse vstoupil Hacker, který se sice znovu přihlásil k aktivismu, ale pak označil Heimatfrontu za hnutí pro mladou generaci, sympatické pro jeho mládežnickou organizaci (Landjugend).¹⁸⁰ Postavil se také proti trestnímu stíhání některých henleinovců za protistátní činnost.

Němečtí agrárici byli pro Henleina klíčový partner, prokázali mu nedocenitelné služby, když svými intervencemi na státních úřadech a u českých agráriků SHF uchránili. Spinovi agrárici se účastnili vlády, kterou řídili právě čeští agrárici. Spina chtěl patronátem nad Henleinovu SHF využít paralelní síly obou stran k oslabení německých sociálních demokratů (DSAP), kteří se roku 1929 stali znovu nejsilnější německou stranou. Tímto tahem chtěl Spina změnit dosavadní vládní koaliční politiku, která se mu v roce 1932 nepodařila.

Pro úplnost lze zmínit osud jiného radikálního křídla BdL, které odmítalo stranickou linii aktivismu. V roce 1927 se od BdL odštěpila opoziční frakce a založila stranu Sudetoněmecký svaz venkova (*Sudetendeutscher Landbund*, dále jen SdLB). V čele strany stáli Dr. Georg Hanreich a Josef Mayer, poté co byli z původní strany vyloučeni.¹⁸¹ Strana se v roce 1929 s

¹⁷⁸ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 37.

¹⁷⁹ ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 251.

¹⁸⁰ Hacker über Henleins Werk. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 2. 11. 1934, Nr. 257, s. 3.

¹⁸¹ ZÁDĚRA, Vladimír. *Politické strany v Národním shromáždění*. Praha: V. Záděra, 1930, s. 87.

nevalným úspěchem zúčastnila parlamentních voleb na společné kandidátní listině s DNP, přičemž mandát získal pouze Hanreich. Strana působila samostatně až ro roku 1933. Do parlamentních voleb v roce 1935 kandidovala v rámci společného Sudetoněmeckého volebního bloku (*Sudetendeutscher Wahlblock*) s dalšími menšími německými a maďarskými politickými stranami (včetně DDFP, viz níže). V důsledku volebního neúspěchu se téhož roku strana rozpustila.

4.3.3 Němečtí křesťanští sociálové (DCV)

Strana německých křesťanských sociálů patřila mezi strany silně dotčené Henleinovou taktikou získávání spojenců. Vedle německé sociální demokracie to byla druhá strana, která od začátku odmítala fúzi s henleinovci. Jak už název napovídá, na rozdíl od sociálních demokratů byla DCV stranou konfesní. Kořeny měla na venkově, kde byli jejím největším soupeřem němečtí agráři.

Strana byla založena roku 1919. Nejsilnější pozice měla na jižní Moravě a ve Slezsku, zejména v okolí Znojma a na Opavsku, tradičně silně religiózních a konzervativních oblastech. Na Moravě bylo také více než 40% členské základny. Strana patřila ke členům „panské koalice“. Během roku 1930 strana prošla generační obměnou a mírného Mayr-Hartinga vystřídal v předsednictví nacionálně orientovaný senátor Karl Hilgenreiner.¹⁸² Po nevalném volebním výsledku v komunálních volbách roku 1927 došla strana k závěru, že za debaklem stojí její aktivismus. Strana přešla do opozice a nastolila ostřejší nacionální kurs, dokonce se po určitý čas sblížovala s DNSAP.¹⁸³

Politický katolicismus DCV stanovil styčné body jak na české, tak i na slovenské straně. Dominantnější roli však hrály silné mezinárodní vazby na rakouské i německé křesťanské sociální strany a pochopitelně na Vatikán. Své voliče hledala strana především na venkově, kde jí konkurovali němečtí agráři. Němečtí křesťanští sociálové vyznávali koncepci stavovského uspořádání společnosti, namísto třídního. Také se orientovali na otázku školství. Ke vzniku SHF se postavili rezervovaně a jménem poslance Felixe Luschky odmítli i koncept sloučení sudetoněmeckých stran pod vedením nové SHF. Důvodů bylo více, jednak nechtěli ztratit svou politickou stranu, byla jim bližší koncepce společné fronty sudetoněmeckých stran a prosazení jednotného postupu k dosažení sudetoněmecké autonomie, přičemž křesťanští

¹⁸² Pozn.: Nacionalismus je myšlenkový směr, který akcentuje význam národa, touhu po jeho obrodě, sjednocení či získání nezávislosti. V negativním smyslu označuje též ideologii národního šovinismu.

¹⁸³ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 880.

sociálové měli být motorem těchto snah.¹⁸⁴ Potom to byla Henleinova politická nezkušenost a otevřený antiklerikalismus, jenž byl po dlouhá léta nedílnou součástí DTV. V neposlední řadě s obavou sledovali dění v Německu, kde politický katolicismus po nástupu Hitlera k moci selhal.

Od počátku roku 1934 začaly být vztahy mezi křesťanskými sociály a henleinovci vyostřené. Když byl Henlein ve svém návrhu odmítnut, rozhodl se stranu oslabit přípravou o elektorát. Heimatfronta rozběhla dlouhodobou kampaň, koncentrovanou na kritiku konfesního charakteru DCV a rolí kněží v politice. Zápas byl sveden zejména o tradičně konzervativní vesnické prostředí, kde si kněží udržovali dominantní pozici pramenící z důvěry obyvatelstva. Ta byla klíčem k působení na veřejné mínění, potažmo politické smýšlení.¹⁸⁵ Vedle toho však neutuchal Henleinův zájem o ovládnutí strany. Dne 13. května 1934 na jednání v Teplicích Henlein prohlásil, že křesťanští sociálové jsou zbyteční, neboť SHF je křesťanská.¹⁸⁶ Mezitím organizovala Heimatfronta vesměs stejné nátlakové akce jako proti německým živnostníkům: letáky, rozbíjení stranických schůzí a agitování důležitých straníků. Ačkoliv se strana snažila čelit úbytku svých stoupenců, agresivní agitace henleinovců stejně způsobila pokles počtu členstva. Křesťanští sociálové se během XII. říšského sjezdu konaného ve dnech 26. a 27. května 1934 v Praze, jednoznačně distancovali od Henleinovy monopolizační politiky a potvrdili loajální politiku vůči státu. Hilgenreiner potvrdil nezávislost strany.¹⁸⁷ Vedení strany tak odmítlo určité rysy politiky SHF, to ale nebránilo společným zájmům v oblasti prosazování nacionálních požadavků sudetoněmecké politiky. Ostré vzájemné napadání obou stran ustalo až sjednáním tzv. „hradního míru“ (*Burgfrieden*) mezi Henleinem a Hilgenreinerem v polovině června 1934.¹⁸⁸ Henlein ale stejně příměří příliš nerespektoval, dále pokračovala agitace německých duchovních a dalších důležitých představitelů německého katolicismu. Rovněž nepolevilo napadání DCV v henleinovském tisku.

¹⁸⁴ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 221.

¹⁸⁵ Tamtéž s. 226.

¹⁸⁶ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 37.

¹⁸⁷ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 263-264.

¹⁸⁸ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 231.

4.3.4 Německé pracovní a volební společenství (DAWG)

V porovnání s německými křesťanskými sociály a živnostníky bylo Německé pracovní a volební společenství (DAWG) výrazně slabší. Strana vznikla spojením nejmenšího německého politického subjektu: Německé demokratické svobodomyšlné strany (*Deutsche Demokratische Freiheitspartei*, dále jen DDFP) a dvou odštěpených frakcí od DNP v roce 1928. V čele odštěpených stranických proudů stáli poslanci Dr. Alfred Rosche a Dr. Gustav Peters. Ačkoliv DAWG prosazovala opoziční názor národnostního vyrovnání prostřednictvím územní autonomie, lavírovala i v politice německého aktivismu. Po změně politických poměrů v Německu na počátku roku 1933 prošla strana vývojem, jenž ji přiblížil k německým nacistům a později i k SHF, ke kterým měla podle historiků Césara a Černého v této době nejblíže.¹⁸⁹ Ve 30. letech se strana orientovala na voliče hlavně z řad průmyslníků a vyšší střední vrstvy. Snažila se je oslovit ekonomicko-sociálním programem a energičtější obhajobou sudetoněmeckých národních zájmů. Svým slibům se snažili předáci dostát, a tak na rozdíl od představitelů DGP a DCV zvolili ve 20. a 30. letech vůči české vládě výrazně důraznější politiku s tlakem na získání větších ústupků. Prakticky od vstupu Henleina do politiky s ním Rosche navázal blízký vztah a netajil se svými sympatiemi k němu. Zastával představu o sjednocení stran DAWG, DGP a DCV pod SHF. Na podzim roku 1933 došlo v DAWG k názorovému rozkolu a zastánci liberalismu stranu opustili. Byli to bývalí členové DDFP, kteří odmítali spolupráci s Henleinem.

Poté již nic nebránilo tomu, aby na sjezdu samosprávných činovníků DAWG v květnu roku 1934 projevil Rosche zájem o spolupráci s Henleinem. Společná touha sjednotit obě strany měla být naplněna. Novák ještě zmiňuje dohodu s Henleinem, uskutečněnou v říjnu téhož roku, kdy měly být získané mandáty pro DAWG využity v souladu se zájmy SHF.¹⁹⁰ Dne 31. března 1935 se strana usnesla, že nebude kandidovat v nadcházejících volbách sama, ale v rámci Heimatfronty.¹⁹¹ Rosche spolupráci podmínil získáním poslaneckých mandátů pro sebe i pro Peterse, v čemž mu bylo vyhověno. Získání skupiny Rosche-Peters mělo pro Henleina značný význam. Advokát a průmyslník Rosche platil za předního německého demokrata

¹⁸⁹ Srovnej CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 227.

¹⁹⁰ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 33.

¹⁹¹ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 67.

aktivistického zaměření. Také Hrad jej považoval za vhodnou osobu k jednání.¹⁹² V podnikatelské sféře měl dobré kontakty s českými i německými podnikateli a průmyslníky, toho využil k získání mnohých sponzorských darů pro SHF (později i pro SdP). Do parlamentních voleb v roce 1935 se DAWG sloučila s henleinovci a Rosche se stal jejich poslancem.

4.3.5 Německá demokratická svobodomyšlná strana (DDFP)

Vznikla roku 1919 jako následnická organizace liberálně orientované Německé pokrokové strany (*Deutsche Fortschrittspartei*), odkud také převzala většinu členské základny. Svobodomyšlní představovali nejmenší německou politickou stranu v ČSR. Strana měla málo rozvinutou organizační síť, vybudování moderní stranické struktury se jí až na výjimky nepodařilo. Nejvíce přívrženců měla mezi pražskými a brněnskými intelektuály a průmyslovými kruhy spjatých s německými židy. Politické spojení strana našla s již výše uvedeným odštěpeným křídlem DNP a roku 1928 se s ním sloučila do DAWG. V roce 1933 došlo v souvislosti s převzetím moci nacisty v Německu, rovněž i odmítanou spoluprací DAWG a SHF, k opětovnému osamostatnění strany. Předáci DDFP se právem obávali vlivu nacistické ideologie, včetně rasového antisemitismu.

Strana v dubnu roku 1935 vyjednávala s Heimatfrontou o možné volební spolupráci, současně však vyjednávala o tomtéž se Sudetoněmeckým volebním blokem. Nakonec se stranické vedení rozhodlo kandidovat právě s ním.¹⁹³ Svobodomyšlní se po tzv. anšlusu Rakouska jako jediná nesocialistická strana odmítli sloučit s SdP a udrželi se až do mnichovského diktátu.¹⁹⁴

4.3.6 Německá sociální demokracie (DSAP)

Československá Německá sociálně demokratická strana dělnická vznikla roku 1919. Patřila k nejlépe organizovaným stranám v Evropě, využila tak přednosti, že mohla budovat na organizační struktuře z doby rakouské monarchie. Nejsilnější postavení měla v průmyslových regionech v severních a severozápadních Čechách. Po parlamentních volbách roku 1920 získala strana s 31 mandáty druhé nejsilnější zastoupení. V pohraničních územích de facto strana vládla, neboť byla velmi silná i v obecní samosprávě.¹⁹⁵ Strana se však vnitřně

¹⁹² BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 308-309.

¹⁹³ Vom Sudetendeutschen Wahlblock. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 7. 5. 1935, Nr. 106, s. 3.

¹⁹⁴ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 889.

¹⁹⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 209.

rozštěpovala, neboť v ní bylo silné radikální levicové křídlo. V programu strana upřednostnila řešení sociálních problémů nežli národnostních. To ovšem neznamenalo, že nekritizovala československou vládu. Kriticky vystupovala vůči ústavě a jazykovému zákonu.

A byli to právě němečtí sociální demokraté, kteří jako jedni z mála německých stran, spolupráci s henleinovci hned striktně odmítli. Po nástupu Hitlera k moci roku 1933 a krvavém potlačení rakouské únorové socialistické revolty o rok později, podporovali německou i rakouskou protinacistickou emigraci. Sociální demokraté se tím do konfliktu s DNSAP a následně s henleinovci, neboť pro ně obě strany představovaly ohrožení demokracie. Sociální demokraté v hnutí SHF spatřovali především zastřeného nástupce za DNSAP, avšak nebezpečnějšího, neboť vyrůstal ze širší organizační základny. DSAP nepodlehla přesvědčení o Henleinově lojalitě k státu a distancí od zakázaných stran i nacismu za německými hranicemi. Jediné řešení spatřovali v zákazu Heimatfronty. Jednoznačný postoj strany také nepochybně vycházel z dění v Říši, kde vedoucí říšskoněmecké sociální demokraty potkal neblahý osud perzekuce, věznění či kupř. emigrace do ČSR.¹⁹⁶ Mezi henleinovci a sociálními demokraty docházelo často ke konfliktům. Od oblíbeného rozbíjení schůzí hlasitými projevy docházelo i k fyzickým střetům. Na rozdíl od ostatních stran, sociální demokracii chtěli henleinovci zničit nikoliv pohlitit.

4.4 Období do Českolipského sjezdu a první náznaky pnutí v SHF

Česká politická scéna neměla jednoduchý recept proti SHF. Vyjma českých agrárníků, jejichž relativně kladný vztah k Henleinovi vykrytalizoval ve druhé polovině roku 1934, neměla většina českých politiků na henleinovce jednoznačný názor (nepočítaje komunisty a sociální demokraty). Přesto zůstávala otázka zákazu Heimatfronty na stole až do parlamentních voleb roku 1935, kdy došlo ke konečnému rozhodnutí. Ještě v polovině září roku 1934 došlo na Karlovarsku k zatčení dalších stoupenců SHF, kteří byli obviněni, že udržovali kontakt s německými bezpečnostními orgány a SA. Kromě toho byl v Praze odhalen tok peněz pro SHF z Říše prostřednictvím pražské inzertní kanceláře O. Kuhna.¹⁹⁷

Během druhé poloviny roku 1934 zvýšila SHF intenzitu své činnosti a uspořádala některé mítinky, jež měly předznamenat nástup volebních bojů roku příštího. Dne 22. července 1934 povolily československé úřady Henleinovi veřejný projev ve Šluknově. Místo nebylo vybráno

¹⁹⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 141.

¹⁹⁷ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 241.

náhodou, stálo obklopeno ze tří stran německým územím, což dodávalo určitý pocit jistoty. Akce se účastnilo na 12 000 lidí.¹⁹⁸ Henlein zde proklamoval, že ČSR není národní, ale národnostní stát. Demokratickou budoucnost státu spatřoval v jeho decentralizaci a nejvyšší možné míře samosprávy.

Šluknovské vystoupení však představovalo pouze generální zkoušku mnohem větší akce, totiž prvního sjezdu SHF, který se měl konat na podzim téhož roku. Henleinovci na něm chtěli seznámit domácí i zahraniční veřejnost s volebním programem. Teprve touto velkolepou akcí chtěl Henlein ukázat sílu svého hnutí. Povolení svolání sjezdu však podléhalo pravomoci ministerstva vnitra. Vzhledem k problematickému postavení československé veřejnosti k této události záviselo rozhodnutí i na postoji vládních stran. Do opozice proti Henleinovi se stavěla Kramářova Československá národní demokracie (ČsND), která na jaře roku 1934 odešla z tzv. široké koalice a stala se základem pro zformování nacionalisticky orientovaného třístranného bloku Národního sjednocení. Ani ve zbylé koalici nebyl názor na Henleinovo hnutí jednotný, např. čeští i němečtí sociální demokraté jej odmítali, zatímco čeští agráři prošli názorovým vývojem od negace k toleranci.

Henlein slíbil Spinovi, že na „Dni národního společenství“ (*Tag der Volksgemeinschaft*), v Karlových Varech 7. října 1934 bude konečně přednesen zásadní projev, který rozptýlí jakékoliv nejistoty panující ohledně loajality SHF k ČSR. Spina přislíbil pomoc, aby se sjezd mohl uskutečnit.¹⁹⁹ Avšak téhož dne byla na stejném místě naplánovaná manifestace německé sociální demokracie. České úřady měly obavy z vzájemných konfliktů mezi stoupenci obou stran, proto obě akce zakázaly. Henlein zareagoval rychle, změnil místo a název akce. Nový mítink dostal jméno „Den vlasti“ (*Tag der Heimat*) a měl proběhnout 14. října v Jablonci nad Nisou. Henlein chtěl využít situace, aby na akci přednesl programové prohlášení, v němž by vytyčil hlavní úkoly hnutí. Dílčím cílem akce měla být demonstrativní ukázka síly, s jakou chtěl Henlein vystoupit, desetitisíce stoupenců mělo československé vládní představitele odstrašit od zákroku proti SHF.²⁰⁰ DSAP znovu vyzývala k protidemonstraci, chtěla trvale sabotovat akce SHF. Smísení obou akcí nešlo ministerstvem vnitra tolerovat, hrozily by nepokoje. Nadto, měl Henlein stále problémy se získáním důvěry československé veřejnosti i vlády. Proto byl 10. října i jablonecký sjezd výnosem zemského úřadu zakázán. Nato Spina

¹⁹⁸ Srovnej MOULIS, Miloslav a Dušan TOMÁŠEK. *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003, s. 48-49.

¹⁹⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 191.

²⁰⁰ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 239-240.

úspěšně intervenoval za henleinovce u agrárnického ministra vnitra Černého.²⁰¹ Zemský úřad následně dostal pokyn z ministerstva vnitra, aby bezprostředně vyhledal nové místo.²⁰² Téměř současně s rozhodnutím o zákazu, tak obdržel Henlein i radu, aby kontaktoval okresního hejtmána v České Lípě, kde bude pro jeho sjezd vše zařízeno. Jenže předchozí odhodlanost k protiакcím sociálních demokratů odsoudil organizaci jakéhokoliv dalšího sjezdu k zákazu, respektive do patové situace. V této chvíli opět přinesla spolupráce agrárníků s henleinovci své plody. Do problému se vložil poslanec Zierhut (BdL), který na základě velmi úzkých vztahů s henleinovci podnikl schůzku s předsedou českých agrárníků Beranem, kde jednal o Henleinově oddanosti ČSR, za níž se osobně několikrát zaručil. Čeští agrárníci nabídky využili a povolení konání sjezdu podmínili Henleinovou veřejnou proklamací loajality ve vládních listech a ujištěním, že by v příštích volbách 15 až 20 eventuálně zvolených poslanců za SHF spolupracovalo s BdL (pod vedením ministra Spiny) na aktivistické politice, zároveň by se stali rovněž členy vládní většiny.²⁰³ Počet poslanců patrně vycházel z hrubého odhadu volebního zisku SHF.²⁰⁴ Kalkul českého agrárníka Rudolfa Berana měl naplnit starou ideu, utvořit vládní koalici bez socialistů, tak jako roku 1926, ale s lepšími perspektivami.²⁰⁵ Spina a křídlo českých agrárníků v čele s Josefem Vraným tak do parlamentních voleb přijali henleinovce pod svá ochranná křídla. Účelové počínání agrárních stran nestavělo na žádném koncepčním řešení, subjekty usilovaly jen o rozšíření své moci v koalici i ve státě, Henleina mínily jen využít a přiměřeně odměnit.²⁰⁶ Jak se za nedlouho ukázalo, agrární vůdcové se přepočítali, neboť z nadcházejících parlamentních voleb překvapivě vzešel jiný vítěz, který nemínil být jejich loutkou.

Na základě doporučení a podpory agrárníků, bylo potvrzeno konání sjezdu v České Lípě. Sice se jednalo o méně významné město, to ale zvyšovalo pravděpodobnost, že úřady akci schválí. Henleinovi tolik záleželo na uskutečnění sjezdu, že dokonce zaslal svůj projev prezidentské kanceláři, kde byl bez výhrad přijat. Není divu, text projevů byl formulován velmi opatrně, aby zbytečně nedráždil úřady. Okresní hejtmán na základě neškodnosti Henleinova projevu protiакce demokratických politických stran v místě sjezdu zakázal. Definitivní schválení

²⁰¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 191.

²⁰² BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 112.

²⁰³ Srovnej BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 347-348.

²⁰⁴ ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci a nacionální socialismus. In: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, s. 129.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 129.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 129-130.

termínu sjezdu na 15. října 1934 potvrdilo ministerstvo vnitra a prezidium zemského úřadu. Hlavní bodem programu měl být Henleinův projev. Opozice plánovala protidemonstrace, ale byla vykázána do prostoru na druhé straně řeky Ploučnice, aby nezasahovala svými aktivitami do sjezdu SHF.²⁰⁷

Vstřícná aktivita agrárníků vůči SHF se promítala i do dalších podob. Henlein získal prostor k prohlášení ve stranickém tisku, kde se stále snažil takticky přesvědčovat o své loajalitě. Dne 6. října 1934 poskytl rozhovor pro agrární odpolední deník „Večer“,²⁰⁸ kde se veřejně distancoval od (německého) nacismu, ten pro něj končil na hranicích, zrovna jako SHF. Popřel jakoukoliv kontinuitu a spojování s DNSAP a pronesl, že Krebsem a podobnými dezertujícími vůdci pohrdá. Rovněž pohrozil všem, kteří by jakkoliv narušovali loajalitu SHF vůči státu, nemilosrdným vyloučením.²⁰⁹ Mimo to se zřekl nároků na kandidaturu do parlamentu i postu ministra. Chtěl prosadit velký program založený na přátelském soužití obou národů.²¹⁰ Distance od Krebse měla jednak taktický důvod, tzn. uchování legální existence Heimatfronty, a pak i důvod programový, o kterém bude ještě níže pojednáno.

Večerník agrárníků uveřejněním článku pomohl rozšiřovat názor, že SHF je státu loajální stranou. To nebylo nahodilé, jak bylo již zmíněno, čeští agrárníci z počátku Henleinovo hnutí odmítali. Únorové setkání mezi ministrem vnitra Černým a Henleinem ale situaci změnilo. Z tisku agrárníků se začala ztrácet kritika henleinovců a spolupráce Spiny s Henleinem začala být respektována. O tři dny později získal Henlein prostor v Melantrichově národně socialistickém A-Zetu, v článku přesvědčoval, že není přívržencem všenněmecké ideje a revizionismu státních hranic, vymezil se proti nacismu i marxismu.²¹¹ Ve svém přesvědčování šel tak daleko, že v rozporu s realitou odmítl vůdcovský princip (*Führerprinzip*) ve vedení SHF. Tímto stanoviskem jasně narážel na způsob organizace NSDAP. Bylo v celku jasné, že tyto postoje nevyznávají všichni spolustraníci, on však celou dobu sledoval vyšší cíle, chtěl udržet existenci SHF za každou cenu. Pro mnohé se zdál Henlein nečitelný, ačkoliv vzbuzoval v osobních jednáních důvěru a mnohokrát ujistňoval o součinnosti s českou stranou. Také

²⁰⁷ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 42.

²⁰⁸ Pozn.: Vydáván jako součást deníku „Venkov“ vydávaného ústředním tiskovým orgánem českých agrárníků.

²⁰⁹ Srovnej BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 346-347.

²¹⁰ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 44.

²¹¹ BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviků*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 111.

důtklivě nabádal stranické členstvo, aby nedošlo k projevům, které by odkazovaly na činnost zakázaných stran. Vnitřní nařízení ze 4. června 1934 hrozilo každému, kdo by se provinil proti zákonu na ochranu republiku, okamžité vyloučení z Heimatfronty. Ani tato působivá gesta samozřejmě nerozptýlila podezření, že Henlein hraje v politice dvojí hru.

4.4.1 První projevy názorových diferencí v SHF

Prakticky po celé období své prozatímní existence bylo v Heimatfrontě cítit jisté pnutí vyplývající z rozdílných pohledů bývalých členů negativistických stran na vedení hnutí. Rozdílnost názorů zatím nezpůsobila vážné vnitřní konflikty, ale stranické vedení se problémem muselo zabývat. Zatímco bývalí členové DNP nečinili po přechodu k Henleinovi prakticky žádné potíže, ba dokonce jej po celou dobu aktivně podporovali, bývalí členové DNSAP představovali pravý opak. Zejména někdejší vysocí straničtí funkcionáři zůstali nyní bez politického vlivu a cítili se v SHF odstrčení. Prvním důvodem byla působnost zákona o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran, který znemožňoval funkcionářům zakázaných politických stran po tři roky veřejnou politickou činnost. Aby Henlein toto členstvo neztratil, tak přislíbil, že po uplynutí zákonné lhůty, nabídne těmto straníkům mnohem více prostoru, včetně nabídky významných stranických funkcí. Druhým důvodem byli sami členové, neboť vesměs tvořili radikální křídlo SHF. Zastávali tvrdší a nekompromisní stanoviska vůči československé vládě, zároveň byli známí svým napojením na kontakty v Říši. Není překvapením, že toto křídlo neslo s nelibostí pragmatické projevy Henleinovi loajality vůči vládě ČSR. Ostatně u některých sudetských Němců byl Henlein také vnímán jako příliš málo nacionální.²¹² Henlein si byl vědom těchto hlasů, ale nepotřeboval vyvolávat existenční problémy hnutí, proto v projevu z 15. března 1934 ve Frýdlantu s účastí tisíce osob zareagoval tím, že odmítl ztotožňovat národní postoj s nenávistí a křiklounstvím. Národní postoj sudetských Němců podle něj odmítl šovinistický arogantní tón vůči ostatním. Naopak, měl být silný, odvážný a hrdý. Opět se přihlásil k respektování českého národa.²¹³

Henleinovy preference se ukázaly i ve vedení Heimatfronty, kde zasedli mladí spannisté z KB, zejména Rutha, Brand, Sebekovsky a ideologicky ji ovládli. Jediným, kdo se v novém vedení původem vymykal, byl K. H. Frank (dříve také člen DNSAP). Ve vedení strany tak panovala v zastoupení názorových kruhů disproporce. Vzhledem k neustálé kritice tohoto

²¹² VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 90.

²¹³ Tamtéž, s. 90-91.

stavu vydal Henlein 5. září 1934 oběžník namířený proti vlastním kritikům z řad stoupenců nacismu, v němž odmítl výpady proti svým spolupracovníkům a pohrozil opozičním členům vyloučením z hnutí, popř. rozpuštění nepokojných organizací.²¹⁴

Vedle zmíněného se ukazoval problém v rovině skutečně programové, kde se nacisté a spannisté rozcházeli. Mnohé vycházelo již z výše popsané „podstaty národa“, spannistické společenství duchovní stálo proti společenství rasovému. Vládu připisovali duchovnímu stavu, inklinovali zvláště ke katolictví a akcentovali roli rakouského elementu.²¹⁵ Rovněž ve vztahu k Čechům lze sledovat zásadní rozdíly v přístupech, pro spannisty nepředstavovala existence celé ČSR principiální otázku, toužili po autonomní oblasti, kde by vznikl jakýsi sudetoněmecký stát podřízený německému státu univerzálnímu. V čele státu měl stát elitní stav a kruh nositelů státnosti v čele s „vůdcem“. Společná budoucnost obou národů byla možná za podmínky, že Češi přijmou své (podřadné) postavení v německé říši, jejíž idea je to nejvyšší čeho lze v dějinách dosáhnout.²¹⁶ Pro nacisty byla taková koncepce od základu nepřijatelná.

Závěrem je třeba dodat, že situaci neprospíval H. Krebs, který jako jeden z největších Henleinových kritiků, uprchl den po vzniku SHF před trestním stíháním do Říše. Po svém propuštění jej následoval i Jung, aby spolu s dalšími neustále Henleina kritizovali a očerňovali u nacistických pohlavárů. Vysoké kruhy NSDAP se ale ostře postavily za Henleina. Hitlerův zástupce Rudolf Hess naopak upozornil Krebse, že jeho pozice je na vyjednávání velmi slabá, neboť zůstal bez vlivu. Partnery pro vážná jednání nadále zůstali předáci SHF v čele s Henleinem. Důvody pro rozhodnutí jsou pochopitelné, nacisté raději podporovali úspěšné lídry, navíc zatím potřebovali vůči ČSR razit umírněnější politiku. Říšský ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop vydal z Hessova pověření ještě oběžník říšského vedení NSDAP, v němž se zapovídala jakákoliv kritika Henleina a SHF/SdP v říšskoněmeckém tisku.²¹⁷ Pochopitelně to v konsekvenci dávalo jasný signál Krebsovi, Jungovi, Kasperovi a dalším kritikům Henleina, aby v této nepodporované činnosti nepokračovali.

²¹⁴ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 44.

²¹⁵ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 122.

²¹⁶ Srovnej ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci a nacionální socialismus. In: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, s. 123-124.

²¹⁷ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 61.

5 Geneze SHF od sjezdu v České Lípě až k přeměně v SdP

Tato kapitola přibližuje zhruba půlroční období vývoje Heimatfronty, od organizace prvního sjezdu v České Lípě až po zánik účelového spojenectví se Svazem zemědělců. Tematicky je rozdělena do šesti podkapitol. První podkapitola se věnuje přípravám sjezdu, analýze obsahu Henleinova projevu a určením základních programových bodů. Rovněž je pojednáno o reakcích na obsah českolipského prohlášení v zahraničí i v ČSR, potažmo přímo v Henleinově hnutí. Druhá podkapitola rozebírá vztahy českých a německých agrárníků s Heimatfrontou po českolipském sjezdu. Třetí podkapitola navazuje ukončení spolupráce a podpory SHF německými agrárníky. Čtvrtá podkapitola krátce pojednává o předvolební spolupráci s německými stranami, zejména objasňuje spolupráci s Karpatskoněmeckou stranou. V páté podkapitole je rozebrána kritická situace existence strany v předvolebním období března a dubna roku 1935. Podává příčiny, které vyústily k vážnému návrhu na rozpuštění SHF. Předkládá postoje zúčastněných exponentů i prezidenta republiky, jehož role byla v této souvislosti zásadní. Rovněž zmiňuje opatření československých úřadů vůči SHF, jedním je oficiální přeměna Henleinova hnutí v politickou stranu, druhým je znovuoobnovení strany DNP.

5.1 Českolipský sjezd

Jedna z nejčastějších výtek z vládních kruhů vůči SHF, byla absence programového prohlášení. Henlein si toho byl vědom, koneckonců se sám potýkal s nevyjasněností svých postojů vůči vlastním straníkům. Od projevu si česká strana mj. slibovala, že se konečně objasní poměr k ČSR a Říši. Však i němečtí agrárníci, doporučovali Henleinovi přijít s vhodným prohlášením. Přípravy a organizace akce se ujali členové KB. Protože Henlein původně předdeslal, že cílem bude jen prohlášení volebního programu, tak mu byla povolena jen schůze v sále. Ale organizátoři akce plánovali něco docela jiného, spektakulární demonstraci lidových mas na straně jedné a tribunu s vyvoleným mužem na straně druhé. Přesně po vzoru nacistických sjezdů v Norimberku: striktní geometrické útvary, čtyřicet vysokých stožárů za tribunou a pečlivě připravené aranžmá.²¹⁸ Henleinovci proto zažádali o povolení změny místa, takováto slavnost se mohla z prostorových důvodů uskutečnit jen na

²¹⁸ Srovnej Konrad Henleins politischer Leitsätze. *Gablonzer Tagblatt*. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 22. 10. 1934, Nr. 291, s. 1.

periferii města pod širým nebem. V žádosti bylo vyhověno. Foustka zmiňuje v této spojitosti angažovanost jejich vládních příznivců.²¹⁹

Henleinův projev se stal pečlivě připravovanou událostí, poprvé zazněl na zasedání hlavního vedení SHF již 24. září 1934. Autoři textu byli straničtí pohlaváři: W. Brand, Dr. Hans Neuwirth, W. Sebekovsky, E. Kundt, žurnalista Dr. Hans Stief a řada dalších. Kromě nich se na úpravách podílel K. H. Frank. Z textové podoby byla vypuštěna zmínka o židech, zato zůstala Neuwirthova pasáž, kde se Heimatfronta vymezovala vůči nacionálnímu socialismu. Nutno dodat, že proti Frankově vůli.²²⁰ Když vznikla finální podoba projevu, zaslal ji Henlein ministru Benešovi a prezidentu Masarykovi. Krátce před konáním sjezdu obdržel Henlein od kancléře prezidenta republiky Dr. Přemysla Šámala pozvání na rozhovor o textu projevu. Henlein spolu s Brandem podnikli cestu za Šámalem. Dostali informaci, že se prezident seznámil s projevem a formulovaná stanoviska považoval za působivá. Ministr zahraničí Beneš, jinak člen Československé strany národně socialistické (ČSNS), příliš Henleinovi nedůvěřoval, údajně mu projev vrátil doplněný o své poznámky.²²¹

Dne 21. října hostila Ptačí louka u České Lípy (*Vogelstange*) na desítky tisíc lidí.²²² Svážely je autobusy z celé země. Přesně na 12.00 hod přijel z protisměrné komunikace Henleinův automobil na náměstí v centru města.²²³ Už tam byl zdražen tisíci příznivci zvoláním: „Heil! Heil Henlein!“, „Heil Führer!“ Henlein bohatě vyzdobeným a prapory pokrytým městem projížděl na místo projevu. Velkolepou slavnost zahájil uvítacím projevem předřečník Franz May, jenž se v únoru 1934 stal vedoucím SHF ve volebním kraji České Lípy.²²⁴ Po něm vystoupil ještě R. Sandner (přeběhlík z BdL), který si stěžoval na obtíže, které Heimatfrontě způsobovali političtí protivníci. Hnutí bránil proti obvinění z fašismu. Poté konečně vystoupil Henlein, přečtený projev byl jakousi obranou Heimatfronty. Tak jako již mnohokrát, používal frázovitě nadnesené formulace. Opět se vymezoval proti ostatním (starým) německým politickým stranám, staré politice a politikaření. Henlein hledal vyšší cíle v „národním

²¹⁹ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 48.

²²⁰ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 43.

²²¹ HRUŠKA, Emil. *Peripetie sudetoněmeckého principála*. Praha: Futura, 2014, s. 100.

²²² Pozn.: Údaje o počtu účastníků se značně rozcházejí, zatímco Šebek uvádí 20 000, Novák uvádí 30 000 a Hruška až 40 000. Dobový tisk se přiklání k číslu Šebka: Henleins Leipaer Manifestation. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 23. 10. 1934, Nr. 248, s. 1.

²²³ Srovnej MOULIS, Miloslav a Dušan TOMÁŠEK. *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003, s. 50.

²²⁴ Srovnej Konrad Henleins politischer Leitsätze. *Gablonz Tagblatt*. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 22. 10. 1934, Nr. 291, s. 1.

společenství“ (*Volksgemeinschaft*).²²⁵ Hledal nový základ společenství pro soužití obou národů v ČSR. Tak jako dříve, znovu odsoudil pangermanismus i panslavismus, jež podle něj představovaly nástroj ohrožující evropský mír. Jediná cesta z bídy, způsobené válkou, vede prostřednictvím porozumění mezi národy. Nehledě na skutečnost, že válka mezi Německem a ČSR by přinesla české zemi nevýslovné utrpení.²²⁶ Přihlásil se k demokraticko-republikánskému zřízení. Demokratická státní forma pro něj neznamovala formalitu, ale měla být postavena na národních skupinách (*Volksgruppe*).²²⁷ Vyjádřil se také k vzniku SHF a následnému přijetí masy členstva z rozpuštěné DNSAP. Heimatfronta prý vznikla proto, aby zamezil chaosu. Ze stejného důvodu se stal jejím vůdcem.²²⁸ Projev pokračoval vymezením se proti nacismu a fašismu, právě tuto pasáž zpracovali Stief a Neuwirth. Oba režimy považoval za nepřenositelné za hranice svých států, neboť kdekoliv jinde ztrácí přirozené podmínky.²²⁹ Na rozdíl od nacismu se prý nikdy nevzdá svobodného jednání individua.²³⁰ V zahraničně politické části projevu českou diplomacii nepochybně uklidnilo, když odmítl myšlenku, s kterou si pohrával rakouský kancléř Engelbert Dollfuss (po jeho zavraždění i nástupce Kurt Schuschnigg), totiž restauraci Habsburků ve střední Evropě. V souladu s Masarykovým heslem, že „demokracie je samospráva“, požadoval ve vnitřní politice státu decentralizaci, tj. vznik samosprávných národnostních institucí s veřejnoprávním charakterem. V jádru to neznamovalo nic jiného, nežli potřeba určité formy autonomie. Henlein ji v projevu nepojal zatím národnostně, ale jako delegování rozšířených práv a povinností na samosprávy (obce, okresy, země) za účelem odlehčení přetížené státní byrokracii. S rozvojem samosprávy mělo být samozřejmostí nové přerozdělování finančních prostředků. Možnost vzniku vlastního sudetoněmeckého parlamentu však vyloučil.²³¹ Stojí také za připomenutí, že před rokem ve svých programových proklamacích německou samosprávu nepožadoval.

V projevu dále opakovaně odmítl revizionismus hranic. K zrovnoprávnění mezi Čechy a Němci mělo dojít spravedlivým procentuálním zastoupením národů ve státním aparátu,

²²⁵ Srovnej HENLEIN, Konrad a Rudolf JAHN. *Konrad Henlein spricht: Reden zur politischer Volksbewegung der Sudetendeutschen: im Auftrage der Sudetendeutschen Partei*. Karlsbad: K. H. Frank, 1937, s. 22-34.

²²⁶ Tamtéž, s. 24.

²²⁷ Tamtéž, s. 32.

²²⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 191.

²²⁹ HENLEIN, Konrad a Rudolf JAHN. *Konrad Henlein spricht: Reden zur politischer Volksbewegung der Sudetendeutschen: im Auftrage der Sudetendeutschen Partei*. Karlsbad: K. H. Frank, 1937, s. 28.

²³⁰ Tamtéž, s. 29.

²³¹ Tamtéž, s. 35.

armádě, soudnictví, finanční správě podle národnostního klíče.²³² Jestliže se měla sudetoněmecká národní skupina podílet na výstavbě státu, který měla přijmout za svůj, musela být uchráněna všech zásahů do sudetoněmeckého kmene, jeho životních práv a osídlovacího prostoru.²³³ Krátce před koncem projevu vsunul i pohružku, když prohlásil, že sudetoněmeckví nabízí otevřeně a čestně ruku k míru, kdo ji však odmítne, musí převzít odpovědnost za budoucí vývoj.²³⁴

V projevu dal Henlein „nabídku“ k budování společného státu a vyjádřil loajalitu Němců k ČSR. Aby Henlein přesvědčil, že myslí svá slova vážně, přijal opatření i v DTV, kdy na 1200 bývalých členů DNSAP a DNP muselo odstoupit ze svých funkcí, namísto nich je ale nahradili spříznění členové KB.²³⁵ Gesto pochopitelně vyvolávalo nespokojenost části členstva SHF. Henlein však sledoval vyšší cíle: potřeboval přesvědčit o dobrých úmyslech českou vládu, potažmo předejít zákazu hnutí. Nutno podotknout, že zápas o přežití SHF tímto krokem ještě neskončil.

Kural na základě studia českolipského prohlášení, předchozích sdělení a informační brožur shrnul několik hlavních programových bodů Heimatfronty²³⁶.

1. SHF měla být od počátku subjektem, který politicky sjednotí všechny Němce v ČSR;
2. utvářet jednotu svébytného sudetoněmeckého kmene;
3. politikou přeměnit ČSR z národního na národnostní stát, v němž by sudetští Němci získali určitou míru autonomie;
4. spravedlivý přístup k možnosti zaměstnání ve státní správě (procentuální poměr podle národnostního klíče);
5. odmítnutí marxismu a třídního boje, požadavek stavovského zřízení;
6. odmítnutí pangermanismu a panslavismu;
7. určitá forma distance proti nacismu a fašismu.

Kromě toho lze považovat za důležité sdělení požadavku na udržení teritoriální jednoty ČSR (zejména v kontrastu s karlovarskými požadavky v roce 1938), odmítnutí obnovy Habsburské

²³² Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 53.

²³³ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 281.

²³⁴ HENLEIN, Konrad a Rudolf JAHN. *Konrad Henlein spricht: Reden zur politischer Volksbewegung der Sudetendeutschen: im Auftrage der Sudetendeutschen Partei*. Karlsbad: K. H. Frank, 1937, s. 41.

²³⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 191-192.

²³⁶ Srovnej KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993, s. 122-123.

monarchie. Henleinovo vystoupení postrádalo zmínku o vztahu k ostatním německým stranám. Zato opakoval obecné formulace a potvrzoval tak znovu fakt, že Heimatfronta konkrétní program nemá. Již od vzniku SHF Henlein prohlašoval, že: „není třeba podrobného programu, důležitá je organizace mas“.²³⁷

Nejbližší Henleinovi spolupracovníci pokládali projev za zásadní politický průlom. Už jen samotná organizace a realizace sjezdu představovala úspěch. Obratná Henleinova jednání zajistila nerušený prostor pro sjezd a protiakce opozice vytěsnila daleko za perimetr. V německém tisku se nejčastěji objevoval nejdříve popis akce a poté samotný Henleinův projev.²³⁸ Český tisk projev analyzoval, stále panovaly pochybnosti o Henleinových úmyslech, např. plzeňský „Český deník“ zmiňuje v projevu nevyhraněnost, dvojakost a výhrůžky. Českolipský sjezd nazývá „jarmarečným trikem“, zároveň upozorňuje, že vlivem SHF dojde k oslabení aktivistů a získá převahu nad ostatními německými stranami.²³⁹ Deník „Lidové noviny“ pojal reportáž zpravodajsky, popisem události a překladem Henleinova projevu.²⁴⁰ Proti projevu se dále vyjadřovali kriticky komunisté a sociální demokraté. Říšskoněmecký tisk poskytl z projevu rozsáhlé výňatky a komentáře, včetně ústřední nacistického deníku NSDAP „Völkischer Beobachter“. Přepisy byly zbaveny všech pasáží odmítajících nacismus a projevujících loajalitu vůči ČSR a demokracii. Naopak vyzdvihl Henleinův program „národního společenství“ a odmítnutí politického stranicství a český „šovinismus“.²⁴¹ Prostředkem ke zlepšení mezinárodních vztahů mezi Říší a ČSR mělo být přijetí Henleinovy nabídky spolupráce československou vládou.

Henlein si za krátkou dobu existence svého hnutí utvořil důležité vazby v českém i německém politickém táboře. Za rok se mu podařilo na československé politické scéně vybudovat subjekt, který nešlo v předvolebním boji přehlížet. Českolipský sjezd zapůsobil politicky hned v několika směrech. Na domácí politické scéně jej němečtí agráři s uspokojením chápali jako veřejné odmítnutí myšlenek fašismu a nacismu. SHF se dle nich orientovala na

²³⁷ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 117.

²³⁸ Henleins Leipaer Manifestation. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 23. 10. 1934, Nr. 248, s. 1.

²³⁹ Henlein po druhé. *Český deník*. Plzeň: Závody pro průmysl tiskařský a papírnický, 24. 10. 1934, č. 293, s. 1.

²⁴⁰ Velká Henleinova manifestace. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 22. 10. 1934, č. 531, s. 2.

²⁴¹ BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviků*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 113.

demokracii a vzájemné národnostní porozumění.²⁴² Na mezinárodní úrovni získal projev ohlas zejména v Hitlerovském Německu.

Naproti tomu část členské základny SHF chápala představené teze více jako program spannistů z KB, nežli SHF. Jeho přijetí mezi pronacisticky orientovanými členy z bývalé DNSAP bylo více než vlažné, dokonce lze hovořit o zklamání a odmítnutí nastíněného programu.²⁴³ Pronacistická opozice si pohrávala s myšlenkou odtržení od SHF a založení nové strany, přestože ji zatím politicky a finančně podporovali.²⁴⁴ Rovněž i někteří členové bývalé DNP zachovávali zdrženlivost vůči SHF, ovšem z obráceného důvodu. Patřili mezi ně především bývalí poslanci Kallina, Josef Keibl a bývalý předseda DNP Dr. Karl Schöppe, kteří doufali v obnovení své rozpuštěné strany. Dne 22. prosince 1934 se za tímto účelem konala v Karlových Varech tajná schůzka členů bývalé strany, již předsedal poslanec Kallina. Účastníci uvažovali o spojení se skupinou A. Rosche a vytvoření umírněnější strany.²⁴⁵ Nicméně Rosche mířil vstříc Henleinovi. Jednání iniciativy nemělo potřebnou intenzitu, plány na obnovu strany tak vyšly naprázdno. Bouřlivá jednání a spory táhnoucí se od konce října roku 1934 až do počátku ledna roku 1935 ukončil Henlein tím, že důrazně odmítl jakékoliv separatistické tendence nacisticky smýšlejícího proudu. Opozičním nacistickým funkcionářům raději nabídl možnost vstoupit do vedení hnutí, k čemuž došlo na hlavním zasedání 8. ledna 1935. Tímto aktem započaly první oslabující tendence KB ve vedení SHF.

Jak vidno, třebaže byl českolipský projev pro Heimatfrontu významný, plný líbivých prohlášení, ve kterých si měl každý najít to své, stal se zároveň silným impulsem pro vnitřní radikální opozici, aby zintenzivnila útoky proti spannismu ve vedení hnutí. Sjezd tak ve své podstatě tvoří důležitý mezník ve vývoji hnutí, neb ukazuje vzájemný poměr mezi skupinou stoupenců KB a nacismu. Brügel v souvislosti s Henleinovým vystoupením v České Lípě uvádí jeho vídeňské vyjádření z roku 1941, ve kterém se Henlein (v této době patrně účelově) přiznává k úmyslné politice dvojí tváře vůči ČSR, i vůči národnímu socialismu, který musel

²⁴² CĚSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 251-252.

²⁴³ HRUŠKA, Emil. *Peripetie sudetoněmeckého principála*. Praha: Futura, 2014, s. 101.

²⁴⁴ Srovnej CĚSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 243.

²⁴⁵ Srovnej tamtéž, s. 243.

navenek účelově zapírat.²⁴⁶ Cílem měla být iredenta oblastí sudetských Němců do Říše. Ospravedlňuje se, že nemohl od začátku projevit pravé cíle hnutí, neboť by skončil ve vězení.

5.2 Vztahy Henleina s českými a německými agrárníky po českolipském sjezdu

Po českolipském sjezdu henleinovců se naskytla možnost spolupráce s českými agrárníky. Počátkem listopadu roku 1934 se Henlein poprvé sešel s agrárníkem Viktorem Stoupalem. Oč méně byl tento bývalý poslanec známý, o to větší měl vliv. Angažoval se hlavně na Moravě, kde měl výraznou pozici uvnitř cukrovarnického průmyslu. Zároveň patřil k osobnostem s politickým vlivem v agrárním sektoru. Stoupal a někteří další praví agrárníci cítili příležitost slibného volebního úspěchu henleinovců. Pokládali je za seriózní hnutí, která by mohlo eventuálně nahradit BdL. Na přelomu let 1934 až 1935 došlo k jednáním mezi vybranými praví agrárníky v čele se Stoupalem a Sebekovským. Stoupal i jeho kolegové vyjádřili stanovisko, že v případě výrazného volebního úspěchu SHF nebudou trvat na zachování BdL, jeho místo by nahradila Heimatfronta. Čelní představitelé Spina a Zierhut by dokonce mohli najít uplatnění ve vysokých funkcích SHF.²⁴⁷ Stoupalovy pohnutky nevychází z žádných sympatií k Henleinovi či sudetským Němcům, pouze mu záleželo na nastolení silné koaliční praví vlády v zemi a odstranění národně socialistického ministra Beneše.²⁴⁸ Sami by toho nedosáhli, ale kdyby se podařilo německé agrárníky společnou kandidátní listinou posílit o 15 až 20 mandátů henleinovců, vypadala by situace jinak. Je zřejmé, že Henlein a jeho spolupracovníci vynaložili značné úsilí, aby si zajistili podporu československých vládních představitelů. Vládní místa si kladla jedinou podmínku, že Heimatfronta nebude mít žádné spojení s cizinou (zejména s nacistickým Německem), v což se Henlein zavázal.

5.3 Rozchod SHF s BdL

Rok 1935 se nesl v duchu nadcházejících parlamentních voleb. Tato událost ovlivnila celý vnitropolitický vývoj v ČSR, německé strany nevyjímaje. Heimatfronta zahájila v prvních měsících nového roku jednání s ostatními německými stranami o vytvoření společného volebního bloku a principech společného jednotného postupu. Smysl nové spolupráce

²⁴⁶ Srovnej BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 351-352.

²⁴⁷ Srovnej BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny zemí Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 307.

²⁴⁸ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 355.

spočíval v zachování Spinovi ochrany nad Heimatfrontou, odvrácení sjednocení konkurenčních stran a také jako důkaz vstřícného postupu vůči aktivistickým stranám, proti kterým se Henlein zásadně nevymezil.

Největší zájem o spolupráci projevíli henleinovci s BdL, jenže vleklá jednání od podzimu roku 1934 nepřinášela žádné výsledky. Němečtí agráři začali z jednotné politické fronty s henleinovci pomalu střízlivět. Hlavní tiskový orgán německých agráří dokonce prostřednictvím deníku „Deutsche Landpost“ zpochybňoval spásnou roli politického bloku obou stran. Uveřejňoval prohlášení, kde zpochybňoval Henleinův akcent na německé národní společenství; také nadměrné vyzdvihování národnostního aspektu na úkor sociálních a hospodářských aspektů považovali němečtí agráři za mylné.²⁴⁹ V samotném vedení agráří se počátkem roku 1935 vytvořily dva názorové proudy. První vyžadoval Henleinovu loajalitu vůči BdL, zastupoval jej např. stranický tajemník Raimund Graf. Druhý směr, nakloněný Henleinovi, zastupovaly osoby z Landjugend: G. Hacker, T. Müller, vůdce německých agráří na Moravě Franz Nitsch a Herbert Hetz. Spory mezi oběma frakcemi se odrážely i v jednáních s Heimatfrontou. Zierhut měl úmysl henleinovce využít jako sběru německých voličů levicových stran, především dělníků, zaměstnanců a průmyslníků.²⁵⁰ Za svou ochranu SHF vyzvali prostřednictvím Zierhuta, aby s nimi Henlein přistoupil na vytvoření společné kandidátky. Po Henleinově zamítnutí jednání Zierhut rázně ukončil. Dohoda měla zajistit přesné počty kandidátů a tím zamezit oslabení BdL, mj. tím strana chtěla reagovat na konkurenční situaci na venkově, kde stále ztrácela a SHF posilovala. Dne 12. prosince 1934 zaslali agráři dopis Henleinovi, kde další spolupráci podmínili přijetím společné kandidátky.²⁵¹ Vedení SHF odpovědělo 14. ledna 1935 předložením nového návrhu na spolupráci. Obsahoval vymezení sfér vlivu a vzájemnou organizační i propagační podporu, k očekávanému meritu problému se však návrh nevyjadřoval, proto byl BdL zamítnut. Zierhut přišel v polovině února s protinávhrm, aby jim henleinovci přenechali celý venkov včetně požadavku na přechod tamního získaného členstva zpět k BdL. Agráři tak předkládali určitou formu volební koalice měst (SHF) a venkova (BdL).²⁵² Dále požadovali ukončení veškeré agitace proti nim i živnostníkům. Pro volby měly obě strany ustavit společný výbor v čele s Henleinem a Spinou, který měl dohlížet na mezistranickou spolupráci. Požadavek na

²⁴⁹ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 307.

²⁵⁰ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 52.

²⁵¹ Tamtéž, s. 52.

²⁵² BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 355.

vytvoření společné kandidátky stále přetrvával, přičemž bylo Henleinovi nabídnuto 10 mandátů (větší počet přicházel v úvahu jen v případě výrazného oslabení německých sociálních demokratů). Nato Henlein kontroval požadavkem na minimálně 20 mandátů.²⁵³

Do jednání vstoupil český agrárník V. Stoupal, který byl ve straně pověřen spoluprací s BdL. Patřil k pravicovému křídlu J. Vraného a R. Berana. Pravidelně jednal s představiteli SHF a měl na ně určitý vliv, proto požadoval, aby s BdL vytvořili společnou kandidátní listinu. Henleina upozornil, že má podporu a ochranu Spiny před rozpuštěním hnutí, o němž byla ve vládních kruzích stále řeč. Kdyby taková situace nastala, byl připraven dokonce odstoupit z vlády.²⁵⁴ Protože Henlein v tuto chvíli ještě agrárníky potřeboval a Stoupalův požadavek zněl také dost jasně, nastala nová kola jednání.²⁵⁵ První začala 23. ledna 1935, účastnil se jich Henlein, Spina a Zierhut. Představitelé agrárníků využili příležitosti a stěžovali si Henleinovi, že SHF stále nedodržuje dříve uzavřenou dohodu o sférách vlivu. Připomněli mu, že během prvních měsíců nového roku začali henleinovci silně agitovat na venkově. Henlein byl v překérní situaci, sice se od zmíněné činnosti distancoval, nebyl však ochoten písemně zaručit, že se tato činnost nebude v budoucnu opakovat. Tím bylo další jednání odloženo.²⁵⁶ I přesto se Henlein těšil u některých agrárníků silné podpoře, která mu dovolila na schůzi v Mariánských Lázních 27. ledna 1935 prohlásit, že jeho hnutí sice půjde do voleb samostatně, ale v přátelském vztahu s BdL.²⁵⁷

Dne 5. února se uskutečnila schůzka mezi Henleinem, K. H. Frankem, R. Sandnerem, Sebekovským a zástupci Landjugend: R. Hetzem, T. Müllerem, F. Nitschem a Erwinem Brüknerem. Představitelé agrární mládeže vyjádřili Henleinovi svou plnou podporu. Na rozdíl od mateřské strany BdL nepožadovali společnou kandidátku. Představitel Landjugend Hacker pohrozil Spinovi, že přejde do SHF, pokud nebude k Henleinovi vedena smířlivější politika. Dne 9. února se Hacker v Ústí nad Labem vyslovil pro „středový blok“ s Henleinovým

²⁵³ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 52.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 53.

²⁵⁵ Pozn.: Důvodů, které Henleina přinutili k jednání, bylo několik. Zaprvé věděl, že němečtí agrárníci vlastnili obilný monopol, kterým mohli výrazně znevýhodnit podmínky výkupu obilovin přeběhlíkům z řad rolnictva do SHF. Zadruhé probíhala jednání ministra Spiny s bývalým senátorem A. Fahrnerem, který byl požádán, aby kandidoval za DAP. Henlein chápal tyto snahy jako ohrožení svých zájmů, neboť obě strany cílily na dělníky.

²⁵⁶ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 59.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 62.

hnutím v budoucím parlamentu.²⁵⁸ Spina pod hrozbou ztráty Landjugend ustoupil od svých požadavků, jako smířlivé gesto přijal Dr. Hetze do říšského vedení BdL a jmenoval nový jednací výbor pro styky s Heimatfrontou.²⁵⁹ Dne 10. února se konala celodenní volební porada vedení SHF, za předsednictví Henleina referoval Sebekovsky. Z rozpravy mj. vyplynulo, že Hackerův zájem o spolupráci by v rámci sudetoněmecké jednoty mohl být využit pro sloučení s německými agrárníky, ať už před volbami nebo po nich. Ovšem nejednalo se konkrétně, spíše v nadnesených frázích o společné jednotě všech „národně uvědomělých činitelů“.²⁶⁰

Henlein na společnou kandidátku s agrárníky ab initio přistoupit nechtěl, měl pocit, že se pro změnu může opřít o vlivné křídlo českých agrárníků, a tak jen zdržoval své odpovědi, aby období jejich ochrany prodloužil co nejvíce. Dne 19. února se v pražském sekretariátu SHF uskutečnila schůzka mezi vyjednávači SHF a BdL. Sebekovsky navrhl něco nepředvídaného, aby se obě strany ihned rozpustily a jejich sloučením vznikla strana nová. Henlein samozřejmě tušil, že agrárníci odmítnou, chtěl tak získat argument proti nejsilnějšímu konkurentovi na venkově, kterého by označil za národního rozkolníka.²⁶¹ Agrárníci velice dobře pochopili, že by vítězem fúze zůstal jen Henlein, neboť Landjugend byla v rozkladu a vedení strany oslabovaly názorové rozpory. Ovládnutí strany by bylo snadné. Zatímco zástupce Landjugend Hetz vyjádřil s návrhem souhlas, Zierhut se postavil proti a trval na původních požadavcích. Odmítavé stanovisko potvrdilo i říšské vedení BdL 20. února 1935. Landjugend s henleinovci připravili okamžitě nové řešení, strany se měly sloučit až po volbách. Ačkoliv byl návrh BdL zamítnut, Stoupalovi ani Henleinovi to nevadilo. Stoupal však stále trval na společné kandidátce, vypočítával, když už nemohl Heimatfrontu získat pro aktivismus, tak ji chtěl alespoň využít jako neutrální sílu, jež by konečně oslabil socialistickou vládní koalici s vyhlídkou na vytvoření koaliční pravicové vlády.²⁶²

Dne 10. února 1935 proběhla za Henleinova předsednictví porada vedení Heimatfronty, kde Sebekovsky referoval o přípravě voleb. Frontální nástup předvolební kampaně odstartoval 17. února, kdy stranický časopis „Rundschau“ otiskl volební proklamaci věnovanou nadcházející události. Voliče postavil před rozhodnutí pro „sudetoněmecké národní společenství“ nebo

²⁵⁸ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 62.

²⁵⁹ Pozn.: Do výboru zasedli: Hetz, Müller, Nitsch a poslanec Zierhut.

²⁶⁰ ²⁶⁰ FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 63.

²⁶¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 192.

²⁶² Tamtéž, s. 192.

proti němu.²⁶³ V předvolebním období využívali Henleinovci i různých nestranických institucí, zejména známého Německého politického ústředí (DPA), které fakticky řídil zmíněný E. Kundt. Ovládnutí instituce nastalo, když se členem předsednictva stal také Henlein, vytvořil tím předpoklady pro korigování a harmonizaci sudetoněmecké politiky podle potřeb SHF.²⁶⁴

Dne 19. února henleinovci zopakovali návrh na spojení s BdL. Jednací výbor agrárníků nejprve souhlasil se sloučením obou stran po volbách (bez upřesnění data) a předběžně doplnil 15 kandidátů na společnou kandidátku.²⁶⁵ Jenže v situaci došlo k obratu, když 21. března sdělil Zierhut konečný návrh vedení strany. Agrárníci mj. znovu trvali na společné kandidátce, ale po volbách mělo dojít jen k vytvoření společného parlamentní klubu a výboru pro jednotný politický program. Jinými slovy fúze stran byla definitivně odmítnuta. Vedení BdL také vydalo pokyn, aby strana vyloučila neloajální osoby. Strana se zbavila mj. F. Nitsche, F. Künzela, a předsedy parlamentního klubu BdL Franze Hodiny.²⁶⁶ Odchod Hodiny a funkcionářů Landjugend iniciovalo přechod mnoha místních hnutí k SHF. Heimatfronta prohlásila 24. března, že půjde do voleb samostatně a nebude reflektovat na předchozí dohody s agrárníky. Tím byl potvrzen definitivní rozchod obou stran.

5.4 Vztahy s ostatními stranami

Z ostatních německých politických stran projevil Henlein zájem o dohodu se zástupci nevýznamné demokratické svobodomyšlné strany (DDFP) a pracovního souručenství (DAWG). U německých živnostníků (DGP) se objevovaly náznaky možné spolupráce před volbami či po nich, nicméně strana trpěla rapidním úbytkem mladých členů, kteří stejně jako v případě mládeže agrárníků přecházeli do řad SHF. Nadto si neobratnou politikou proti sobě postavili BdL. Kromě toho se strana nacházela ve finančních problémech. Ačkoliv většina představitelů zmíněných německých stran neměla zásadní výhrady vůči návrhům SHF, naopak souhlasila s vytvořením společného bloku proti levici, tak se ohrazovala proti začlenění svých stran do SHF.²⁶⁷

²⁶³ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 273.

²⁶⁴ Srovnej tamtéž, s. 273-274.

²⁶⁵ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 53.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 53.

²⁶⁷ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 273.

Velmi úzkou spoluprací navázala SHF s Karpatskoněmeckou stranou (*Karpathendeutsche Partei*, dále jen KdP), která byla založena Němci na Slovensku v červnu 1928. Strana byla založena na etnickém principu, hlavním cílem bylo podchytit všechny Němce žijící na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Strana sledovala stejné zájmy jako Heimatfronta, proto s ní byla v březnu roku 1935 uzavřena volební dohoda o společné kandidátce lídrů KdP na listině SHF. Heimatfronta pak převzala náklady na činnost kanceláří KdP v Bratislavě, Kežmarku a Kremnici.²⁶⁸ Straně byl bez ohledu na výsledek voleb přislíben jeden mandát v parlamentu a v senátu. Úspěšným volebním kandidátem do parlamentu byl předseda strany KdP Ing. Franz Karmasin. Henlein byl podle nových stanov KdP zvolen 4. listopadu 1935 jejím předsedou a Karmasin roku 1937 jeho zástupcem pro Slovensko a Podkarpatskou Rus.²⁶⁹ V dané souvislosti je vhodné upozornit na skutečnost, že volebním spojením SHF s KdP se Henleinem proklamovaná podstata organického „sudetoněmeckého kmene“ posouvala od významu etnicko-geografického k pojetí více politickému, spíše až účelovému.

5.5 SHF opět v ohrožení a transformace na Sudetendeutsche Partei (SdP)

Od února 1935 začal tisk levicových stran znovu volat po rozhodnutí o existenci SHF, uveřejňoval stížnosti na protistátní agitaci SHF v pohraničí. Deník „Prager Presse“ soustavně tepal Henleina, že je náhradní stranou za rozpuštěné strany DNSAP a DNP, rovněž pátral po finančních zdrojích hnutí.²⁷⁰ Demokratická veřejnost rovněž kritizovala hierarchizaci a disciplínu v SHF, pozornosti neuniklo ani oslovení předsedy jako „Führera“ (vůdce). Ačkoliv to nebylo ojedinělé (viz např. BdL, kde se oslovení objevuje v letech 1933 až 1934), nelze přece jen přehlížet jisté inspirace vůdcovským principem v říšské NSDAP. K zákazu se přidal i jeden ryze právní důvod. Henlein založil Sudetendeutsche Heimatfront a takto ji nechal i registrovat u československých úřadů. Z názvu hnutí vypovídá, že se jedná o „frontu“, nicméně vrchní soud v Praze dospěl 25. září 1934 k závěru, že dle platných zákonů toto označení pro politickou stranu odporuje zákonům. Během prosince roku 1934 se navíc v tisku objevovaly dotazy po poslání Heimatfronty a jejím zahraničním financováním.²⁷¹ Problém zákazu hnutí nabyl znovu na intenzitě a argumentů pro zrušení tak nebylo málo. Otázka

²⁶⁸ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 51.

²⁶⁹ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 920.

²⁷⁰ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 62.

²⁷¹ Die Sudetendeutsche Heimatfront. Wie sie ein tschechischer Publizist steht. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 1. 12. 1934, Nr. 282, s. 2-3.

rozpuštění strany se měla rozhodnout na jednání vlády během dubna, těsně před vypsaním voleb do Národního shromáždění. Návrh rozpuštění henleinovců předložili čeští i němečtí sociální demokraté, národní socialisté a lidovci. Mezi hlavní odpůrce Heimatfronty patřil především ministr zahraničí E. Beneš, jenž odmítal možnost jejího připuštění k volbám.²⁷² Za SHF se postavili jen čeští agráři, i když ne zcela jednotně. Vznegli obavy z dalšího možného dalšího vývoje v pohraničí. Zrušit SHF nebylo tak snadné, za rok a půl od založení se k hnutí podařilo přivést masu sudetoněmeckého obyvatelstva a to nemluvě o nepříznivých ohlasech z Německa, kdyby se zakázala další německá strana.

Představitelé SHF urychleně připravili dvě varianty dalšího postupu. První představovala vynaložení veškeré snahy k odvrácení rozpuštění, druhá znamenala soubor protiopatření, kdyby se tak stalo. Odvrátit hrozící rozpuštění mělo infiltrované Německé politické ústředí, které jménem německých nesocialistických stran vzneslo protest proti rozpuštění SHF. Němečtí agráři s prohlášením DPA nesouhlasili, reagovali tak patrně na odmítnutí společné kandidátky.²⁷³ Henlein jednal, musel si rychle zajistit podporu hnutí z nejvyšších míst, nejprve zaslal prezidentské kanceláři teze českolipského projevu. V podobném duchu vyznělo i memorandum z 2. dubna 1935 zasláné vedením SHF prezidentu Masarykovi, předsedovi vlády Malypetrovi a ministru zemědělství Milanu Hodžovi (RSZML). Sebekovsky, jako autor memoranda, poukazyval na skutečnosti, že se šíří zprávy o rozpuštění SHF kvůli odmítnuté kandidátce s BdL. Což samo o sobě nemohlo být důvodem k zákroku československých úřadů proti Heimatfrontě, zákaz by byl protiprávní a protiústavní. Opakoval loajalitu hnutí vůči státu a přidal také množství citátů z Henleinovy výzvy k založení SHF a z českolipského sjezdu, samozřejmě podporujících jeho obranu. Závěrem pohrozil, jestliže by došlo k rozpuštění hnutí, nepřevzme odpovědnost za následující události.

Předseda vlády Malypetr, zástupce českého proudu ve straně, neměl na své členstvo přílišný vliv. Stoupalovo nevládní křídlo na něj tlačilo, aby jednal ve prospěch Henleina, ale Malypetr se choval neutrálně.²⁷⁴ Ještě v listopadu téhož roku byl ve funkci předsedy vlády vystřídán M. Hodžou a vrátil se na post předsedy sněmovny. Premiér Malypetr spolu s ministrem zahraničí E. Benešem představovali v pohledu na budoucnost SHF názorové protipóly. Jelikož bylo

²⁷² BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 355.

²⁷³ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 62.

²⁷⁴ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 357.

třeba problém vyřešit, oba dostali pověření, aby 4. dubna 1935 navštívili prezidenta Masaryka v Lánech, který měl o osudu SHF rozhodnout. Prezident byl i přes zdravotní problémy se situací obeznámen, obdržel rovněž Henleinovo memorandum. Po zvážení složitosti celé situace se nakonec rozhodl SHF nezrušit. Důvod prezidentova rozhodnutí rozebírají Brügel i Kárník. Brügel se domnívá, že Henleinova loajální prohlášení nebyla brána příliš vážně, a už vůbec nelze prezidenta podezírat z jakýchkoliv sympatií vůči němu. Prezident spíše uvažoval, že by takto SHF demokraticky poskytl prostor k projevu na půdě parlamentu, a kdyby bylo třeba, tak by je šlo zrušit kdykoliv.²⁷⁵ Kárník rozvádí v širší souvislosti, že prezident se rozhodl nezrušit SHF, neboť by uvrhl zemi do vládní krize, nehledě na množství dalších jednání vlády s nejistým výsledkem. Velké nebezpečí skýtala eventualita přechodu SHF do ilegality a vedení skryté podzemní (odbojové) činnosti proti republice.²⁷⁶

Prezidentův zákrok vyvolal stížnosti sociálních demokratů, německých agrárníků a pochopitelně i Beneše. Dne 5. dubna 1935, před jednáním vlády o osudu SHF, jednal Stoupal s Henleinem a snažil se ho naposledy přesvědčit o společné kandidátce SHF a BdL, kde by na volitelných místech zůstali Spina a Zierhut. V opačném případě nemohli čeští agrárníci nadále zajistit existenci Heimatfronty. Henlein návrh okamžitě zamítl. I přesto jej ještě téhož dne Stoupal informoval o vládním rozhodnutí, že Henlein bude k volbám připuštěn. Úřady si však stanovily podmínku, že nemůže kandidovat jako „Fronta“. Dne 19. dubna 1935 předložil zemský viceprezident v Čechách (hrabě) Reinhold Boos-Waldeck, známý jak v politickém, tak uměleckém světě, toto stanovisko Neuwirthovi a Sebekovskému. Ačkoliv to dočasně způsobilo jisté volební obtíže, neboť označení hnutí bylo již zavedené (rovněž bylo na plakátech, letácích, propagačních materiálech atd.), navíc korespondovalo s proklamovanou nadstranickou politikou (*überparteiische Volkspolitik*), nezbylo Henleinovi nic jiného, než aby se 29. dubna 1935 vedení strany usneslo na novém názvu strany, vznikla tak Sudetoněmecká strana (*Sudetendeutsche Partei*, dále jen SdP) s předsedou Konradem Henleinem. Dne 30. dubna 1935 byla SdP oficiálně povolena účast ve volbách do Národního shromáždění.

Pod tlakem veřejnosti uskutečnily československé úřady ještě další krok, který měl henleinovce oslabit. Bylo jím nabídnuté znovuoobnovení činnosti DNP oznámené vládou 17. dubna a schválené 30. dubna 1935. Kandidátka této strany měla pomoci rozdělit nacionální německé voliče a tím oslabit dominanci SHF. Ve výsledku znovuoobnovení strany žádné

²⁷⁵ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 358.

²⁷⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 193.

ohrožení SHF/SdP nepředstavovalo, neboť, němečtí nacionálové se rozhodli své síly netříštit.²⁷⁷

²⁷⁷ Němečtí nacionálové pro Henleina. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 10. 5. 1935, č. 129, s. 2.

6 Kontakty a podpora SHF/SdP (1933-1938)

V šesté kapitole se autor bude snažit vyložit, jak byla SHF/SdP napojena na své podporovatele doma i zahraničí v období před českolipským sjezdem až do roku 1938. Tematicky je kapitola rozdělena na tři podkapitoly. První podkapitola samostatně pojednává o Kontaktech SHF/SdP. Popisuje relevantní říšské organizace, jejichž poslání spočívalo v péči o německé obyvatelstvo žijící v zahraničí. Rovněž je uvedena motivace jejich zájmů. Ve druhé podkapitole je popsána finanční podpora SHF/SdP a uvedeny organizace, s kterými SHF spolupracovala. Pokud to bylo možné, tak autor uvedl i konkrétní částky. Třetí kapitola se stručně věnuje Henleinovým cestám do zahraničí, zejména pak do Velké Británie, kde hledal politickou podporu pro cíle své protičeskoslovenské politiky.

6.1 Kontakty SHF/SdP

Německo vyvíjelo trvalou aktivitu v oblasti péče o zahraniční němectví (*Volkstumarbeit*). Již Výmarská republika ji proměnila v dlouhodobě koncipovanou, specificky zaměřenou zahraniční politiku. Orientovala se na vedení, koordinaci a finanční podporu mnoha zahraničních spolků, německého bankovníctví, průmyslu a zemědělství v zahraničí. Přestože měla německá vláda v těchto sférách své zájmy, oficiálně se od těchto aktivit distancovala.²⁷⁸ Nacisté v Říši si uvědomovali, že v zahraničí žilo přes 10 miliónů Němců, které bylo žádoucí podchytit. V zahraniční politice nacistického Německa bylo zainteresováno vícero institucí, vstupovaly do ní složky NSDAP, SS (*Schutzstaffel*, nacistické ochranné oddíly), gestapa (*Geheime Staatspolizei*, tajná státní policie) a řada dalších.

V nacistickém Německu se právem na sebeurčení sudetských Němců zaobíraly následující spolky: Sudetoněmecký vlastenecký svaz (SHB) a Národní svaz pečující o němectví (rozuměj etnické Němce) v zahraničí (*Volksbund für das Deutschtum im Ausland*, dále jen VDA). Od počátku roku 1933 zaznamenal SHB značný rozmach, stal se ústřední agenturou sudetských Němců na území Říše. Centrála SHB se přemístila od podzimu roku 1933 do Drážďan, aby mohla působit blíže československým hranicím.

Hitlerův zástupce Rudolf Hess zřídil 7. října 1933 tajnou koordinační instituci: „Radu pro zahraniční Němce“ (*Volksdeutsche Rat*, VR). Do čela VR byl postaven známý geopolitik Karl Haushofer. Hybnou pákou této instituce se v dubnu roku 1933 stal předseda svazu VDA Dr. Hans Steinacher, který byl Hessem pověřen zastupovat instituci navenek. Záležitostmi

²⁷⁸ HOENSCH, Jörg K., ed. a Kováč, Dušan, ed. *Ztroskotání spolužití: Češi, Němci a Slováci v první republice 1918 - 1939*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993, s. 20.

jihovýchodní Evropy se zabýval referent Hermann Ullmann, který společně s Rudolfem Pechelem zajišťovali též kulturní žurnalistiku.²⁷⁹ Novák poznamenává, že VDA měla ve vedoucích funkcích mnoho příznivců spannismu, v této chvíli to znamenalo pro SHF výhodu, nicméně později to byl jeden z důvodů, proč její úkoly převzali nacisté.²⁸⁰ Dne 16. března 1934 inicioval Steinacher tajnou schůzku na berlínském Zahraničním úřadě o „sudetoněmecké otázce“, výsledek jednání zněl, že si sudetští Němci musí po delší dobu pomoci vlastními silami. Hess na poradě konané 13. března 1935 v Berlíně rozhodl, že SHB nebude zasahovat za hranicemi nacistického Německa, nebylo mu povoleno vojensky organizovat sudetské Němce; po dobu výstavby nacistického režimu měly německé menšiny v zahraničí počkat.²⁸¹ Zatímco VR a VDA podporovaly německou menšinu, aby zachovaly její identitu coby národní skupiny, existovaly v Říši také konkurenční organizace zabývající se exportem nacionálněsocialistického myšlení. Byla to zejména Zahraniční organizace NSDAP (*Auslandorganisation der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei*, dále jen AO-NSDAP) pod vedením Ernsta Wilhelma Bohleho,²⁸² jenž byl odpovědný zase Hessovi. Paralelnost organizací a vzájemná rivalita je pro nacistické řízení příznačná. Nacisté z AO, na rozdíl od VR, nechtěli zahraniční Němce jen podporovat, chtěli je ovládnout.

Henlein a bývalí členové KB udržovali kontakty zejména s VDA, potažmo s VR, lidé kolem opoziční skupiny Aufbruchkreis (viz kap. 9.2) se orientovali na AO.²⁸³ Oba směry však měly ve vysoké říšské politice své podporovatele, jen Steinacher se však mohl Hessovi pochlubit, že jako první navázal kontakt se zástupcem sudetoněmeckého hnutí Henleinem, což mu pomohlo upevnit vlastní pozici v Radě. Stalo se to 28. dubna 1934 (jiní autoři uvádí jiné datum i místo setkání)²⁸⁴ v krušnohorských lesích. Henlein a Steinacher se dohodli na udržování stálého konspirativního spojení a koordinaci dalších postupů. Mužem pro tuto činnost se stal Henleinův berlínský emisar Friedrich Bürger.²⁸⁵ Tento schopný stoupenec KB

²⁷⁹ LUTHER, Tammo. *Volkstumspolitik des Deutschen Reiches: 1933 - 1938: die Auslandsdeutschen im Spannungsfeld zwischen Traditionalisten und Nationalsozialisten*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2004, s. 89.

²⁸⁰ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 20.

²⁸¹ Tamtéž, s. 37.

²⁸² ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci a nacionální socialismus. In: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, s. 65.

²⁸³ Tamtéž, s. 65.

²⁸⁴ Pozn.: Podle Hrušky došlo ke schůzce dne 27. dubna 1934 v německém městě Krummhübel, dnešní polské město Karpacz. Setkání byli účastni: Henlein, Brand, Steinacher a Albrecht Haushofer (syn pověstného Hitlerova rádce). HRUŠKA, Emil. *Peripetie sudetoněmeckého principála*. Praha: Futura, 2014, s. 87.

²⁸⁵ LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik: vom völkischen Vereinbetrieb zur volkspolitischen Bewegung*. München: Oldenbourg, 1988, s. 246.

navazoval v Berlíně nové kontakty a připravoval tiskové kampaně.²⁸⁶ Odtud fungovalo také spojení s německým Abwehrem (německá rozvědka a kontrarozvědka).²⁸⁷ Navázaná spolupráce byla oboustranně prospěšná, Henlein se mohl těšit finanční a ideologické podpoře, Steinacher si zatím udržel předsednictví VR.

Dne 20. července 1934 se uskutečnila v Bad Elster schůzka Henleina a Steinacherova zmocněnce pro problematiku sudetských Němců Dr. Hermanna Ullmanna. Henlein na ní prozradil mj. obsah schůzky s předsedou vlády Malypetrem.²⁸⁸ Spolupráce však dále pokračovala, o rok později 16. října 1935 byla zřízena ústředna Otty von Kursella (tzv. „*Büro von Kursell*“), která převzala koordinaci jednotné nacistické politiky ve sféře zahraničních Němců. Od března 1936 řídil Kursell spolupráci nacistických institucí řešících národnostní Němce soustředěných prostřednictvím pracovního kruhu (*Volksdeutscher Arbeitskreis*), fungujícím napříč říšskými ministerstvy.²⁸⁹ Kdysi významný Steinacher klesal v žebříčku důležitosti stále níž, až byl 24. října 1937 vyzooměn o zbavení své funkce ve vedení VDA.²⁹⁰ Ale ani starý člen NSDAP Kursell se dlouho neudržel. Nechvalně proslulí představitelé SS Heinrich Himmler a Reinhard Heydrich jej na přelomu let 1936 a 1937 odstranili, aby 1. ledna 1937 dosadili loajálního SS-Obergruppenführera Wenera Lorenze, který Kursellovu ústřednu přejmenoval na „Středisko pro etnické Němce“ (*Volksdeutsche Mittelstelle*, dále jen VoMi).²⁹¹ Hlavní úřad VoMi se stal zastřešující organizací, mj. i pro VDA. Ke slovu se tak dostala agresivnější politika ozbrojených složek NSDAP. Péče o německé minority se dostala do gesce špiček SS: Hesse, Ribbentropa, Himmlera a Heydricha. Změna také znamenala výrazně ostřejší kurz proti spannistům v SdP.

Další formy vlivu se především vázaly na německé zastupitelské a diplomatické úřady v ČSR s napojením na Bohleho AO-NSDAP. Oficiálně však říšský úřad nesměl v ČSR kvůli úřednímu zákazu v žádné aktivitě figurovat, pracoval zde tedy zcela ilegálně. Členové AO pracovali jako zaměstnanci pražské vyslanectví a jednotlivých konzulátů v Liberci, Brně,

²⁸⁶ Srovnej FISCHER, Josef, PERTH, Vincenc a PATZAK, Václav. *Jejich boj: Čemu slouží SdP*. V Praze: Nová Svoboda, 1937, s. 82-83.

²⁸⁷ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor), s. 47.

²⁸⁸ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 39.

²⁸⁹ Srovnej tamtéž, s. 84.

²⁹⁰ Srovnej tamtéž, s. 139.

²⁹¹ Srovnej LUTHER, Tammo. *Volkstumspolitik des Deutschen Reiches: 1933 - 1938: die Auslandsdeutschen im Spannungsfeld zwischen Traditionalisten und Nationalsozialisten*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2004, s. 175.

Bratislavě a Košicích.²⁹² Měly za úkol: získávat zpravodajské informace, organizovat sudetské i říšské Němce žijící v ČSR prostřednictvím německých spolků, uplatňovat svůj vliv na kulturu, později také plánovat a organizovat diverzní akce.

Nacistům nebyl vývoj SHF/SdP lhostejný, naopak jej bedlivě sledovali. Vykonali i mnoho opatření, která měla Henleinovi pomoci k jeho cílům. Na druhé straně henleinovci dodávali Hitlerovskému Německu tendenční zprávy o poměrech v ČSR. Na druhé straně César s Černým poukazuje na fakt, že henleinovci napomáhali říšským bezpečnostním složkám při diverzních útocích na německé emigranty v ČSR, kteří jim byli trnem v oku.²⁹³ Známy je případ antinacisty Ing. Rudolfa Formise, který byl roku 1935 zavražděn německými agenty v hotelu Záhoří u Slap.

6.2 Finanční podpora SHF/SdP

Růst a úspěšnost Henleinovy SHF/SdP by nebyl možný bez vysoké finanční podpory. Kárník k tomu podotýká, že finančním zdrojům henleinovců se snad mohli přiblížit jen čeští agráři.²⁹⁴ Prostředky Henlein získával jak od domácích, tak od zahraničních subjektů. Ačkoliv se do dnešní doby nepodařilo zcela rozkrýt objem a četnost finančních subvencí (mnohé platby probíhaly tajně nebo se záznamy o nich nepodařilo zajistit), je možné si udělat alespoň základní představu z dosud zjištěných detailů.

Heimatfronta by nikdy bez obrovské finanční podpory, které se jí dostávalo, nemohla v rámci předvolební kampaně organizovat řadu pompézních cest automobilových kolon, mnoho volebních mítinků a tisknout obrovské množství plakátů a letáků. Kromě toho SHF/SdP provozovala stranický tisk, vydržovala aparát hnutí, podílela se na výchově mládeže ve speciálních přípravných táborech pro nové vůdčí osobnosti hnutí, které společně financovaly se svazy DTV a BdD. Nemalé náklady plynuly na vydržování stranických oddílů (*Ordnerschutz*), tzv. ordnerů,²⁹⁵ určených k ochraně shromáždění, páchání násilí proti rivalům z řad komunistů, demokratů a dalších odpůrců SHF/SdP. Není bez zajímavosti zmínit, že

²⁹² KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962, s. 28.

²⁹³ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 287-288.

²⁹⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 490.

²⁹⁵ Pozn.: Členové soukromé „pořadatelské služby“ (*Ordnerdienst*) působily již v rozpuštěné DNSAP, mnoho kádrů také odtud přešlo do SHF. Oddíly byly zformovány po vzoru nacistické SA.

náklady na jednoho ordnera činily denně 20 Kč, přičemž z organizování Henleinova vystoupení ve Znojmě víme, že jich mohlo být nasazeno i 800.²⁹⁶

Vysoké výdaje strana kryla z více zdrojů. Základním příjmem do stranické pokladny byly samozřejmě členské příspěvky. Výše vstupního stranického poplatku činila 3 Kč, přičemž měsíčně pak bylo třeba odvádět stranický příspěvek ve výši 2,50 Kč. Nezaměstnaní odváděli jen 50 haléřů. Místní stranické vedení bylo povinné odvádět do stranické pokladny vstupní poplatky a členské příspěvky nezaměstnaných, z příspěvků pracujících si smělo nechat pouze 50 haléřů na osobu.²⁹⁷ Přestože straně rostlo neustále členstvo, samotné členské příspěvky by sotva stačily na pokrytí všech nákladů. Skutečnost, že byla SHF/SdP významným způsobem finančně podporována z dalších zdrojů je velmi známá. Pomoc přicházela z domácích zdrojů i ze zahraničí. V ČSR patřil k nejštědřejším přispěvatelům Kreditanstalt der Deutschen (KdD), který spravoval majetek v hodnotě téměř jedné miliardy Kč. Tento peněžní ústav (zřízený BdD) organizačně zajistil českolipský sjezd, podporoval „Německý odborářský svaz dělníků“ (*Deutsche Arbeitergewerkschaft*, dále jen DAG) a přispěl do svépomocné sbírky na sociální výpomoc nezaměstnaným dělníkům prostřednictvím „Sudetoněmecké národní pomoci“ (*Sudetendeutsche Volkshilfe*, dále jen SVH).²⁹⁸ Část výnosů z těchto sbírek byla vydatně využívána k získání voličů z řad nezaměstnaných a další část plynula přímo do ústředí strany. Na pouličním získávání prostředků participovali přímo členové místní organizace, henleinovci tak získávali nenuceně další sympatie.²⁹⁹ Novák uvádí údaj z roku 1936, kdy výnos SVH dosahoval výše 14 192 933 Kč.³⁰⁰ Podmínkou pro získání podpory byl vstup do SdP.

Rovněž němečtí průmyslníci hojně poskytovali SHF/SdP finanční podporu, Dr. Rosche např. vyjednal s Hlavním svazem německého průmyslu příspěvek od továrníků 800 000 Kč. Ze stávkového fondu dále Svaz odvedl částku 120 000 Kč.³⁰¹ Mezi stálé podporovatele patřila

²⁹⁶ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 59.

²⁹⁷ ZIMMERMANN, Marco. Die Wahlkampagne der Sudetendeutschen Partei 1935. *Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Centre: journal for interdisciplinary studies of Central Europe in the 19th and 20th centuries*. Praha: Masarykův ústav, 2014, roč. 6, č. 1, s. 108.

²⁹⁸ Pozn.: Úředně byla SVH organizovaná pod BdD, ale výbor pro přerozdělování peněz a organizování akcí byl plně pod kontrolou SHF.

²⁹⁹ Heimatfronta a Volkshilfe. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 3. 3. 1935, č. 113, s. 2.

³⁰⁰ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 83.

³⁰¹ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 288.

také liberecká obchodní a živnostenská komora v čele s Theodorem Liebigem.³⁰² Do volebního fondu henleinovců přispívali i jednotliví němečtí továrníci, spodní hranice jejich příspěvku byla stanovena na 10 000 Kč.³⁰³ Kromě toho přispívali svými dary také obchodníci, živnostníci.

Nástup nacistů v Německu se odrazil ve zvýšeném zájmu o problematiku sudetských Němců. První doložené finanční podpory z Říše přicházely na Hitlerovu přímou iniciativu již v letech 1932 až 1933. Příspěvky kryly náklady na obhajoby a sociální výpomoc rodinám vězňených sudetoněmeckých hakenkreuzlerů v dobách soudního procesu s Volkssportem.³⁰⁴ V roce 1934 se zprostředkovatelem v těchto transakcích stala Henleinova SHF.³⁰⁵ Jak popisuje Novák, četná finanční podpora také pravidelně směřovala na sociální účely sudetoněmeckým nacistům.³⁰⁶ Od počátku roku 1934 se říšští nacisté jednoznačně orientovali na Heimatfrontu (později na SdP), přes kterou se nově začaly uведенé podpory vyplácet.³⁰⁷ V témže roce lze také vysledovat první nepravdivelné příspěvky přímo SHF (to ovšem neznamena, že se mohlo jednat o příspěvky první). Další fáze podpory byla zahájena zejména rozhovorem Henleina se Steinacherem a Ullmannem o širší možnosti pomoci hnutí. Dne 31. ledna 1935 se na berlínském ministerstvu zahraničí (*Auswärtig Amt*, AA) uskutečnila schůzka obou mužů. Výsledkem byl návrh na pokrytí nákladů kampaně v nadcházejících parlamentních volbách finanční subvencí ve výši 300 000 říšských marek (dále jen ŘM), tj. kolem 2 700 000 Kč.³⁰⁸ Žádost rovněž podpořil německý vyslanec v Praze Walter Koch, přesto upozornil na nebezpečí transferu tak velkých prostředků; nesouhlas některých členů vedení Heimatfronty s Říší (přivrženci spannismu). Nadto nebylo zcela jisté, zda SHF do voleb české úřady nezakáže činnost. Nakonec převážil zájem podpořit SHF/SdP, která obdržela na své volební aktivity

³⁰² NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 191.

³⁰³ Srovnej tamtéž, s. 60.

³⁰⁴ Srovnej ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci a nacionální socialismus. In: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, s. 65.

³⁰⁵ Srovnej KUČERA, Jaroslav. Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (Finanční podpora Německé Říše Sudetoněmecké straně v letech 1935-1938). *Český časopis historický = The Czech Historical Review*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1997, roč. 95, č. 2, s. 390.

³⁰⁶ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 36-37.

³⁰⁷ KUČERA, Jaroslav. Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (Finanční podpora Německé Říše Sudetoněmecké straně v letech 1935-1938). *Český časopis historický = The Czech Historical Review*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1997, roč. 95, č. 2, s. 389.

³⁰⁸ Pozn.: Pro výpočet kurzu byl použit průměrný kurz Kč k ŘM v letech 1933 až 1935 v periodiku „Národní politika“.

dokonce 331 711 ŘM, tj. zhruba 3 000 000 Kč.³⁰⁹ Pro nacistické Německo to z pohledů celkových nákladů nebyla suma zásadní, kdežto na československé poměry to byla suma obrovská, ostatní demokratické německé strany se nemohly svými příjmy SHF/SdP ani přiblížit.³¹⁰ Do parlamentních voleb roku 1935 tuto částku převedla pokladna říšského ministerstva zahraničí různými cestami do volebního fondu SHF/SdP. Henleinovy výdaje stoupaly tak vysoko, že dokonce částku o 10% překročil.³¹¹ Není divu, vždyť jen náklady na Henleinovu volební jízdu po ČSR se mohly podle výpočtu sociálnědemokratického tisku pohybovat mezi 130 000 až 150 000 Kč (viz kap. 8.2.4).³¹²

V květnu a červnu roku 1935 převedla VR přes německé velvyslanectví v Praze pro SHF kolem 70 000 Kč.³¹³ Kromě toho Henlein koncem srpna 1935 jednal v Berlíně o získání jednorázového příspěvku 400 000 ŘM pro stranický deník „Die Zeit“, který měl začít vycházet 1. října 1935. Ač mělo být zasílání částky rozprostřeno v několika měsících, jednalo se o značný obnos a bylo třeba o celé záležitosti dále jednat. Údajně prezident Říšské banky Dr. Hjalmar Schacht vyslovil s takovou částkou zásadní nesouhlas.³¹⁴ K. H. Frank a stranický vydavatel Dr. Rudolf Schicketanz však na zářijových jednáních dali najevo, že by se spokojili i se sumou menší, což neuniklo pozornosti berlínských úředníků.³¹⁵ Zahraniční úřad referoval do Prahy, aby prostředky byly primárně směřovány na výstavbu strany, nikoliv stranického tisku. Přesto koncem září 1935 Frankovi a Schicketanzovi Berlín uvolnil částku 50 000 ŘM, tj. přibližně 450 000 Kč.³¹⁶ Tím ale nebyla záležitost uzavřena, koncem října totiž vyslali z Berlína do Prahy kontrolu, aby prověřila hospodaření Henleinova deníku, který ještě ani nevycházel. Když začal deník „Die Zeit“ vycházet, dosahoval nákladu 85 000 výtisků,

³⁰⁹ KUČERA, Jaroslav. Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (Finanční podpora Německé Říše Sudetoněmecké straně v letech 1935-1938). *Český časopis historický = The Czech Historical Review*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1997, roč. 95, č. 2, s. 392.

³¹⁰ BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 354.

³¹¹ Tamtéž, s. 354.

³¹² VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. *Studien zur Ostmitteleuropaforschung*, 27, s. 358-359.

³¹³ ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci a nacionální socialismus. In: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, s. 65.

³¹⁴ Srovnej KUČERA, Jaroslav. Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (Finanční podpora Německé Říše Sudetoněmecké straně v letech 1935-1938). *Český časopis historický = The Czech Historical Review*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1997, roč. 95, č. 2, s. 392.

³¹⁵ Srovnej tamtéž, s. 398.

³¹⁶ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. *Studien zur Ostmitteleuropaforschung*, 27, s. 217.

jenže ještě na konci téhož měsíce už jen 28 000 výtisků.³¹⁷ Agitační hodnota takového tisku byla mizivá a navíc velmi ztrátová. Měsíční schodek činil 134 000 Kč, ročně se pohyboval kolem 1 608 000 Kč.³¹⁸ K tomu se přidávalo nehospodárné utrácení, vysoké distribuční náklady a nadbytečný počet zaměstnanců. Aby podnik mohl vůbec dál fungovat, potřeboval odhadem sanaci ve výši 250 000 ŘM (což je o 150 000 ŘM více oproti původnímu požadavku SdP), jež měla být vyplácena měsíčně.³¹⁹ Tato částka představovala v české měně zhruba 2 250 000 Kč. Z celkových nákladů lze usuzovat, že na vydávání svého časopisu strana získala asi 300 000 ŘM. Dosavadní šéfredaktor W. Brand, jeden z hlavních představitelů spannismu, byl v lednu 1936 z funkce odvolán.³²⁰

Kromě výdajů na tisk požadoval Henlein jednorázovou sumu 360 000 ŘM na politickou práci stran, částka měla být vyplácena měsíčně po 30 000 ŘM.³²¹ Další příspěvek uvádí Kural, když zmiňuje, že od roku 1935 do srpna roku 1938 poukazovalo říšské ministerstvo zahraničí měsíčně SHF/SdP dalších 15 000 ŘM, tedy asi 135 000 Kč. Z této částky připadalo 3000 ŘM na provoz styčné berlínské kanceláře SdP vedené F. Bürgerem (tzv. „*Büro Bürger*“). V srpnu roku 1938 byl příspěvek na provoz kanceláře ještě navýšen na 5500 ŘM.³²² S Brügelem lze jen souhlasit, když uvádí, že by Henlein takovéto příspěvky z Říše nedostal, kdyby SHF/SdP reprezentovala nepřátelskou politickou stranu. Evidentně existoval silný zájem Henleina podporovat ve volebním vítězství a v rozvoji strany vůbec. Pravdou také zůstává, že se i přes obrovské příjmy straně příliš nepodařilo snížit svou finanční závislost na cizích zdrojích.

Český tisk si poměrně dobře všímal Henleinovi spolupráce s organizacemi, z kterých mu plynuly finanční výhody. Např. pomocnou instituci SVH považují v deníku „*Lidové noviny*“ za politický nástroj německých nesocialistických stran pod Henleinovým vedením,

³¹⁷ KUČERA, Jaroslav. Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (Finanční podpora Německé Říše Sudetoněmecké straně v letech 1935-1938). *Český časopis historický = The Czech Historical Review*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1997, roč. 95, č. 2, s. 398.

³¹⁸ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 96.

³¹⁹ KUČERA, Jaroslav. Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (Finanční podpora Německé Říše Sudetoněmecké straně v letech 1935-1938). *Český časopis historický = The Czech Historical Review*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1997, roč. 95, č. 2, s. 398-399.

³²⁰ Tamtéž, s. 399.

³²¹ Tamtéž, s. 392.

³²² Tamtéž, s. 394.

v novinovém titulku dávají již v roce 1934 mezi SHF a SVH symbol rovnítka.³²³ Velice podobně se o rok později vyjadřuje i „Národní politika“.³²⁴

6.3 Henleinovy cesty do zahraničí

V rámci politické iniciativy se Henlein rozhodl získat podporu pro své cíle v zahraničí. Jeho cesty v podstatě představovaly taktický manévr jak uvést do problematiky nezúčastněné, aby je přesvědčil o obtížné situaci a útlaku sudetských Němců v ČSR. Koneckonců za pomoci zahraniční podpory mohla SdP snáze dosáhnout svých cílů. Kromě pravidelných kontaktů s Říší podnikl 5. června 1935 cestu přes Německo do Švýcarska. V červenci navštívil Skandinávii a Velkou Británii. V listopadu se vydal do Vídně na schůzku s říšským vyslancem v Rakousku Franzem von Papenem. Ve Švýcarsku, Rakousku a Velké Británii chtěl Henlein najít a získat vysoké politické kruhy pro podporu protičeskoslovenských požadavků, popř. získat pro svou stranu finanční subvence.³²⁵ Druhou cestu do Velké Británie, přesně řečeno do Londýna, podnikl během 6. až 12. prosince 1935. Zprostředkoval ji prostřednictvím svých kontaktů věrný přítel H. Rutha.³²⁶ Na cestě jej doprovázel bývalý britský atašé v Berlíně plukovník Graham Christie, který zajistil přijetí vůdce SdP u britských politiků appeasementu. Vrcholem celé návštěvy byla Henleinova přednáška 9. prosince v Královském institutu pro zahraniční vztahy v Chatham House (dále jen Královský institut).³²⁷ Manipulativně vylíčil sudetské Němce jako oběti soužití s Čechy. Nebylo jim dopřáno právo na sebeurčení, navíc se stali oběti hospodářské krize. Akcentoval problémy zákazu negativistických stran, které provázely procesy a zatýkání. Režim v ČSR nebyl dle Henleina demokratický, neboť SdP nebyla přizvána do vlády.

Téhož dne poskytl rozhovor pro britský list Daily Telegraph, kde opakoval teze z přednášky.³²⁸ Svůj účel tak návštěva splnila, problém utlačované německé minority v malém státě uprostřed Evropy zaplnil palcovými titulky mnohý světový tisk. Informace prosáklly

³²³ GUTWIRTH, Václav. SHF=SVH. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 24. 12. 1934, č. 646, s. 2.

³²⁴ „Sudetendeutsche Volkshilfe“ je podnikem stranickým. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 3. 11. 1937, č. 301, s. 4.

³²⁵ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 71.

³²⁶ Srovnej BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 128-129.

³²⁷ ROBBINS, Keith. *Politicians, diplomacy, and war in modern British history*. Rio Grande, Ohio: Hambledon Press, c1994. ISBN 1-85285-111-2, s. 274.

³²⁸ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 72.

dokonce i do Spojených států. Henlein se prezentoval jako demokrat, který touží po vzájemném porozumění. Závěrem zbývá dodat, že Henlein sklízel úspěch především díky špatné informovanosti britských činitelů o poměrech menšin v ČSR, takže skutečnou situaci si mohl dovolit interpretovat tendenčně ve svůj prospěch.

Ve spolupráci s plukovníkem Christiem připravil Rutha další návštěvu Londýna, na kterou Henlein odletěl 17. července 1936. Opět byl pozván na přednášku do Královského institutu, přičemž se setkal s řadou britských politiků. Nejdůležitějším z nich byl podtajemník ministerstva zahraničí Robert Gilbert Vansittart. Henlein si dal záležet, aby opět vyjádřil utlačování sudetských Němců. Upozornil Vansittarta, že pokud nebude problém řešen, mohlo by Československo dopadnout jako Španělsko.³²⁹ Přesvědčoval jej také, že neklidná střední Evropa má dalekosáhlé konsekvence, neboť ohrožuje evropský mír. Ať měl Vansittart jakékoliv subjektivní důvody, rozhodl se pro nátlak na československou vládu, aby ustoupila henleinovcům. Od dohody československé vlády se sudetskými Němci si sliboval zabránění spojení mezi Henleinem a Hitlerem.³³⁰ Rutha i Henlein londýnskými cestami podporovali protičeskoslovenskou kampaň, též navazovali pevné kontakty s britskou diplomacií a tiskem. Jen pro úplnost je vhodné zmínit, že Rutha vykonal pro SdP mnoho práce. Cestoval do zahraničí ještě více nežli Henlein, dlouhodobě se angažoval na mezinárodních sjezdech a expoé, kde vystupoval na obranu sudetoněmecké národnostní menšiny.³³¹ Ve dnech 11. až 15. října 1937 podnikl Henlein další cestu do Londýna. Místo zatčeného Ruthy jej doprovázel Dr. Karl Jankovsky. Opět se setkal se zástupci tisku, významnými politiky (také s Vansittartem) a pořádal přednášku v Královském institutu. Henlein se neustále snažil vyvolávat dojem neudržitelnosti celé situace kolem sudetoněmecké menšiny. V roce 1938 referoval např. na sudetoněmecké výstavě ve Stuttgartu, na sjezdu německých menšin v Bad Saarow. V českém tisku se objevovaly otázky po financování těchto cest.³³² Všechny zmíněné propagandistické aktivity měly v letech 1935 až 1938 za cíl posílit mezinárodní nátlak na československou vládu, aby ustupovala stále vyšším požadavkům SdP.³³³

³²⁹ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 91.

³³⁰ Tamtéž, s. 92.

³³¹ Sjezd evropských menšin v Ženevě. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 3. 9. 1935, č. 242, s. 3.

³³² Henlein za hranicemi. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 10. 2. 1938, č. 40, s. 2.

³³³ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 114-129.

7 Organizační výstavba a členská struktura SHF/SdP (1933-1938)

Tato kapitola dává nahlédnout do výstavby a složité členské struktury SHF/SdP. Klade si tak dva cíle, zaprvé se pokouší vyložit poměrně rychlý vývoj budování organizační stranické struktury a vysoký růst členské základny. Zadruhé se v jedné podkapitole snaží popsat vývoj řídicího aparátu SHF/SdP, objasňuje význam a fungování podřízených orgánů pro zajištění chodu strany nevyjímaje způsoby volby. Taktéž nabízí jmenový přehled vedoucích funkcionářů v jednotlivých gescích a také proměny tohoto složení v čase. Závěrem je objasněn jednak specifický princip dvoukolejného systému, ve kterém se mísily prvky spannismu s klasickými stranickými organizacemi, dále rigidní podoba stranického řízení prostřednictvím vůdcovského principu.

Výstavba hnutí začala hned po založení SHF, byla to jedna z priorit hnutí. Nejprve však bylo potřeba rozšířit agitaci členskou základnu. H. Rutha s W. Brandem podnikli za tímto účelem během října roku 1933 zhruba třítydenní okružní cestu sudetoněmeckým pohraničím. Využívali přitom dobrých vztahů s existujícími německými organizacemi. První síť stoupenců získávali z řad funkcionářů jednotlivých německých tělovýchovných spolků sdružených v DTV, které Henlein i Rutha osobně znali z dřívějšího působení. Funkcionáři DTV ochotně podpořili nábor členstva do SHF, neboť sdíleli převládající obavy o osud „Němectví“ v ČSR.³³⁴ Zde tedy našla Heimatfronta připravenou půdu, na které mohla dále stavět prostřednictvím rozsáhlé propojené sítě spolků. Rutha na tomto principu vybudoval v severních Čechách rozsáhlou síť stoupenců z DTV i BdD.³³⁵ Masové hnutí se tak rozvíjelo od nejnižších úrovní, kde docházelo k přímému oslovování sympatizantů a komunikaci.

Dne 9. října 1933 Henlein písemně požádal první členy, aby poskytly základ pro organizační rozvoj hnutí. Dostaly za úkol získávat všechny stranicky schopné síly, propagovat hnutí a předávat je ohlašovnám SHF. Členstvo tak mělo první úkoly, což podporovalo jejich rychlé zapracování a získání zkušeností. Zároveň získaly oprávněně pocit, že sami budují rostoucí hnutí. Podobný přístup měla také NSDAP.³³⁶ Řady se samozřejmě rozrostli o členy obou zaniklých negativistických stran, nicméně ti mohli ze zákonných důvodů zůstat pouze na pozici řadového členstva. Pozitivním přínosem zkušených straníků bylo předání zkušeností s organizací, propagací a masového získávání členstva. Z uvedeného vyplývá, že hnutí kladlo

³³⁴ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 62.

³³⁵ Tamtéž, s. 63.

³³⁶ Tamtéž, s. 63.

značný důraz na oboustranný přenos informací mezi hlavním vedením a místními organizacemi. Bylo třeba bezproblémových schopných osob, mezi které patřili příjemci písemností (*Schriftenempfänger*), odpovědných v budoucnu za předávání informací mezi vedením a nižšími strukturami hnutí. Hledáním vhodných kandidátů na pozice v místních skupinách bylo úkolem tzv. důvěrníků (*Vertrauensmann*), kteří museli oplývat dobrou znalostí místních poměrů a být oddaní „společné věci“. Adepty vybírali z řad soukmenovců (*Volksgenossen*).

Všechny instrukce k zakládání a práci místních skupin byly rozeslány v jednotných organizačních plánech během 1. listopadu 1933. Ve všech velkých městech měly být zakládány místní skupiny.³³⁷ V českém tisku se však objevila zpráva, že organizace již byly připraveny dříve, jen čekaly na oficiální výzvu.³³⁸ Vůbec první místní skupina byla založena 4. listopadu 1933 v Karlových Varech místním důvěrníkem K. H. Frankem.³³⁹ Koncem téhož měsíce se zakládání místních skupin rozběhlo i na ostatních místech v plném proudu.

Ruku v ruce s rozrůstající se organizací potřebovala strana pokrýt stoupající náklady, jedním z nejnázších způsobů bylo oslovit sympatizanty hnutí. Koncem října byl za účelem získání finančních prostředků vydán pokyn, aby důvěrníci sestavili seznamy movitých Němců, kteří by mohli eventuálně stranu podporovat, a odevzdali je hlavnímu vedení v Chebu.³⁴⁰ O měsíc později již strana začala osoby ze seznamu kontaktovat. Místní vůdci měli za úkol dohlížet na řádné a včasné vybírání členských příspěvků. Od léta roku 1934 vyrazili Franz Nemetz (též Němec) a Georg Wollner navštěvovat místní skupiny, aby prováděli kontroly dodržování pokynů hlavního vedení hnutí a instruovali místní vedení.³⁴¹ Vedle těchto úkolů oba zároveň fungovali jako zpravodajci a kontaktní osoby hlavního vedení hnutí. Oba pak podávaly zprávy vedení strany.

Organizační výstavba hnutí v sudetoněmeckém pohraničí běžela překvapivě rychle. Za první půl rok existence hnutí vzniklo na 300 místních skupin a každý další měsíc až 100 dalších

³³⁷ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 64.

³³⁸ Heimatsfronta zahajuje činnost. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 2. 11. 1933, č. 548, s. 2.

³³⁹ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. Ecce homo, s. 46.

³⁴⁰ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 65.

³⁴¹ Tamtéž, s. 65.

přibývalo. Pochopitelně také narůstal počet členstva. Zatímco v říjnu roku 1933 měla SHF 9500 členů, v lednu roku 1934 jich bylo na 12 976.³⁴² Masa členstva dále strmě narůstala: v březnu 1934 měla více než 50 000 členů. Rok po založení hnutí stoupl počet na 71 431 členů.³⁴³ Heimatfronta se tak, co do počtu členstva, stala nejsilnějším německým politickým hnutím s nejefektivnější organizační strukturou.³⁴⁴ Svůj díl na rychlém náboru odvedla cílená kampaň ve všech oblastech s německou majoritou. Úspěšný nábor je vlastně také důsledkem minimálních nároků pro přijetí, zájemci v podstatě stačila „správná“ základní názorová orientace. Z toho ovšem vyplývalo, že po celou dobu existence SHF/SdP byla členská struktura strany většinou složená z politicky neaktivních členů, kteří ve stranické hierarchii v podstatě nikam dále nepostoupili, neboť jim chyběly potřebné politické znalosti a vzdělání. Namísto toho je strana dokázala zainteresovat na jiné úkoly např. šíření letákové a plakátové propagandy, získávání nových členů, získávání informací, rozbíjení mítinků konkurence apod. Přestože se strana po svém sjezdu v České Lípě orientovala hlavně na přípravu voleb, organizační práce a výstavba hnutí pokračovaly i nadále s velkou setrvačností. Během roku 1935 neustával prudký nárůst nových členů, jen v lednu se zvýšil počet členů na 107 785.³⁴⁵ Transformace SHF na SdP neměla na přírůstek negativní vliv, předvolební propaganda odvedla svou práci dobře. Henlein se tak mohl ještě v červenci téhož roku pochlubit číslem: 371 315 členů.³⁴⁶ Koncem října dosáhl počtu 384 982 členů.³⁴⁷ Růst členstva znamenal rostoucí počet placených stranických funkcionářů. Novák dokazuje, že nebýt významných a pravidelných finančních subvencí z Říše, příspěvkům německých obyvatel, nebyla by strana z hlediska rozpočtu soběstačná.³⁴⁸ Během let 1935 až 1936 začalo nabírání členstva stagnovat, alespoň ve srovnání s prvním a druhým kvartálem roku 1935. Strana sice v prosinci roku 1936 zvýšila počet členů na 459 883 osob, ale zároveň řešila hned několik problémů: zaprvé se zmítala v počátcích vnitrostranické krize; zadruhé neměla propracovaný vlastní návrh řešení

³⁴² NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 29.

³⁴³ Tamtéž, s. 29.

³⁴⁴ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. *Studien zur Ostmitteleuropaforschung*, 27, s. 66.

³⁴⁵ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 97.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 67.

³⁴⁷ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. *Obzor (Prostor)*, s. 39.

³⁴⁸ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 68.

sociální politiky strany, a tak se od ní někteří němečtí dělníci začali odvracet.³⁴⁹ Smelser uvádí, že v prosinci roku 1937 strana čítala na 550 000 členů, což de facto znamená, že v důsledku vyvrcholení stranické krize činil roční přírůstek jen zhruba 90 000 osob.³⁵⁰ Pro stranu byl přelomový poslední rok její existence. Henleinovi se podařilo konečně urovnat krizi, představit nový politický program a opět získat enormní množství členů. Na mnoha shromážděních SdP se v agitaci odrazila povzbuzující euforie z připojení Rakouska (tzv. „Anschluss“) k nacistickému Německu. Notně ji živili ve svých pochvalných prohlášeních v tisku i henleinovci.³⁵¹ Již den po tzv. anšlusu vyhlásila Henleinova strana agitační týden, kterým se podařilo znovu zrychlit růst počtu členstva.³⁵² Rafinovanými prohlášeními ve stranickém tisku upozorňovala, že nábor členstva bude s koncem května na dlouho zastaven.³⁵³ Přejímajícím v Českém Krumlově, Varnsdorfu, Dubé a Chomutově prováděli členové SdP domovní návštěvy německého obyvatelstva, aby vnucovali dvě možnosti: vstoupit do SdP, nebo se stát jejím odpůrcem. Kdo nevstoupil, skončil na seznamu odmítajících. V psychologických terorizujících metodách přesvědčování neváhali jít henleinovci tak daleko, že váhajícím Němcům sdělili, že po obsazení ČSR německými vojsky bude Hitler chránit jen členy SdP.³⁵⁴ Anšlus měl také vliv na osudy německých politických stran v ČSR. Po rozpadu německých agrárních a křesťanských sociálů vstoupila další masa členstva k henleinovcům. Ještě v únoru roku 1938 měla SdP na 559 614 členů, od druhé poloviny března stoupal počet členů až na 770 101; v dubnu pak dosáhla na 1 047 178 členů,³⁵⁵ v květnu se počet vyšplhal na 1 320 193 a v červnu dokonce na 1 349 180 členů.³⁵⁶ S ohledem na počet zhruba 3,5 miliónů Němců v ČSR se jednalo o pozoruhodný úspěch.

³⁴⁹ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 97.

³⁵⁰ SMELSER, Ronald M. At the Limits of a Mass Movement: The Case of the Sudeten German Party, 1933-1938. *Bohemia: Jahrbuch des Collegium Carolinum*. München: R. Lerche, 1967, Bd. 17, Nr. 1, s. 250. ISSN 0523-8587. Dostupné z: <https://www.bohemia-online.de/index.php/bohemia/issue/view/50>

³⁵¹ Als deutsche Volksgruppe nehmen wir die Ereignisse in Österreich mit Freude zur Kenntnis. *Gablonzener Tagblatt*. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 14. 3. 1938, Nr. 72, s. 1.

³⁵² Za pět minut dvanáct. *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 17. 3. 1938, č. 137, s. 2.

³⁵³ Srovnej BRANDES, Detlef. *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Praha: Argo, 2012. Historické myšlení, s. 74.

³⁵⁴ Srovnej tamtéž, s. 75.

³⁵⁵ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 171.

³⁵⁶ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor), s. 52.

Jak rychle rostla strana, tak narůstal počet místních skupin. V červnu roku 1934 měla SHF 515 místních skupin,³⁵⁷ ovšem v následujícím roce jich vzniklo jen mezi březnem a květnem na 1600. V listopadu roku 1935 měla SdP vytvořené místní skupiny ve více než 90% německých měst. Vierling upozorňuje, že do poloviny září 1938 strana založila kolem 3500 místních organizací.³⁵⁸ Počet krajských a okresních organizací se v průběhu let měnil. V listopadu roku 1935 měla SdP jednotlivé místní skupiny organizovány pod 140 okresních sekretariátů a ty v 11 krajských sekretariátech.³⁵⁹ Pro rok 1936 se údaje rozcházejí, zatímco Novák uvádí 138 okresních sekretariátů,³⁶⁰ Koutek uvádí 14 krajských a 115 okresních organizací.³⁶¹

7.1 Vnitřní členská struktura a její geneze

Dne 28. ledna 1934 svolal Henlein do Ústí nad Labem tzv. říšskou poradu (*Reichstagung*) 82 okresních vedoucích a hlavního vedení SHF. Všeobecně se v důsledku vln zatýkání členstva přepokládalo, že dojde k oznámení rozpuštění hnutí. Opak byl pravdou, Henlein potvrdil, že chce pokračovat v jeho výstavbě. Richard Lammel nechal poradou projednat a schválit stanovy hnutí. Dalším úkolem byla volba členů provizorních hlavního vedení hnutí (*Hauptleitung*) s rozhodující pravomocí o všech otázkách. Provizorní vedení mělo obsadit prázdná místa po zatčených členech SHF. Henlein, který stál nad hlavním vedením, přidělil zvoleným členům jednotlivé úkoly (jmenný seznam členů hlavního vedení viz tabulka č. 1). Provizorní vedení bylo čtyřčlenné, patřili do něj Henlein, K. H. Frank, R. Lammel a R. Sandner. Brzy se však rozšířilo, neboť jak bylo již v práci zmíněno, zásluhou ministra Černého došlo 15. února 1934 k propuštění pětice vůdčích osobností hnutí, načež většina z nich ihned obsadila vysoké funkce v hlavním vedení SHF. Jmenovitě se jedná o: W. Branda, F. Köllnera, W. Sebekovského. Při hlavním vedení hnutí působil ještě Ing. Ernst Peschka, který v letech 1934 až 1935 vykonával funkci referenta pro otázky hospodářské a řídil přípravu sociálních výpomocných sbírek. Po parlamentních volbách se stal poslancem. Dne 1. listopadu 1934 došlo k personálním změnám, Lammel opustil z důvodu pracovní nabídky

³⁵⁷ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 231.

³⁵⁸ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 70.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 68.

³⁶⁰ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 97.

³⁶¹ KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962, s. 95.

funkci ve vedení strany a předal ji Köllnerovi. V polovině listopadu 1934 přivedl K. H. Frank do vedení náborového a propagačního oddělení Rudolfa Wenzela. Politické vedení SHF/SdP bylo vybudováno podobně jako u DTV.³⁶² Řídící aparát strany reprezentovala do roku 1936 hlavní rada hnutí (*Hauptrat*), nad níž stál vůdce (*Führer*) Henlein.

Tabulka 1: Seznam zvolených členů hlavního vedení SHF v Ústí nad Labem 28. ledna 1934, doplněný v únoru o nové členy.

Hlavní vedení SHF (<i>Hauptleitung</i>)	
Jméno	Funkce
Konrad Henlein	vůdce a předseda hnutí (<i>Führer</i>)
Karl Hermann Frank	vedoucí pražského stranického sekretariátu, tiskový vedoucí (<i>Leiter der Pressestelle</i>), ³⁶³ po vstupu SdP do parlamentu i předseda parlamentního klubu
Dr. Walter Brand	vedoucí Henleinovy kanceláře v Aši, od října r. 1935 první šéfredaktor deníku „Die Zeit“
Dr. Fritz Köllner	organizátor voleb a právní zástupce
Dr. Wilhelm Sebekovsky	vedoucí tiskové a informační kanceláře „Sudetendeutsche Presse-Briefe“
Ing. Wilhelm Rümmler	vedoucí hospodářské a sociální oblasti, šéfredaktor stranického časopisu „Rundschau“
Richard Lammel	organizační vedoucí strany (<i>Organisationsleiter</i>)
Rudolf Sandner	vedoucí pro oblast dělnictva zodpovědný za výstavbu hnutí, tajemník parlamentního klubu (<i>Geschäftsführer</i>)

Tabulku sestavil autor diplomové práce. Zdroj: NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 25.

³⁶² LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik: vom völkischen Vereinbetrieb zur volkspolitischen Bewegung*. München: Oldenbourg, 1988, s. 276.

³⁶³ Pozn.: dne 15. února roku 1934 (v souvislosti s propuštěním dříve zatčených osob z vedení SHF) se Frank stal náborovým a propagačním vedoucím (*Werbeleiterem*) a opustil funkci vedoucího pražského stranického sekretariátu, kde ho nahradil R. Sandner.

K ustanovení rady došlo na zmíněném sjezdu v Ústí nad Labem, měla roli poradního orgánu předsedy strany. V roce 1936 byla nahrazena vůdcovskou radou (*Führerrat*), jež se fakticky stala rozhodujícím grémiem (o tom bude ještě níže pojednáno).³⁶⁴ Kromě členů vedení patřili do hlavní rady vedoucí krajů (*Kreisleitern*), jmenný seznam je k dispozici v tabulce č. 2. Součástí hlavní rady bylo hlavní vedení (*Hauptleitung*), stejně jako zvlášť jmenovaní členové hlavní rady. Předsedu strany volili na shromáždění všichni: vedoucí místních organizací (*Ortsleitern*), vedoucí okresů (*Bezirksleitern*) a vedoucí krajů (*Kreisleitern*). Ti jednohlasně zvolili Henleina, coby „vůdce“, do čela hnutí, které měl zastupovat 3 roky (do té doby byl Henlein samozvaným vůdcem hnutí). Jako vůdce hnutí měl

Tabulka 2: Seznam zvolených krajských vedoucích SHF v Ústí na Labem 28. ledna 1934

Krajští vedoucí SHF (<i>Kreisleitern</i>)	
Jméno	Místo
Ludwig Frank	Plzeň
Josef Peukert	Karlovy Vary
Dr. Franz Zippelius	Louny
Franz May	Česká Lípa
prof. Gustav Obrlik	Mladá Boleslav
Ing. Ernst Peschka	Brno
Adolf Kolb	Olomouc
Walter Ludwig	Moravská Ostrava

Tabulku sestavil autor diplomové práce. *Zdroj: VIERLING, Birgit. Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938). Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 71.*

zásadní moc: mohl si sám vybírat a dosazovat své spolupracovníky, popř. odvolávat jakéhokoliv funkcionáře z funkce. Jeho souhlas také potřeboval každý člen, který chtěl vstoupit do funkce v orgánech hnutí. Henlein si takto zajišťoval loajalitu a poslušnost.

Chod strany zajišťoval ústřední sekretariát (*Arbeitsamt*), který však nebyl od začátku své existence rozvržen efektivně. Byl rozdělen na tři sekretariáty sídlících každý v jiném městě a s

³⁶⁴ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 898.

rozdílnými kompetencemi. Zajištění provozu sekretariátů přišlo na miliónové částky. V Aši působila politická a soukromá kancelář SdP, vedli ji W. Brand a W. Rümmler. V Chebu sídlila správa evidence členstva SHF/SdP a stranická pokladna. Sekretariát řídili Rudolf Dietl a F. Köllner. Pražská ústředna (Hybernská ulice č. 4), přezdívaná veřejností „hnědý dům“, měla v gesci Pracovní úřad SdP.

Organizační struktura byla na podzim roku 1933 dotvořena vybudováním dvou zemských svazů (*Landesstelle*). Byl to významný posun v propagační a organizační činnosti. Na podzim roku 1933 vznikla dvě zemská ústředí. Zemským vůdcem v Čechách se stal K. H. Frank, na Moravě pak tajemník Roman Skomorowsky. Hlavní úloha obou zemských ústředí byla v budování sítí místních skupin, které na Moravě vznikaly až během roku 1934. V témže roce SHF přikročila k zakládání druhé a třetí úrovně organizačních složek, respektive okresních svazů (*Bezirksverbände*) a krajských svazů (*Kresverbände*). Pro země Moravskoslezské vznikly celkem tři kanceláře krajských svazů. Skomorowského kancelář v Šumperku s působností pro celou severní Moravu byla nejdůležitější. Sloužila jako sídlo zemské organizace a rovněž jako styčná kancelář mezi Moravou a Chebskou centrálou. Také musela předávat směrnice stranického vedení místním organizacím (kromě toho zajišťovala odběr týdeníku „Rundschau“). Pro jižní Moravu byla zřízena kancelář v Brně pod vedením soukromého úředníka Ing. Karla Folta. Slezskou kancelář vedl v Krnově místní starosta Wilfried Hein.³⁶⁵

Po parlamentních volbách doznal stranický aparát změny, nově zůstaly jen sekretariáty v Praze a Chebu. Oba byly součástí hlavního vedení strany (taktéž parlamentní klub a tiskové ústředí). Henlein se přestěhoval do Prahy a v Aši si ponechal již jen soukromou kancelář.³⁶⁶ Vzhledem k zastoupení poslanců strany v parlamentu, bylo mnoho stranických agend přesunuto do hlavního města, kde vzniklo ústředí pro výkon v oblastech: kultury a hospodářskopolitických záležitostí; škol a statistiky; místně samosprávných záležitostí; stranického volebního úřadu; stavovské ústředí pro dělnictvo, zaměstnance, rolníky, obchod a živnosti; propagace a služby tiskového ústředí (*Pressestelle*); správy a redakce časopisu „Die Zeit“ a týdeníku „Rundschau“; Sudetoněmecké tiskové a informační kanceláře stejnojmenného interního stranického bulletinu (*Sudetendeutsche Presse-Briefe*),

³⁶⁵ Srovnej CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 232.

³⁶⁶ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 75.

poslaneckého a senátorského klubu; archivu hnutí.³⁶⁷ V Chebu se vyřizovaly agendy organizační, školní a školení, náborové resp. propagační (*Werbeamt*), stranické pokladny a fotografické ústředí (*Lichtbildstelle*).³⁶⁸

Hlavní vedení strany bylo zároveň rozděleno na tři hlavní sekce: oddělení politické, oddělení stálé výstavby a oddělení organizační. Politické oddělení náleželo jednak W. Brandovi (redakce „Die Zeit“), K. H. Frankovi (politické zaměření na všech úrovních strany), W. Rümmlerovi (oblast tisku), H. Ruthovi (oblast národnostní menšiny a Společnosti národů) a W. Sebekovskému (oblast odborného poradenství, péče o rozvoj, vedení pražského sekretariátu). Nově vybudované oddělení stálé výstavby mělo hlavní vedení začleněno jen prozatímně, týkalo se třech skupin povolání: dělníci (R. Sandner), rolníci (F. Künzel) a obchod s živnostmi (E. Peschka).³⁶⁹ Organizační oddělení sídlilo v chebském sekretariátu, odpovědnost za něj nesl vedoucí R. Dietl (hlavní vedoucí obchodu ve straně a styčná osoba pro administrativní kontakt se všemi organizačními orgány strany), Gustav Flögel (pokladník strany), F. Köllner (vedoucí organizačních záležitostí), J. Suchy (školení členstva), H. Neuwirth (právní záležitosti a volební úřad v Praze) a R. Wenzel (vedoucí oblasti agitace, později také odpovědný za řízení shromáždění hlavního vedení, poslanců a senátorů).³⁷⁰ Každá sekce pracovala samostatně a byla odpovědná členům hlavního vedení. Ovšem vnitrostranická příslušnost a kompetence se několikrát upravovaly. Významná role v organizační struktuře SdP náležela od roku 1936 také tzv. čestným soudům dohlížejícím na dodržování stranických zásad členskou základnou.

Po parlamentních volbách v roce 1935 znovu zesílila kritika pronacisticky orientovaného křídla soustředěná kolem opozičníků v Aufbruchkreisu proti stranickému vedení KB. Určitým úspěchem bylo získání poslaneckého mandátu pro hakenkreuzlera Ottu Liebla, přesto neutichaly požadavky na posílení pozic významných nacistických předáků ve vedení strany. Stoupenci KB namísto toho provedli manévr k posílení vlastních pozic. Henlein vedoucí grémium rozšířil o: Dr. Josefa Sucheho, F. Künzela, R. Dietla a H. Ruthu.³⁷¹ Další posílení

³⁶⁷ KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962, s. 95-96.

³⁶⁸ Tamtéž s. 96.

³⁶⁹ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 75-76.

³⁷⁰ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 55-56.

³⁷¹ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 75-76.

vedoucí pozice KB následovalo 27. června, když do stranického vedení jmenoval G. Flögela a R. Wenzela.³⁷² Dne 28. července se stal dalším členem vedení ještě H. Neuwirth (také člen KB). Trvalá nespokojenost opozice s preferencemi spannistů ve vedení se naplno projevila během stranické krize. Opozice hodlala svrhnout čelní představitele KB ve vedení strany. Stoupající tlak lze vysledovat na zasedání hlavní rady 9. listopadu 1935, kdy sám Henlein vznesl požadavky na změnu stranických stanov a rozšíření hlavní rady, odůvodnil to vznikem dalších úkolů po parlamentních volbách. Vznikla tak vůdčí rada posílená o členy nacistické opozice, představující nejvyšší poradní a rozhodující orgán SdP. Náleželi do ní známé osoby: K. H. Frank, G. Jonak, E. Kundt, F. Künzel, H. Neuwirth, G. Peters, R. Sandner, W. Sebekovsky, R. Kasper a Dr. Anton Kreissl.³⁷³ V červnu roku 1936 byl Henlein znovu zvolen předsedou strany, hned poté provedl v rámci upevnění své moci reorganizaci nejvyššího orgánu strany. Nechal založit politický výbor SdP, v němž převážně stanuli známé tváře: Brand, K. H. Frank, Kundt, Künzel, Neuwirth, Peters, Rutha, Sandner, Sebekovsky. Kromě nich přibyli do orgánu dosud nezmiňovaní zástupci: Dr. Hubert Preibsch (přeběhlík od BdL), Ing. Wolfgang Richter a senátor Gottfried Krczal. Již z některých známých jmen je jasné, že si spannisté z KB prozatím ještě podrželi vliv.

Během následujícího roku poznamenalo další vývoj Henleinovo přeorientování v preferencích ve prospěch křídla nacistů. Jednota strany byla prioritou jak pro Henleina, K. H. Franka, tak i pro Říši. Po pádu Branda se vůdčí rada znovu doplnila o nově zvolené opozičníky: Kaspera, Kreissla a Jonaka. Dalšími členy byli: K. H. Frank, Kundt, Künzel, Neuwirth, Peters, Sandner a Sebekovsky. V roce 1937 posílil opozici ve vedení ještě Dr. Herbert David.³⁷⁴ Roku 1938 již bylo jasné, že SdP obnovila svou jednotu. Hlavní vedení se skládalo z 23 členů. V čele stáli Henlein a K. H. Frank. Politický výbor strany doznal k 1. únoru 1938 drobných změn ve složení: K. H. Frank (organizační řízení hnutí), Neuwirth (jednání s vládou a obhajoba členů v soudních procesech), Sandner (zajištění stranických schůzí a shromáždění), Sebekovsky (veřejné mínění a tisk), Künzel (řízení oblasti hospodářské a sociální, vedení práce stavovských organizací), Peters (zástupce jednání pro obecní, městská, okresní a zemská zastupitelstva), Kreissl (řízení samosprávných orgánů), Kundt (zástupce parlamentní

³⁷² NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 102.

³⁷³ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 899.

³⁷⁴ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 111.

frakce).³⁷⁵ Kromě osmičlenného výboru a předsedy strany bylo ve vedení dalších 14 osob. Nižší úroveň organizační struktury představovalo 11 krajských vedoucích včetně Henleina, Franka a Karmasina. Krajským vedoucím podléhalo 139 okresních vedoucích a včetně jejich okresních organizací.³⁷⁶

Vnitřní podoba SHF/SdP je příznačná dvoukolejným systémem. První linii představují klasické stranické organizace, o nichž bude v této části pojednáno: nejnižší stála místní skupina (*Ortsgruppe*), které se slučovaly v okresním svazu (*Bezirksverbände*) a ty potom v krajském svazu (*Kreisverbände*) v souladu s volebními obvody pro parlamentní a zemské volby.³⁷⁷ Celou organizační strukturu zastřešovalo stranické ústředí. V čele každé organizace stál vedoucí, jehož moc byla omezena pouze mocí nadřízeného vedoucího vyššího stupně. Okresní vedoucí (*Bezirksleiter*) měl právo odvolat z funkce všechny níže postavené funkcionáře. Všichni náčelníci dozírali na řádné vedení života svých podřízených, případné závadné chování mohlo skončit i řízením u čestného soudu. Každý náčelník si mohl vybírat své spolupracovníky, jejichž počet v místě a okrese nesměl překročit deset, pro vyšší orgány nebyl počet stanoven.³⁷⁸ Místní vedoucí (*Ortsleitern*) a vedoucí v okrese byli voleni na jeden rok, krajské vedoucí jednou za dva roky a v ústředí jednou za tři roky. Kandidátky sestavoval sbor nejbližších podřízených vedoucích. V rámci místní organizace byl na návrh členů organizace čtyři dny před volbou místního vedoucího zvolen zvláštní tříčlenný volební výbor. Nominaci každého jednotlivce do výboru musela podepsat minimálně desetina členů organizace. K volbě stačila prostá většina všech přítomných členů.

Po parlamentních volbách, kdy došlo k další intenzivní výstavbě stranického aparátu, vydalo její ústředí podrobné směrnice pro zakládání místních skupin. Podle nich byla nejmenší jednotkou strany buňka (*Nachbarschaft*) složená nejméně z 5 členů SHF/SdP žijících v jednom domě nebo sousedství. Několik buněk o počtu asi 10 až 15 lidí z jednoho domovního či uličního bloku (20-25 domů) tvořilo kamarádství (*Kameradschaft*) v čele s vedoucím bloku (*Blockwart nebo Blockleiter*). Vedoucí bloku byla důležitá stranická funkce, pravděpodobně přejatá z Třetí říše. Jeho úkolem byla péče o svěřené členy, jejich návštěva, rozmlouvání s

³⁷⁵ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 165.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 165.

³⁷⁷ KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962, s. 95.

³⁷⁸ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 232.

nimi a podávání zpráv vyšším orgánům strany.³⁷⁹ Přibližně pět „kamarádkých“ bloků tvořilo skupinu (*Gruppe*) vedenou skupinovým vedoucím (*Gruppenleiter*). Několik skupin se seskupovalo do okrsku (*Sprengel*) vedeného okreskovým vedoucím (*Sprengelleiter*). V některých případech, zejména v místech nad 1000 členů, se vždy dva okrsky sdružovaly a tvořily nejvyšší podskupinu v rámci základní organizace, kterou ve výboru strany zastupoval místní vedoucí (*Ortsleiterbeirat*).³⁸⁰ Směrnice předepisovaly provést toto členění podle místních poměrů a podle určitých terénních bodů. Také ukládaly výběr funkcionářů, ukládání úkolů atd. Kromě těchto základních funkcí vznikaly funkce specializované na určitou činnost, neboť v každé základní organizaci musel působit tiskový důvěrník (*Pressewart*), náborář či agitátor (*Werbeleiter*), vedoucí školení členstva (*Schulungsleiter*) atd.

Druhou linii představuje větev organizací vybudovaných na stavovském principu. Sdružovala členy podle profesí, mj. sekce dělnická, sekce rolnická, sekce zaměstnavatelů, obchodníků, živnostníků atd. Každou sekci řídil vedoucí a všichni dohromady tvořili místní stavovskou radu jako poradní orgán místního politického vedení.

Pro celou složitou stranickou strukturu je charakteristické prostupování vůdcovského principu neboli systému s přísnou hierarchií vůdců. Ačkoliv jejich výběr probíhal demokraticky volbou, jejich schválení či jmenování do funkce podléhalo nejbližšímu nadřízenému vůdci. Takto probíhaly volby okresních i krajských vedoucích. Uvnitř SHF/SdP panovala striktní disciplína, podobající se armádě. Základním předpokladem byla bezvýhradná poslušnost (*Gefolgschaft*), věrnost (*Treue*), vědomí povinnosti (*Pflicht*) a oddanost společným ideálům a cílům. Malíř však upozorňuje, že odpovědnost a kontrola vedení nebyla vždy zcela zřejmá.³⁸¹

³⁷⁹ KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962, s. 95.

³⁸⁰ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 897.

³⁸¹ Tamtéž, s. 896.

8 Účast SHF/SdP ve volbách (1934-1938)

V této rozsáhlejší kapitole bude ve čtyřech podkapitolách rozebráno zhruba čtyřleté období. První tři podkapitoly pojednávají o účasti SHF/SdP ve volbách, čtvrtá o povolební situaci. První podkapitola se věnuje organizaci a průběhu méně známých obecních voleb v prosinci roku 1934, přičemž jsou stručně uvedeny volební výsledky. Druhá podkapitola pojednává o volbách do Národního shromáždění v roce 1935. Pokouší se v pěti částech rozebrat organizaci volební kampaně, volební program, metody volebního boje a Henleinovy volební jízdy po ČSR. V závěru analyzuje volební výsledky SdP. K nim podává rovněž přehled o volebních výsledcích ostatních německých stran. Předmětem třetí podkapitoly jsou obecní volby konané roku 1938, přitom je stručně sledována organizace, propaganda a samotné volební výsledky SdP. Konečně čtvrtá podkapitola rozebírá v první části povolební politickou situaci s aspektem k vítězné SdP, které se i přes vítězství nepodařilo navázat spolupráci s ostatními stranami pro vstup do vlády. Ve druhé části se věnuje povolebním vnitrostranickým opatřením souvisejícím s posílením Henleinovi rozhodující pozice ve straně. Závěrem je vyloženo nové programové prohlášení strany.

8.1 Obecní volby v roce 1934

Ve dnech 2. a 9. prosince 1934 proběhly v několika desítkách menších českých a německých obcí volby do obecního zastupitelstva. Byla to první zkouška SHF před voliči. Vedením organizace voleb byl pověřen F. Köllner. Na konci října roku 1934 bylo ustanoveno vedení volebního výboru, v jehož čele dále stanuli Sebekovsky, Neuwirth a Kundt. K. H. Frank vytvořil odhad nákladů na propagační materiály a R. Sandner přinesl praktické rady pro organizování volebních mítinků. SHF tak naplno vytěžila jeho bohaté zkušenosti. Pro potřeby voleb Köllner sestavil volební kalendář, kde byly zaneseny důležité lhůty, úkoly a podrobné instrukce pro členstvo. Heimatfronta se orientovala jen na obce obývané převážně Němci v pohraničí, kde měla šanci zvítězit. Již od července mělo vedení hnutí připravené pozorovatele v obecních zastupitelstvech, kteří měli zaznamenávat řešené případy a chování zastupitelů v jednotlivých stranách. Cílem bylo zaprvé hledání a shromažďování důkazů o nesprávném rozhodování obecního zastupitelstva, zadruhé monitorování pokud možno všech volebních příprav politických rivalů.³⁸² V obecních zastupitelstvech, kde ještě v listopadu neměla SHF své lidi, jmenovali vhodného pověřence. Vedení Heimatfronty se v zásadě spoléhalo na

³⁸² VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 335.

vlastní kandidátky, v případě malého počtu členstva byly možné výjimečné případy, kdy se spojili s jinými německými nemarxistickými stranami nebo s nimi kandidovali na společných kandidátkách. Kandidáti si ovšem měli v předstihu zajistit odpovídající vliv. Místní vedení přitom nemohlo v takovém případě jednat samostatně, nýbrž si muselo nechat společnou kandidátku nechat schválit od krajského vedení SHF.³⁸³ V některých obcích byly sestaveny společné volební kandidátní listiny s německými agrárníky (*Deutsche Wahlgemeinschaft*).³⁸⁴

V přípravě volebních propagačních materiálů byla SHF nápaditá, místní organizace měly objednat tisk letáků v místních tiskárnách, které tak získaly lukrativní zakázku. Protislužbou se měly henleinovcům zavázat, že se budou podílet na jejich propagandě.³⁸⁵ Je vhodné znovu připomenout, že právě v této době dosahovala hospodářská krize zejména v pohraničních oblastech svého vrcholu, proto odmítnutí jakéhokoliv obchodu záviselo jen na rozhodnutí majitele.

Volby byly pro SHF poměrně úspěšné. Zejména se vyplatila spolupráce na společné kandidátce s BdL. Ve vesnici Křemýž (okres Duchcov), kde zástupci SHF kandidovali na společné kandidátce s DAWG získali 2 mandáty, zatímco DSAP je ztratila. Také v Doníně (okres Hrádek nad Nisou) se společnou kandidátkou podařilo ustavit 13 obecních radních. V Andělské Hoře (okres Chrastava) postavila SHF vlastní kandidátku a dosáhla na 8 z 15 členné obecní rady. Jejich konkurenti, komunisté (5 mandátů) a DAWG (2 mandáty) ztratili čtyři místa v porovnání s minulými volbami.

Celkově lze říci, že hnutí SHF vyhrálo v 15 německých volebních obcích 98 z 297 mandátů.³⁸⁶ Z toho v 5 obcích (Jablonecké Paseky, Huť, Heřmánkovice, Sedlec na Litoměřicku, Andělská Hora)³⁸⁷ získala Heimatfronta dokonce absolutní většinu.³⁸⁸ Němečtí sociální demokraté naproti tomu získali jen 70 mandátů. Komunistická strana Československa

³⁸³ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 335.

³⁸⁴ Die Gemeindewahlen vom Sonntag. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 11. 12. 1934, Nr. 289, s. 3.

³⁸⁵ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 336.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 336.

³⁸⁷ Pozn.: Německé označení obcí zní: Bad Schlag, Labau, Hermsdorf, Selz, Engelsberg.

³⁸⁸ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 336.

utrpěla podstatné ztráty v českých i německých obcích, ztratila 26 mandátů, přičemž 17 získala SHF a jen 9 DSAP. SHF se tak podařilo získat dřívější voliče německých agrárníků, komunistů, zaniklých stran DNSAP a DNP.³⁸⁹

8.2 Volby do Národního shromáždění v roce 1935

V roce 1935 se konaly již čtvrté a také poslední volby první republiky do Národního shromáždění. V počtu kandidujících stran byla oproti předchozím volbám evidentní klesající tendence. Prvních voleb do parlamentu se v roce 1920 účastnilo 22 stran; druhých voleb v roce 1925 sice již 29 stran (z nichž 10 podalo kandidátní listiny ve všech krajích)³⁹⁰. Pro proběhlé volby bylo příznačné, že existovaly strany kandidující buď v Českých zemích, na Slovensku či jen v Podkarpatské Rusi. Prudký nárůst počtu stran vycházel ze samostatné kandidatury velkého množství odštěpených stran. Třetích voleb v roce 1929 se účastnilo jen 19 politických stran, z toho v Českých zemích jich do parlamentu kandidovalo celkem 16 a do senátu 15. Obě komory byly voleny systémem poměrného zastoupení. Dolní komora měla celkem 300 mandátů, horní komora 150 mandátů.

K vypsání voleb došlo 7. března 1935 a termín konání byl určen na 19. května 1935. Území ČSR bylo pro volby do Národního shromáždění rozděleno na volební okresy. Pro účely voleb do parlamentu byl zákonem z roku 1925 upraven jejich počet z 23 na 22. Volebních okresů pro účely voleb do Senátu bylo 13. Zejména německé pohraniční okresy se dlouhodobě potýkaly s nízkou porodností a přírůstkem obyvatel, na rozdíl od Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Dne 11. dubna 1935 byly schváleny změny volebních řádů, které zmírňovala kritéria pro vstup do dvoukomorového Národního shromáždění. Získání nejméně jednoho mandátu v jednom volebním kraji již nebylo podmínkou po započítávání hlasů v dalších krajích. Strana musela získat alespoň v jednom volebním kraji nejméně 20 000 hlasů a v celém státě alespoň 120 000 hlasů.³⁹¹ Opatření mělo význam v udržení německých aktivistických stran v Národním shromáždění, které se pod vlivem silící SdP obávaly prudkého poklesu voličské podpory. Druhou změnu představovalo získávání mandátů z druhého a třetího skrutinia.³⁹²

³⁸⁹ Die „Probewohlen“ in gestern. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel. 10. 12. 1934, Nr. 290, s. 1–2.

³⁹⁰ Pozn.: V roce 1924 probíhaly ještě doplňovací volby jen na území Podkarpatské Rusi.

³⁹¹ Sbíрка zákonů a nařízení státu československého: Zákon z 11. dubna 1935. *Ftp.aspi.cz* [online]. Praha: Státní tiskárna, 1935 [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1935/023-1935.pdf>

³⁹² Pozn.: Skrutinium označuje úroveň sčítání volebních hlasů a jejich rozdělování na mandáty. Víceúrovňové sčítání hlasů typicky odpovídá principům poměrného volebního systému. V prvním skrutiniu byly hlasy sečteny v jednotlivých volebních okresech samostatně, následně byly přiřazeny mandáty. V druhém skrutiniu proběhlo

Vládnoucí koalice se však nesjednotila v prosazení vydání zákona o registru politických stran, do nichž by mohly být zapsány pouze strany státně spolehlivé, zákon nebyl přijat.³⁹³

Výrazným rozdílem oproti předchozím volbám bylo spojení termínu parlamentních a senátních voleb, jež měly mít různá funkční období. Senátní volby se konaly po osmi letech a oproti parlamentním volbám, nebyla volební účast povinná. Ač měla být volební neúčast trestána, reálně k tomu nedocházelo.³⁹⁴ Jediná možnost jak získat voliče k volebním urnám tak zůstávala agitace jednotlivých politických stran. Dne 26. května 1935 se konaly ještě volby do okresních a zemských zastupitelstev.

8.2.1 Organizace volební kampaně SHF/SdP

Již při komunálních volbách nabrala SHF nějaké zkušenosti s volební kampaní. Jednou z nich byl důraz vedení strany na činnost místních stranických skupin (*Ortsgruppen*), protože znaly lokální problémy, potřeby a prostředí. Předáci jim přisuzovali v předvolební kampani vysokou důležitost. Strana měla pracovat od nejnižších úrovní. Zprvu se tak zaměřila na další budování místních skupin a jejich posilování. César s Černým uvádějí, že se podařilo vybudovat místní skupiny přinejmenším v 80% obcí s převažujícím počtem německého obyvatelstva. Početnost místních skupin umožnila straně na jaře roku 1935 spustit masivní volební kampaň.

Přípravné práce na parlamentní volby vedli henleinovci systematicky, znovu vybrali osvědčeného F. Köllnera, organizační a technickou stránku ve volební kampani však převzal K. H. Frank, neboť v této oblasti vynikal. Organizační výbor dále tvořili Gerhard Brand, G. Flögel a R. Dietl. Nominace kandidátů byla řízena centrálně. Návrh kandidátů podléhal pečlivému víceúrovňovému schválení, kandidáti museli prokázat zkušenosti a být spolehliví. Další nároky byly kladeny na pestrost kandidátů, musely být zastoupeny různé profesní skupiny (dělníci, maloburžoazie, rolníci a akademici).³⁹⁵ Na sestavení kandidátních listin se podíleli sami kandidáti: Köllner, Sandner a K. H. Frank. Splynutím DAWG s SdP přišli koncem března roku 1935 do strany další kandidáti mj. Peters a Rosche. Z BdL pak řady henleinovců posílili Anton Pfrogner, Franz Nitsch a Franz Hodina. SdP neměla o úspěšné muže nouzi, všichni výše jmenovaní kandidáti získali v předchozích volbách poslanecké

sčítání zbylých hlasů dohromady ze všech zbývajících volebních okresů státu. Třetí skrutinium rozdělvalo neobsazené mandáty podle principu relativní menšiny.

³⁹³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 491.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 494.

³⁹⁵ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 339.

mandáty. Mezi další úspěšné kandidáty se mj. řadili: Rudolf Axmann, G. Hacker, F. May, F. Nemetz, H. Neuwirth, F. Karmasin, G. Obrlik, G. Wollner, Friedrich Zippelius. Konečnou volební kandidátku Henlein schválil až počátkem května, neboť do té doby SdP stále probíhala agitace funkcionářů z ostatních stran. Dne 23. května 1935 se konalo zasedání hlavní rady SdP, krajský vedoucí Ludwig Frank (budoucí předseda stranického senátorského klubu) vystoupil před přítomnými straníky, aby informoval o zájmu na účasti na vládě.³⁹⁶ Henlein dostal svému slibu z října 1934 a do parlamentu nekandidoval.³⁹⁷

V polovině března roku 1935 urychlila SHF/SdP přípravu voleb. Sídlo volebního ústředí v chebském hotelu Victoria bylo místem pravidelné ranní úterní organizační porady. Jednání vedl Köllner za účasti R. Dietla, K. H. Franka, J. Sucheho a G. Branda. Znovu byl sestaven volební kalendář, po vypracování jej vedení poslalo k nižším úrovním strany, aby se s ním mohli všichni seznámit. Také byla neustále vylepšována kampaň, přičemž se stále opírala o práci místních skupin. V Liberci dokázaly místní skupiny zajistit prostřednictvím formulářů důležité informace mj. o počtech oprávněných voličů a nezaměstnaných. Tyto informace putovaly od nejnižších úrovní přes okresní vedení do ústředí.

Parlamentní kampaň SdP nezůstala bez povšimnutí státních úřadů. Ještě začátkem května 1935 byly provedeny domovní prohlídky u některých členů strany a zabaveny propagační materiály. V souvislosti s tím bylo vydáno výslovné varování, aby všechny instrukce hlavního vedení strany byly striktně dodržovány, nesmělo dojít ke konfliktu se zákonem.³⁹⁸

Ústřední volební komise v Praze se sešla 5. května v 10.00 hod., aby na ministerstvu vnitra vylosovala čísla kandidátních listin.³⁹⁹ SdP získala jako nová strana číslo 12. Ve volbách kandidovala společně s KdP pod označením „Sudetoněmecká strana, pro karpatské oblasti: Karpatskoněmecká strana“ (*Sudetendeutsche Partei, für das Karpatengebiet: Karpathendeutsche Partei*). V čele KdP stáli bývalí zakladatelé hnutí Böhmerland: Franz Karmasin, Theodor Keil a Konstantin Höß. Celkově však hráli karpatscí Němci v SdP marginální roli.

³⁹⁶ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 67.

³⁹⁷ Pozn.: Podobný vzorec chování lze nalézt i u Hitlera, který také nekandidoval do parlamentu před uchopením moci v Německu. Jako „vůdce“ na politiku dohlížel shora.

³⁹⁸ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 344.

³⁹⁹ K volbám do poslanecké sněmovny kandiduje 16 stran, do senátu 15 stran. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 6. 5. 1935, č. 125, s. 1.

8.2.2 Volební program

Volby v roce 1935 představovaly pro sudetské Němce osudovou křižovatku. Hospodářské úspěchy, sílící armáda a vzrůstající sebevědomí Německa na mnoho z nich vrhalo pozitivní dojem. Německo se měnilo v silný stát. Nacisté proklamovali pevnou centralizaci, organizovanost, akcentování národní „hrdosti“, požadavky militarizace a současně vůli k míru aj., to vše působilo na mentalitu německého obyvatelstva v ČSR. Stejně jako programová prohlášení, tak ani volební program SHF/SdP nebyl z taktických důvodů konkrétní. Henlein potřeboval oslovit co nejširší voličskou základnu, proto program nekonkretizoval, rovněž většinou nezmiňoval, jak chce cílů dosáhnout. Henlein představoval své hnutí a posléze i stranu jako protestní, což je taktika příznivá pro volební úspěch. Příkladem byla kritika ostatních stran, zejména napadání jejich majetkových či skupinových zájmů, neschopnosti dovést sudetoněmecký lid k pozitivním výsledkům. Proto se volebním heslem stalo: „Zde ‚národní společenství‘, tam stranický partikularismus“ („*Hier Volksgemeinschaft, dort Parteipartikularismus*“).⁴⁰⁰ Jak napsal W. Brand v mnoha směrnicích, volební boj měl být proto veden ve znamení tzv. „sudetoněmecké národní pospolitosti“.⁴⁰¹ Té mělo být vše podřízeno. S tím se pojí i fakt, že henleinovci nepoužívali slovo „Volby“ (*Wahlen*), nýbrž „lidové rozhodnutí“ (*Volksentscheid*).⁴⁰² Hlavní ideologicky volební zápas měl být veden s marxismem, ostatní političtí konkurenti představovali sekundární protivníky. To však neznamenalo, že se henleinovci nevymezovali proti kapitalismu a liberalismu. Na druhou stranu obhajovali svědomité podnikatele jako pozitivní příklad vytváření pracovních míst pro sudetské Němce. Strana akcentovala národně-politický význam průmyslu, který neměl být veden kapitalistickou ziskuchtivostí.⁴⁰³

Henlein se zaměřoval na získání hlasů od německého obyvatelstva, tedy na úkor německých politických stran, na získání voličů z české strany se nezaměřoval. Mezi velké cílové skupiny SHF/SdP patřili především dělníci, živnostníci a rolníci. Henlein jim v předvolebních schůzích slíbil, že se bude zabývat jejich problémy. Přitom si počínal důmyslně, dokázal z

⁴⁰⁰ Srovnej CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 289.

⁴⁰¹ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 349.

⁴⁰² Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 75.

⁴⁰³ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 349.

běžných postojů voličů udělat své vlastní, sehrával roli obránce tradičních názorů, rovněž i klasických socialistických požadavků, jen to zasadil do rámce sudetoněmeckého národního společenství. Snažil se tak předkládat „ucelená řešení“. Zdá se, že zvolil vhodný přístup, oslovil atraktivní nabídkou, která si našla voliče i nové členy strany. Nosnými tématy kampaně zůstávala hospodářská krize a laxnost dosavadních politických stran při jejím řešení, popř. jejich politikaření, namísto rozhodných činů. Jak bylo již v práci zmíněno, získávání voličů konkurenčních stran, zejména rolníků a dělníků, se SHF/SdP vcelku dařilo, nakonec se této činnosti věnovala prakticky po celou dobu své dosavadní existence.

Důsledky hospodářské krize uměli henleinovci využít ve svůj prospěch, neustále vzrůstající počet nezaměstnaných mohl tvořit velký rezervoár voličů. Proto přišli 23. prosince 1934 s programem „práce pro 300 000“ (rovněž vydáno i knižně), který měl sudetským Němcům nabídnout pracovní místa.⁴⁰⁴ Princip tohoto programu spočíval zejména v řízeném zkrácení pracovní doby zaměstnanců ve prospěch nezaměstnaných, dále pak v rozsáhlých finančních podporách bank, které zadržovaly na svých účtech přebytečné prostředky.⁴⁰⁵ Ty se měly okamžitě uvolnit jako kapitál do oběhu, výroby a na nouzové práce. Byl to rovněž atak na vládní německé sociální demokraty, kterou henleinovci obvinili, že pro nezaměstnané nedělá nic než demagogii, zatímco oni nabízejí odlišný dlouhodobý program zohledňující finanční nároky. Rovněž prohlásili, že sociální demokracie zradila německé dělníky. SHF/SdP kritizovala protiněmeckou politiku československé vlády a Němce podílejících se na této vládě. Nezaměstnanost nebyla prý vina jen světové hospodářské krize, nýbrž z poloviny i zanedbanou hospodářskou politikou státu.⁴⁰⁶ Strana rovněž apelovala na rozdílné přístupy k nezaměstnanosti v německých a českých oblastech.

V souvislosti s řešením nezaměstnanosti požadovala SHF/SdP zrušení Gentského systému a nahrazení pojištěním pro případ ztráty nezaměstnaní, do kterého by byli solidárně přihlášení všichni pracovníci v rámci „národního společenství“. Rovněž odmítala systém zdravotního pojištění, a to i přesto, že sama participovala na „Sudetoněmecké národní pomoci“ (SVH), přes kterou získávala tolik potřebné finanční prostředky. Není bez zajímavosti zmínit, že samotného organizátora sociální akce, BdD, SHF stále více odsouvala do pozadí. Zdá se, že

⁴⁰⁴ LOUDA, Vlastimil. *Politika soustavné zrady: Studie o německé politice na území ČSR*. Praha: tiskové oddělení SOPVP, 1948, s. 62 s.

⁴⁰⁵ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 125.

⁴⁰⁶ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 350.

Henleinovci se tak snažili potenciálním voličům vštípit princip reciprocity: SHF/SdP pomáhala potřebným lidem s odůvodněním, že všichni sudetští Němci mají k sobě být solidární. Ve volbách zase lidé pomohou jim. Podobných akcí bylo z hlediska propagandy náležitě využito.

Tíživou hospodářskou situaci v pohraničí chtěla SHF/SdP řešit zvýšením tamní produkce průmyslu, proexportní politikou a pobízející k obchodům s Německem. Strana slibovala podporu podniků dlouhodobými úvěry s nízkými úvěrovými sazbami, čímž by je zbavila závislosti na zahraničním finančním kapitálu.⁴⁰⁷ Volební program se dotkl taktéž zemědělství, největší ohrožení strana spatřovala ve ztrátě půdy mnoha zadlužených rolníků. Stejně jako čeští agrárníci prosazovali obilný monopol s fixními výkupními cenami zemědělských produktů a slibovali rozvoj a podporu zemědělským družstvům.⁴⁰⁸ Dále chtěli regulovat vztahy mezi zemědělci a spotřebiteli vyřazením spekulativního překupnictví.⁴⁰⁹ Je zajímavé, že SHF/SdP vyjádřila zemědělcům uznání za jejich konzervativní a náboženské postoje. K tomu se váže prohlášení předáků SHF/SdP z počátku ledna 1935, že nejsou proti náboženství ani církvím, ba dokonce, že si cení „křesťanského ducha“.⁴¹⁰ Ačkoliv se Henlein již dříve opakovaně přihlásil ke křesťanskému světonázoru (což patrně vycházelo ze spannismu), je nutné brát jeho prohlášení s rezervou. Heimatfronta nebyla a nechtěla být konfesním politickým hnutím, ale šlo o předvolební zápas s křesťanskými sociály (DCV) o jejichž elektorát měli henleinovci zájem.

Ve volební kampani se SHF/SdP snažila představit jako strana pro pravé Němce. K. H. Frank při své cestě Chebem 22. dubna 1935 před shromážděnými funkcionáři pronesl volební slogan: „Naše vlast je německá, naše vlast zůstává německou, a kdo s ní cítí a kdo chce bojovat s námi, ten volí německy, to znamená pro SHF.“⁴¹¹ Henleinovci měli symbolizovat

⁴⁰⁷ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 351.

⁴⁰⁸ Pozn.: Z programového prohlášení v únoru roku 1938 chtěla strana zemědělství zbavit mechanizace, což by znamenalo pokles strojírenské výroby zemědělských strojů, ale navýšení počtu pracovních míst natolik, aby bylo možné zaměstnat nezaměstnané včetně dělníků ze strojírenské výroby. ENGLIŠ, Karel. *Německý socialismus jako program sudetoněmecké strany*. 2. vyd. Praha: Fr. Borový, 1938, s. 74-75.

⁴⁰⁹ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 351.

⁴¹⁰ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 271.

⁴¹¹ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 349.

sudetoněmecké hnutí ochraňující a bojující za sudetské Němce a národní soudržnost. Voličům měla být vnucena myšlenka, že kdo smýšlí a cítí se být Němcem, má volit SHF. Jen člověk nepřičetný či vlastizrádný takové pojetí nesdílí, nechápe svůj národ a nevidí neúspěchy politických strategií dřívějších stran.⁴¹² Strana akcentovala názor, že volebního úspěchu bude možno dosáhnout pouze, když se proti vládě postaví sudetští Němci jako „semknutá masa“, namísto nejednotných a roztržitých politických stran. Voliči SHF/SdP nebyli vždy jen stoupci nacismu, ale i lidé, kteří v Henleinovi spatřovali konečně naději na zlepšení své situace a životních poměrů.

8.2.3 Metody volební agitace SHF/SdP

Vedení strany předložilo 29. ledna 1935 detailní návod pro volební boj. Kromě činnosti samotných henleinovců měly být k šíření volební propagandy využity stávající vlivné organizace, jako BdD, DKV, nebo DTV. Téměř v každé obci v pohraničí se našel někdo, kdo byl členem zmíněných organizací, proto bylo nasnadě toho využít a dostat se tak k dalším voličům. Ženy nebyly z prací na volební kampani vynechávány, ba naopak, dostávaly často úkoly v propagaci, jako např. zajistit vyvěšení určitého počtu plakátů na frekventovaných místech.⁴¹³

Volby byly mezi přívrženci SHF/SdP označovány za plebiscit, jehož výsledek je nezpochybnitelný. Jak píše Foustka, propaganda henleinovců měla úspěchy zejména na venkově, mezi méně informovaným obyvatelstvem, kde dělníci léta strádali hospodářskou krizí.⁴¹⁴ Mezi venkovským obyvatelstvem v pohraničních německých oblastech bylo neveřejně tiše šířeno, že se jedná o „druhý sárský plebiscit“⁴¹⁵, ovšem na veřejných schůzích mluvili straníci opatrněji. Ve městech bývaly schůze kontrolovány zástupci státních úřadů, proto prošly projevy pečlivou stylistickou úpravou, kde bylo řečeno vše tak, aby posluchači vycítili pravý smysl a přitom proti pořadatelům nemohlo být úředně zakročeno.⁴¹⁶ Kampaň de

⁴¹² Srovnej CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 289.

⁴¹³ Srovnej VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 341.

⁴¹⁴ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 73.

⁴¹⁵ Pozn.: Dne 13. ledna 1935 se konal v Sársku plebiscit, ve kterém obyvatelé favorizovali opětovné připojení teritoria k Německé říši. Připojení bylo završeno dne 1. března 1935, nacisté akt uvítali velkými oslavami, považovali to za jednu z náprav „křivd“ versailleské smlouvy. Vedle návratu obyvatel do vlasti, zde šlo především o ekonomické důvody pro získání Sárska, neboť zde byla bohatá ložiska uhlí.

⁴¹⁶ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 74.

facto probíhala dvojitým způsobem, vedle oficiální (umírněné) paralelně působila mnohem agresivnější a radikálnější, jež ale působila neveřejně. Ať už do ní patřily fyzické ataky ordnerů na politické protivníky, či jejich urážky a zesměšňování. Výhrušně zněl nechvalně známý výraz henleinovců, který se bude postupně ozývat čím dál častěji: „Přijde den...!“ („*Es kommt der Tag...!*“), který měl evokovat budoucí odplatu Čechům a protivníkům, spojenou s připojením pohraničí k Říši.⁴¹⁷

Do volební kampaně se měli zapojit všichni, od řadového členstva po stranické špičky. Již v lednu roku 1935 muselo členstvo z řad majitelů jízdních kol, motocyklů a automobilů rozvážet propagační materiál či se angažovat v pouliční propagaci lepením plakátů, popř. distribucí letáků. Strana zainteresováním členstva nesporně ušetřila množství finančních prostředků, ale i přesto prodávala členstvu tzv. volební pokladní známky (*Wahlschatzmarke*) v různých hodnotách, jako jeden ze způsobů pomoci straně.⁴¹⁸

V konfrontaci s konkurenčními stranami si SHF počínala takticky. Ač pověřila členy návštěvami opozičních předvolebních schůzí, ti museli mít stále na paměti, aby nakonec jejich účast nebyla více ke škodě. Vystoupení před širokým publikem kladlo na řečníky nároky, museli si být jisti úspěchem, jen tak mohli zagitovat stoupence jiných stran. K cílenému rozbíjení shromáždění politických rivalů museli mít agitátoři k dispozici vozidla. Strana používala autobusy, kterými na dotyčné místo přivezla až 100 ordnerů spolu s jednotlivými řečníky.⁴¹⁹ Velmi zkušeným byl v tomto ohledu F. Köllner. Nutno podotknout, že některé veřejné schůze neproběhly pokojně. Příkladem může být veřejná schůzce henleinovců konaná 5. května 1935 v Dolním Litvínově. Na veřejné schůzi se sešli henleinovci, sociální demokraté a komunisté. Po krátké roztržce došlo k bitce, která celou akci ukončila.⁴²⁰ Kromě násilných útoků na představitele a stoupence soupeřících stran se dostali do hledáček henleinovců i jejich kandidáti, obzvláště se zaměřovali na sociální demokraty a komunisty.⁴²¹ Jednou z obětí diskreditační kampaně se stal starosta Ústí nad Labem Leopold Pölzl (DSAP), jenž byl představen jako velmi movitý člověk, jenž je na míle vzdálen realitě života běžného

⁴¹⁷ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 73.

⁴¹⁸ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 340.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 349.

⁴²⁰ Srovnej FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937, s. 32.

⁴²¹ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 286-287.

dělníka. Tento významný odpůrce nacistů byl v roce 1938 zatčen a roku 1944 zemřel v koncentračním táboře.⁴²²

V oblasti tisku nezůstávala strana pozadu, kromě časopisů, byly vylepovány plakáty a rozdávány letáky. Znáмым je plakát vydaný hlavním vedením SHF s heslem: „Jeden národ, jedna vůle, jeden cíl“ („*Ein Volk, ein Wille, ein Ziel*“).⁴²³ Po přidělení čísla kandidátky muselo vedení strany v krátkém čase připravit krátká zapamatovatelná hesla: „Naše kandidátní listina je 12!“ („*Unsere Listennummer ist 12!*“); „Konrad Henlein - kandidátka 12“ („*Konrad Henlein – Liste 12*“). Kromě neutrálních hesel, ale používala řadu sloganů proti komunistům a sociální demokratům, z nichž je patrná útočnost vůči hlavním politickým rivalům a identifikace s rolí ochránce sudetských Němců: „Kdo nenávidí Němce až na krev? Cizí rudí pohlaváři! – Volte kandidátku 12!“ („*Wer hasst das Deutsche bis auf's Blut? Die fremde rote Bonzenbrut! – Wählt List 12!*“); „Kde jsou tam ti rudí vůdci, z Rudého moře, z Rudého moře – volte kandidátku 12“ („*Wo sind die roten Führer her, vom roten Meer, vom roten Meer*“).⁴²⁴ Vedle toho kampaň útočila také adresně na německé aktivisty: „Kdo neříká nic jak plech? Soudruh, předák Czech!“ („*Wer redet nichts als Blech? Genosse, Bonze Czech!*“); „Spinovi, Zierhutovi, Hackerovi, Stöhrovi, již německý rolník nevěří!“; („*An Spina, Zierhut, Hacker, Stöhr, glaubt kein deutscher Bauer mehr!*“).⁴²⁵ Jinými hesly se zase strana snažila vyjádřit spojitost s osudem sudetských Němců a nabídnout jim naději: „Proti společné nouzi, společný čin!“; („*Gegen die gemeinsame Not, die gemeinsame Tat*“); „Chceme být jednotný národ bratrů!“; („*Wir wollen sein ein einig Volk von Brüdern*“). Z výše uvedeného výběru volebních sloganů lze vypožorovat pestrou taktiku. Zatímco krátká výstižná hesla akcentovala číslo kandidátky a Henleinovo jméno (bylo veřejnosti povědomější nežli nový název strany), v delších sloganech častěji napadala volební rivaly. Obviňovala je, že se nesnaží situaci sudetských Němců zlepšit. Proti tomu SdP vystupovala jako jednomyslná strana odhodlaná k činům. Politické soupeře prezentovala jako škodlivé síly pro budoucí vývoj sudetoněmeckého

⁴²² OKURKA, Tomáš, ed. *Zapomenutí hrdinové: němečtí odpůrci nacismu v českých zemích = Vergessene Helden: deutsche NS-Gegner in den böhmischen Ländern*. Ústí nad Labem: Muzeum města Ústí nad Labem, 2008, s. 77. Dostupné z: http://www.collegiumbohemicum.cz/clanky_soubory/publikace/zapomenuti_hrdinove.pdf

⁴²³ Pozn.: Trojdílné heslo používané henleinovci se užívalo již dříve, známé je jeho použití např. při českolipském sjezdu. Samotný text byl parafrází nacistického sloganu, později také přejatého henleinovci: „Jeden národ, jedna říše, jeden vůdce“ („*Ein Volk, ein Reich, ein Führer*“).

⁴²⁴ ZIMMERMANN, Marco. *Die Wahlkampagne der Sudetendeutschen Partei 1935. Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Centre: journal for interdisciplinary studies of Central Europe in the 19th and 20th centuries*. Praha: Masarykův ústav, 2014, roč. 6, č. 1, s. 113.

⁴²⁵ Pozn.: Robert Stöhr byl jeden ze zakládajících členů německých agrárníků v ČSR. V letech 1929 až 1935 působil jako senátor za stejnou stranu, od roku 1938 byl členem NSDAP. WENGER, Tobias. *„Volkstumskampf“ ohne Ende?: sudetendeutsche Organisationen, 1945-1955*. Frankfurt: Lang, 2008, s. 628.

obyvatelstva, sama přitom vyzdvihovala své cíle, postoje a argumenty jako ty správné. V detailně připravené kampani používala strana v celku jednoduché kombinace obav a nadějí spolu s maximální mobilizací členské základny. Karlgren propagandu SdP shrnuje vystihující formulí: „*Vedlo se vám špatně; hlasujte pro Henleina, a povede se Vám dobře.*“⁴²⁶

V době vrcholící předvolební kampaně počátkem května 1935 se zuřivost henleinovců vůči volebním konkurentům ještě zintenzivnila, neváhali pro vlastní úspěch použít i ekonomický nátlak. Ideově spříznění továrníci na Tanvaldsku nutili své zaměstnance pod různými pohrůžkami vstoupit do SdP a odevzdat jí své hlasy ve volbách.⁴²⁷ Jak zmiňují César s Černým, podobné metody probíhaly i v oblastech Podmokelska, Duchcovska, Liberecka a Varnsdorfska.⁴²⁸ Taktéž straníci SdP využívali osvědčeného bojkotu zboží používaného proti obchodníkům a živnostníkům, jenž je měl přimět k volbě strany a „národního společenství“.

Henleinova strana, inspirována volební kampaní říšskoněmeckých nacistů, přinesla do společenského života první republiky výraznou změnu. Parádní pochody v geometrických tvarech za zvuků kapel a množství vlajek a symbolů strany. Byla to velká slavnost, která konečně dávala demokratickému marasmu a politikaření germánský řád. Kdo se nechal zlákat a vstoupil do SHF/SdP, měl získat pocit bezpečí a zázemí velké strany. Voliči byli získávání důmyslnou a nákladnou kampaní. Mnozí z členů jistě tušili o ideové a finanční spolupráci s velikým a mocným sousedem za hranicemi.

8.2.4 Henleinovy volební jízdy

Jednou z hlavních linií volební kampaně Konrada Henleina pro volby do Národního shromáždění byla jeho čtyřtýdenní agitační okružní cesta po pohraničních okresech v Československu. Z vlastní iniciativy chtěl uspořádat grandiózní podívanou s kolonou automobilů, doplněnou tlampači, tělesnou stráží a kapelou. Toto vlastní stranické hudební a choreografické pásmo patřilo neodmyslitelně k doprovodu a součásti Henleinových vystoupení. Na každé zastávce měl přednést projev, takovou kampaň neuspořádala žádná jiná strana.⁴²⁹ Byla to promyšlená snaha mobilizovat členstvo a elektorát strany. Po cestě ho doprovázel W. Brand, místy ještě K. H. Frank a R. Sandner. Cestu Henlein zahájil 23. dubna

⁴²⁶ KARLGRÉN, Anton. *Henlein - Hitler a československá tragedie*. Překlad Jaroslav FAHOUN. V Praze: Samcovo knihkupectví, 1945, s. 18.

⁴²⁷ Srovnej CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 287.

⁴²⁸ Srovnej tamtéž, s. 287.

⁴²⁹ Srovnej MOULIS, Miloslav a Dušan TOMÁŠEK. *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003, s. 52.

1935 v Chebu, odkud pokračoval přes celou Šumavu do Českého Krumlova, odtamtud do Jihlavy, Znojma a Brna. Poté směřoval trasu na sever přes Opavsko a dále na západ severními Čechami přes Trutnov, Jablonec nad Nisou, Liberec, Děčín, Ústí nad Labem, Most a přes Karlovy Vary zpět do Chebu, kam dorazil symbolicky 18. května. Do voleb zbýval jeden den, proto jej Henlein využil k posledním velkým volebním shromážděním, před tisíce stoupenci promluvil ještě v Sokolově, Chebu a Karlových Varech. Během své propagační jízdy udělal Henlein 67 zastávek a 95 projevů. Převážně pořádal krátké večerní proslovy, ne delší než 10 až 12 minut.⁴³⁰ K. H. Frank byl však jako organizátor náročný, jen na 1. května měl Henlein naplánováno 11 veřejných vystoupení.⁴³¹ Denně navštívil čtyři až šest menších obcí. Ačkoliv vystupoval poněkud ostýchavě, byl německým obyvatelstvem přijat s nadšením a připravenými květinami.⁴³² Pořadatelé se Henlein nechal oslovovat „vůdce“ (*Führer*) a svá vystoupení zakončoval zvoláním „Heil“. Během projevu byly rozdávány letáky s názvem „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“ („*Einer für alle, alle für einen!*“), což bylo původně heslo BdL.⁴³³

Během volební jízdy vznikla fáma, záměrně přiživovaná henleinovci, o tom, jak byl na Henleina spáchán atentát. Dne 27. dubna přijel Henlein do Znojma na veřejnou schůzi, kde došlo k rvačce mezi henleinovci a přívrženci sociální demokracie a komunistů, na jeho vůz dopadlo kamení a rozbilo mu přední sklo. Henlein nenechal vůz spravit, na místo toho dál jezdil s vozem a propaganda šířila zprávu, že dokonce došlo ke střelbě.⁴³⁴

8.2.5 Volební výsledky SdP a povolební situace v německém politickém táboře

Dne 19. května 1935 se v chebské kanceláři sešlo celé předsednictvo strany. Vedoucí jednotlivých úseků dostali za úkol telefonicky informovat o výsledcích štáb strany. Již první informace kolem 16. hodiny nasvědčovaly tomu, že strana měla v okolí Chebu úspěch. Večer přišly z Prahy výsledky z ostatních míst, SdP se stala v počtu odevzdaných hlasů

⁴³⁰ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 283.

⁴³¹ Srovnej MOULIS, Miloslav a Dušan TOMÁŠEK. *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003, s. 52.

⁴³² BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 119.

⁴³³ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. *Studien zur Ostmitteleuropaforschung*, 27, s. 344-358.

⁴³⁴ NOVOTNÁ, Marie. *Legenda o atentátu na Henleina*. In: *Český svaz bojovníků za svobodu* [online]. Praha, 2005 [cit. 2017-07-01]. Dostupné z: <http://www.zasvobodu.cz/news/legenda-o-atentatu-na-henleina/>

nejúspěšnější stranou ze všech. Bylo to neočekávané překvapení pro všechny.⁴³⁵ Strana získala důvěru více jak dvou třetin zúčastněných německých voličů.

Tabulka 3: Výsledky voleb do parlamentu a senátu v r. 1935 v ČSR (německé strany)

Název strany	Absolutní počet hlasů	Absolutní počet hlasů v %	Počet získaných/ztracených mandátů v parlamentu	Počet mandátů v senátu
Sudetoněmecká strana a Karpatoněmecká strana	1 249 534	15,2	+44	23
Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR	299 942	3,6	11/-10	6
Zemská křesťansko socialistická strana, Maďarská národní strana, Spišská německá strana a Sudetoněmecký volební blok	291 831	3,55	+9	6
Německá křesťansko-sociální strana lidová ⁴³⁶	162 781	1,9	6/-8	3
Německý svaz zemědělců	142 399	1,7	5/-11	-
Celkem	2 146 483	25,9	75	38

Tabulka vytvořena autorem diplomové práce. Zdroj: Získané platné hlasy podle politických stran. In: *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2006 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_1.xls

V Čechách SdP získala 918 434 hlasů (relativní výsledek 21,50%) a umístila se na prvním místě. Na Moravě a ve Slezsku se umístila za čs. lidovci na druhém místě s 302 006 hlasy (relativní výsledek 14,91%). V českých zemích tak dosáhla v relativním součtu 19,38% hlasů a v rámci Československa pak absolutního počtu 15,18%. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, kde kandidovala KdP, získala jen 29 094 hlasů (relativní výsledek 1,50%). Jistou

⁴³⁵ Alle alten Deutschen Parteien – dezimiert. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 20. 5. 1935, Nr. 118, s. 1.

⁴³⁶ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 243.

zásluhu na tom měla konkurující Spišská německá strana (*Zipser deutsche Partei*, dále jen ZdP), která se více orientovala na spolupráci s maďarskou menšinou. Vedení SdP predikovalo před volbami získání 20 až 24 mandátů, dosažení 44 mandátů bylo zcela nečekané.⁴³⁷ SdP se stala celostátním vítězem voleb v dolní i horní komoře. Čeští agráři, kteří skončili jako druzí, měli o více jak 70 000 hlasů méně. V důsledku platného volebního řádu však dostali 45 mandátů.

Na třetím místě skončili čs. sociální demokraté s 549 578 hlasy, jejichž výsledek v celé ČSR představoval 12,55% a 38 mandátů. Henleinovci slavili úspěch i ve volbách do senátu. V Čechách získali vítězných 802 811 hlasů (relativní výsledek 21,19%), na Moravě a ve Slezsku se umístila s počtem 262 968 hlasů (relativní výsledek 14,79%) opět na druhém místě za čs. lidovci. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi zůstala KdP poslední s počtem 1668 hlasů (relativní výsledek 1,55%). Ve volbách do Senátu dosáhla SdP s celkovým počtem 1 092 255 hlasů na vítězství a byla také nejúspěšnější ze všech kandidujících politických stran.⁴³⁸

Uvedený přehled volebních výsledků předkládá obraz triumfujícího Henleina a porážku zejména německých politických stran. Volební výsledek nastavil zrcadlo oběma politickým táborům, jak českému, tak německému. Nelichotivý obraz lze podle Berana interpretovat jako projev německé sociální revolty proti české nadvládě, dosavadní stranické politice, zejména té aktivistické.⁴³⁹ Němečtí agráři se po více než 15 let pokládali za nejsilnější stranu z německého politického tábora. Ve volbách strana získala pouze 5 poslaneckých mandátů. K tomu jí potkal odliv stoupců a rozpad mnoha místních stranických skupin na venkově. Jistě k výsledku přispěly i spory s SHF/SdP. Snad ještě výraznější debakl zaznamenala německá sociální demokracie, kterou Henleinovci sesadili z pozice nejsilnější německé strany. Taktéž ji opustilo mnoho příznivců z řad dělnictva. Ne zřídka našlo členstvo obou stran nový domov v SdP.⁴⁴⁰ Závěrem lze konstatovat, že úspěch SdP ve volbách byl jednak poznamenán tím, že dokázala přetáhnout voliče aktivistických politických stran,⁴⁴¹ pak by se však nemělo zapomínat na dosud pomíjený aspekt zákazu DNP a DNSAP. Strany si během své existence

⁴³⁷ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 285.

⁴³⁸ Získané hlasy podle volebních krajů, zemí a politických stran v roce 1935. In: *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2006 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr217.xls>

⁴³⁹ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 285.

⁴⁴⁰ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 290.

⁴⁴¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 534.

vzájemně konkurovaly, čímž štěpily sudetoněmecké nacionalisticky orientované voliče.⁴⁴² Sjednocením v podobě Henleinovy strany vznikl mnohem silnější a nebezpečnější nástupce, než jakého ve své době obě strany pro ČSR představovaly.

Opoziční křesťanští sociálové v předvolebním boji nejvíce soupeřili s BdL a SdP. V předvolebním boji předseda Hilgenreiner kritizoval Henleina za to, že jeho straně chybí jasný politický obsah.⁴⁴³ Přestože většina sudetoněmeckého obyvatelstva patřila k věřícím, akcentování katolických a nacionálních hesel v předvolební kampani nepomohlo k lepšímu volebnímu výsledku, stranu de facto podpořilo jen jádro aktivních věřících stoupců.⁴⁴⁴ V konečném výsledku strana získala jen 6 poslaneckých mandátů. Na podzim roku 1935 byl Hilgenreiner nahrazen předsedou Friedrichem Stolbergem, který se neúspěšně snažil prosadit tzv. novoaktivismus. Ostatní malé německé strany byly ve volbách rozdraceny. Svobodomyšlní (DDFP), kteří kandidovali společně v Sudetoněmeckém volebním bloku, získali jen jeden senátorský mandát pro aktivistického předsedu strany Karla (též Carl) Kostku. Pro úplnost je třeba dodat, že i strana německých živnostníků (DGP) upadla po volbách do bezvýznamnosti, až byla nakonec pohlcena SdP.

Reakce tisku na výsledky voleb byla očekávaná. Německý tisk přinesl senzační zprávy o Henleinově vítězství, „Reichenberger Zeitung“ mluvil o zdecimování starých německých stran.⁴⁴⁵ Deník „Deutsche Zeitung Bohemia“ si uchovával čistě zpravodajský ráz, přinesl podrobnou tabulku výsledků všech politických stran včetně získaných mandátů.⁴⁴⁶ Tiskový orgán Národního sjednocení „Národní listy“ přinesl během 21. května 1935 kromě samotných výsledků voleb také několik článků na téma neskrytých obav z vítězství SdP. Strana byla vnímána jako nejvážnější problém vnitřní politiky státu, list obviňuje vládnoucí koalici ze záměrné liknavosti vůči Henleinovi.⁴⁴⁷

8.3 Obecní volby v roce 1938

Po dvojím odkládání se v pohraničních oblastech uskutečnily během 22. a 29. května a 12. června 1938 obecní volby. Ústředí strany přijalo již začátkem února roku 1937 veškerá

⁴⁴² Pozn.: V parlamentních volbách roku 1929 získaly: DNSAP 8 mandátů, DNP 6 mandátů.

⁴⁴³ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 239-240.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 244.

⁴⁴⁵ Alle alten Deutschen Parteien – dezimiert. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 20. 5. 1935, Nr. 118, s. 1.

⁴⁴⁶ Srovnej Henlein: stärkste Staatspartei. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 21. 5. 1935, Nr. 118, s. 1.

⁴⁴⁷ Henleinovo nebezpečí před branami republiky. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 21. 5. 1935, č. 140, s. 1.

finanční a organizační opatření jako v případě předchozích volebních kampaní. Vedením organizací voleb byl opět pověřen spolehlivý Köllner. Stranické centrum trvalo více než kdy jindy na dobré informovanosti a kvalifikovanosti kandidátů. Uspořádalo pro ně školení v komunální politice a vyzívalo je, aby se vzdělávali v nejdůležitější obecní legislativě a samosprávě. Strana za tímto účelem zpracovala tematické brožury a časopisy. Propagační materiály byly šířeny systémem „od domu k domu“ přímo při návštěvách německých rodin, od kontaktní kampaně si slibovali větší úspěšnost. Za výrobu, distribuci a obsah letáků a plakátů bylo zodpovědné stranické ústředí, to však nebránilo místním skupinám vytvářet vlastní. Schválení materiálů podléhalo v takovém případě okresním vedoucím (*Bezirksleiter*) a po právní stránce spřízněnými právníky. Ve všech zmíněných aktivitách SdP vládla silná disciplína. Hlavním volebním tématem bylo splnění karlovarského programu.

První část komunálních voleb se konala den před vyhlášením částečné mobilizace československé armády. Německá stranická situace se zásadně změnila po připojení Rakouska k Říši. Mezi sudetskými Němci zavládla všeobecná euforie, z které SdP jen těžila. Po rozpuštění BdL, DCV, a DGP zůstaly straně jen dva konkurenti DSAP a DDFP. Absence většiny německých politických konkurentů, jejichž voliče mínila SdP získat, zjednodušila situaci v německém politickém táboře. Ústřední stranické vedení propagandy zvolilo pro volby hesla: „Zde německé – tam neněmecké“ („*Hier deutsch – dort nichtdeutsch!*“), dále „Zde jednota – tam separatismus!“ („*Hier Einheit – dort Separatismus!*“).⁴⁴⁸ Kromě toho se často opakovala hrozba již z voleb roku 1935 „Přijde den!“. SdP také vyvolávala systematické konflikty, zastrašovala politické odpůrce, zejména sociální demokracii, která zůstávala největším konkurentem. Straniční funkcionáři také rozesílali osobní dopisy německým demokratům, v nichž je agitovali ke vstupu do SdP, ale i nevybíravě hrozili v případě odmítnutí.⁴⁴⁹ Na většině míst se jí podařilo těmito totalitními metodami prosadit pouze svou kandidátku. Samotné volby se pak v těchto místech ani nekonaly, stalo se to podle Kárníka v 1456 obcích z celkového počtu 2724.⁴⁵⁰

Obecních voleb se ve třech termínech účastnilo na 71 % německých voličů, německé politické strany získali celkem 1 297 248 hlasů. Z toho pro SdP hlasovalo 1 116 726, což je

⁴⁴⁸ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 394.

⁴⁴⁹ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 195.

⁴⁵⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2002, s. 531.

vyjádřeno v procentech 89,57%.⁴⁵¹ O drtivém vítězství SdP tak nebylo pochyb. Rozpad dvou aktivistických stran znamenal pro německou demokratickou politiku v pohraničí tragédii. Situaci ani nepomohla vládní politika vedená Milanem Hodžou. V pohraničních oblastech, důležitých pro obranu státu před nacistickým Německem, zvítězila iredentistická SdP.

8.4 Povolební politická situace a Pyrrhovo vítězství SdP

Po parlamentních volbách došlo v ČSR k několikaměsíčnímu klidu ve vnitropolitickém životě. Malypetrova vláda sice ztratila v parlamentu většinu, což se ale stalo po každých parlamentních volbách.⁴⁵² Zůstávalo otázkou, co se stane s vládní koalicí, jejíž postavení bylo výsledkem voleb částečně oslabeno (ztráta 9 poslaneckých křesel), nejslabšími si ukázaly německé aktivistické strany. Jen německá sociální demokracie ztratila 10 křesel a němečtí agráři 7. Komunisté nepatrně posílili v počtu hlasů, ale poslanecká křesla si udržela beze ztráty. Kdo získal, byla československá opozice (Autonomistický blok, Národní obec fašistická a Národní sjednocení).

Třetí Malypetrova vláda⁴⁵³ disponovala 149 hlasy, což by na většinu nestačilo, leč se podařilo získat Československou stranu živnostenskou, která chtěla vstoupit do vlády. Jejich 17 poslanců vytvořilo většinovou koalici o 166 hlasech. To ovšem nemohlo zakrýt fakt, že vítězem byla SdP, jejíž úspěšnost odrážela většinovou vůli sudetoněmeckého obyvatelstva. Nyní již nemohlo být o legalitě SdP diskutováno, parlamentní republika si nemohla za běžných podmínek dovolit zakázat největší politickou stranu.

Po volebním úspěchu SdP zavládlo mezi německým obyvatelstvem nadšení, které neplánovaně místy přerůstalo do protičeských nálad a iredentistických požadavků.⁴⁵⁴ Uznání se Henleinovi dostalo rovněž od nacistů v Německu a Rakousku. V domácí politice se ovšem úspěchu příliš nedostávalo, předáci SdP naznačovali, že by za jistých podmínek byli ochotni k jednání o spolupráci, vládní koalici nevyjímaje. Henlein chtěl ubezpečit vedoucí představitel státu o kladném poměru k ČSR, proto již 20. května 1935 poslal prezidentu Masarykovi telegram, kde ho ujišťoval o naprosté loajalitě k němu i ČSR a opravdu ho pak v útocích

⁴⁵¹ Srovnej KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 532.

⁴⁵² Tamtéž, s. 551.

⁴⁵³ Pozn.: Složení vlády dle stran: čs. agráři, čs. sociální demokraté, čs. národní socialisté, čs. lidovci, čs. živnostníci, němečtí sociální demokraté a němečtí agráři.

⁴⁵⁴ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 299.

vynechal.⁴⁵⁵ Prezident Henleinovi neodpověděl. Podobný telegram zaslal i ministři vnitra Černému, kterému navíc poděkoval za podporu československých úřadů během předvolební kampaně.⁴⁵⁶ Čeští agráři se po volbách, vyjma pravicového křídla, chovali k SdP zdrženlivě. Česká veřejnost měla k Henleinovi natolik odmítavý postoj, že bylo nemyslitelné přizvat stranu ke spolupráci, natož do vlády. Raději tedy zůstali členy široké koalice v Malypetrově potažmo v nadcházející Udržalově vládě (ve funkci během listopadu 1935). Jinými aspekty proč nedošlo ke sblížení s SdP, mohla být určitá bezradnost v koncepci řešení postavení sudetoněmeckého obyvatelstva. Beran k tomu velice přesně dodává, problém německé otázky se netýkal jen českých agráriků, ale všeobecně chyběl principiální proveditelný program, a to i včetně politiky Hradu.⁴⁵⁷ Henlein se navíc zdál silný a nevypočitatelný, zejména pak křídlo s bývalými hakenkreuzlery.⁴⁵⁸ SdP tak skončila v české politice de facto bez partnera, který by jí pomohl do vlády. Spannův ideje směřující k ovládnutí státu, jeho přestavbě a německé nadvládě se navzdory volebnímu zázraku neuskutečnily. Bylo to nenaplněné vítězství, které ještě více podnítilo radikální nacistické křídlo v SdP k nespokojenosti s vedením strany.

8.4.1 Henleinovo upevňování moci a Frankovo programové prohlášení

Než mělo dojít na zásadní vnitrostranickou krizi, upevňoval zatím Henlein svou moc ve straně. Dne 2. června 1935 nechal svolat do proslulého chebského hotelu „Věčné světlo“ celé vedení SdP, krajské vedoucí, všechny své poslance (44), senátory (23) a poslance zemských zastupitelstev (26).⁴⁵⁹ Zvolení zástupci byli představeni svým předákům. Držitelé mandátů byli podřízeni členům stranického vedení, svému příslušnému krajskému vedoucímu a funkcionářům parlamentní frakce. Předsedou politické frakce SdP a KdP v parlamentu se stal K. H. Frank, tajemníkem se stal R. Sandner, kterého zastupovali F. Zippelius a F. Hodina. Předsedou senátního klubu se stal již zmíněný L. Frank.⁴⁶⁰

Vstup SdP do parlamentu a vysoké politiky provázely zvláštní obřady, všech 93 zvolených zástupců muselo na zmíněném setkání složit přísahu věrnosti a poslušnosti straně i

⁴⁵⁵ Srovnej BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 285.

⁴⁵⁶ Konrad Henlein an Präsident Masaryk. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 21. 5. 1935, Nr. 118, s. 2.

⁴⁵⁷ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 287.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 287.

⁴⁵⁹ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 2., Kdo po Masarykovi?*. Praha: Panevropa, 1998, s. 403.

⁴⁶⁰ Pozn. Zástupcem L. Franka ve funkci předsedy senátního klubu se stal Gottfried Krczal.

Henleinovi.⁴⁶¹ Ačkoliv princip volného mandátu poslance nebyl ani ostatními politickými stranami v praxi zcela dodržován (běžně se uplatňoval tzv. volební revers), zvyk, který praktikoval Henlein, spíše signalizoval inspiraci v NSDAP, kde se taková přísaha skládala již v říjnu 1934.⁴⁶²

Přesně měsíc po volbách se v pražském Rudolfinu konalo první zasedání Poslanecké sněmovny ČSR, kde designovaný poslanec K. H. Frank přednesl projev, v němž mj. vyjádřil souhlas s českolipským projevem a loajalitou k ČSR. Dále však státu vyčítal, že při svém vzniku nerespektoval národnostní určení sudetských Němců. Požadoval samosprávu v národních záležitostech a zároveň přednesl základní programové postuláty SdP⁴⁶³:

1. viditelné zlepšení péče o nezaměstnané;
2. zlepšení vztahů s nacistickým Německem;
3. zlepšení podmínek pro zintenzivnění cestovního ruchu v pohraničí;
4. zvýšení počtu státních zakázek pro německé firmy v pohraničí;
5. zvýšení podpory pro německé školství;
6. zastavení expanze Čechů do pohraničí (tzn. navýšení počtu německých úředníků ve státní správě, na úkor těch českých a pokles počtu českých pracujících, kteří pracovali levněji nežli němečtí dělníci).⁴⁶⁴

Závěrem odmítl marxismus i kapitalismus, a bez bližšího vysvětlení se přihlásil ke spojení s německým národním celkem.⁴⁶⁵ Podobné projevy poté přednesl i Henlein na podzimních velkých shromážděních členstva SdP v Šumperku, Brně a Liberci.⁴⁶⁶ V uvedených programových bodech lze identifikovat využívání výhod, které měly stát zainteresovat v nákladné pomoci pohraničním oblastem. Tato území měla navíc požívat široké míry autonomie. K tomu ještě vláda měla spolupracovat s Říší. V souladu s tím bylo stranou vypracováno i tajné memorandum, které se věnovalo německé otázce v ČSR.⁴⁶⁷ Vedoucí

⁴⁶¹ Pozn.: Henlein rovněž rozhodl o přenechání poslaneckých diet tajemníkovi klubu. Pokladník následně vyplácel každému poslanci plat, o jehož výši rozhodovalo vedení strany. NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 67.

⁴⁶² MASER, Werner. *Adolf Hitler: tak vedl a řídil*. Praha: Grada, 2014, s. 162.

⁴⁶³ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 69.

⁴⁶⁴ Srovnej KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962, s. 92.

⁴⁶⁵ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 306.

⁴⁶⁶ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 70.

⁴⁶⁷ Srovnej RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994, s. 88.

úloha patřila sudetským Němcům, kteří se měli na domácí půdě stát prosazovateli německých kulturních a hospodářských zájmů, které povedou k hegemonii nacistického Německa.

Nutno poznamenat, Frank nebyl autorem projevu, byli jimi Peters a Sebekovsky. Česká strana a tisk nepřijala prohlášení s důvěrou, kombinace odmítání a účasti, odporu a spolupráce nepůsobila proveditelně.⁴⁶⁸ Dosud nepříliš známý Frank se však konečně našel. S horlivostí demagogicky řečnil v parlamentu a prosazoval radikální postupy a požadavky, které se později vyvinuly v obstrukce proti vládnímu programu a vládních stran. Podle svědectví E. Kundta nebyl Frank pro svou prudkost svými spolustraníky příliš oblíben.⁴⁶⁹

⁴⁶⁸ Srovnej KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. Ecce homo, s. 52.

⁴⁶⁹ Srovnej MOULIS, Miloslav a Dušan TOMÁŠEK. *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003, s. 55.

9 Opozice proti SHF/SdP (1933-1938)

V deváté kapitole bude ve třech podkapitolách rozebráno pětileté období vývoje stranické opozice. V první podkapitole autor představí tři marginální opoziční strany působících v severních Čechách. Ve druhé podkapitole bude pojednáno o vzrůstající kritice představitelů spannismu ve vedení SHF. Silný opoziční kruh „Aufbruchkreis“ inklinující k národnímu socialismu vnesl názorové diskrepance do samotného vedení SHF/SdP. Bude také popsána Henleinova snaha konflikt vyřešit. Zdánlivě druhořadý problém propukne později ve vážnou vnitrostranickou krizi v SdP, kdy se strana definitivně vypořádala s názorovým štěpením. Právě tomuto období se věnuje třetí podkapitola. Henleinovy kořeny podpory v KB byly během tohoto období zpřetrhány a strana prošla vnitřním bojem, ze kterého vzešlo jako vítěz nacisticky orientované křídlo.

9.1 Konkurenční úsilí malých stran

Opozice proti SHF vznikla hned po rozpuštění DNSAP a DNP, neboť všechno bývalé členstvo nepřešlo k Henleinovi. Ještě na počátku roku 1935 stálo na 70 000 převážně bývalých hakenkreuzlerů mimo SHF. Tři malé strany v severních Čechách si uvědomovaly potenciálu takové masy lidí a snažily se zagitovat co nejvíce nových členů. Přestože ani jedna ze stran nepředstavovala pro SHF vážné ohrožení, koncentrovali se v nich bývalí členové DNSAP, ale také SHF/SdP. Někteří z nich časem přehodnotili své názory a zase se vrátili k Henleinovi.

V roce 1934 působila na Liberecku Německosociální strana (*Deutschsoziale Partei*) v čele s Adamem Peyerlem, Dr. Gustavem Jonakem, Friedrichem Brehmem. Strana úspěšně zagitovala část bývalých hakenkreuzlerů na Liberecku a Šumpersku. Současně využívala nespokojenosti nacisticky naladěného členstva SHF, aby je získala do svých řad. Přestože regionální strana významně neohrožovala SHF, její předáči činnost strany se znepokojením sledovali. V říjnu roku 1934 vydalo ústředí SHF dokonce oběžníky, ve kterých vyzývalo stoupence, aby proti této straně bojovali. Richter ale také zmiňuje zajímavou informaci, že v roce 1934, když Heimatfrontě hrozil zákaz činnosti, vyjednávalo vedení stran hypotetické převzetí členstva. Německosociální strana by se tak stala možným nástupcem v úkolu politického sjednocení sudetských Němců.⁴⁷⁰

⁴⁷⁰ RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Třebíč: Akcent, 1999. 1 sv. Fakta, s. 211.

V lednu roku 1935 vznikla v Jablonci nad Nisou Německá dělnická strana (*Deutsche Arbeiterpartei*, dále jen DAP). Stáli za ní především A. Fahrner (bývalý senátor DNSAP), Franz Jesser (bývalý senátor DNSAP), Hugo Simm (bývalý poslanec DNSAP), Josef Rösler, Franz Köhler (bývalý senátor DNSAP), Max Karg (novinář) a člen SHF/SdP A. Kreissl.⁴⁷¹ Ačkoliv strana cílila na získání stoupenců národního socialismu, chtěla prosazovat aktivistický program spolupráce s československou vládou přímo proti Henleinovi.⁴⁷² Strana v parlamentních volbách kandidovala v rámci Sudetoněmeckého volebního bloku, ale nedosáhla úspěchu.

Po parlamentních volbách roku 1935 vznikala mezi dělnictvem organizovaným v SdP nespokojenost. Proto nacionalista Friedrich Kopatschek založil se svými stoupenci koncem srpna roku 1935 v Ústí nad Labem Sudetoněmeckou dělnickou stranu (*Sudetendeutsche Arbeiterpartei*).⁴⁷³ Kopatschek jednal s DAP a bývalými členy DNSAP, DNP i SdP. Nespokojené politiky spojoval odpor k umírněnosti SdP, respektive politický směr, který představil Henlein na sjezdu v České Lípě. Obviňovali tak zejména KB z odklonu od směřování k nacismu.⁴⁷⁴

9.2 Problém jménem „Aufbruchkreis“

Během léta roku 1933 se Krebsovi spolupracovníci Ing. Rudolf Haider a Ferdinand Fischer dohodli s R. Jungem na novém čtrnáctideníku „Der Aufbruch“ (v překladových variantách můžeme označit jako „pozdvížení“, „průlom“ či jako „prasklinu“), vydávaného Ottou Karlem Knahtem v Praze (tisk v Duchcově).⁴⁷⁵ První dva jmenovaní získali skupinu především mladých členů rozpuštěné DNSAP. Kolem Haidera, jenž stál ve vedení čtrnáctideníku, se postupně soustředily síly, které jej využívaly k vytrvalé kritice funkcionářů SHF (Henleina nevyjímaje), kteří patřili ke KB.⁴⁷⁶ Odmítali ideologii „autonomního sudetoněmeckého kmene“ směřujícího svou koncepcí k vymezení se proti tělesu „národní pospolitosti“, chápaného nacisty rasově. Jinými slovy se orientovali na říšskoněmecký národní socialismus,

⁴⁷¹ Srovnej Eine neue Partei im Werden. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 29. 4. 1934, Nr. 100, s. 2.

⁴⁷² HOLUB, Ota. *Trumfy komisaře Geisslera*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1988, s. 129.

⁴⁷³ CĚSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 270.

⁴⁷⁴ Srovnej Tamtéž, s. 371.

⁴⁷⁵ Jak dlouho ještě? *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 7. 2. 1935, č. 38, s. 3.

⁴⁷⁶ Ing. Haider odejde z politického života. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 10. 2. 1938, č. 40, s. 2.

zejména na VoMi.⁴⁷⁷ Jedním z častých terčů byl W. Brand, jemuž skupina Aufbruch vyčítala, že nebyla dodržena Henleinova personální ujištění pro bývalé členy DNSAP z roku 1933. Síla Aufbruchu nejvíce vyrůstala z nižších stranických organizací, zejména těch místních, k nim se přidávali i krajští vedoucí. Obzvláště silní byli na Moravě.⁴⁷⁸ Celá opoziční skupina kolem časopisu byla nazývána Aufbruchkreis, soustředila se kolem Fahrnera, Jessera, Haidera a DAP.

Již 3. září 1934 bylo na hlavní schůzi SHF rozhodnuto, že bude proti opozičním silám energicky zakročeno, respektive budou z hnutí bezohledně vyloučeni. Zároveň se však strana snažila bývalé funkcionáře negativistických stran zapojit do politických aktivit. Brand vyzýval k energickému zákroku vůči opozičnímu kruhu.⁴⁷⁹ Neustálá kritika způsobila určité „praskliny“ v jinak soudržných vztazích předsednictva SHF. Ve dnech 5. a 12. listopadu 1934 probíhaly schůze SHF, na kterých se z Brandova podnětu řešily problémy kolem narůstající opozice. K zásahu proti Aufbruchu získal Brand na svou stranu jen R. Sandnera. Naopak proti stáli jednak bývalý člen DNSAP F. Köllner, a nakonec i sám Henlein. Henlein nechtěl před volbami riskovat problémy s mladým radikálním pronacistickým proudem, proto se s nimi snažil uzavřít alespoň po čas voleb příměří.⁴⁸⁰ Vedení se nakonec vůči útokům jen oficiálně ohradilo.

Prostředníkem mezi SHF a Aufbruchkreisem byl Rudolf Kasper. Henlein s ním jednal a již 8. ledna 1935 byla uzavřena dohoda, že Kasper a další bývalí členové DNSAP vstoupí do SHF. Kasper pak měl nechat do tisku prohlásit, že si nepřeje obnovení DNSAP (jak bylo popsáno výše, vznik malých nacionalistických stran tříštil jednotu a způsoboval odliv členstva). Podmínkami přijetí do Heimatfronty bylo bezvýhradné podřízení se Henleinovi; skončení s propagandou poškozující SHF a získání vlivu v odborových svazech. Kasperovou odměnou měl být poslanecký mandát a zapojení bývalých předáků DNSAP do funkcí členstva. Po parlamentních volbách síla Aufbruchu vzrůstala, přičemž stoupenci dosáhli průlomu i ve vedení strany.

⁴⁷⁷ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor), s. 45.

⁴⁷⁸ VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27, s. 54.

⁴⁷⁹ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 48.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 49.

Dne 27. června 1935, po vzrušené debatě hlavního vedení, Henlein rozhodl, že Kasper bude pověřen vedením dělnictva a musí před vedením hnutí přísahat věrnost.⁴⁸¹ Dostal pověření neutralizovat Aufbruchkreis i nejmohutnějšími prostředky, když jich bude třeba. Vedení strany současně trvalo na změně postojů časopisu Aufbruch, proto byl do jeho redakce přijat jeden důvěrník SHF, aby před publikací prováděl kontroly a hlásil případné problémy. Po doporučení z Německa časopis skutečně během počátku volební kampaně svou kritiku dočasně zastavil. Po volbách ji ale obnovil, tepal SdP za absenci sociálního programu a vytýkal obsazení kandidátky Petersem, Roschem aj. V té době byl již časopis v hledáčku zemského úřadu v Praze, který 29. července 1935 rozhodl o zákazu jeho vydávání.⁴⁸² To však nezabránilo tomu, aby se kolem Aufbruchkreisu dále koncentrovala nespokojená vnitřní opozice.

9.3 Stranická krize v SdP

Od svého vzniku prošla SHF/SdP prudkým a živelným vývojem. Jak bylo v práci popsáno, členská základna strany vyrostla velice rychle, čímž se stala mocným konglomerátem negativistických sil. Straníky v principu spojovala shoda v dlouhodobé strategii oslabovat stát ve prospěch posilování autonomie sudetoněmeckého obyvatelstva. Na konci měla být buď likvidace státu, nebo zásadní změna jeho dosavadní podoby. Taktika jak tohoto cíle dosáhnout rozdělovala od počátku členstvo na dva názorové proudy. První inklinoval ke spanismu (členové KB), druhý k nacismu (zejména členové zaniklé DNSAP). Druhý proud se dále dělil na tři směry: mezi konkurenční malé strany, Aufbruchkreis a různé místní opoziční frakce. Poslední jmenovaný směr představovali opozičníci, které často spojovalo pouze stranicví a nespokojenost se stávající situací. Tvořili jej většinou nespokojení dělníci, kteří vytýkali vedení strany neplnění slibů v oblasti zaměstnanosti a sociální úrovně pracujících. Ústředí bylo podle nich odcizeno těmto problémům dělníků, neboť bylo složeno z vyšších sociálních vrstev. Jediným dělníky uznávaným mužem z vedení byl jejich zástupce R. Sandner.⁴⁸³ Mezi další opoziční síly patřili poslanci, senátoři a další funkcionáři, kteří z různých důvodů nesouhlasili s poměry ve straně a nakonec z ní byli vyloučeni. V této souvislosti je známý

⁴⁸¹ BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 137.

⁴⁸² Zakuklený hakenkrajclerský „Aufbruch“ zastaven. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 4. 8. 1935, č. 212, s. 5.

⁴⁸³ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 358.

případ vyloučeného poslance Ing. Alfreda (též Alfréd) Nentwicha, jenž kritizoval KB, ale nebyl členem Aufbruchkreisu.⁴⁸⁴

Ačkoliv byly již během vývoje SHF/SdP zaznamenány krizové jevy, nejvýznamnější spor měl teprve přijít. Po vyhraných parlamentních volbách roku 1935 se strana ocitla v izolaci, což zavedlo novou příčinu pro vznik dalších názorových neshod, které naplno vyústily během května až srpna roku 1936 v boj o vedení strany. Meritum problému byla orientace zahraniční politiky. Zatímco Spann viděl perspektivu Rakouska v jeho autonomii, nacisté organizovaní v Aufbruchkreisu v něm spatřovali jen integrální součást Říše. V letních měsících roku 1935 se stále více prosazovaly požadavky na posílení vedení SdP o bývalé hakenkreuzlery, kteří měli nezanedbatelné pozice na místních a okresních úrovních. Proti jmenování nacistů do vedení vystoupili jednoznačně Brand, Sebekovsky, Neuwirth, Sandner a Rutha.⁴⁸⁵ Opačné stanovisko naopak zastávali K. H. Frank a F. Köllner. Frank ve sporu vystupoval často jako prostředník v jednání, ač byl na jedné straně ideologicky blíže k bývalým předákům DNSAP, na druhé straně zůstal oddaný Henleinovi. Frankův recept na zažehnutí sporu mělo být včlenění Aufbruchkreisu do strany.⁴⁸⁶

Henlein se snažil nejdříve situaci uklidnit vylučováním odpůrců a posilováním počtu členů hlavního vedení strany o stoupence KB. Situaci na druhé straně hranic sledoval Dr. Steinacher pod vedením Kursellovy ústředny.⁴⁸⁷ Právě otázka organizace členů DNSAP ve vedení SdP říšské nacisty velmi zajímala, proto přicházela upozornění a instrukce k jejich angažování. Říšská politika směřovala k dosažení připojení Rakouska k nacistickému Německu, Spannova idea byla vnímána jako nebezpečná.

Na jaře roku 1936 bylo zřejmé, že ani SdP dosud výrazně nezlepšila situaci sudetoněmeckého obyvatelstva.⁴⁸⁸ Nespokojenosti stranického členstva z řad dělníků a zaměstnanců využila znovu opozice. Nyní byla vhodná chvíle, neboť uplynula třiletá lhůta zákazu politické činnosti bývalým poslancům DNSAP. Nebylo lepší příležitosti angažovat se ve vysokých funkcích strany, nejlépe na úkor členstva KB. Čím dál více se dožadovali příležitosti ovlivnit

⁴⁸⁴ Srovnej FISCHER, Josef, PERTH, Vincenc a PATZAK, Václav. *Jejich boj: Čemu slouží SdP*. V Praze: Nová Svoboda, 1937, s. 124.

⁴⁸⁵ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 103.

⁴⁸⁶ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. Ecce homo, s. 56.

⁴⁸⁷ Pozn.: na celé záležitosti dále participoval H. Himmler, R. Heydrich a H. Krebs, jako vůdčí postava sudetoněmecké emigrace obeznámená s vývojem sudetoněmecké otázky.

⁴⁸⁸ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 104.

směřování strany. Jenže když už k tomu došlo, tak to SdP přivodilo ještě více problémů, nežli měla, neboť se krize přenášela do nejvyšších míst stranického vedení. Příkladem může být zástupce dělnictva R. Kasper. Henlein jmenoval tohoto stoupence nacismu do hlavního vedení jen proto, aby uklidnil opozičníky. Jenže Kasper se stal mluvčím opozičních sil přímo ve vedení a hned situace využil k výpadu proti členům KB. Dne 7. května 1936 vyslovil na zasedání vedení SdP nedůvěru W. Brandovi. Členové KB ve vedení naopak vyzvali Kaspera k ukončení spolupráce s opozicí. Ten odmítl a demonstrativně se vzdal svých funkcí ve vedení strany. Henlein následně začal názorové odpůrce vylučovat ze strany, zbavil se tak Kaspera, Jonaka, Kreissla aj. Jiné zase potrestal disciplinárním řízením. Opozičníci nebyli ochotni odložit vzájemné ideové rozpory a soustředit se na společný cíl, nýbrž stále vedení vytýkali politiku dvojí tváře. Aféra prosákla tiskem na veřejnost. Posléze začalo štvání v tisku proti úloze KB v dosavadním vedení SdP, teorii spannismu a neprůbojně dosavadní politice SdP. Nástroji opozice byly publicistické platformy „Der Aufbruch“ a „Rumburger Zeitung“.⁴⁸⁹

Hlavním cílem opozice bylo svrhnout přívržence spannismu a nahradit je stoupenci nacismu. Ztělesněním spannismu stále zůstával W. Brand, neboť byl pokládán za klíčovou postavu SdP se zásadním ideologickým vlivem. Proto bylo pro kruh Aufbruchkreis odstranění Branda prvořadým úkolem. Kromě toho ale kritizovali rovněž W. Sebekovského, H. Ruthu. Cílem byl i samotný Henlein. Vůdce strany nejdříve svého rádce před útoky chránil. Dne 6. června roku 1936 nechal ustavit čestný soud, který měl Brandovo jméno očistit. Mezitím proběhla v Berlíně schůzka zástupce Kursellovy ústředny pro sudetoněmeckou problematiku Franze Wehofsicha se zástupcem sudetoněmecké delegace K. H. Frankem. Na jednání bylo dohodnuto zklidnění opozice odstraněním Branda z vedení strany a vysláním na dlouhodobou cestu do zahraničí. Kasper spolu s Kreisslem měli opět získat místa ve vedení SdP. Frank byl návrhem potěšen, podporoval oslabení moci spannistů ve vedení SdP. Proto se chtěl na odstranění Branda domluvit s Kasperem během společné schůzky 5. června. Návrat Kaspera by uklidnil situaci a ukončil disciplinární opatření proti opozici. Uspokojená opozice by zase uznala Henleinovu autoritu. Přestože byl Kasper smíru nakloněný a chtěl se vrátit do vedení strany, odmítl podepsat prohlášení, které by de facto Branda očistilo, proto další jednání 12. června 1936 ztroskotalo.⁴⁹⁰ Henlein označil Kaspera viníkem nedokončených jednání. Za této situace probíhalo ve dnech 19. až 22. června zasedání zastupitelstva SdP strany v Chebu,

⁴⁸⁹ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 106.

⁴⁹⁰ Tamtéž, s. 108.

během něhož byl Henlein 21. června 1936 znovu zvolen předsedou strany. Dne 8. července přijal Henlein práva od dosavadního vedení strany, aby jej vzápětí celý reorganizoval. Vedoucím orgánem strany se stal politický výbor (viz kap. 7) v němž mj. figuroval opět Brand. Nadto se stal vedoucím zastřešující politické kanceláře, která koordinovala zájmy mezi uvedeným politickým výborem, organizacemi stavovského typu a krajskými vedeními.⁴⁹¹ K. F. Franka pak téhož dne Henlein neoficiálně jmenoval svým zástupcem ve funkci vůdce strany. Henlein věděl, že Frank sice patřil ke stoupencům nacismu, ale na druhou stranu vždy zůstal loajální a spolehlivý.

Čestný soud v Brandově případě zasedal 24. a 29. června a 8. a 10. července 1936 v Praze. Poslední den soud rozhodl o Brandově vině, neboť „Jednal nečestně“.⁴⁹² Důvodů bylo více, nejzávažnější provinění se však týkalo šíření spannismu v SdP. I tehdy se jej Henlein zastal a projevil mu svou důvěru. V závislosti na rozsudku složil Brand dobrovolně všechny funkce ve vedení strany. Stávající stranické vedení nesouhlasilo s rozsudkem a chtělo bojovat za Brandovo očištění, čestný soud ale obnovu jednání zamítl. Krize ve straně se začala silně prohlubovat, neboť vedení strany začalo s vylučováním členů, kteří schvalovali rozsudek. Opozice během července až září zostřila v tisku kritiku KB a požadovala rezignaci stávajícího vedení SdP. Situace v SdP znepokojovala i Kursella, který vyzíval Henleina k zajištění jednoty strany. Hlasům nacistů ze zahraničí bedlivě naslouchal K. H. Frank, právě jeho informace ovlivnily další vývoj. Dne 30. července 1936 jednalo vedení o vyvedení strany z krize, přičemž využilo právě Frankovy obeznamenosti s postojem Říše ke krizi v SdP. Jedním z prvních úkolů bylo ukončení vzájemných útoků v tisku, Henlein měl za tímto účelem podniknout schůzku se zástupci čestného soudu. Na zasedání K. H. Frank pronesl, že Kasper získá zpět své stranické funkce, ale Brand se již do svých funkcí nevrátí.

Během 13. až 17. srpna 1936, u příležitosti pořádání olympijských her, navštívili Henlein a zahraničněpolitický expert Rutha Berlín. První den se setkal Henlein s Hitlerem na slavnostní večeři. Následujícího dne proběhlo ještě jednání s ministrem zahraničí Neurathem, kde byl ujištěn o podpoře Říše, ovšem s jasným požadavkem na urovnání vnitrostranické krize. Bez pochyby Henlein zaregistroval stanovisko Berlína, že spannismus nebude v zahraniční politice Říše tolerován a rychle se adaptoval na situaci. Ihned po svém návratu rozhodl o

⁴⁹¹ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 108.

⁴⁹² FISCHER, Josef, PERTH, Vincenc a PATZAK, Václav. *Jejich boj: Čemu slouží SdP*. V Praze: Nová Svoboda, 1937, s. 88.

zpretrhání veškerých kontaktů Spanna a sudetských Němců. Nadto 16. září akceptoval oprávněnost rozsudku čestného soudu ve věci Branda.⁴⁹³ Osobám vyloučeným pro účast v opozici s vedením strany bylo znovu obnoveno členství. Stoupenci spannismu nyní ustupovali a jejich místa obsazovali nacisté. Ačkoliv konflikt obou táborů zcela neutichl, začínalo být stále zřejmější, kdo ovládne SdP.

Koncem roku 1936 se sice krize ve straně uklidňovala, ovšem v dalším roce vzplála znovu. Nejdříve využila nacistická opozice ovládající odbory (DAG) svého vlivu a tlačila na prosazení svých zájmů za sdružené dělnictvo v SdP. K opětovné eskalaci situace došlo na podzim roku 1937, kdy československá vláda získala kompromitující materiály na prominenta H. Ruthu. S několika dalšími mladšími straníky (stejně jako Brand) byli obviněni z tehdy trestné homosexuality. Na svaz KB tak byl opozicí vržen stín nemorálnosti a určité zkaženosti členstva. Vzhledem k okolnosti, že Ruthova homosexualita byla všeobecně známá, existovaly domněnky, že za celou akcí stojí spíše nacisté, nežli mravnostní policie.⁴⁹⁴ Rutha byl 4. října 1937 zatčen, než však došlo k soudu, spáchal Rutha 5. listopadu ve vyšetřovací vazbě v České Lípě sebevraždu. Ještě 10. října vystoupil Henlein v Litoměřicích na obranu Ruthy, kterého hájil z křivého nařčení.⁴⁹⁵ Obvinění přisuzoval intrikám, chtěl počkat až na výrok soudu. Popudil tím proti sobě staré nacisty, Kasper po Henleinovi požadoval disciplinární řízení mj. proti R. Sandnerovi a stoupencům Ruthy.⁴⁹⁶ Henleinovu situaci příliš neusnadňovaly nepříjemné podrobnosti o Ruthově aféře, které pronikly z policejní zprávy také do českého i německého tisku⁴⁹⁷. Tlak uvnitř i zvenčí strany se zvyšoval a Henlein byl okolnostmi nucen definitivně rozhodnout, na kterou stranu se přidá. Zejména, když stávající pozice KB byla podlomena. Dokonce i Henleinova předsednická pozice se otřásala, mluvilo se dokonce o Kasperovi jako jeho nástupci.⁴⁹⁸ Kariérista Henlein přehodnotil, vzdal se spannismu a s ním spojených věrných rádců. Pochopil, že je to nutné pro udržení vlastní pozice. Stoupenci spannismu svůj zápas s nacisty prohráli. Henlein také nepochybně zaregistroval odstranění

⁴⁹³ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 111.

⁴⁹⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 83.

⁴⁹⁵ BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983, s. 179.

⁴⁹⁶ Kaspers Forderungen an Henlein. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 2. 12. 1937, Nr. 283, s. 3.

⁴⁹⁷ Polizei-Bericht über den Fall Rutha. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 17. 10. 1937, Nr. 245, s. 2.

⁴⁹⁸ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 490.

dříve vlivného H. Steinachera z vedení VDA. Důkazem Henleinovy loajality k nacismu měl být dopis („Zpráva pro vůdce a říšského kancléře“) adresovaný Hitlerovi 19. listopadu 1937.

Ve zmíněném dopise považuje Henlein společné porozumění Čechů a Němců za nemožné a jediné řešení sudetoněmecké otázky vkládá do Říše; ČSR je označována jako země Říši nepřátelská, spolčená s židovstvem a bolševismem; o SdP se vyjadřuje jako o straně národního socialismu, v níž jsou organizovány „nacionálněsocialisticky orientovaní sudetští Němci“.⁴⁹⁹ Kural uvádí novější stanoviska několika historiků v pohledu na zmíněný dopis. Rudolf Ohlbaum jej interpretuje jako kontinuální zastírání pravých Henleinových úmyslů. Na jedné straně chtěl dále pokračovat v autonomistické politice vůči ČSR, na straně druhé vystupoval jako Hitlerův přívrženec. Národním socialistou, podle Ohlbauma, Henlein od počátku nebyl.⁵⁰⁰ Podle Friedricha Prinze byl Henlein vystaven tvrdým útokům „Aufbruchkreisu“, dopis chápe jako osvobozující vymezení proti nacistům z vlastních řad. Bývalý německý diplomat Andor Hencke se dokonce domnívá, že si Henlein dopisem udržel politické postavení ve straně.⁵⁰¹ Podobně se vyjadřuje i americký badatel Smelser.⁵⁰² Závěrem lze dodat tezi, z jakéhokoliv úhlu pohledu musí být jasné, že Henlein nejpozději roku 1937 spojil své politické ambice s nacistickým Německem, když se vzdal práva provádět suverénní politiku.⁵⁰³

Rozpory ve straně nebylo snadné překonat, zejména když se projevovaly také v blízkých organizacích, zejména pak v DTV. Henleinovi pomohla roztříštěnost opozice. Počátkem února roku 1938 došlo k vnitřním neshodám v Aufbruchkreisu a většina členstva se postavila proti svému představiteli R. Haiderovi. Oslabení nejvýznamnější opoziční skupiny usnadnilo Henleinovi provést čistku uvnitř samotné SdP. V průběhu ledna a února byli ve straně odstaveni nespolehliví funkcionáři, patřil mezi ně moravský a zemský vůdce Skomorowski. Na jejich místa přišli loajální lidé nezatížení rozpory s vedením strany. Definitivně spory utichly na Hitlerovu intervenci v únoru roku 1938. Přesto, k poslednímu zúčtování s rivaly z KB došlo o rok později, dvacet pohlavářů bylo tehdy zbaveno všech funkcí, obviněno z homosexuality a uvězněno. Postih nebyl plošný, ale týkal se nejschopnějších osob.

⁴⁹⁹ ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci a nacionální socialismus. In: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996, s. 66.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 66.

⁵⁰¹ Tamtéž, s. 66.

⁵⁰² Tamtéž, s. 66.

⁵⁰³ Tamtéž, s. 66-67.

Částečné odpoutání pozornosti od probíhající vnitrostranické krize napomohla událost zvaná Teplický incident. Ve dnech 16. a 17. října 1937 se měl v Teplicích-Šanově konat krajský sněm SdP (*Kreistag der SdP*), kam měl mj. dorazit předseda Henlein a K. H. Frank, aby pronesl řeč. Sjezd byl však úředně zakázán. To neodradilo straníky uspořádat sněm během druhého dne v teplickém divadle. Po skončení akce došlo k potyčce mezi stoupenci SdP a policií, do které se energicky přidal poslanec K. H. Frank. Za útok na strážníka byl sice předveden na strážnici, nic mu však nehrozilo, chránila jej poslanecká imunita. Henleinovci využili incidentu, aby sepsali zprávu o „utiskování“ sudetských Němců a nechali ji říšskou tiskovou agenturou rozeslat do celého světa. Říšskoněmecký tisk poté rozpoutal proti ČSR nebyvale agresivní kampaň, na níž v pozadí participoval tajemník říšského ministerstva vnitra, známý Hans Krebs. Henlein napsal otevřený dopis prezidentu Benešovi, v němž požadoval urychlenou realizaci autonomistických požadavků.⁵⁰⁴ V návaznosti na teplický incident vydaly československé úřady zákaz veřejných manifestací, proti čemuž poslanci SdP v parlamentu protestovali.⁵⁰⁵

Závěrem nelze nezmínit vyjádření pochybností o Henleinově politické morálce. Nejdříve spannovsky orientovaný Henlein vybudoval s pomocí KB Heimatfrontu, přitom se tvářil před československou vládou jako demokrat. Uvnitř hnutí nejprve podporoval spannismus a potlačoval nacismus. Později, během výše popsané stranické krize odstavil přátele z KB a stal se z něj zarytý nacist.⁵⁰⁶ Zrovna to mu někteří „staří“ nacisté nikdy neodpustili, respektive neuvěřili jedné z jeho „tváří“. Přetvářku používal i v prvních kontaktech se zástupci Říše, odkud mu plynula finanční podpora. Na těchto tajných schůzkách se hlásil k nacismu a přitom ve straně uklidňoval obě zjitřená stranická názorová křídla. Podle Kárníka musel již v létě roku 1934 Henlein vědět, že budoucnost patří ve spojení s Hitlerem, nikoli Spannem.⁵⁰⁷ Rozhodnutí ostatně potvrdily tehdejší události: odstranění nepohodlných rivalů v „Noci dlouhých nožů“ v Německu a vražda spannovsky orientovaného kancléře Engelberta Dollfusse v Rakousku. Vše nasvědčuje tomu, že v politicerazil Henlein oportunismus a ve svých projevech hru se slovy.

⁵⁰⁴ Srovnej MOULIS, Miloslav a Dušan TOMÁŠEK. *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003, s. 48-49.

⁵⁰⁵ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 400.

⁵⁰⁶ Srovnej HRUŠKA, Emil. *Pán protektorátu: K. H. Frank známý a neznámý*. Praha: Epoque, 2015, s. 50-51.

⁵⁰⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002, s. 199.

10 Novoaktivisté v zápasu s SdP

Desátá kapitola zahrnuje období let 1936 až 1938. Zabývá se poslední nepříliš úspěšnou snahou tzv. novoaktivistů ovlivnit důrazněji politiku německých stran a vytvořit tak vážnou konkurenci k SdP. Nenaplněné ideje aktivistických stran se v konsekvenci promítly i do jejich osudu, v závěru kapitoly bude pojednáno o konci stran německých agrárníků a křesťanských sociálů.

Na jaře roku 1936, během druhé Hodžovy vlády, došlo k dohodě mezi německými křesťanskými sociály a předsedou vlády Hodžou, která po sedmi letech v opozici vyústila v opětovný návrat DCV do vlády a k návratu k politice aktivismu. Vládní koalice se tak rozšířila na 8 politických stran, z toho 3 byly německé (DSAP, BdL a DCV). Německé ministry Spinu a Czecha doplnil za DCV Erwin Zajiček. Jediný Czech však řídil konkrétní ministerstvo, zbylí dva byli ministři bez portfeje (zabývali se sudetoněmeckými záležitostmi).

Prakticky od jara roku 1936 začal na veřejnosti vystupovat mladší politik německé sociální demokracie Wenzel Jaksch. Vybízal k programu radikalizace aktivistické politiky s cílem získat na úkor SdP zpět voličskou základnu. V této snaze se připojili také německý agrárník G. Hacker a populární odborový vůdce křesťanských sociálů Hans Schütz. Dne 26. dubna 1936 vystoupili všichni tři poslanci na různých místech s projevy, v nichž formovali program německého aktivismu. Pro tuto novou koncepci se vžil termín novoaktivismus (*Jungaktivismus*). Hlavním objektem kritiky tzv. novoaktivistů byl Henlein a jeho agresivní způsob ovládnutí Sudet.⁵⁰⁸ Ale nešlo jen o to, zástupci stran museli ustoupit od svých ideových postojů, kterými se od sebe tradičně odlišovali (př.: sociální demokraté se tradičně vymezovali proti klerikalismu). Ve svém programu se přihlásili k respektování ústavy republiky a územní celistvosti země. Zároveň však důsledně kritizovali vládu, že se nesnaží hospodářskou pomocí zlepšit palčivé podmínky sudetoněmeckého obyvatelstva a pomáhá tak henleinovcům ke vzestupu.⁵⁰⁹ V zahraničněpolitické oblasti se chtěli orientovat více na Schuschniggovo Rakousko nežli na Francii.⁵¹⁰ Nejslabším článkem novoaktivistů byl Hacker, který choval k Henleinovi vcelku vstřícný vztah.⁵¹¹ Přestože byl Henlein vystaven intenzivní

⁵⁰⁸ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 299.

⁵⁰⁹ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 99.

⁵¹⁰ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 272.

⁵¹¹ Tamtéž, s. 275.

kritice v novoaktivistickém tisku, situace se příliš nezměnila. Aktivistickým stranám stále ubývalo členstvo a přecházelo k SdP, výjimku představovala DSAP.

Na novoaktivistické výzvy a návrhy reagovala tzv. široká vládní koalice váhavě, omezení plynoucí z křehkého složení mnoha stran ji nutilo zohledňovat postoje i politicky slabých českých nacionalistů v Národním sjednocení. Už v listopadu roku 1936 prohlásil Hodža v parlamentu, že vláda chce začít provádět aktivnější národnostní politiku. Proto zintenzivnila jednání s německými aktivisty. O měsíc později vyzval po různých sondážích německé novoaktivisty, aby představili společný program. Již 27. ledna 1937 jej navštívila první delegace německých aktivistických stran, aby mu jménem tří německých ministrů předala společné memorandum s návrhem na demokratické řešení národnostně politických otázek. Obsahovalo základní požadavky pro zlepšení stavu německé minority:⁵¹²

1. Intenzivnější investiční činnost v oblastech nejvíce zasažených hospodářskou krizí, při níž budou zaměstnány místní pracovní síly.
2. Národnostní proporcionalita v zaměstnávání ve státních a veřejných službách s úlevami pro Němce v jazykových zkouškách ze státního jazyka.
3. Zajištění účinné péče o mládež národními organizacemi.
4. Zlepšení situace národního školství, zvýšení hustoty německých škol a jejich správa odpovídající národnosti.
5. Přizpůsobení státní správy v národnostních oblastech místním jazykovým potřebám, vybavení ústředních orgánů tlumočnickým aparátem. Úprava jazykového zákona z roku 1929.

Mluvčím všech novoaktivistů a obráncem koncepce před útoky henleinovské propagandy se stal ministr Czech. Hned druhý den přijal Hodža deputaci SdP složenou z K. H. Franka, Kundta, Neuwirtha a Peterse. Na jednání zástupci SdP prohlásili, že situace neuspokojí pouhá administrativní opatření, požadovali celkové státněpolitické řešení německého problému.⁵¹³ Vláda na požadavky odpověděla 18. února 1937 usnesením ministerské rady (dříve takto označováno předsednictvo vlády), z kterého 20. února publikovala tzv. program národnostní politiky (jinak také Únorová dohoda). Program splňoval většinu německých požadavků, což

⁵¹² BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 285.

⁵¹³ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 396.

uznal i zástupce progresivnějšího proudu novoaktivistů Hacker.⁵¹⁴ Jediným problémem, za to tím nejdůležitějším, byl nejasný časový rámec realizace. Aktivisté nebyli spokojeni a podávali řadu stížností na provádění dohody. Německé vládní strany byly českým tiskem vyzívány k trpělivosti a také k větší útočnosti na SdP. Zejména mělo být využito Ruthovy aféry a také toho, že Henlein nezastupoval zájmy všech sudetských Němců.⁵¹⁵

Vládní návrh československého národnostního vyrovnání vyvolal v táboře henleinovců pozdvižení hned z několika důvodů, zaprvé to nebylo principiální splnění požadavků ani novoaktivistů natož SdP, zadruhé i tato nehmatatelná odpověď československé vlády novoaktivistům mohla vyvolat ztrátu části stoupců, kteří by v ní mohli vidět do budoucna perspektivu. Předsednictvo strany spolu s Henleinem a Frankem reagovali ještě téhož dne odmítnutím vládního návrhu. Poslanec Frank urychleně připravil nový demonstrativní protinávrh šesti zákonů (tzv. *Volkschutzgesetze*) přinášejících celkové řešení ochrany sudetoněmeckého národa. Návrh zákona chtěl předložit ještě v dubnu 1937. K připravovaným zákonným návrhům se Henlein vyjádřil ve své řeči k funkcionářům 28. února 1937 v Ústí nad Labem. Neuznával jednání aktivistických stran s vládou, neboť skutečným prosazovatelem zájmů sudetoněmeckého obyvatelstva byla pouze SdP. Samotné Henleinovo vyjádření k návrhům zákonů mělo provokační charakter, lze jej shrnout takto:

1. Sudetští Němci žádají o ochranu obývaných oblastí a respektování národní hranice.
2. Uznání principu národní samosprávy neboli teritoriální autonomie. Okamžité uspořádání nových parlamentních voleb.⁵¹⁶
3. Odčinění příkoří napáchaných na Němcích od vzniku ČSR.

Zatímco v prvních dvou částech šlo zjevně o proklamaci sudetoněmecké autonomie, které ohrožovalo integritu ČSR, třetí částí chtěl nastolit spekulativní nárok na náhradu škod poškozovaných sudetských Němců.⁵¹⁷ Realizace nároků, které ve své podstatě definovaly program SdP, by znamenala zánik státu, přinejmenším ve stávající podobě.

⁵¹⁴ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 394.

⁵¹⁵ Německý aktivismus má také povinnosti. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 17. 10. 1937, č. 285, s. 2.

⁵¹⁶ Srovnej RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994, s. 97.

⁵¹⁷ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 125.

Téměř dva měsíce po Henleinově projevu, 27. dubna 1937, zveřejnil poslanecký klub SdP a KdP v reakci na vládní prohlášení devět parlamentních předloh prováděcích předpisů k platné ústavě.⁵¹⁸ Beran je shrnul do šesti bodů⁵¹⁹:

1. zákon na ochranu národních práv menšin vytvořením veřejnoprávních národních (samosprávných) svazů. Což v praxi znamenalo třídění občanů podle národnosti, kdy by každý občan dle národnosti měl svůj národnostní obvod. Všechny národy v ČSR měly tvořit vlastní korporaci.
2. Zákon o uskutečnění národní rovnoprávnosti.
3. Zákon o ručení státu za škody, které způsobí svými orgány.
4. Zákon o trestech proti odnárodňování.
5. Zákon národní příslušnosti státních občanů a o národním katastru, který znemožňoval před úřady užívat jiného než rodného jazyka. Podle stejného klíče měla být striktně respektována národnostní příslušnost ve školní docházce, respektive každý národ musel navštěvovat své školy s výukou v mateřštině.
6. Zákon o právu podat stížnost k ústavnímu soudu.

Henlein sám prohlásil, že zákonné osnovy současně představují požadavky SdP, na kterých bude trvat.⁵²⁰ Pro české politiky byly takové nároky nepřijatelné a neakceptovatelné. Stejně jako tři předchozí uvedené požadavky představovaly i tyto útok na ústavu, správní integritu státu a de facto jeho pozdější snadnou likvidaci.

Vládní iniciativu novoaktivistů tak představitelé SdP odmítli. Henlein namísto toho spustil demagogickou ofenzivu spočívající ve skandalizaci národnostních poměrů v ČSR, kladení čím dál větších nesplnitelných nároků a jejich neustálému stupňování. Udržoval tím vnitropolitické napětí, které mimochodem znemožňovalo dohodu vlády s novoaktivisty.⁵²¹ Příkladem může být nadsazený návrh vstupu SdP do vlády. Poslanec Gustav Peters připravil ambiciózní elaboráty, podle nichž měla strana získat tři ministerstva. Návrh počítal s obsazením ministerstva veřejných prací (navržen poslanec SdP Ing. Wolfgang Richter),

⁵¹⁸ Die nationalpolitischen Gesetzesanträge der SdP. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 28. 4. 1937, Nr. 100, s. 1.

⁵¹⁹ Srovnej BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 302.

⁵²⁰ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 125.

⁵²¹ Srovnej RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994, s. 98.

spravedlnosti (známý nacist a prof. Ernst Swoboda) a sociální péče (sám Peters).⁵²² Návrh dále počítal se zřízením funkce státních tajemníků pro sudetoněmecké záležitosti s vlastním úřednickým aparátem.

Henleinova taktika je zřejmá také v pražském projevu z 11. května 1937, tehdy se již nesnažil vzbudit dojem loajálního politika, odmítal drobné zisky zvané „drobečkovou politikou“, chtěl dosáhnout rychlé a rozhodující změny.⁵²³ Nástrojem henleinovců k přesvědčování byly veřejné schůze, kde rozdmýchávali nespokojenost sudetoněmeckého obyvatelstva. Straničtí předáci se často při svých projevech odvolávali na přátelství s Říší a na její možný zásah v případě neuspokojivého řešení sudetoněmeckého vyrovnání.⁵²⁴ Nátlak henleinovců působil ruku v ruce s krizí, v níž se ocitlo plnění novoaktivistického programu česko-německého národního vyrovnání. Ve vládní koalici vřel spor ohledně obilného monopolu. Na Hodžu byl vyvíjen tak silný vnitrostranický tlak konzervativní frakce českých agrárníků, až podal 17. července 1937 demisi. Přesto již 21. července došlo ke jmenování staronové vlády znovu. Kromě dočasné změny na ministerstvu financí bylo složení stejné. Významnější konsekvencí bylo Hodžovo přiblížení k Henleinovi. Dne 7. září 1937 se s vlastní iniciativy sešel s K. H. Frankem a E. Kundtem. Na základě této schůzky došlo 16. září k setkání v Hodžově vile i se samotným Henleinem. Předseda vlády byl Henleinem varován, aby nepodporoval v zájmu společného boje proti levici štěpení sil v krizi zmítané SdP. Také připomněl požadavek na uspořádání obecních voleb, které byly několikrát odkládány. Záhy pokračoval v dalších jednání na toto téma i K. H. Frank. Nakonec byla 17. září uzavřena dohoda o uspořádání voleb během podzimu roku 1937 a na jaře roku příštího.⁵²⁵ Henleinovci nechtěli příliš otálet, obávali se jednak ztráty sympatií svého voličstva, pak i problémů souvisejících s probíhající vnitrostranickou krizí. Henlein chtěl zopakovat úspěch parlamentních voleb. Obecní volby měly důležitější význam, než se na první pohled může zdát, ovládnutím obecní, městské a okresní samosprávy s německou většinou mohlo být předstupněm pro vytvoření neoficiální sudetoněmecké země.⁵²⁶ Německý sociální demokrat Wenzel Jaksch se brzkého uspořádání voleb obával, novoaktivistické síly ještě nestihly získat potřebnou podporu ze strany

⁵²² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 87.

⁵²³ Srovnej ČESAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 399.

⁵²⁴ Srovnej RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994, s. 97-98.

⁵²⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 83.

⁵²⁶ Srovnej KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 83.

sudetoněmeckého obyvatelstva. Měl oprávněné obavy ze ztráty iniciativy ve vyjednáváních s vládou o sudetoněmecké otázce. Proti byl také ministr vnitra agrárník Černý.⁵²⁷

Od začátku roku 1938 SdP ještě zintenzivnila propagační kampaň proti stranám novoaktivismu. Zejména v BdL a DCV docházelo k vnitřnímu pnutí, neboť jejich představitelé se snažili prosazovat vládní návrhy, kdežto členská základna inklinovala k Henleinovým požadavkům autonomie. Situaci neprospělo již novoroční prohlášení stranického předsedy československých agrárníků R. Berana, v němž vyzýval k zapojení do vlády Národní sjednocení, Hlinkovi lidovce a také SdP.⁵²⁸ Beran chtěl, tak jako před třemi roky V. Stoupal, znovu oprášit starou vizi pravicové vlády bez levice. Ačkoliv proběhla jednání s K. H. Frankem a vláda s prezidentem v mnohém ustoupili, do vlády nakonec SdP nevstoupila. Mohly za to především její stále nové požadavky

Krátce po anšlusu Rakouska v březnu roku 1938 nabral vývoj zcela nový směr. Došlo k řetězovému zhroucení většiny politických stran aktivismu. Henlein vyzval členy konkurenčních aktivistů k přechodu do SdP. Po neúspěšném lednovém pokusu se podařilo předsedovi BdL Hackerovi 22. března 1938 opustit vládní koalici.⁵²⁹ Vzápětí nechal rozpustit stranu a přešel s členstvem do SdP.⁵³⁰ O den později došlo z iniciativy nacionální frakce kolem P. Hilgenreinera také k rozpuštění německých křesťanských sociálů a přechodu členstva k Henleinovi (o přechodu členstva se jednalo již o několik dní dříve).⁵³¹ Oba aktivističtí ministři (Spina, Zajiček) tak odešli z vlády. Deník „Deutsche Zeitung Bohemia“ přinesl výstižný titulek „Hacker rozpouští BdL a začleňuje stranu k SdP – ministr Spina odstoupil 18. února, konec německého aktivismu“.⁵³² Dne 11. dubna podal demisi i poslední německý ministr Czech. K jmenování nového ministra už v napjaté situaci hrozícího válečného konfliktu Hodža nepřistoupil. Přesto němečtí sociální demokraté si jako jediní zachovali aktivistickou pozici a nadále podporovali vládní koalici.⁵³³ Příčinil se o to nový stranický předseda Wenzel Jaksch, zvolený na sjezdu strany ve dnech 26. a 27. března. Na

⁵²⁷ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny zemí Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 488.

⁵²⁸ Srovnej ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 294.

⁵²⁹ Pozn. G. Hacker získal na základě Henleinovy výzvy z 16. března 1938 plnou moc k jednání o vstupu do SdP.

⁵³⁰ BdL. vereinigt sich mit der SdP. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 23. 3. 1938, Nr. 69, s. 1.

⁵³¹ Christlichsoziale schliessen sich der SdP. an. *Reichenberger Zeitung*. Reichenberg: Stiepel, 24. 3. 1938, Nr. 71, s. 1.

⁵³² Hacker löst BdL auf und gliedert die Partei der SdP ein – Minister Spina zurückgetreten Abkehr vom 18. Feber, Ende des Deutschen Aktivismus. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 23. 3. 1938, Nr. 69, s. 1.

⁵³³ Pozn. Druhou přeživší německou politickou stranou byla nepatrná DDFP s jedním mandátem v senátu.

druhé straně také proklamoval podporu SdP při jednáních s vládou v záležitostech zlepšení životních práv Němců v ČSR.⁵³⁴ Druhou vzdorující stranou byla DDFP, působící jen v Senátu. Aktivistické strany tak nakonec svůj zápas s československou vládou, konzervatismem stranického vedení a konečně s Henleinovou SdP prohrály.

Novoaktivistické snahy však nevyšly zcela naprázdno, bylo dosaženo některých ústupků ze strany československé vlády. K nejvýznamnějším patřilo navýšení počtu Němců ve státních službách a udělování zakázek německým firmám. Koncepce novoaktivismu byla také určitým signálem, že Henlein nebyl jediným mluvčím sudetských Němců. Toho si byli vědomi i někteří čeští političtí představitelé.⁵³⁵ Bohužel, změny přišly příliš pozdě na to, aby získaly širokou podporu sudetoněmeckého obyvatelstva vzhlížejícím v očekávání k Henleinovi. Jediným vítězem v německém politickém táboře se tak stala SdP, které nejenže pohltila většinu svých konkurentů, ale podařilo se jí před německým obyvatelstvem obhájit svou výsadní pozici garanta zájmů sudetoněmeckého obyvatelstva.

⁵³⁴ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 309.

⁵³⁵ ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, s. 275.

11 SdP vazalem Říše a poslední rok strany

Poslední jedenáctá kapitola se věnuje vývoji Henleinovy strany v roce 1938. Tematicky obsahuje jednu podkapitulu. První část začíná stručným shrnutím událostí v širším zahraničněpolitickém kontextu doby, neboť se některé z nich přímo odráží i v postojích SdP. Dále bude sledována spolupráce mezi Henleinem a Hitlerem na rozbití ČSR. V práci jsou uvedeny požadavky vůči československé vládě, které byly výsledkem tajných porad Henleina v Berlíně. Mezi nejvýznamnější patří tzv. karlovarské požadavky, představující základní programové postuláty SdP. Závěrem jsou popsány průběhy jednání o požadavcích SdP s československou vládou. Podkapitola se nejdříve věnuje marným pokusům čs. vlády uzavřít dohodu s SdP. Poté pokračuje přispěním strany na eskalaci napětí v pohraničí, která vyvrcholila protistátním pučem a posléze jejím zákazem. Po útěku špiček strany do Říše je zmíněna jejich další protičeskoslovenská činnost a přechod bývalého členstva k NSDAP.

Rok 1938 znamenal v celosvětovém měřítku vzrůstající agresivitu nebezpečných expanzivních režimů. Japonsko válčilo v Číně, Anglie uznala v úmluvě okupaci Habeše italskými vojsky a ve Španělsku probíhala občanská válka, ve které také intervenovalo nacistické Německo. V souvislosti s tímto konfliktem se objevuje známé sousloví „pátá kolona“, které označuje skupinu lidí bojujících zevnitř proti svému státu, zpravidla ve prospěch jiné země. U nás se často v této souvislosti zmiňují právě henleinovci vzhlížející k nacistickému Německu. Hitlerovi se mj. dařilo nacistické Německo stále územně rozpínat, respektive sjednocovat. Ačkoliv se pokaždé jednalo o riskantní kalkul, zatím taktika vycházela. Opětovné připojení Sársky v roce 1935, obsazení demilitarizovaného Porýní roku 1936 a anšlus Rakouska v březnu roku 1938 dokázal Hitler uskutečnit bez jediného výstřelu. Při pohledu na tehdejší mapu Evropy bylo patrné, kterému dalšímu státu hrozilo nebezpečí. Bylo jím demokratické Československo s početnou německou minoritou, jež měla Hitlerovi v jeho expanzivních záměrech pomoci.

Je vhodné podotknout, že již 24. června 1937 začalo v Německu zdokonalování původní studie na vojenské obsazení ČSR z roku 1935.⁵³⁶ Podporu pro takovou operaci mělo tvořit sudetoněmecké obyvatelstvo.⁵³⁷ Jen v průběhu roku 1937 byly v ČSR zadrženy a odsouzeny stovky osob, zejména henleinovců, provádějících špionáž pro Říši. Aby Hitler mohl ospravedlnit svůj útočný záměr, potřeboval uvnitř republiky využít přísluhovače se silným

⁵³⁶ Pozn. Říšské ministerstvo války vydalo již 24. června „Směrnici pro jednotnou válečnou přípravu“, v níž ČSR představovala jeden z cílů.

⁵³⁷ Srovnej RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994, s. 99-100.

zázemím, který mu k zámince pomůže zevnitř. Pro Hitlera jím byl dlouho podporovaný Henlein, který včas opustil spannovské ideje a během vnitrostranické krize nakonec upřednostnil nacisticky orientované křídlo. Těšil se tak jeho podpoře. Nyní měla přijít rozhodující chvíle, kdy zase Henlein a jeho SdP přispěje svými možnostmi Říši. Pro ČSR tím nastalo nejdramatičtější období za celou dobu své dvacetileté existence. Blížila se doba, kdy mělo dojít k rozhodnutí o osudu státu a později i celého národa. Signálem pro další vývoj byla Hitlerova výhružná řeč v Říšském sněmu 20. února 1938. Prohlásil, že Německo hodlá „osvobodit přes 10 miliónů Němců žijících na druhé straně hranic“.⁵³⁸ Měl tím na mysli nejen Rakousko, ale i ČSR. Bylo to první nepřímé zmínění zájmu o sudetské Němce. Ukázalo se, že Hitler myslí svá slova vážně. Po ozbrojeném nacistickém převratu překročila ráno 12. března 1938 německá vojska rakouské hranice. Rakouská armáda nesměla vzdorovat, a tak německá vojska uvítaly květiny, německé vlajky a zdvižené pravice. Anšlus vyvolal povzbuzení u mnoha sudetských Němců sympatizujících s nacisty, kteří nyní očekávali, že přijde řada na Československo. Henleinovci přispěchali s proklamací, kde mj. vyzývali k dovršení sjednocení. Frank v těchto dnech fanaticky otevřeně žádal rozbití republiky, nikoliv pouhou autonomii.

Dne 18. března přijala vláda pod tíhou událostí usnesení o velkorysejším rozdělení úřednických míst pro Němce, tak jak dříve požadovali. V rozhlasovém projevu z 28. března projevil předseda vlády Hodža zájem o vypracování národnostního statutu a uvedl, že bude důsledně pokračovat v úpravě národnostních poměrů v rámci ústavy. Hodža také potvrdil Němcům zastoupení v otázce jejich školství. Ve stejný den se konala tajná porada Henleina, K. H. Franka a Hitlera. Za přítomnosti nacistických špiček Hesse, Ribbentropa a zástupce VoMi Lorenze, jmenoval Hitler od příštího dne Henleina svým místodržícím v ČSR. Dále se Hitler postavil za Henleina a přislíbil mu svou podporu proti případným kritikům. Druhého dne pokračovala jednání s nacistickými diplomaty a partnery na říšském ministerstvu zahraničí. Nacisté Henleinovi stanovili neústupnou taktiku, měl udržet tlak, ale nesmělo dojít k otevřené konfrontaci. Za žádnou cenu nesmělo dojít k dohodě s Čechy. Případný vstup SdP do vlády byl nežádoucí, mělo se mu zabránit. Na poradách bylo dohodnuto znění požadavků pro československou vládu. Předkládat je měla jako jediný partner pouze SdP, nikoliv říšská vláda.⁵³⁹ Program, respektive nároky musely být maximální, tedy nesplnitelné.

⁵³⁸ WINKLER, Heinrich August. *Der lange Weg nach Westen*. Aufl. München: C. H. Beck, 2002, s. 55.

⁵³⁹ KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962, s. 151.

Dne 1. dubna proběhla schůzka předsedy vlády Hodži a zástupců SdP, tvořili ji Kundt, A. Pfrogner a Ing. Max Richter. Během setkání byla zástupcům představena podoba připravovaného národnostního statutu neboli národnostního vyrovnání. Statut v podstatě převzal jednotlivá ustanovení z ústavy, zákonů a vládních nařízení, aby bylo z jednoho materiálu zřejmé, že Němci mají v ČSR značná práva. Premiér nadto přislíbil vypsání voleb, okamžité zvýšení počtu německých úředníků a zaměstnanců v pohraničí. Zároveň vyjádřil podporu pro nábor henleinovců ke státní policii a do veřejných úřadů.⁵⁴⁰ Beneš později tyto snahy označil prvním plánem na dohodu s SdP. Vedení strany se 5. dubna 1938 tajně dohodlo, že všechny návrhy Hodži budou označeny za dílčí ústupky a budou dále trvat na autonomii. Následující den přednesla v tomto duchu delegace SdP (ve stejném složení) stanovisko premiérovi. Také byl informován, že v nadcházejícím stranickém sjezdu v Karlových Varech bude přednesen politický program SdP.

Československá vláda oslabená odchodem německých aktivistických ministrů pokračovala Henleinovi v ústupcích. Prezident Beneš podepsal 16. dubna amnestii pro 4000 osob (včetně 1200 obviněných a odsouzených sudetských Němců z vězení).⁵⁴¹ Dále byl schválen termín obecních voleb ve dnech 22., 29. května a 12. června 1938. Vláda rovněž povolila karlovarský sjezd SdP, přestože Hodžovi nebyly, i přes jeho žádost, dodány informace o připravovaném programu strany. Nedostalo se mu ani ujištění, že SdP nebude požadovat teritoriální autonomii. Henlein nemínil vyjednávat, chtěl klást jen další podmínky a požadavky.

Příprava sjezdu byla svěřena K. H. Frankovi, zabezpečení akce R. Sandnerovi. Měl to být velkolepý veřejný manifest československé vládě. Aranžmá Lázeňského domu bylo 24. dubna 1938 pečlivě připraveno, přítomno bylo celé vedení strany, poslanci, senátoři, členové zemských zastupitelstev, okresní vedoucí a dalších 2000 funkcionářů strany. V sále seděli zástupci DTV, BdD, DKV a odborů. První den vystoupil A. Kreissl a E. Kundt. V projevech zazněly požadavky po autonomii a úhradu všech škod, které sudetským Němcům vznikly. Druhý den vystoupil F. Köllner, aby podal přehled o růstu počtu členstva. Poté konečně vystoupil Henlein, zprvu zmínil, že se snažil na českolipském sjezdu a po parlamentních volbách v roce 1935 zajistit pokojné soužití obou národů. Ve svých snahách byl ale odmítnut. Nikdy se nevzdal práva na sebeurčení, ačkoliv v ČSR byly výhody jen pro Čechy. Prohlásil, že pro existenci sudetských Němců je ČSR katastrofou, celé soužití provázela historie křivd.

⁵⁴⁰ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 173.

⁵⁴¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 515.

Základními předpoklady pro navázání přátelského vztahu mezi národy vyžadovalo splnění tří předpokladů: revize mylného českého historického mýtu znázorňujícího odvěký zápas obou národů; opuštění nešťastné představy, že český národ tvoří slovanskou hráz proti německému národu; změna nepřátelské zahraniční politiky vůči Německu. Vyzíval ke zrušení spojeneckých smluv s Francií a Sovětským svazem. Ještě dodal, že po celých dvacet let existence státu neplnila ČSR své mezinárodní závazky ani svou ústavu. Emotivně poté prohlásil, že mírová cesta bude, po splnění třech předchozích předpokladů, možná jen splněním osmi programových podmínek SdP⁵⁴²:

1. Úplná rovnoprávnost německé národní skupiny s českým národem.
2. Uznání sudetoněmecké národní skupiny jako právnické osoby k ochraně tohoto rovnoprávného postavení ve státě.
3. Vymezení a uznání uzavřeného sudetoněmeckého území.⁵⁴³
4. Vybudování německé samosprávy ve všech oborech veřejného života, pokud jde o zájmy a o věci německé národní skupiny.
5. Zákonná ochranná ustanovení pro ty sudetoněmecké státní příslušníky, kteří žijí mimo uzavřená území své národní skupiny.
6. Napravení všeho bezpráví, které bylo učiněno sudetským Němcům od roku 1918, a napravení škod, které tímto bezprávím vznikly.
7. Uznání a provedení zásady: v německém území němečtí veřejní zaměstnanci.
8. Úplná svoboda přiznání k německému národu a k německému světovému názoru.⁵⁴⁴

Prohlášení bylo posluchači přijato s fanatickým nadšením a za skandování sousloví „*Sieg Heil*“.⁵⁴⁵ Požadavky jako celek představovaly dosud nejúplnější program sudetoněmecké politiky. Nepřekvapí, že se program konzultoval v Berlíně, ale dokonce i s některými britskými činiteli.⁵⁴⁶ Je nutné podotknout, že program byl prezentován jako „minimální“. Pro československou vládu byl pochopitelně nepřijatelný, neboť nejvíce požadovaná autonomie naplňovala ve své podstatě spíše uspořádání federalistické. Připuštění nezávislosti požadovaných území by otevřelo přímo cestu pro obsazení Říší, stačil by k tomu v podstatě

⁵⁴² Henlein ostře žádá územní autonomii a svobodu přiznání se k nacismu. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 25. 4. 1938, č. 113, s. 1.

⁵⁴³ Pozn.: Toponym „Sudety“ či „sudetoněmecké území“ označuje v tomto smyslu německé sídelní osídlení v ČSR. Geografické vymezení oblastí bylo v různých historických obdobích chápáno odlišně.

⁵⁴⁴ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 180-181.

⁵⁴⁵ BENEŠ, Edvard. *Mnichovské dny: paměti*. Praha: Svoboda, 1968, s. 37.

⁵⁴⁶ Srovnej KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 546.

odzkoušený model plebiscitu. Republika by se rozložila. Dalším z důvodů odmítnutí karlovarských požadavků byl rozpor s platnou ústavou. Stát, který byl od svého vzniku parlamentní demokracií, nemohl přijmout totalitární prvky, ocitl by se ve vnitřním konfliktu, který by mohl postupně přerůst na pokraj občanské války. Prezident Beneš vnímal sjezd v Karlových Varech jako důležitý mezník. Henlein bodem č. 8 odkryl své karty, když se jménem sudetských Němců přihlásil k dlouho potlačovaným ideálům národního socialismu.⁵⁴⁷ Beneš k tomu dodává, že od této chvíle byla úzká spolupráce Říše s SdP plně v ČSR přiznána.⁵⁴⁸

Hodžova vláda zachovávala vzhledem k mezinárodní situaci rozvahu, odmítla však jednat na základě všech 8 karlovarských bodů. Proto nechal sociálnědemokratický ministr zahraničí Kamil Krofta 27. dubna odeslat všem zastupitelským úřadům telegram o Henleinových požadavcích, kde je označil za neurčité a všeobecné. Vláda nezavrhovala karlovarské požadavky jako celek, ale připouštěla možnost o některých z nich jednat. Postoj vlády byl zamítavý k požadavkům č. 2, 3 a 6. Bod č. 8 byl realizovatelný, ale až s novou legislativou.⁵⁴⁹

Henleinova reakce na toto vládní oznámení přišla 13. května 1938, oznámil zformování tzv. Dobrovolné ochranné služby (*Freiwilliger Schutzdienst*, dále jen FS). Jednalo se o uniformovaný pořadatelský sbor SdP a současně Henleinovu osobní stráž. Stanovy sboru schválilo ministerstvo vnitra 20. dubna 1938 (ustavující shromáždění bylo oznámeno tiskem až 14. května). Nejednalo o přehlídkový útvar, nýbrž o bojeschopnou sílu složenou většinou z ordnerů a členů DTV. Organizace měla ochraňovat stranická shromáždění, udržovat pořádek a ochranu sudetoněmeckého obyvatelstva.⁵⁵⁰ Patrně nepřekvapí, že stála také za prvními konflikty v pohraničí.⁵⁵¹ Velitelem služby FS se stal Henlein, zástupci Strobach, F. Köllner a Willi Brandner.

Nejsmířlivěji se k programu stavělo vedení českých agrárníků, kteří se snažili o dohodu s Henleinem pro případnou účast na vládě. Skutečnou odpovědí byl druhý návrh dohody, symbolizovaný již zmíněným národnostním statutem. Dne 13. května pro něj předložila harmonogram jednání a 19. května schválila jeho první verzi. Na pokyn Berlína navštívil

⁵⁴⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 515.

⁵⁴⁸ Srovnej BENEŠ, Edvard. *Mnichovské dny: paměti*. Praha: Svoboda, 1968, s. 37.

⁵⁴⁹ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 182.

⁵⁵⁰ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor), s. 54.

⁵⁵¹ BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013, s. 43.

Henlein během 12. až 14. května znovu Londýn (viz kap. 6.36.3). U již zmíněného vysokého úředníka ministerstva zahraničí R. G. Vansittarta dosáhl schválení karlovarských požadavků, potažmo dalšího posílení sudetoněmecké pozice v britské zahraniční politice a tím i v ČSR. Do Prahy se vracel přes Berlín. Dne 20. května, podle tajně připraveného elaborátu, SdP návrh národnostního statutu rázně odmítla. Záhy došla vládě informace o pohybu německé armády k československé hranici. V ČSR byla v noci z 20. na 21. května vyhlášena částečná (tzv. malá) mobilizace. K tomu horlivci z řad henleinovců vyvolávali v pohraničí neustálé konflikty s československou státní mocí, Čechy, německými demokraty apod. Situaci bylo třeba zklidnit. Nástup záložního vojska do sudetoněmeckých oblastí uklidnil výtržnosti a útočné aktivity henleinovců při obecních volbách (viz kap. 8.3), ale Henlein zákroku využil, aby odmítl další jednání s československou vládou.⁵⁵² Své rozhodnutí ovšem 23. května změnil a jednání obnovil. Henlein spolu s K. H. Frankem navštívili Hodžu. Jednání podložil klamným zájmem na tom, aby nebyl o Sudetech vyvolán plebiscit. Zároveň upozornil Hodžu, že v Londýně získal souhlas ke karlovarským požadavkům. Další jednání byla naplánována na 28., 29. a 31. května. Za SdP na nich jednal Kundt, G. Peters, A. Rosche a W. Sebekovsky. Společně pak 8. června předložili tzv. memorandum, které rozšiřovalo karlovarské požadavky na 14 bodů.⁵⁵³ Požadavky nenutily sice republiku opustit parlamentárně demokratickou státní formu, ale přesto mj. navrhovaly vytvořit z pohraničí jednotný celek spravovaný sudetoněmeckou národní skupinou s vlastním národním zastupitelstvem disponujícím zákonodárnou a výkonnou mocí.⁵⁵⁴ Totéž mělo platit i pro ostatní národnosti v ČSR. To vše bylo pro vládu neakceptovatelné. V tomto smyslu se také vyjádřila komise právních expertů pověřená Hodžou k posouzení memoranda. Tak jako předešlé návrhy, i tento by vedl k rozkladu státu. Hodža byl přesto ochoten o memorandu jednat a dojít formou vzájemných ústupků ke kompromisu.⁵⁵⁵ Jenže v případě ústupků československé vlády, počítal Henlein se zdržováním a oddalováním jednání, nadto plánoval zkoordinovat společný nátlak se slovenskými luďáky.⁵⁵⁶ Vláda mezitím došla ke konečnému návrhu národnostního statutu, v

⁵⁵² Srovnej KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 537.

⁵⁵³ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 200. Pozn.: César uvádí datum 7. června. CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 475.

⁵⁵⁴ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 475.

⁵⁵⁵ Srovnej KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 539.

⁵⁵⁶ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 475.

němž se snažila v mnohém přiblížit požadavkům SdP. Předpokládalo se urychlené schválení v podobě návrhů zákonů a jejich implementace přímo do ústavy. Velkorysý návrh národnostního statutu respektoval národnosti, podporoval samosprávu i decentralizaci státní moci. Statut dále doplňovala sada pěti zákonů, které společně dalekosáhle překračovaly návrh první verze národnostního statutu.⁵⁵⁷ Nutno podotknout, že se nejednalo o konečnou verzi návrhu, vláda byla připravena jej ještě rozšířit.⁵⁵⁸ Hodža návrh předložil 14. června delegaci SdP a přijal jako podklad k dalšímu jednání i memorandum SdP.⁵⁵⁹ Následovalo kolo dalších jednání a doplnění návrhu národnostního statutu. Jenže jednání s SdP, která se protáhla až do konce července, nikam nevedla. Přes velkorysé vládní nabídky Henlein stále trval na bezezbytkovém splnění karlovarského programu. Dne 30. června byl SdP předán vládní návrh rozšířený o rozdělení samosprávy a zemských zastupitelstev na českou a německou část se zákonodárnou pravomocí.⁵⁶⁰ Po celý červenec se SdP vyhýbala oficiálnímu jednání s vládou, až nakonec 1. srpna oficiální stranická komise celý návrh odmítla.⁵⁶¹ Henlein zamítnutí odůvodnil požadavkem celostátní autonomie, nikoliv zemské. Přitom dobře věděl, že celostátní autonomie neznamena nic jiného, než roztržení republiky na jednotlivá národní území.⁵⁶² Pro pochopení Henleinovy neústupné motivace je třeba dodat, že jen během července navštívil dvakrát Hitlera, kde nepochybně společně projednali modus operandi v dalších jednáních s vládou. Záměrné zdržování jednání mělo za cíl znemožnit dohodu s vládou a přitom získat čas na vyhrocování situace v pohraničí. Zcela v souladu s březnovou dohodou neustále tlačil československou vládu k dalším ústupkům, ačkoliv sám neudělal žádný. Henlein neodmítal další jednání, aby strana nemohla být obviněna za viníka ztroskotání jednání.

11.1 SdP na cestě k zániku

Nemožnost dohody s SdP se přenášela i do vládní koalice. Na jedné straně chtěl Henlein stále další ústupky, na druhé straně levice zastoupená československými národními socialisty a Národním sjednocením odmítala henleinovcům nabízet další ústupky. Premiér Hodža se začal

⁵⁵⁷ Pozn.: jednalo se o pět právních předpisů: jazykový zákon, zákon o proporcionalitě úřednictva, zákon o odnárodnování, zákon o proporcionalitě státního rozpočtu a školská autonomie.

⁵⁵⁸ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 201.

⁵⁵⁹ Tamtéž, s. 206.

⁵⁶⁰ Tamtéž, s. 201.

⁵⁶¹ Pozn.: složení vyjednávací komise SdP: E. Kundt, G. Peters, A. Rosche, W. Sebekovsky, R. Schickentanz.

⁵⁶² Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 201.

dostávat do sevření, neboť jednání vlády se nikam neposouvala a nové požadavky jen vyčerpávaly československou vládu. K tomu se přidával neustávající tlak zahraničních vyslanců Británie a Francie, kteří měli stále pochopení pro Henleinovy další nároky.⁵⁶³

Do jednání vlády a SdP zasáhla 3. srpna 1938 mise lorda Runcimana v Praze, který měl sehrát roli prostředníka v jednání. Henleinovci v něm viděli naději na další nátlak vůči československé vládě. Dne 11. srpna pokračovala další jednání mezi delegací SdP a vládou. V té chvíli vydal K. H. Frank směrnicí pro delegáty, aby získali Runcimana pro myšlenku, že národnostní problém je v ČSR pro odpor Čechů neřešitelný. Mezitím probíhaly schůzky předáků SdP s Runcimanovými spolupracovníky, zejména s diplomatem Ashtonem-Gwatkinem, který byl styčnou osobou mezi Runcimanem a vládou v Londýně. Dne 16. srpna informoval Kundt Runcimana, že odmítá pokračovat v dalších jednáních. Vzhledem k situaci se do bilaterálních jednání téhož dne vložil prezident Beneš. Nabídl SdP velkorysé ústupky: úplné jazykové zrovnoprávnění, urychlené přeložení německých úředníků do pohraničí, rozdělení rozpočtu podle národnostního klíče, půjčku do pohraničí. Následující den delegace (po dohodě s Berlínem) sdělila politickému grémiu vlády, že SdP podmiňuje další jednání jen karlovarskými požadavky. Henlein ospravedlňoval své postoje na jednání s Runcimanem 18. srpna. Hovořil o vykořisťování sudetských Němců a rozpínavosti Čechů. Jedinou cestou měla být úplná autonomie, či odtržení od ČSR.⁵⁶⁴ Runciman byl přesvědčený, že jediné východiskem mohou být další vládní ústupky henleinovcům. Po jednání se Runciman v této věci obrátil na prezidenta. Beneš ve dnech 24. až 29. srpna předložil SdP a Runcimanovi třetí návrh řešení, opět s dalšími ústupky, jejichž realizace by se velmi blížila karlovarským požadavkům. K. H. Frank označil návrhy za dalekosáhlé, ale nedostačující. Kundt a Sebekovsky tak předali 2. září zamítavou odpověď prezidentovi. O den později předložila SdP protinávrh, kde požadovala karlovarský program a jeho rozpracování v červnovém memorandu. Beneše navštívili britský vyslanec Basil Newton, poté i Runciman. Chtěli, aby prezident zajistil sudetským Němcům teritoriální autonomii.⁵⁶⁵ Runciman varoval, že nepřijetí karlovarských požadavků může znamenat válku s Německem.⁵⁶⁶

Československá vláda spolu s Runcimanem přednesli 6. září SdP čtvrtý návrh. Klád se v něm důraz zejména na zajištění územní autonomie pro sudetské Němce, poskytnutí půjčky pro

⁵⁶³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 544.

⁵⁶⁴ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 204.

⁵⁶⁵ Srovnej DOUDĚRA, Karel. *Jak se rozhoupával zrady zvon*. Praha: Novinář, 1983, s. 220.

⁵⁶⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 557.

krizí postižené oblasti, decentralizaci výkonné státní moci, župní systém a mj. také změnu dosavadního systému policejní moci. Sám Runciman a Ashton-Gwatkin označili čtvrtý návrh de facto za uskutečnění autonomie. Beneš chtěl plánem hlavně získat čas, byl si vědom, že nemá s vládou právo poskytnout takové ústupky.⁵⁶⁷ Plán převzal od Hodži se záměrným zpožděním Kundt a Rosche až 7. září 1938. Ještě téhož dne oznámila celá stranická delegace v čele s Frankem, že o návrhu se jednat nebude.⁵⁶⁸ Frank druhý den informoval německého vyslance A. Henckeho, že se totiž návrh shodoval na 90% s karlovarskými požadavky.⁵⁶⁹ Jenže Frank nechtěl domluvu, potřeboval jednání zdržet do norimberského sjezdu NSDAP, kde se mělo rozhodnout o dalším osudu sudetských Němců. Aby nevyšla najevo dvojí hra, byl použit tzv. moravsko-ostrovský incident, kdy 7. září došlo k roztržce mezi henleinovci pod vedením poslance F. Maye a zasahujícím četnictvem při protestech proti uvěznění 82 Němců za špionáž.⁵⁷⁰ Pro henleinovce skončil konflikt neslavně, svůj úkol však splnil, SdP odmítla další jednání. Ještě téhož dne oznámili Runcimanovi, že přerušují rozhovory s československou vládou. To vyvolalo u prostředníka podezření, že incident byl za tímto účelem zinscenován.⁵⁷¹ Dne 9. září předal K. H. Frank Gwatkinovi memorandum určené československé vládě s podmínkami. Téhož dne došlo k předání Hodžovi, který ustoupil a přislíbil, že požadavky budou kladně vyřízeny. Další termín jednání měl být 11. září, přesto je třeba zdůraznit, že henleinovci již o další jednání nechtěli.

Na zmiňovaném sjezdu NSDAP v Norimberku měl být rozhodující Hitlerův projev k sudetoněmeckému obyvatelstvu, kdy se jim mělo dostat podpory. Patrně nepřekvapí, že vrchol nacistického setkání navštívili čestní hosté z SdP: Henlein a K. H. Frank.⁵⁷² Oba muži využili příležitosti a projednali další postup v sudetoněmecké otázce s Hitlerem. Obdrželi nové instrukce: v ČSR měly být vyvolány nepokoje přerůstající v protistátní puč.⁵⁷³ Vyostření situace chtěl Hitler využít k dalším krokům vůči ČSR, především jako záminku pro obsazení československého pohraničí německou armádou.⁵⁷⁴ Intenzita teroru henleinovců se zvyšovala

⁵⁶⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 559-560.

⁵⁶⁸ Srovnej CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*, díl II. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 503.

⁵⁶⁹ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. Ecce homo, s. 76.

⁵⁷⁰ Srovnej NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 207.

⁵⁷¹ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. Ecce homo, s. 76.

⁵⁷² Pozn.: Během nepřítomnosti zastupoval v určitých ohledech stranické vedení Kundt.

⁵⁷³ Henleinovci se pokusili o puč. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 15. 9. 1938, č. 254, s. 2.

⁵⁷⁴ HRUŠKA, Emil. *Boj o pohraničí: Sudetoněmecký freikorps v roce 1938*. Praha: Epoque, 2013, s. 14.

již od 11. září, ale zvláště během následujících dvou dnů násilí eskalovalo. Dne 12. září, poslední den sedmidenního sjezdu, vystoupil Hitler se svým očekávaným projevem o současné situaci sudetských Němců v Československu. Vystoupení lze interpretovat v duchu ostrého výpadu proti ČSR, jehož obyvatelstvo bylo v podstatě donuceno přijmout zásady zkonstruované mírovými smlouvami ve Versailles. Sudetští Němci mají právo na sebeurčení. Tři a půl miliónů Němců nesmělo být nadále utiskováno, neboť nezůstali opuštěni, stojí za nimi německý lid, který se o ně zajímá. Odsoudil československou částečnou mobilizaci z 21. května, jako nátlakový prostředek k ovlivnění probíhajících obecních voleb. Přestože nevyslovil v řeči přímou výzvu k útoku vůči republice, výhrůžky nebyly nijak neopodstatněné. Po odvysíláném projevu zavládlo mezi henleinovci a jejich sympatizanty nadšení, radovali se, že nejsou ve svém boji osamoceni. Okamžitě vypukly masové demonstrace ve velkých pohraničních městech, během nichž byly drancovány české a židovské obchody; přepadávány pošty, nádraží, četnické stanice, celnice a státní úřady. Terčem útoků se také stali Češi, němečtí antifasisté a demokraté. České nápisy byly přeškrtnuty či přemalovány, z oken domů vysely nacistické prapory. Demolování se nevyhnulo ani českým školám.⁵⁷⁵ V pohraničních městech vyvěšovaly nacistické prapory a hesla. Organizované incidenty proběhly souběžně na 70 místech republiky.⁵⁷⁶ Incidenty se státní mocí řídil během henleinovského puče osobně K. H. Frank z Norimberku. Provokatéři z řad henleinovců vydatně využívali ilegální spolupráce s říšskoněmeckou NSDAP, oddílů SA a SS. Přes hranice se do ČSR pašovaly zbraně pro ozbrojené útoky.

Vláda zareagovala 13. září vyhlášením stanného práva v jedenácti okresech a vyslala do pohraničí další vojsko.⁵⁷⁷ Ještě během 14. a 15. září docházelo k bojům, ale vládní opatření pozvolna zklidňovala situaci.⁵⁷⁸ Důvodem byla především početní a materiální převaha čs. armády. Přesto dle souhrnných zpráv bylo jen během pokusu o puč zabito 13 Němců a 10 Čechů.⁵⁷⁹ SdP na vládní opatření zareagovala šestihodinovým ultimátem, ve kterém požadovala předání výkonné moci do rukou představitelů SdP. K. H. Frank dále telefonicky žádal odvolání stanného práva, státní policie a vojska. Policejní úkoly měly převzít místní starostové. Hodža byl ochoten jednat, ale nikoli telefonicky a za předpokladu, že ustanou politicky motivované výtržnosti v pohraničí. Henlein kontroval po půlnoci, že nelze

⁵⁷⁵ Srovnej BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013, s. 47.

⁵⁷⁶ Tamtéž, s. 47.

⁵⁷⁷ BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013, s. 49.

⁵⁷⁸ Stanné právo působilo: všude klid. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 14. 9. 1938, č. 253, s. 1.

⁵⁷⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003, s. 571.

pokračovat v dalším jednání. Rozpustil vyjednávací delegaci a oznámil misi lorda Runcimana, že nesplněním ultimáta skončila jednání. Prohlásil, že jediné téma dalšího jednání bude o provedení plebiscitu v pohraničí. Karlovarské požadavky již považoval za nedostatečné. Zástupci SdP v čele s Kundtem, Neuwirthem a Petersem v Praze na nic nečekali a likvidovali v kancelářích v Hybernské ulici kompromitující materiály a vybrali veškerou hotovost, předpokládali, že se dojde k policejním prohlídkám a zatýkání. Téhož dne byl stranou zastaven tisk stranického časopisu „Die Zeit“. Henlein ještě 14. září odeslal dopis Hitlerovi, v němž žádal, aby německá vojska obsadila do 24 hodin pohraniční oblasti, které měly více než 50% německého obyvatelstva. Současně žádal, aby Hitler projednal s britským premiérem Chamberlainem připojení pohraničních oblastí Říši.⁵⁸⁰

Lipský rozhlas šířil 15. září dva projevy, jednak výzvu vůdců SdP ze shromáždění v Aši, v níž se mluvilo o „vraždě a loupení“ v českém pohraničí. A pak projev Henleina. Prezident Beneš se ještě pokoušel uklidnit situaci právě navrženým pátým plánem, který nabízel odstoupení části pohraničí čítající 1,5 až 2 miliony obyvatel spojený s přestěhováním Čechů, židů a antifašistů do vnitrozemí.⁵⁸¹ O tomto plánu se již nejednalo, neboť v konsekvenci Henleinova svolání byla jakákoliv další dohoda ztracena. Henlein jménem sudetských Němců prohlásil, že utlačování německého obyvatelstva dosáhlo vrcholu, další soužití Čechů a Němců v jednom státě není definitivně možné. Společné dvacetileté soužití označil tyranstvím. Potvrzením hranic ČSR bylo sudetským Němcům upřeno právo na sebeurčení. Závěrem prohlásil: „Chceme opět mír a práci ve své vlasti! Chceme domů do Říše“.⁵⁸² („*Wir wollen wieder Friede und Arbeit in unserer Heimat! Wir wollen heim ins Reich*“). Poslední věta se současně stala jedním z hlavních sloganů v kampani za odtržení Němci obývaného pohraničí od ČSR.⁵⁸³ Krátce po uveřejnění Henleinovy proklamace se vydala kolona nákladních aut s předáky SdP z Aše k bavorským hranicím. Vedení SdP v odpoledních hodinách prchlo ze země, neboť na ně byl vydán zatykač pro vlastizrady.⁵⁸⁴ V koloně nechyběli Henlein a K. H. Frank. S ohledem na všechny skutečnosti byla SdP 16. září úředně

⁵⁸⁰ MACEK, Jaroslav, ed. a kol. *Pátá kolona v severních Čechách: fakta a dokumenty*. Liberec: Kraj. nakl., 1960, s. 52-53.

⁵⁸¹ BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 316.

⁵⁸² Srovnej BIMAN, Stanislav a Roman CÍLEK. *Partie hnědých pěšáků*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1976, s. 97-98.

⁵⁸³ Pozn.: V reakci na Henleinův projev se začal také skandovat slogan: „Milý Vůdce, osvobod' nás od Československa!“ („*Lieber Führer, macht uns frei von der Tschechoslowakei!*“).

⁵⁸⁴ Na Henleina bude vydán zatykač? *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 16. 9. 1938, č. 255, s. 1.

zakázána další činnost, taktéž byly rozpuštěny oddíly FS.⁵⁸⁵ Členové SdP, kteří neuprchli do Německa, ztratili rychle svou agresivitu. Cítili se zrazeni, což podlomilo jejich morálku i sudetských Němců vůbec.⁵⁸⁶

Dne 22. září zaslal lord Runciman dopis prezidentu Benešovi, v němž dochází k závěru, že s ním Frank i Henlein hráli falešnou hru, jeho úloha prostředníka skončila jejich vinou 13. září, poté co Henlein přerušil jednání a rozhodovalo už jen spojení mezi předáky SdP a Říší. Toto vyjádření je zajímavé zejména v kontrastu s pozdější Runcimanovou zprávou, ve které naopak poukazoval na mnoho chyb a opomenutí československé vlády vůči sudetským Němcům.⁵⁸⁷ Po poradě s Hitlerem byl v Říši od 17. září nově zformován a vyzbrojen paramilitární sbor z uprchlých henleinovců zvaný Sudetendeutsche Freikorps (dále jen SdFK). Vrchním velitelem sboru se stal Henlein, zástupcem K. H. Frank a náčelníkem štábu senátor A. Pfrogner. Nepravidelné jednotky o desítkách tisíc mužů sloužily k udržování nepokojů v pohraničí. Podnikaly výpady na československé území, napadaly příslušníky státní moci a dokonce braly do zajetí československé úředníky.⁵⁸⁸ V této nelehké situaci, v napětí z možné války přijal 18. září Hitler v Berchtesgadenu Chamberlaina a informoval ho, že Německo převzalo Sudetskou otázku do své kompetence. Požadoval připojení Sudet, jinak hrozil válkou. Následujícího dne přesvědčil Chamberlain na společné poradě francouzské zástupce o nezbytnosti ústupků vůči Hitlerovi, aby byl zachován světový mír. V notě z 19. září zástupci obou mocností důtklivě doporučovali prezidentu Benešovi a československé vládě, aby odstoupila území s prevažujícím německým obyvatelstvem, což vláda nejprve zamítla. Problémů bylo ještě více, přidávaly se hlasy z Maďarska a Polska, které také ultimativně volaly po revizi československých hranic ve svůj prospěch. Po dalších jednáních zástupců britské a francouzské diplomacie, kdy pohrozili, že v případě nepřijetí ultimáta nebudou moci v případě ohrožení ČSR vojensky pomoci, byly podmínky nakonec na zasedání vlády 21. září přijaty. Hodžova vláda o den později podala demisi.

Dne 29. září byla po konferenci čtyř mocností podepsána mnichovská dohoda, která potvrdila odstoupení velké části pohraničí a dalších polsky a maďarsky osídlených území. Henleinovci se tak konečně dočkaly tragédie Československé republiky. Členstvo, které doma uprchlé

⁵⁸⁵ SdP=Tätigkeit eingestellt. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 17. 9. 1938, Nr. 219, s. 1.

⁵⁸⁶ Srovnej BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české*, díl XIV. Praha: Paseka, 1999, s. 623.

⁵⁸⁷ KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. Ecce homo, s. 77.

⁵⁸⁸ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor), s. 56.

vedení SdP po sobě zanechalo, zůstalo na krátko dezorientované, ale pouze dočasně. Po připojení oblastí bylo zejména spánismem „neposkvrněné“ členstvo masivně přijímáno do NSDAP, celý přechod byl dokončen do 11. prosince 1938.⁵⁸⁹

Závěrem lze napsat, že SHF/SdP si své směřování a osud do jisté míry předurčila sama, neboť v ní od začátku působila celá řada bývalých nacionálních socialistů z DNSAP a DNP.⁵⁹⁰ Většina bývalých hakenkreuzlerů ji chápala jako novou příležitost v pokračování protičeskoslovenského směřování. Měla tedy vůbec SHF/SdP možnost vyhnout se inklinaci k nacismu a svému konci, jestliže měla v čele oportunistu a tyto stoupence od počátku v sobě? S poukazem na tuto práci zřejmě nikoliv.

⁵⁸⁹ NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 214.

⁵⁹⁰ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor), s. 39.

12 Závěr

Ve své diplomové práci se autor zabýval vývojem sudetoněmeckých politických hnutí s přednostním akcentem na SHF/SdP během dvacetileté existence první republiky. Henleinovci během své pětileté existence podstatně změnili domácí politickou scénu. Pohltili většinu svých politických soupeřů a získali sympatie většiny německého obyvatelstva v Československu. Na Henleinově cestě k ovládnutí německé politiky využíval jednak svých soupeřů k vlastnímu prospěchu, a pak štědré podpory doma i v zahraničí. Ale skutečně průlomovým úspěchem bylo přenesení sudetoněmeckého problému do evropské politiky. Při svých návštěvách zahraničí navazoval Henlein důležité kontakty, získával sympatie a pochopení, čímž si připravoval podporu ve svých protičeskoslovenských požadavcích. Od okamžiku, kdy svou budoucnost spojil s Hitlerem, vědomě vyvolával vnitropolitické napětí a pomohl svým pučem připravit předpoklady pro Mnichovský diktát. Čemuž pochopitelně napomohla západoevropská politika appeasementu.

První otázku, na kterou autor hledal odpověď, byly příčiny, vznik a důvody přežití SHF/SdP, když obě předchozí negativistické strany stihl zákaz činnosti. Druhou otázkou mělo být zjištěno, zda existovala souvztažnost mezi vyplácením finančních subvencí a převažující ideologií ve vedení henleinovců? Třetí otázkou mělo být zjištěno, proč Henlein zvítězil s obecným volebním programem?

V otázce vzniku SHF bylo třeba nejprve postihnout příčiny, kterých se nakumulovala celá řada. Mezi nejvýznamnější patřily dopady hospodářské krize, vliv velkých německých tělovýchovných organizací, vývoj v sousedním Německu a v neposlední řadě i odmítnutí části německé minority integrovat se v novém státě, neboť jeho existenci odmítala. Vznik hnutí nebyl spontánní, ale dalo by se říci předem podle scénáře připravený. Stáli za ním přívrženci spannismu, spřízněné struktury v silných německých masových organizacích a ohrožení negativisté. V práci bylo několikrátě poukázáno na to, že henleinovcům opakovaně hrozil osud negativistických stran. Přežití strany záviselo na mnoha okolnostech, které je třeba rozlišovat v časové rovině. Heimatfrontu čekalo nejvážnější ohrožení při vlnách zatýkání svých předáků roku 1934 a pak v období před parlamentními volbami. Henlein od začátku vehementně přesvědčoval československé úřady o své loajalitě, ale složení členské základny a jednání některých spolustraníků ukazovalo na to, že buď Henlein nereprezentuje celou stranu, nebo jedná účelově. Jak ukázal další vývoj, pravda byla zřejmě oboje. Zlepšení situace navenek mělo přinést, oslabení pozice radikálních nacistů ve straně ve prospěch konkurenčního proudu spannistů. To byla však pouze částečná změna, skutečnou záchranu

strany přinesla klíčová ochrana dvou silnějších politických stran. Každá strana měla své pohnutky pro spolupráci s SHF/SdP, ale ať už se jedná o německé či české agrárníky, obě strany byly Henleinem pouze využity k záchraně. Paradoxem německých agrárníků zůstává, že si záchranou podceňované SHF nejenže neudrželi zamýšlenou kontrolu henleinovců, ale později se stali jejich vlastní obětí. Mezi českými agrárníky se zase našli politici, kteří byli ochotni za cenu pohlcení německých agrárníků vytvořit s SHF/SdP pravicovou vládu. Před volbami také z určitých důvodů SdP zachránil prezident Masaryk. Největší obavy ze zrušení strany pominuly po parlamentních volbách, když strana zvítězila, bylo už obtížné nejsilnější německou politickou stranu zrušit. Lze konstatovat, že pokud politici alespoň částečně uvěřili Henleinovým loajálním slibům a prohlášením o spolupráci, neboli politice dvojí tváře, tak na to povětšinou doplatili. Když konečně přišel zákaz strany, bylo již ve skutečnosti pozdě. Ačkoliv nelze s jistotou tvrdit, že zpočátku měla SHF stejné úmysly jako na svém konci SdP, příležitostí a oprávněných argumentů pro zrušení henleinovců bylo mnoho. Byla to Henleinova politika mnoha tváří, politické kalkuly českých a německých stran (včetně špatného odhadu potenciálu SHF/SdP), potírání názorových odpůrců a také obavy české vlády z domácích a zahraničních konsekvencí, jež dle autora práce představovaly hlavní důvody udržení strany během její pětileté existence.

V otázce podpory SHF/SdP se nepotvrdily výrazné korelace ve vztahu k dominující stranické ideologii. Říše prokazatelně financovala henleinovce již od roku 1934, tedy v období, kdy ve vedení strany i v programovém prohlášení převládaly principy spannismu. Ani po českolipském sjezdu (na kterém Henlein otevřeně odmítl nacismus), kdy bylo vedení strany ostře kritizováno starými stranickými stoupenci nacismu, nedošlo k výrazné změně. Říšský tisk dokonce otiskl vybrané (neškodné) pasáže z Henleinova projevu. Před parlamentními volbami roku 1935, kdy výrazně vzrostla potřeba získávání nových finančních prostředků, dávali někteří spannisté v SHF otevřeně najevo své postoje proti Říši. Ale ani to nebylo pro říšské úřady impulsem k přehodnocení situace, přestože na tyto projevy bylo upozorňováno. Přesto se SdP dostalo takové výše podpory, která straně umožnila nebývalý růst a možnosti. Po stranické krizi a vítězství nacistické frakce v SdP se situace nezměnila. Henlein také získával mnoho příspěvků od movitých sudetských Němců. Závěrem lze konstatovat, přestože Henleinova politika více tváří musela být nacistům zřejmá, těžko si lze představit, že by získával takovou podporu, kdyby nebyli nacisté v Říši od vzniku hnutí přesvědčeni, že se jim takové investice jednou vyplatí.

Při hledání příčin volební úspěšnosti SdP, bylo třeba analyzovat nejen samotný volební program, ale rovněž i předchozí programová prohlášení. Již od svého vzniku se SHF profilovala jako protestní hnutí kritizující současné poměry a současně jako jediné samospasné a smysluplné. V programovém prohlášení z roku 1933 dominovaly v národnostní politice obecné teze jednoty a zrovnoprávnění sudetských Němců, v sociální problematice slib spravedlnosti, prospěchu a boje proti marxismu. Jakkoliv se zdály programové body bezobsažné, pro Henleina nebyl program prioritou. SHF měla vyrůst na pohlcení ostatních stran a sudetským Němcům nabídnout konečně jistotu v hrdém zakotvení jejich národnostní identity ve svébytném sudetoněmeckém kmeni. Na rozdíl od zakázaných negativistických stran zvolil pragmatickou politiku loajality k československé vládě. Snažil se do své strany nalákat co nejvíce příznivců, radikálněji smýšlejícím imponovalo složení jádra členské základny z negativistů a umírněnějším zase složení ve vedení strany. V českolipském prohlášení se přihlásil opět k cestě spolupráce s československou vládou, jejímž potvrzením mělo být zrovnoprávnění německé minority. Cestou měla být decentralizace, samospráva a zavedení národnostního klíče v obsazování míst ve státní správě. Nespravedlnost, kterou mohli sudetští Němci k přístupu československé vlády cítit, mohly tyto sliby zmírňovat. Ve svých agitacích strana nejvíce cílila na nižší a střední vrstvy obyvatelstva. Ještě před volbami do Národního shromáždění si strana prostřednictvím spřízněných organizací získala členství masy zaměstnanců a nezaměstnaných. Hlavním cílem ovládnutí lidu nebyl jen hlas ve volbách, ale především vstup do SHF/SdP, který preference a podporu zajistil i do budoucna. Kromě klasických mítinků oslovovali německé obyvatelstvo přímo zástupci disciplinovaných stranických organizací. A to velmi důsledně. V kontaktní kampani se strana prosadila metodami politického, sociálního, fyzického a psychického nátlaku. Své politické rivaly zesměšňovala a odsuzovala. Henleinovci voliče stavěli do pozice určovatele vlastního osudu. Propracovaná propaganda slibující sudetským Němcům v podstatě vše, co sami chtějí slyšet, zajistila nakonec ve volbách vítězství. Nelze samozřejmě zapomenout na značnou finanční podporu ze zahraničí, bez níž by kampaň takových rozměrů nemohla být myslitelná. Dalším faktorem úspěchu bylo rozhodování ve straně, které bylo rychlé a pružné směrem odshora dolů, namísto demokratických principů plurality názorů byl zaveden vůdcovský princip s bezpodmínečnou poslušností. Závěrem lze dodat, že Henleinova snaha pohltnout své politické konkurenty logicky snižovala možnost výběru ve spektru německých stran a zvětšovala pravděpodobnost příklonu voličů k neustále sílící jednotné straně.

Diplomant nepovažuje Konrada Henleina za výjimečně schopného politika, spíše oportunistu. Tajemství úspěchu SHF/SdP spočívalo ve správném načasování, vyhodnocení nabízených příležitostí, využití situace, odhadu svých soupeřů. Diplomová práce by měla být přínosem pro výuku základů společenských věd. Autor se proto v tomto kontextu pokusí shrnout nejzásadnější argumenty. V rámci výuky lze rozebrat nebezpečí příliš obecného volebního programu bez profilace, či sliby bez objasnění realizace. U SHF/SdP se to týkalo např.:

1. Agresivně prosazované politické jednoty, která znamenala zánik přirozené názorové plurality a přirozené soutěživosti pohlcených politických stran.
2. Henleinem zavrhané staré politické strany, které podle něj ztrácely tempo a možnost zlepšit situaci v pohraničí. Jenže aktivistické politické strany se vydaly na rozdíl od Henleina těžší cestou vyjednávání, případných ústupků, kompromisu a fungování ve vládní koalici. Naproti tomu Henlein netoužil po zdlouhavých jednáních, chtěl být zástupcem všech sudetských Němců v Československu a zajistit rychlé výsledky. Jeho jednání s československou vládou jsou charakteristická ultimáty, výhrůžkami a politikou předkládání požadavků bez jakéhokoliv kompromisu.
3. Politiky autonomismu realizované nezákonnými metodami např. cíleným vyvoláváním teroru v pohraničí a protistátní činností.
4. Zdánlivě demokratického programového prohlášení, jež může klamat skutečnými úmysly – podpora určitého náboženství či etnika, proti kterému pak stoupenci strany sami bojují (přihlášení ke křesťanskému světonázoru, odmítnutí antisemitismu). Přitom nezáleží ani v zásadě na tom, zda se změnilы hodnoty strany či šlo pouze o kamufláž, aby strana získala co nejvíce členů.

Dalším problémem při zkoumání činnosti politických stran je jejich kontrola. Československé úřady získaly např. řadu důkazů o členstvu, o financování SHF/SdP, o protistátní činnosti, o metodách volební agitace, o nedemokratickém vedení strany, přesto stranu nezakázaly. Problém také ukazuje, nakolik je důležité, aby bylo kontrolováno financování politických stran. Příklady dalších témat vzešlých z této práce mohou být problematika integrace národnostních menšin a důsledky hospodářské krize v československém pohraničí a s ní spojená dlouhodobá strukturální nezaměstnanost, která se nejvíce dotýkala nejpočetnější minority v Československu s plně rozvinutou sociální strukturou.

13 Seznam použitých informačních zdrojů

- BALCAROVÁ, Jitka. „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“: *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity“*. Praha: Karolinum, 2013. 471 s. ISBN 978-80-246-2234-7.
- BARTOŠ, Josef a Miloš TRAPL. *Dějiny Moravy*. V Brně: Muzejní a vlastivědná společnost, 2004. Vlastivěda moravská. 287 s. ISBN 80-7275-044-5.
- BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. 542 s. ISBN 978-80-246-2119-7.
- BENEŠ, Edvard. *Mnichovské dny: paměti*. Praha: Svoboda, 1968. 555 s.
- BENEŠ, Zdeněk. *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002. 304 s. ISBN 80-86010-55-4.
- BERAN, Ladislav Josef a Josef SCHWARZ. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009. 438 s. ISBN 978-80-87377-02-4.
- BIMAN, Stanislav a Jaroslav MALÍŘ. *Kariéra učitele tělocviku*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1983. 373 s.
- BIMAN, Stanislav a Roman CÍLEK. *Partie hnědých pěšáků*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1976. 207 s.
- BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny země Koruny české, díl XIV*. Praha: Paseka, 1999-. 767 s. ISBN 80-7185-425-5.
- BRANDES, Detlef. *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Praha: Argo, 2012. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-0605-3.
- BROKLOVÁ, Eva. *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938*. Praha: Karolinum, 1999. 144s. ISBN 80-7184-760-7.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006. Historie (Academia). 846 s. ISBN 80-200-1440-3.
- CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938, díl II*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 584 s.
- CORNWALL, Mark. *The devil's wall: the nationalist youth mission of Heinz Rutha*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2012. 352 p. ISBN 978-0-674-04616-0.
- DOUDĚRA, Karel. *Jak se rozhoupával zradý zvon*. Praha: Novinář, 1983. 272 s.

- ENGLIŠ, Karel. *Německý socialismus jako program sudetoněmecké strany*. 2. vyd. Praha: Fr. Borový, 1938. 109 s.
- FISCHER, Josef, PERTH, Vincenc a PATZAK, Václav. *Jejich boj: Čemu slouží SdP*. V Praze: Nová Svoboda, 1937. 148 s.
- FOUSTKA, Radim Neumann. *Konrád Henlein: neoficiální historie jeho strany*. Praha: Volná myšlenka, 1937. 133 s.
- HAYNES, Rebecca a Martyn C. RADY. *In the shadow of Hitler: personalities of the right in Central and Eastern Europe*. London: I.B. Tauris, 2010. 332 p. ISBN 978-1-84511-697-2.
- HENLEIN, Konrad a Rudolf JAHN. *Konrad Henlein spricht: Reden zur politischer Volksbewegung der Sudetendeutschen: im Auftrage der Sudetendeutschen Partei*. Karlsbad: K. H. Frank, 1937. 151 s.
- HENLEIN, Konrad, ed. *Sudetendeutschtum im Kampf: ein Bericht von Arbeit und Not*. Karlsbad: K. H. Frank, 1936. 186 s.
- historický = The Czech Historical Review. Praha: Historický ústav AV ČR, 1997, roč. 95, č. 2, s. 387-410. ISSN 0862-6111.
- HOENSCH, Jörg K., ed. a Kováč, Dušan, ed. *Ztroskotání spolužití: Češi, Němci a Slováci v první republice 1918 - 1939*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1993. 266 s. ISBN 80-900706-2-0.
- HOLUB, Ota. *Trumfy komisaře Geisslera*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1988. 238 s.
- HRUŠKA, Emil. *Boj o pohraničí: Sudetoněmecký freikorps v roce 1938*. Praha: Epoque, 2013. 109 s. ISBN 978-80-7425-194-8.
- HRUŠKA, Emil. *Konrad Henlein: život a smrt*. Praha: BMSS-Start, 2010. 214 s. ISBN 978-80-86140-67-4.
- HRUŠKA, Emil. *Pán protektorátu: K. H. Frank známý a neznámý*. Praha: Epoque, 2015. 268 s. ISBN 978-80-7425-239-6.
- HRUŠKA, Emil. *Peripetie sudetoněmeckého principála*. Praha: Futura, 2014. 214 s. ISBN 978-80-86844-96-1.
- HRUŠKA, Emil. *Sudetoněmecké kapitoly*. Praha: BMSS-Start, 2008. 269 s. ISBN 978-80-86140-49-0.
- KARLGREN, Anton. *Henlein - Hitler a československá tragedie*. Překlad Jaroslav FAHOUN. V Praze: Samcovo knihkupectví, 1945. 133 s.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. II. díl., Praha: Libri, 2002. 577 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-031-4.

- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. III. díl., Praha: Libri, 2003. 803 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-119-1.
- KAZIMOUR, Jan. *Hospodářský vývoj Československa*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1980. 160 s.
- KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 2., Kdo po Masarykovi?*. Praha: Panevropa, 1998. 591 s. ISBN 80-86130-02-9.
- KOUTEK, Jaroslav. *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha: Naše vojsko, 1962. 254 s.
- KUČERA, Jaroslav. *Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (Finanční podpora*
- KUČERA, Milan. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1994. 197 s. ISBN 80-901674-7-0.
- KUKLÍK, Jan a NĚMEČEK, Jan. *Od národního státu ke státu národností?: národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Praha: Karolinum, 2013. 450 s.
- KÜPPER, René. *Karl Hermann Frank (1898-1946): politická biografie sudetoněmeckého nacionálního socialisty*. Praha: Argo, 2012. 381 s. ISBN 978-80-257-0521-6.
- KURAL, Václav. *Češi a Němci a mnichovská křižovatka: (stručné čtení)*. Praha: Karolinum, 2002. 197 s. ISBN 80-246-0360-8.
- KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?*. Praha: R, 1993. 272 s. ISBN 80-901431-3-X.
- LOUDA, Vlastimil. *Politika soustavné zrady: Studie o německé politice na území ČSR*. Praha: tiskové oddělení SOPVP, 1948. 73 s.
- LUH, Andreas. *Der Deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik: vom völkischen Vereinbetrieb zur volkspolitischen Bewegung*. München: Oldenbourg, 1988. 475 s. ISBN 3-486-54431-4.
- LUTHER, Tammo. *Volkstumspolitik des Deutschen Reiches: 1933 - 1938: die Auslandsdeutschen im Spannungsfeld zwischen Traditionalisten und Nationalsozialisten*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2004. 217 s. ISBN 3-515-08535-1.
- MACEK, Jaroslav, ed. a kol. *Pátá kolona v severních Čechách: fakta a dokumenty*. Liberec: Kraj. nakl., 1960. 145 s.
- MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005. 1021 s. ISBN 80-7239-178-X.
- MASER, Werner. *Adolf Hitler: tak vedl a řídil*. Praha: Grada, 2014. 396 s. ISBN 978-80-247-4654-8.

- MASTNÝ, Vojtěch, KUBŮ, Eduard, Petr LUŇÁK a Otto NOVÁK, ed. *Vzpomínky diplomata: ze vzpomínek a dokumentů československého vyslance*. Praha: Karolinum, 1997. 271 s. ISBN 80-7184-410-1.
- MOULIS, Miloslav a Dušan TOMÁŠEK. *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003. 443 s. ISBN 80-86328-21-X.
- Německé Říše Sudetoněmecké straně v letech 1935-1938*). Český časopis
- NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987. 235 s.
- PLATÓN. *Ústava*. Překlad František Novotný a Emanuel Peroutka. 3. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2001. 359 s. ISBN 80-7298-024-6.
- RÁKOSNÍK, Jakub. *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938*. V Praze: Karolinum, 2008. 461 s. ISBN 978-80-246-1429-8.
- RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Třebíč: Akcent, 1999. 1 sv. Fakta. 274 s. ISBN 80-7268-054-4.
- RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994. 199 s. ISBN 80-85374-22-6.
- ROBBINS, Keith. *Politicians, diplomacy, and war in modern British history*. Rio Grande, Ohio: Hambleton Press, c1994. 306 p. ISBN 1-85285-111-2.
- SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma, 2002. 205 s. ISBN 80-7205-901-7.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Mezi křížem a národem: politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. 334 s. ISBN 80-7325-085-3
- VIERLING, Birgit. *Kommunikation als Mittel politischer Mobilisierung: die Sudetendeutsche Partei (SdP) auf ihrem Weg zur Einheitsbewegung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1933-1938)*. Marburg: Herder-Institut, 2014. Studien zur Ostmitteleuropaforschung, 27. 592 s. ISBN 978-3-87969-382-5
- WENGER, Tobias. „*Volkstumskampf*“ ohne Ende?: sudetendeutsche Organisationen, 1945-1955. Frankfurt: Lang, 2008. 635 s. ISBN 978-3-631-57104-0.
- WINKLER, Heinrich August. *Der lange Weg nach Westen*. Aufl. München: C. H. Beck, 2002. 2. Bd., 747 s. ISBN 3-406-46002-X.
- ZÁDĚRA, Vladimír. *Politické strany v Národním shromáždění*. Praha: V. Záděra, 1930. 125 s.

ZIMMERMANN, Marco. Die Wahlkampagne der Sudetendeutschen Partei 1935. Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století = Centre: journal for interdisciplinary studies of Central Europe in the 19th and 20th centuries. Praha: Masarykův ústav, 2014, roč. 6, č. 1, 220 s. 94-126. ISSN 1803-9243.

ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci a nacionální socialismus*. In: Studie o sudetoněmecké otázce. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. 231 s. ISBN 80-85864-61-4.

ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor). 577 s. ISBN 80-7203-390-5.

Periodika

Český deník. Plzeň: Závody pro průmysl tiskařský a papírnický, 23. 10. 1934, č. 293. ISSN 1801-2639.

Deutsche Zeitung Bohemia. Prag: Andreas Haase, 29. 4. 1934, Nr. 100. ISSN 1802-6370.

Deutsche Zeitung Bohemia. Prag: Andreas Haase, 23. 10. 1934, Nr. 248. ISSN 1802-6370.

Deutsche Zeitung Bohemia. Prag: Andreas Haase, 2. 11. 1934, Nr. 257. ISSN 1802-6370.

Deutsche Zeitung Bohemia. Prag: Andreas Haase, 11. 12. 1934, Nr. 289. ISSN 1802-6370.

Deutsche Zeitung Bohemia. Prag: Andreas Haase, 7. 5. 1935, Nr. 106. ISSN 1802-6370.

Deutsche Zeitung Bohemia. Prag: Andreas Haase, 21. 5. 1935, Nr. 118. ISSN 1802-6370.

Deutsche Zeitung Bohemia. Prag: Andreas Haase, 23. 3. 1938, Nr. 69. ISSN 1802-6370.

Deutsche Zeitung Bohemia. Prag: Andreas Haase, 17. 9. 1938, Nr. 219. ISSN 1802-6370.

Gablonzler Tagblatt. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 14. 3. 1933, Nr. 73. ISSN 1802-6370.

Gablonzler Tagblatt. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 1. 10. 1933, Nr. 269. ISSN 2336-8861.

Gablonzler Tagblatt. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 8. 10. 1933, Nr. 277. ISSN 2336-8861.

Gablonzler Tagblatt. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 22. 10. 1934, Nr. 291. ISSN 2336-8861.

Gablonzler Tagblatt. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 14. 3. 1938, Nr. 72. ISSN 2336-8861.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 3. 10. 1933, č. 495. ISSN 1802-6265.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 6. 10. 1933, č. 501. ISSN 1802-6265.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 2. 11. 1933, č. 548. ISSN 1802-6265.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 11. 10. 1933, č. 510. ISSN 1802-6265.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 22. 10. 1934, č. 531. ISSN 1802-6265.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 24. 12. 1934, č. 646. ISSN 1802-6265.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 3. 3. 1935, č. 113. ISSN 1802-6265.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 17. 3. 1938, č. 137. ISSN 1802-6265.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 5. 10. 1933, č. 194. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 10. 10. 1933, č. 278. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 30. 3. 1934, č. 88. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 21. 5. 1935, č. 140. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 10. 2. 1938, č. 40. ISSN 1214-1240.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 27. 7. 1933, č. 203. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 1. 10. 1933, č. 269. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 7. 2. 1935, č. 38. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 6. 5. 1935, č. 125. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 10. 5. 1935, č. 129. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 3. 9. 1935, č. 242. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 17. 10. 1937, č. 285. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 3. 11. 1937, č. 301. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 25. 4. 1938, č. 113. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 14. 9. 1938, č. 253. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 15. 9. 1938, č. 254. ISSN 1805-2444.

Národní politika. V Praze: V. Nedoma, 16. 9. 1938, č. 255. ISSN 1805-2444.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 1. 10. 1933, Nr. 230. ISSN 1214-6587.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 7. 10. 1933, Nr. 235. ISSN 1214-6587.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 1. 12. 1934, Nr. 282. ISSN 1214-6587.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 10. 12. 1934, Nr. 290. ISSN 1214-6587.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 20. 5. 1935, Nr. 118. ISSN 1214-6587.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 21. 5. 1935, Nr. 118. ISSN 1214-6587.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 28. 4. 1937, Nr. 100. ISSN 1214-6587.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 2. 12. 1937, Nr. 283. ISSN 1214-6587.

Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 23. 3. 1938, Nr. 69. ISSN 1214-6587.

Elektronické zdroje

HORÁKOVÁ, Monika. Obilný monopol v ČSR. In: Ovlivňování sféry soukromého práva právem veřejným v minulosti. Dny práva 2011. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 83-90.

ISBN 978-80-210-5910-8. Dostupné z:

https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/historie.pdf

KASPER, Tomáš. *Sudetoněmecké hnutí mládeže a národně politická výchova v letech 1918-1933*. Pedagogika. 2005, roč. 55, s. 204-216. ISSN 0031-3815. Dostupné z:

http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=1716&edmc=1716

NOVOTNÁ, Marie. Legenda o atentátu na Henleina. In: Český svaz bojovníků za svobodu [online]. Praha, 2005 [cit. 2017-07-01]. Dostupné z: [http://www.zasvobodu.cz/news/legenda-](http://www.zasvobodu.cz/news/legenda-o-atentatu-na-henleina/)

[o-atentatu-na-henleina/](http://www.zasvobodu.cz/news/legenda-o-atentatu-na-henleina/)

OKURKA, Tomáš, ed. Zapomenutí hrdinové: němečtí odpůrci nacismu v českých zemích = Vergessene Helden: deutsche NS-Gegner in den böhmischen Ländern. Ústí nad Labem: Muzeum města Ústí nad Labem, 2008. 95 s. ISBN 978-80-86475-18-9. Dostupné z:

http://www.collegiumbohemicum.cz/clanky_soubory/publikace/zapomenuti_hrdinove.pdf

Sbírka zákonů a nařízení státu československého: Zákon ze dne 11. dubna 1935. *Ftp.aspi.cz* [online]. Praha: Státní tiskárna, 1935 [cit. 2017-04-03]. Dostupné z:

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1935/023-1935.pdf>

SMELSER, Ronald M. At the Limits of a Mass Movement: The Case of the Sudeten German Party, 1933-1938. Bohemia: Jahrbuch des Collegium Carolinum. München: R. Lerche, 1967, Bd. 17, Nr. 1, s. 240-266. ISSN 0523-8587. Dostupné z: [https://www.bohemia-](https://www.bohemia-online.de/index.php/bohemia/issue/view/50)

[online.de/index.php/bohemia/issue/view/50](https://www.bohemia-online.de/index.php/bohemia/issue/view/50)

Získané hlasy podle volebních krajů, zemí a politických stran v roce 1935. In: *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2006 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr217.xls>

Získané hlasy podle volebních krajů, zemí a politických stran v roce 1935: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny. In: *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935* [online]. Praha:

Získané hlasy podle volebních krajů, zemí a politických stran v roce 1935: Výsledky voleb do Senátu. In: *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935* [online]. Praha: Český

statistický úřad, 2006 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z:
<https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr17.xls>

Získané platné hlasy podle politických stran. In: *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2006 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z:
https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_1.xls

14 Seznam příloh

Příloha 1: Národní politika ke vzniku SHF (článek zkrácen a graficky upraven).

Svaz německých turnérů má převzít vedení všeho němectva našeho.

Dnes musí zajímati nejvíce, že německý svaz turnérů, který byl vyličován Němci vždy jako nepolitická korporace, má převzít politické vedení německého tábora v Československu a státi se u nás centrálou hitlerismu. Jeho odznak je stejně téměř hakenkraclerský (ze známých čtyř „F“: frisch, fromm, fröhlich, frei), sestavený hákovitý kříž. A „sudetskóněmecký Hitler“ je už také nalezen, a to v osobě ašského náčelníka turnérů Konrada Henleina (Hähnleina). Měl se státi vůdcem pobíbené zatím jednotné německé „Volksfront“ a je navržen také za předsedu sudetskóněmeckého Volksratu...

Jak vidět, vše to v německém táboře povážlivě. Jde také o bytí starých mateřských stran, jako vládní strany německoagrární, od níž se její mládež odvrací, prohlašujíc vedení svazu něm. zemědělců za přestárle.

Kam ostatně politika německoagrární mládeže vede, jak je lehkomyšlnou, o tom svědčí zpráva žateckého „Anzeigeru“, že v průvodu četníků byl k okresnímu soudu v pátek předveden pohlavár svazu „Landjugend“ a správce západočeské německé selské školy vysoké dr. Robert Hetz a že v jeho bytě vykonána domovní prohlídka. Týž osud potkal také říšského jednatele svazu „Landjugend“, zmíněného již pana Summra...
—ois.

Zdroj: Svaz německých turnérů má převzít vedení všeho němectva našeho. *Národní politika*.

V Praze: V. Nedoma, 1. 10. 1933, č. 269, s. 1-2.

Příloha 2: Gablonzer Tagblatt otiskl (jako většina německých deníků) doslovnou Henleinovu výzvu sudetským Němcům ke vzniku SHF.

An alle Sudetendeutschen!

Die Bestrebungen, in der gegenwärtigen furchtbaren Notzeit die bestehenden sudetendeutschen Parteien zu einer großen, geschlossenen, politischen Einheit zusammenzuschließen, sind gescheitert.

Unser Volk ist um eine Hoffnung ärmer.

Schuld tragen jene, denen parteiegoistische und materielle Vorteile wichtiger sind, als die Not des Volkes.

Das Volk hat dieses engberzige Parteiwesen satt.

Das Volk will auch nicht mehr den Parteien- und Völkerhaß, sondern sehnt sich nach einem gerechten Aufbau der Volksgemeinschaft durch Ueberwindung des Partei- und Klassenkampfes und nach einem friedlichen Zusammenleben der Völker in diesem Staate.

Ich rufe daher über alle Parteien und Stände hinweg zur Sammlung des gesamten Sudetendeutschtums auf und stelle mich an die Spitze dieser Bewegung.

Dieser Entschluß entspringt nicht persönlichem Ehrgeiz sondern nur der Liebe zu Volk und Heimat.

Die „Sudetendeutsche Heimatfront“ erstrebt die Zusammenfassung aller Deutschen in diesem Staate, die bewußt auf dem Boden der Volksgemeinschaft und der christlichen Weltanschauung stehen. Sie bekennt sich zur deutschen Kultur- und Siedlungsgemeinschaft und erblickt ihre Hauptaufgabe in der Sicherung und dem Ausbaue unseres Volksbestandes: unseres Heimatbodens, unserer kulturellen Einrichtungen, unserer Wirtschaft und unseres Arbeitsplatzes. Sie fordert eine gerechte Lösung der sozialen und wirtschaftlichen Fragen aller Stände. Im besonderen erblickt sie in der sozialen und wirtschaftlichen Sicherung des Arbeiters eine der wichtigsten Voraussetzungen für die Erhaltung unserer Volkskraft.

Die „Sudetendeutsche Heimatfront“ wird auf dem Boden, auf den uns das Schicksal gestellt hat, unter Anerkennung des Staates, bei Einsatz aller gesetzlich zulässigen Mittel an der Erreichung dieser Ziele arbeiten. Sie bekennt sich zu den demokratischen Grundforderungen, vor allem der Gleichberechtigung der Kulturvölker und erblickt in dem friedlichen Ausbaue dieser Grundlagen — unter voller Achtung der Volkspersönlichkeiten — die sicherste Gewähr für eine gedeihliche Entwicklung der Völker und Staaten des mitteleuropäischen Raumes.

Die „Sudetendeutsche Heimatfront“ wird auf ständischer Grundlage aufgebaut, um die reiflose Erfassung aller Volksgenossen zu ermöglichen und dadurch jedem die volle Entfaltung aller seiner geistigen und wirtschaftlichen Kräfte sowohl innerhalb seines Standes, als auch des Volksganzen zu gewährleisten.

In der einheitlichen Vertretung aller politischen, kulturellen, sozialen und wirtschaftlichen Belange entscheidet nur das Wohl des gesamten Volkes.

Arbeiter, Bürger und Bauern!
Schließt die Reihen! Alle Arbeit gilt unserer Heimat!

Konrad Henlein e. h.

Zustimmungs- und Beitrittserklärungen sind zu richten an die Hauptstelle der „Sudetendeutschen Heimatfront“ in Eger, Marktplatz 32.

Zdroj: An alle Sudetendeutschen. *Gablonzer Tagblatt*. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 1. 10. 1933, Nr. 269, s. 1.

Zdroj: Nezdařený manévr s dobrovolným rozpuštěním hakenkrajclerské strany. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 5. 10. 1933, č. 194, s. 1.

Příloha 4: Lidové noviny informují o prvních kontaktech Henleina s ministrem Spínou.

Henlein u ministra Spiny
d. Praha 10. října

Konrad Henlein, který dosud vedl akci své Heimatsfronty samostatně a jednal zatím pouze s politiky německé radikální pravice, snaží se v poslední době splnit úmysl, který před nedávnem obléhl a počíná osobně informovat o svých plánech také politické vůdce, kteří se k jeho frontě postavili s rezervou. Dnes požádal o návštěvu ministra dra Spiny, jehož informoval o své situaci. Tato rozmluva je pokládána v německém táboře za velmi důležitou, jednak proto, že první návštěva byla vykonána právě u vůdce vládní strany a za druhé vzhledem k prohlášení německé agrární strany, která ohlásila podobné cíle, s nimiž později přišel Henlein. Henlein jednal také dnes s předsedou německých živnostníků, poslancem Stenzlem, který před prohlášením německých agrárníků mluvil pro Heimatsfrontu způsobem srdečným do jisté míry i zavazujícím.

Zdroj: *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 11. 10. 1933, č. 510, s. 2.

Henleins Leipae Manifestation

„Das Sudetendeutschtum bietet offen und ehrlich die Hand zum Frieden . . . wer sie ausschlägt, muß die Verantwortung übernehmen“

„Staatsrechtliche Erklärung“

Leipa, 22. Oktober. Gestern fand die angekündigte Kundgebung der Sudetendeutschen Heimatsfront statt, bei der Herr Henlein sein staats- und nationalpolitisches Programm verkündete. Bereits in den Mittagsstunden waren die Straßen der Stadt von einer auf- und abwogenden Menschenmenge erfüllt, die sich gegen 1 Uhr in losen Gruppen auf den Aufstellungsplatz begab, wo sie nach Wahlreifen geordnet zum Aufmarsch antrat. Gegen zwei Uhr setzte sich die auf mehr als 20.000 Menschen geschätzte Menge, die zum geringeren Teil aus Leipaeern, zum größten Teil aus auswärtigen Gästen bestand, die in mehreren Sonderzügen und in zahlreichen Autobussen aus ganz Böhmen, Mähren und Schlesien gekommen waren, in Bewegung. Ueber eine Stunde lang dauerte der Aufmarsch zum Versammlungsplatz bei der Vogelstange.

Dort war eine große Tribüne errichtet, über der an der etwa dreißig Meter hohen Vogelstange eine riesige Staatsflagge wehte, während eine größere Anzahl kleinerer blau-weißer Fahnen, einzelne auch mit den Initialen SHF, um die Tribüne gruppiert waren. Vor der Tribüne war eine Doppelreihe von Ordnern aufgestellt, während die Ehrengäste und die Vertreter der Presse rechts von der Tribüne versammelt waren. In dem Augenblick, wo die letzten Versammlungsteilnehmer den Platz betraten, langte auch in mehreren Kraftwagen Konrad Henlein mit seinen Begleitern ein. Er betrat mit ihnen die Rednerbühne und wurde von der Versammlung mit lebhaften Heilrufen, Lächeln und Glückwünschen begrüßt.

Die Ansprache wurde von dem Kreisleiter Herrn Franz Mah eröffnet, der zunächst Herrn Rudolf Sandner das Wort erteilte; dieser erklärte u. a., die SHF fordere laut und

leidenschaftlich, daß die besten Kräfte der Bevölkerung der Beseitigung der Arbeitslosigkeit und des Elends zugewendet, statt, wie bisher, in selbstmörderischem Hass gegen einander verschwendet würden. Aber auch für die Sudetendeutschen gebe es eine Grenze des Erträg-

lichen; wenn man uns aus unverständlichem Haß die Ueberzeugung aufrängen wolle, daß es einen loyalen Weg für das völkische Sudetendeutschtum nicht gebe, dann würde die Verantwortung für die sich zwangsläufig aus einer solchen Einstellung ergebenden

Henlein während seiner Leipae Rede

nicht von tschechischer Seite als Verständigungsbasis ausgenommen werden würden. Seine Ablehnung jedes Revisionismus und seine Abfolge an alle Entwicklungen und Pläne von auswärts sind eindeutig. Es dürften daher die innerpolitischen Postulate auf mehr Widerstand stoßen als die außenpolitischen, nicht weil sie moralisch nicht begründet wären, sondern weil sie derzeit ganz der vorherrschenden Stimmung im tschechischen Lager entgegenstehen. Die tschechische Politik hat sich unter dem falschen Motto der Staatsfeindschaft aller Sudetendeutschen eine besondere Moral zurechtgelegt, die ihr jede Enteignung ideeller und materieller Güter der Deutschen be-

rechtigt erscheinen läßt. Die Aufgabe, die die Sudetendeutsche Heimatsfront vor sich sieht, ist daher gigantisch, denn sie setzt die Umstellung der Gesinnung eines ganzen, mit allen Mitteln der Macht ausgestatteten Volkes voraus. Die Größe einer Aufgabe war aber niemals ihre größte Belastung, sondern immer ihr stärkster Impuls. Es gab bei uns schon oft einen solchen Anhub — darin irrt Sandner —, aber leicht wird bei uns Programm zu einer seelenlosen Religion oder zu einem unverföhnlichen Entweder-Oder. Auch da- vor muß sich Henlein hüten, wenn er sein Programm erfüllen will.

G. P.

Zdroj: Henleins Leipae manifestation. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 23. 10. 1934, Nr. 248, s. 1.

Heimatfronta a Volkshilfe

vá - Teplice-Šanov 2. března

V poslední chvíli obdržela místní skupina Heimatfronty v Teplicích-Šanově od ministerstva vnitra povolení, aby mohli její členové konat v neděli 3. března pouliční sbírky ve prospěch Sudetendeutsche Volkshilfe. Proto byli vyzváni zvláštními oběžníky všichni členové místní skupiny, aby se činně zúčastnili této sbírky, která bude největší, jaká kdy ve prospěch Sudetendeutsche Volkshilfe byla uspořádána. Tato sociální akce, určená původně pro všechny strádající sudetské Němce bez politických rozdílů, pomáhá politické agitaci pro Heimatfrontu. Z 85.000 Kč sebraných v Teplicích, bylo 15.000 Kč odvedeno přímo ústředí Heimatfronty v Chebu a 20.000 Kč německé sociální ústředně v Praze, kdežto ostatní místním tělocvičným, střeleckým a kulturním německým spolkům, vesměs těsně souvislým a spřáteleným s Heimatfrontou. Jak Heimatfronta s těmito penězi zachází, je zjevně z nesčetných případů získávání nového členstva. Lidem z chudých vrstev, kteří požádají o podporu, je slíbena s podmínkou, že se stanou členy Heimatfronty a s podporou od 20 do 60 Kč obdrží zároveň členskou přihlášku. Tím si lze vysvětliti hromadný přírůstek členstva Henleinova hnutí. Uvážíme-li, že až dosud získala sudetskóněmecká Volkshilfe pouličními sbírkami a soukromými dary na 2 miliony Kč, lze z toho vyvoditi i výši příspěvku, odváděného Heimatfrontě. Zároveň je hodno pozoru, že vysloveně marxistické spolky či jednotlivci od Sudetendeutsche Volkshilfe neobdrželi dosud nic, nebo jen ojedinelé dary formální.

Zdroj: *Lidové noviny*. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany, 3. 3. 1935, č. 113, s. 2.

Sjezd evropských menšin v Ženevě.

Projevy našich Němců a Maďarů.

Na sjezdu evropských menšin, který byl včera zahájen v Ženevě, promluvil m. j. i zástupce sudetoněmecké strany čl. inž. Rutha a prohlásil, že „sudetiští Němci používají této příležitosti, aby před mezinárodní veřejností zdůraznili, že stojí na půdě československého státu a že uznávají republikánsko-demokratické zřízení Československa. Jsou ochotni pracovati kladně na budování československého státu, aby zajistili mírový a klidný vývoj, kterého si přejí upřímně v zájmu míru.“ Inž. Rutha se také zmínil o tom, že pokusy Němců v Československu o dosažení rovnoprávnosti byly často mařeny šovinismem.

Zástupce maďarské menšiny v Československu se připojil k projevu loyality člena Heimatfronty k československému státu a učinil pak delší projev o situaci menšin v Evropě.

Sjezdu se zúčastní devět národnostních skupin. Němce z Československa vesměs zastupují členové Heimatfronty, a to: inž. Rutha, red. dr. Brandt, pol. Kundte a posl. dr. Frank.

Zdroj: Sjezd evropských menšin v Ženevě. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 3. 9. 1935, č. 242, s. 3.

„Als deutsche Volksgruppe nehmen wir die Ereignisse in Oesterreich mit Freude zur Kenntnis“

Abg. Rudolf Sandner vor 10.000 Reichenbergern.

Reichenberg, 13. März.

Vor mehr als 10.000 Mitgliedern des SdP.-Bezirks Reichenberg nahm heute Sonntag morgens in der großen, weitaus überfüllten Messehalle u. a. Abg. Rudolf Sandner Stellung zu den großen Ereignissen der letzten Tage in Oesterreich. Seine Ausführungen fanden unbeschreiblich begeisterte Zustimmung.

Schon eingangs seiner Rede zitierte Rudolf Sandner eine im samstägigen „Pravda“, dem Organ der tschechischen Sozialdemokraten erschienene Notiz, in der unter Bezugnahme auf die österreichischen Ereignisse erklärt wird, daß alle unverlässlichen Elemente des Staates, vor allem aber die Henleinleute schärfstens beobachtet werden müssen. Darnach, wie sie sich verhalten, würden sie beurteilt werden, und niemand werde sie retten können. Sie mögen sich dessen bewußt sein, daß ihr Verhalten in den gegenwärtigen Tagen das tschechische Verhältnis zu ihnen auf Jahrzehnte, vielleicht Jahrhunderte hinaus bestimmen würde.

Rudolf Sandner erklärte hiezu: Angesichts dieser politisch unklugen Bemerkung eines tschechischen Blattes nehme ich nicht Anstand, für die Sudetendeutsche Partei und im Namen deren Führungsrates offen und eindeutig zu den Ereignissen in Oesterreich Stellung zu nehmen. Ich erkläre hiezu folgendes:

„Als deutsche Volksgruppe der Tschechoslowakischen Republik nehmen wir die Ereignisse in Oesterreich mit Freude zur Kenntnis, nicht nur weil sie einen jahrelangen Gegensatz zwischen zwei deutschen Staaten endgültig beseitigen, sondern vor allem darum, weil sie in einem entscheidenden Augenblick dort Klarheit schaffen, wo der bisherige Zustand manch einen europäischen Staatsmann zu der gefährlichen Illusion verleitet hat, sechs Millionen Alpendeutsche könnten eines Tages politisch gegen das Deutsche Reich ausgespielt werden.“

Das Ende eines Staatsmannes, dessen Herrschaft diese Illusion hervorrief, muß vor allem von uns Su-

detendeutschen begrüßt werden, weil gerade wir ein Interesse daran haben müssen, daß in Mitteleuropa nicht eine Politik der Illusionen, sondern eine solche der politischen Realitäten gemacht wird.

Für unseren innerpolitischen Kampf messen wir den Ereignissen in Oesterreich die Bedeutung einer Lehre zu, deren Eindringlichkeit sich vor allem das tschechische Volk nicht entziehen sollte. Oesterreich hat bewiesen, daß man die Kräfte einer echten Volksbewegung weder durch Verbote noch durch Verfolgungen zerschlagen kann, und daß eine Politik der Ignoranz gegenüber einer echten Volksbewegung letzten Endes nur dem zum Verhängnis wird, der ihr Vorhandensein leugnet oder nicht zur Kenntnis nehmen will.

„Eine Politik, die sich allein auf den Einsatz der staatlichen Machtmittel verläßt und glaubt, mit ihnen über die Dynamik der Entwicklung Herr werden zu können, muß — und das hat der Sturz Schuschnigg's bewiesen — über kurz oder lang scheitern. Mit Illusionen wird man auf die Dauer nur sich selbst und andere täuschen.“

Wir haben Verständnis dafür, daß die Regierung in Prag sich bemüht, den Vorgängen in Oesterreich mit Ruhe und Fassung gegenüber zu treten. Die Versuche der Linkspresse und jener Kreise, die noch vor wenigen Jahren am Kurfürstendam in Berlin residierten, das tschechische Volk in eine Panikstimmung hineinzubringen, halten wir für gefährlich.

Jedenfalls werden wir Sudetendeutsche als Element der Ordnung, das wir immer waren und sein werden, jene Ruhe bewahren, die notwendig ist. Wir sind uns der Verantwortung bewußt, die wir zu tragen haben und sind entschlossen, diese Verantwortung zu tragen.“

Zdroj: Als deutsche Volksgruppe nehmen wir die Ereignisse in Österreich mit Freude zur Kenntnis. *Gablonzer Tagblatt*. Gablonz a. N.: Emil Böhme, 14. 3. 1938, Nr. 72, s. 1.

Henlein: stärkste Staatspartei

Prag, 20. Mai. Heute Abend wurden die Vertreter der Tagespresse in die Presseabteilung des Ministerspräsidenten geladen, wo — nachdem zum allgemeinen Bestreben sechs Stunden lang alle Wahlmeldungen ausgeblieben waren — Direktor Dr. Smoranc die bisher bekannten Wahlergebnisse und die Aufteilung der Mandate in den drei Skrutinien bekanntgab. Er hob hervor, daß die Listen noch eine Korrektur erfahren können. Die Ergebnisse für die Senatswahlen stehen noch nicht fest. Sodas aber kann gesagt werden, daß der Bund der Landwirte und die Faschistenpartei im Senat nicht vertreten sein werden, weil sie die erforderliche Grundzahl für den Senat nicht erreicht haben. Bemerkenswert ist, daß viele Parteien einen Stimmenzuwachs gegen die letzten Parlamentswahlen aufzuweisen haben, trotzdem aber weniger Mandate zugewiesen erhalten. Das erklärt sich daraus, daß die Zahl der Abgeordneten mit 300 begrenzt ist und die Wahlzahl infolge des Zuwachses an Wählern in den abgetanen fünf Jahren gestiegen ist. Ferner ergibt sich, daß eine Partei, die weniger Stimmen erreicht hat, als eine andere, mehr Mandate hat als diese. Das ist beispielsweise der Fall, wenn man die tschechische Agrarier mit der Henleinpartei vergleicht, wo die Agrarier 45 und Henlein nur 44 Mandate erhält, obwohl er an 100.000 Stimmen mehr hat als die Agrarier. Die Erklärung liegt einmal in der verschiedenen Wahlzahl in den einzelnen Wahlkreisen — in den Randgebieten erfordert jedes Mandat eine größere Wahlzahl als im Innern des Landes — ferner in den Bestimmungen über das dritte Skrutinium, da die Rissen der Parteien, die ohne Mandat geblieben sind, wie beispielsweise die Schuldenpartei, den siegreichen Parteien unter Berücksichtigung ihrer Nationalität zugeschlagen werden.

Innerhalb der tschechischen Parteien sind die Verschiebungen nicht bedeutend. Den größten Gewinn erzielten die Faschisten, die bei der letzten Wahl nicht kandidierten und diesmal sechs Mandate gewannen. Ihnen folgten die tschechischen Gewerbetreibenden, die ihren Mandatsbesitz von 12 auf 17 erhöhen konnten. Nach Henlein konnte dadurch, daß die Polen und die Kurthol-Partei seine Liste wählten, drei Mandate gewinnen. An der Spitze der Verlustträger stehen die tschechischen Nationalsozialisten, die vier Mandate verloren. Ihnen folgten die Volksparteier mit einem Verlust von drei und die Agrarier,

die Sozialdemokraten und die Nationale Vereinigung mit einem Verlust von je einem Mandat. Auf deutscher Seite sind die schwersten Verlustträger die Sozialdemokraten, die von 21 auf 11 Mandate zurückliefen. Die Christlich-Sozialen verlieren acht Mandate, doch ist zu berücksichtigen, daß sie bei den letzten Wahlen gemeinsam mit der Gewerdepartei kandidierten. Der Verlust beim Bund der Landwirte ist zum Teil auch dadurch zu erklären, daß die DNVP diesmal nicht seine Liste gewählt hat. Das Ergebnis ist, daß die tschechischen und slowakischen Parteien 195, die deutschen 66, die Ungarn 9 und die internationalen Kommunisten 30 Mandate besetzt haben.

Mit Henlein wird verhandelt

Andeutungen des „Benzob“
Der heutige „Benzob“ kommentiert das Telegramm Henleins an den Präsidenten der Republik mit den folgenden Sätzen: Eine radikale Gruppe von Deutschen hat es beanstandet, daß die Verfassung der Republik in der revolutionären Nationalversammlung gemacht wurde, an der sie nicht teilnahmen. Henlein deutet an, daß er von der Verfassung ausgeht. Er wird die Möglichkeit haben, zu zeigen, ob seine Bereitschaft zur Mitarbeit aufrichtig ist und wie er sich sie vorstellt.

Die Verteilung der Mandate

Name der Partei	1935		1929	
	Stimmen	Mandate	Stimmen	Mandate
Tschechische Agrarier	1.176.517	45	1.105.498	46
Tschechische Sozialdemokraten	1.034.804	38	963.462	39
Tschechische Nationalsozialisten	765.931	28	767.328	32
Kommunisten	849.485	30	753.290	30
Tschechische Volkspartei	615.651	22	629.940	23
Deutsche Sozialdemokraten	299.925	11	506.761	21
Hlinka-Partei	564.267	22	425.051	19
Bund der Landwirte	142.348	5	396.454	12
Deutsche Christlichsoziale Volkspartei	162.797	6	348.066	14
Tschechische Gewerdepartei	448.004	17	291.209	12
Zudendeutscher Wahlklub, Christlichsoziale Landespartei und ungarische Parteien	201.828	9	257.372	9
Zudendeutsche Partei (Henlein)	1.249.497	44	—	—
Faschisten-Gemeinde	167.440	6	—	—
Nationale Vereinigung der Beamten u. Angestellten (Najemník)	10.212	—	—	—
Wirtschaftspartei der Schuldner	5.961	—	—	—
Nationale Vereinigung (Kramář)	456.358	17	430.397	18
Summe	8.141.265	300	6.468.158	300

Zdroj: Henlein: stärkste Staatspartei. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 21. 5. 1935, Nr. 118, s. 1.

Konrad Henlein an Präsident Masaryk.

Der Präsident der Republik erhielt heute vom Vorsitzenden der Sudetendeutschen Partei, Konrad Henlein, folgendes Telegramm:

Herr Präsident! Der gestrige Wahltag hat der Sudetendeutschen Partei einen Wahlerfolg beschieden, wie er in der jungen Geschichte des öffentlichen Lebens unseres Staates einzig dasteht. Wenn mich überhaupt ein Gefühl des Stolzes und der Freude erfüllen darf, dann nur deshalb, weil dieses Ergebnis lediglich die Antwort der Wählerschaft auf den Appell zur Verantwortung darstellt.

In dieser Stunde, Herr Präsident, drängt es mich, Ihnen als dem Präsidenten des Staates und dem Bürger der verfassungsmäßigen Grundlagen unsere Gefühle der Hochachtung und Ehrerbietung zum Ausdruck zu bringen. Seien Sie überzeugt, daß ich selbst das Ergebnis des gestrigen Tages nur als Aufgabe empfinde, deren Lösung entgegen allen Unterstellungen von parteigegenerischer Seite von mir und meinen Mitarbeitern nur auf dem Boden der Verfassung unseres Staates angejtrebt wird. Mich beherrscht jetzt nur ein Gedanke: der historischen Verantwortung, die mir und meinen Mitarbeitern vom Schicksal auferlegt worden ist, gerecht zu werden.

Möge diese Wahlentscheidung auch von jenen, die nach Verfassung und Geschichte als unsere Partner in der Verantwortung stehen, als erste Voraussetzung für die Sicherung eines harmonischen Zusammenlebens der Völker unseres Staates im Geiste der gegenseitigen Achtung, des Friedens und der menschlichen Wohlfahrt empfunden und praktisch gewertet werden.

Genehmigen Sie, Herr Präsident, den Ausdruck meiner besondern Verehrung und Ergebenheit.

Gg. Konrad Henlein
als Vorsitzender
der Sudetendeutschen Partei.

Henlein an den Ministerpräsidenten.

Herr Minister!

Am Tage nach dem Wahlscheide drängt es mich, Ihnen, Herr Minister, meinen besonderen Dank und meine besondere Hochachtung zum Ausdruck zu bringen. Sie haben, Herr Minister, trotz aller Unterstellungen und Versuche verfassungswidriger Einflußnahme derer, die wohl im Namen der Demokratie zu agieren, die Grundsätze der Demokratie aber noch den jeweils vorhandenen eigensüchtigen Interessen gelten zu lassen geneigt sind, auch in den entscheidenden Stunden der letzten Wochen und Monate unbedarbt und unbeeinträchtigt sich als erfolgreicher Hüter der Verfassung und der daraus für die Bürger erfließenden Rechte erwiesen. Dafür gebührt Ihnen die Hochachtung aller derer, die wirklich guten Willens sind und die Politik als verantwortliches Handeln im Dienste des Staates, ihres Volkes und der demokratischen Gesellschaft, im Dienste der Wohlfahrt und des Friedens erblicken. Mich als Vorsitzenden der Sudetendeutschen Partei erfüllt die Tatsache mit Stolz, daß selbst bei den ernstesten Zwischenfällen dieses Wahlkampfes die Angehörigen meiner Partei ein Maß von Disziplin und Haltung bewiesen haben, das mir die Überzeugung gibt, daß auf Seiten meiner Anhängerschaft auch die persönlichen Voraussetzungen gegeben sind, um die in meiner Rede von Böhmen-Weipa vom 21. Oktober 1934 umrissenen nationalen und staatspolitischen Ziele zu verwirklichen.

Mit ausgezeichneter Hochachtung
Ihr ergebener Konrad Henlein.

Zdroj: Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 21. 5. 1935, Nr. 118, s. 2.

Kaspers Forderungen an Henlein.

Die Spannungen in der EdP.

Prag, 1. Dezember.

Die letzten Vorfälle innerhalb der EdP. haben bisher noch keine Klärung gefunden. Sie scheinen vielmehr dadurch schwierig geworden, daß Rudolf Kasper dem Vorsitzenden der EdP., Konrad Henlein, Forderungen unterbreitet hat, auf deren Erfüllung er — unabhängig vom Ausgange des gegen ihn und den Abgeordneten Knorre eingeleiteten Disziplinarverfahrens, besteht. Wir erhalten hierzu folgende Darstellung:

Rudolf Kasper verlangt vorerst die baldige Erledigung des im Herbst dieses Jahres gegen den Abgeordneten Rudolf Sandner eingeleiteten Ehrenverfahrens und die konsequente Durchführung des zu fällenden Schiedspruches. Weiters fordert er ein Disziplinarverfahren gegen jene Parteifunktionäre, gegen die er zahlreiche sachliche und persönliche Beschwerden vorgebracht hat. Kasper beharrt auch darauf, daß das gleiche Verfahren gegen die verantwortlichen Personen der Parteiführung eingeleitet werde, die für die Spannungen und Differenzen innerhalb der EdP. verantwortlich sind. Schließlich verlangt er auch die Einleitung eines Verfahrens gegen jene Personen, die Heinz Rutha verherrlicht und andere des „Aufmordes“ an diesem bezichtigt haben. Kasper soll entschlossen sein, alle jene Fragen unabhängig vom Ausgange des Disziplinarverfahrens einer Vereinigung zuzuführen, die ihn betrogen haben, sich von seinem Mute beurlauben zu lassen.

Zdroj: Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 2. 12. 1937, Nr. 283, s. 3.

Polizei-Bericht über den Fall Rutha

Strafanzeige gegen zwölf Volljährige und zwei Jugendliche Reichenberger Untersuchung im wesentlichen abgeschlossen

Reichenberg, 16. Oktober. Die Reichenberger Polizeidirektion gibt folgenden amtlichen Bericht aus: Anfang Oktober 1937 hielt die Polizeidirektion in Reichenberg einige junge Männer wegen des begründeten Verdachts an, daß sie sich des Verbrechens nach § 129 b) Strafgesetzbuch schuldig gemacht haben. Da durch die durchgeführte Untersuchung erwiesen wurde, daß dieser Verdacht begründet ist, wurden am 4. Oktober 1937 verhaftet: Werner Weiß, 20jähriger Bankbeamter aus Franzendorf bei Reichenberg, und Adolf Wagner, 24jähriger Tegelschmied aus Johannesthal bei Reichenberg. Am 6. Oktober wurden weiter verhaftet: Leo Wagner, 20jähriger Hörer der Medizin aus Reichenberg, und Wilhelm Hofmann, 21jähriger Chemiker aus Freitwaldau. Am gleichen Tage wurde wegen desselben Delikts ein Jugendlicher vorgeführt, dessen Name nicht angeführt werden darf, am gleichen Tage wurde weiter Heinrich Rutha, 40jähriger Möbel-fabrikbesitzer, wohnhaft in Ruzersdorf, verhaftet.

Am 7. Oktober 1937 wurden verhaftet: Dr. Walter Rohn, 26jähriger Zeitungsherausgeber aus Reichenberg, und Friedrich Gallner, 18jähriger Studierender aus Komotau. Außerdem wurde wegen des gleichen Delikts ein weiterer Jugendlicher angehalten, dessen Name nicht mitgeteilt werden darf. Am 8. Oktober l. J. wurde verhaftet: Kurt Gansel, 27jähriger Tischlergehilfe aus Milbenau, am 9. Oktober Wolfgang Heinz, 23jähriger Rechtsabsolvent aus Freudenthal, am 10. Oktober l. J. Kurt Franzke, 19jähriger Hörer der Rechte aus Freudenthal, am 11. Oktober Anton Funt, 21jähriger Hörer der Philosophie aus Karlsbad, und am 14. Oktober Franz Helmut Becker, 18jähriger Studierender aus Prag.

Außer den angeführten zwei Jugendlichen, gegen die die Untersuchung auf freiem Fuß geführt wird, wurden sämtliche Genannten nach und nach in die Haft des Kreisgerichts in Böh.-Leipa eingeliefert und gegen sie die Strafanzeige wegen des angeführten Verbrechens erstattet. Gegen die beiden Jugendlichen wurde die Strafanzeige beim zuständigen Jugendgerichtshof in Reichenberg erstattet.

Die Untersuchung des Falles bei der Polizeidirektion in Reichenberg wurde im wesentlichen abgeschlossen; vorläufig wird nur die Untersuchung zwecks Ergänzung des Beweismaterials fortgesetzt.

Zdroj: Polizei-Bericht über den Fall Rutha. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 17. 10. 1937, Nr. 245, s. 2.

Henlein ostře žádá územní autonomii a svobodu přiznání se k nacismu.

Němci se neúčastní oslav 20. výročí čsl. státu, neboť byli do něho vřadění „proti své vůli“. — Máme prý zrevivovat svůj český „historický mythus“. — Velký Henleinův projev v Karlových Varech, v němž žádá autonomii německého „osídlovacího a uzavřeného“ území, nápravu škod od r. 1918 a svobodu přiznání se k německému světovému názoru, k němuž se dnes prý radostně přiznávají všichni Němci. — A mohl prý by si klást ještě větší nároky.

Z Karlových Varů: Ve včerejším zasedání sjezdu sudetoněmecké strany podal organizační zprávu posl. dr. Fritz Köllner. Právil, že počet členstva strany stále vzrůstá. V posledních letech vzrůstal průměrně o 10.000 nových členů měsíčně, avšak v týdnech posledních nastal obrovský příliv členstva, takže nyní má strana přes 800.000 členů. Dne 21. března 1938 bylo ve straně organizováno 26 procent všeho německého obyvatelstva Československé republiky. 31. března měla strana 140 organizací okresních a v nich 3.662 plně pracujících skupin místních. Čtyřicet procent všech členů strany jsou ženy. Strana má ve svých různých organizacích okresních a místních skupinách asi 75.000 funkcionářů.

Řeč Konráda Henleina.
Sjezd byl zakončen řečí předsedy strany Konráda Henleina. V úvodu pravil Konrád Henlein, že pokus, aby se zásadní řešení sudetoněmeckého problému o-
bešlo vytvořením tak zvaného „menšinového statutu“, nutno označit za předem ztroskotaný. Ohlášené kodifikování dosavadních menšinových ustanovení nemůže znamenat nic jiného, nežli zvětšení křivdy a násilí. Jsem přesvědčen — pravil Konrád Henlein — že prostý československý lid je v jádře mírumilovný, ochotný ke smlouvě, nevěřím v nenávisť a spor, jsem však rovněž přesvědčen, že československý lid se musí osvobodit od svého štvavého tisku.

Němci se po dvacetiletém utiskování nemohou zúčastnit letošních oslav 20. výročí tohoto státu. Češi neúčastní v těchto 20 letech nic, aby nás vnitřně získali pro tento stát, do něhož jsme byli včleněni proti své vůli.

Chtějí-li čeští státníci opravdové a vážné vytvořit přátelský a sousedský poměr k Německu, pak je naprosto nezbytno, aby byla provedena:

1. revize mylného českého historického mytu;
2. revize nešťastného názoru, že je úkolem českého lidu být slovanskou hrází proti tak zv. německému „Drang nach Osten“;
3. revize onoho zahraničně politického stanoviska, které až dosud vadilo tanto státu do řad nepřátel německého národa;

Český lid musí si však také uvědomit, že nové uspořádání jeho poměru k Valkoněmecké říši není možná bez současného nového uspořádání jeho poměru k naší národní skupině;

má-li nastat mírumilovný vývoj v československém státě, pak **je podle přesvědčení sudetského Německva nutno vytvořit tento státní a právní řád:**

1. Úplná rovnoprávnost a úplná rovnost německé ná-

rodní skupiny s československým lidem.

2. Uznání sudetoněmecké národní skupiny jako právní osobnosti k ochraně tohoto rovnoprávného postavení ve státě.

3. Konstatování a uznání německého osídlovacího území.

4. Vybudování německé samosprávy v německém území a to pro všechny obory veřejného života, pokud jde o zájmy a věci německé národní skupiny.

5. Zákonná ochranná opatření pro ony státní příslušníky, kteří žijí mimo uzavřené území svého národa.

6. Odstraní se všechno bezprávní, které bylo učiněno sudetskému Německvu od roku 1918 a náprava škod, která tímto bezprávím vznikla.

7. Uznání a provádění zásady: v německém území němečtí veřejní zaměstnanci.

8. Úplná svoboda přiznání k německému národu a k německému světovému názoru.

Konrád Henlein pravil dále: Vzhledem k posledním vnitřně politickému a zahraničně politickému vývoji a s tím spojené, mu vzrůstu síl sudetského Německva.

mohl bych klásti větší nároky,

to však nečiním, poněvadž chci dokázat před světem, že sudetské Německvo chce omezením svých nároků upřímně a vážně přispět k zachování a upevnění míru.

Česká politika by se klámala, kdyby se spoléhala pouze na své spojení s Francií a Ruskem a sama nepřevzala rozhodný podíl k zabezpečení evropského míru. Sudetské Německvo jako součást německého národa, s nímž bylo a zůstane neodlučně spojeno, nemůže se zřeknout světového názoru, k němuž se dnes radostně přiznávají všichni Němci.

Je to pouze otázka smýšlení, jehož svoboda je každému státnímu občanu zabezpečena ústavou. Této svobody se dovoláváme i my, aniž se tím dostáváme do rozporu se základními zákony státu.

Právě tak, jako Německvo celého světa, přiznáváme se i my k základním životním názorům nacionálně socialistickým

kteří aspirují všechno naše citění a myšlení a podle nichž chceme vytvořit život své národní skupiny v rámci zákonů.

Nedoceme války uvnitř, ani navenek, nemůžeme však dále trpět stav, který pro nás znamená válku v míru.

Zasedání bylo důvěrné a přístupné pouze funkcionářům strany. Krátce před 12. hod. bylo zasedání skončeno a Henlein pozdravován zástupem, který zatím vzrostl asi na 600 lidí,

odebral se do hotelu „Pošta“, kde rovněž mu uspořádal shromážděný zástup živé ovace. — Poslanec Wollner vystoupil na balkon hotelu, promluvil ke shromáždění několik slov, vyzval je ke kázni a požádal, aby se klidně rozešli. Za několik okamžiků mšlo náměstí před hotelem opět normální vzhled. Konrád Henlein pak odjel do Ase.

BdL. vereinigt sich mit der SdP.

Das Subetendentschum auf dem Wege zur Einheitsfront.

Gader: „Geschlossener Einsatz aller Vollsträße“.

Prag, 22. März.

Kurt Gader, dem in der Sitzung des Reichsparteivorstandes des Bundes der Landwirte vom 16. März die Vollmacht zu allen Entscheidungen über das Schicksal seiner Partei erteilt worden war, hat heute nachstehende Verfügung getroffen:

„Der Bund der Landwirte tritt mit heutigem Tage aus der Regierung aus. Der im Jahre 1926 begonnene Versuch, im Wege der Mitarbeit an der Regierung zu einer nationalen Befriedung im Staate und zur Sicherstellung der Rechte der subetendentschen Volksgruppe zu gelangen, ist gescheitert. Ebenso hat die Politik, die mit dem Regierungsbeschluss vom 18. Februar 1937 eingeleitet wurde, versagt.“

Der Bund der Landwirte gliedert sich geschlossen in die Subetendentsche Partei unter Führung Konrad Fensleins ein. Die Entfaltung der letzten Zeit erfordert die einseitige Ausrichtung und den geschlossenen Einsatz aller Vollsträße.

Prag, 22. März 1938.

Gemütlung in der SdP.

Mitgliederentscheidungen werden sofort erlassen.

Das Presseamt der Subetendentschen Partei tritt mit:

„Kurt Gader hat die Subetendentsche Partei davon verständigt, daß der Bund der Landwirte mit heutigem Tage aus der Regierung austritt und bereit ist, sich zur Gänge der Subetendentschen Einheitsbewegung unter der Führung Konrad Fensleins einzugliedern. Die Subetendentsche Partei stimmt diese Entscheidung mit Freude und Genehmigung zur Kenntnis. Im Kampfe des Subetendentschums um Lebenskraft und Lebensraum sind damit neue Kräfte angewachsen.“

Die Organisationsleitung der SdP wird sofort die notwendigen Durchführungsweisungen erlassen.“

Kurt Gader.

Bürokratie

auf ein so mangelhaftes Verhältnis stoßen, daß dadurch die ganze Aktion in Mitleidenhaftigkeit gezogen wurde. Die Bilanz des 18. Febers sei auf diese Weise mehr negativ als positiv gewesen. Beachtlich ist, daß der Bund der Landwirte heute erklärt, daß die Einheiten zu diesem Zeitpunkt für die Deutschen günstiger gewesen sei als in der nachfolgenden Zeit. Als Hobza kam, gab er sich die größte Mühe, um den berechtigten Forderungen der Subetendentschen gerecht zu werden. Es blieb aber bei einer Politik der Prosa, wofür nicht der Ministerpräsident verantwortlich gemacht werden könne, sondern wieder die Bürokratie, die vielfach die getroffenen Verfügungen dadurch zu sabotieren suchte, daß sie sich zur Durchführung für unzuständig erklärte.

Gesamtübertritt der Partei.

Der Bund der Landwirte erklärt weiter, daß es sich bei seiner Entscheidung nicht um eine Selbstauflösung, sondern um eine Eingliederung in die SdP handele. Er will damit sagen, daß seine gesamte Partei mit allen Stellen und Gliederungen von der SdP übernommen wird.

Nach den Ereignissen in Österreich war es klar, daß die Einheitsfront im Subetendentschum ein Gebot der Notwendigkeit war. Der BdL schloß sich der Einheitsbewegung an. Dies habe er um so leichter tun können, als innerhalb der SdP bereits eine Stabesgruppe der Bauern besteht, die sich zum überwiegenen Teile aus ehemaligen Mitgliedern des BdL zusammensetzt. Die Eingliederung in die SdP ist daher demnach auf keinerlei Schwierigkeiten zu rechnen.

Das Ende des „Bundes der Landwirte“.

Der Bund der Landwirte ist im Jahre 1926 in die Regierung eingetreten. Vorbereitet wurde dieser Schritt durch den gemeinsamen Austritt aus dem „Parlamentarischen Bunde“, wo der fortgesetzte Streit zwischen Lodgman und Repef über die Richtlinien der subetendentschen Politik ichtlich zum Zerfall dieses ersten Einheitsverbandes führte, dem alle subetendentschen Parteien mit Ausnahme der deutschen Sozialdemokraten angehört hatten. Der Bund der Land-

Neue Gewerdepartei in die SdP.

Auflösungserklärung Stenzl.

Prag, 22. März.

Mois Stenzl, der von der Reichsparteileitung der Deutschen Gewerdepartei bevollmächtigte Sprecher, hat nachstehende Erklärung abgegeben:

„Als Bevollmächtigter der Deutschen Gewerdepartei erkläre ich mit dem heutigen Tage die Deutsche Gewerdepartei für aufgelöst. Die Entscheidung der letzten Zeit hat eindeutig erwiesen, daß der Kampf des Subetendentschums um seine Zukunft und Existenz nur geschlossen und unter einheitlicher Führung siegreich durchgeschritten werden kann. Wege und Schicksal unserer deutschen Bauern und Bauern sind abhängig vom Ausfall des nationalpolitischen Ringens um unsere politischen, kulturellen und wirtschaftlichen Rechte.“

Ich fordere die Angehörigen meiner Partei auf, sich in die Subetendentsche Partei unter Führung Konrad Fensleins einzugliedern.

Zdroj: BdL. vereinigt sich mit der SdP. Reichenberger Zeitung. Reichenberg: Stiepel, 23. 3. 1938, Nr. 69, s. 1.

Henleinovci se pokusili o puč

Při dosavadních „incidentech“ 23 mrtvých, z toho 13 Čechů, 75 raněných, z nich 61 Čechů. — Kdo to páše zločiny.

Události, které se od pondělního večera odehrály zvláště v západní pohraniční oblasti republiky, lze už nyní bezpečně označit jako útočné podniky proti státní moci a zvláště proti bezpečnostní službě státní, jež byly organizovány a připraveny v jednotlivých místech radikálními živly německými za tím účelem, aby byla otřesena v pohraničních krajích státní autorita.

Tento pokus se nezdařil.

AI na jediné místo byli státními orgány bezpečnostní služby všude pokus pučistů zlikvidován a státní autorita všude uplatněna. Bezpečnostní služba státní, četnictvo a státní policie ovládly situaci a jen v několika málo případech byla uplatněna vojenská asistence. Zdolati útoky bylo namnoze velmi obtížné, neboť útočníci použili nejen ručních střílečných zbraní, ale v některých místech i ručních granátů, na okupanci kulovniců.

Světopost živilů, které se pokusily o vzpouru proti státní moci, ukazují nevymluvněji

počet obětí na straně bezpečnostních orgánů.

Tato smutná statistika vydává také svědectví, že likvidace útoků byla prováděna největší prozíravostí a zdrženlivostí a že zbraně bylo použito jen v případě krajní nezbytnosti. Mezi 23 obětmi na životech je 13 mužů české národnosti a z toho 10 členů bezpečnostní služby. Ze 75 zraněných je 61 Čechoslováků a pouze 14 Němců. 37 Čechoslováků, většinou těžce zraněných, jsou příslušníci bezpečnostního sboru.

Z těchto čísel je vidět, jak práce a kiroca byla založena zločinná akce, jež cílem bylo vyvrátit v postižených oblastech státní moc a nastolit nepořádek, ze kterého by bylo možno proti státu řídit mezinárodně-politicky. Tento atentát je dnes již odvrácen. V 11 okresech, ve kterých vláda republiky dala vyhlásit stanné právo, byl obnoven klid.

Vina vzpoury opadla. Její duch však ještě nevyprchal. Proto vláda uplatní veškeré prostředky státní moci, aby duch vzpoury nemohl znovu vzplátnout. Tam, kde se místo argumentu používá zbraně, nemůže být pro státní autoritu

žádné smlouvání.

Mluví-li se stále s německé strany o právu a poukazuje-li se na utlačování Němců, jsou zločiny, kterých se v uplynulých dvou dnech dopustili příslušníci německé národnosti na československých úřednicích a orgánech bezpečnostní služby, pádným dokumentem, že toto tvrzení je líživá propaganda a že bezpráví pášou její štitelé a poďněcovatelé.

Zdroj: Henleinovci se pokusili o puč. *Národní politika*. V Praze: V. Nedoma, 15. 9. 1938, č. 254, s. 2.

SdP-Tätigkeit eingestellt

Gemeinde-Mandate bleiben unberührt — Parlaments-Mandate können gemäß Revers vom Ständigen Ausschuss aberkannt werden

Prag, 16. September. Ministerpräsident Dr. Hodža wurde heute vom Präsidenten der Republik empfangen, mit dem er eine längere Aussprache hatte. Anschließend empfing der Ministerpräsident am Vormittag den britischen Gesandten Newton, den rumänischen Gesandten Crugescu und den Gesandten Rijnl-Jizerly. Am Nachmittag fand eine längere Sitzung des Kom tees der politischen Minister statt, in der über die Maßnahmen gegen die SdP entschieden wurde.

Wie uns von informierter Seite mitgeteilt wird, erfolgte die Maßnahme gegen die SdP auf der Grundlage, daß die Tätigkeit der Partei eingestellt wird. Dies bedeutet an und für sich keine Aberkennung der Mandate, über deren weitere Ausübung der Ständige Ausschuss des Parlaments zu entscheiden hat, wobei auch die Revers, die von den Abgeordneten unterzeichnet wurden, berückichtigt werden.

Auf die Position der auf die SdP-Witze gewählten Mitglieder der Selbstverwaltungsorgane, d. h. Landesvertretungen und vor allem Gemeindevertretungen, hat die Einstellung der Tätigkeit der Partei keinen unmittelbaren Einfluß, sie behalten ihre Posten sowohl als Landes- und Stadtvertreter, wie als Bürgermeister und Stadträte, solange keine weiteren Entschlüsse hinsichtlich ihrer Position getroffen werden.

Darüber, daß es noch zu irgendwelchen über den bisherigen Stand hinausgehenden Maßnahmen kommen werde, ist bisher jedenfalls nichts bekannt.

Gegen Konrad Henlein ist ein Verbot wegen § 1 und 3 des Gesetzes zum Schutze der Republik (Anschläge und Bedrohung der Sicherheit der Republik) im Gang. Die Berichte darüber, daß ein Haftbefehl oder ein Steckbrief erlassen wurde, sind unrichtig.

Nach amtlichen Berichten geht die Waffenablieferung bereits mit bemerkenswertem Erfolg vor sich.

Gegen einige der SdP nahestehende Organisationen, insbesondere gegen die F. S., sind die Behörden mit der Auflösung und anderen Maßnahmen vorgegangen, durch die ihre weitere Tätigkeit unmöglich gemacht wurde.

Zdroj: SdP=Tätigkeit eingestellt. *Deutsche Zeitung Bohemia*. Prag: Andreas Haase, 17. 9. 1938, Nr. 219, s. 1.